

52996

EROL GÜNGÖR'DE KÜLTÜR, AYDIN, MİLLİYET

Mehmet DÖNMEZ

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Danışman : Yrd.Doç:Dr. Mehmet YALVAÇ

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönergesi'nin

Sosyoloji Ana Bilim Dalı İçin Öngördüğü

BİLİM UZMANLIĞI TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır

Malatya - 1996

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

"Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne"

İş bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Ana Bilim
Dalında BİLİM UZMANLIĞI TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : .....

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye : .....

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye : .....

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu
Onaylarım.

.... / .... / 1996

Enstitü Müdürü

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
akt.	: aktaran
Arş.	: Araştırmaları
ATÜT	: Asya Tipi Üretim Tarzı
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
B.lığı	: Bakanlığı
Bşk.	: Başkanlığı
C.	: Cilt
çev.	: çeviren
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ed.	: edebiyat
egt.	: eğitim
ens.	: enstitü
fak.	: fakülte
imp.	: imparatorluk
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İ.Ü.İ.F.	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
kur.	: kurumu
kült.	: kültürü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
mec.	: mecmua
neş.	: neşriyat
S.	: Sayı
s.	: sayfa
tar.	: tarih

TDAV : Türk-Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDK : Türk Dil Kurumu
TODAİE : Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
Ts. : Tarihsiz
TTK : Türk Tarih Kurumu
ünv. : üniversite
vak. : vakfı
Yay. : yayını
zik. : zikreden

İÇİNDEKİLER

SAYFA

KISALTMALAR.....	I
ÖNSÖZ.....	III
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
I - EROL GÜNGÖR'ÜN HAYATI VE İLMİ ŞAHSİYETİ	5
A. EROL GÜNGÖR'ÜN HAYATI VE SOSYAL ÇEVRESİ.....	5
1. AİLE ÇEVRESİ :	5
2. EROL GÜNGÖR'ÜN ÖĞRENİM ÇAĞI :	8
3 - EROL GÜNGÖR'ÜN YURT DIŞI DÖNEMİ	14
4 - İSTANBUL'A DÖNÜŞÜ VE AKADEMİK HAYATI	16
B - EROL GÜNGÖR'ÜN ŞAHSİYETİNİN OLUŞMASINDA ETKİLİ OLAN ŞAHSİYETLER	20
1 - MÜMTAZ TURHAN.....	20
2 - DÜNDAR TAŞER :	23
C - EROL GÜNGÖR'ÜN KONYA'YA GİDİŞİ VE İDARECİLİK HAYATI	26
II - EROL GÜNGÖR'ÜN İLMİ VE FİKRİ ŞAHSİYETİ	31
A - EROL GÜNGÖR'ÜN KİŞİLİĞİ	31
B - EROL GÜNGÖR'ÜN İLMİ ŞAHSİYETİ	36
III - EROL GÜNGÖR'ÜN ESERLERİ VE MAKALELERİ	40
A. TELİF ESERLER:	40
B. TERCÜME ESERLER:	42
C. AYRI BASIMLAR.....	43
D. MAKALALERİ:.....	43
E. MÜLAKATLAR:.....	54
F. DİĞER YAYINLARDA YER ALANLAR:.....	54

İKİNCİ BÖLÜM	58
EROL GÜNGÖR'DE KÜLTÜR, AYDIN, MİLLİYET KAVRAMLARININ SOSYOLOJİK TAHLİLİ.....	58
I . EROL GÜNGÖR'ÜN KÜLTÜR VE MEDENİYET ANLAYIŞI	58
A. KÜLTÜR VE MEDENİYET KAVRAMLARININ TANIMI, ÖZELLİĞİ	58
1. KÜLTÜR KAVRAMININ TARİHÇESİ VE TANIMI:.....	58
1.1 KÜLTÜR KAVRAMININ İZAHI	64
B. EROL GÜNGÖR'E KÜLTÜR TANIMI.....	67
1. EROL GÜNGÖR'E GÖRE KÜLTÜR KAVRAMI İZAHI :	71
C. KÜLTÜR DEĞİŞMESİ KAVRAMININ İZAHI :	76
1. SERBEST KÜLTÜR DEĞİŞMESİ :	79
2. MECBURİ KÜLTÜR DEĞİŞMESİ :	82
D. EROL GÜNGÖR'E GÖRE KÜLTÜR DEĞİŞMESİ KAVRAMININ İZAHI :	84
E. KÜLTÜR VE MEDENİYET KAVRAMININ TAHLİLİ:.....	88
1. KÜLTÜR İLE MEDENİYETİN FARKLI OLDUĞU GÖRÜŞÜ.....	91
2. KÜLTÜR VE MEDENİYETİN BÜTÜNLÜĞÜ GÖRÜŞÜ.....	93
F. EROL GÜNGÖR'DE KÜLTÜR-MEDENİYET KAVRAMININ İZAHI	96
II . EROL GÜNGÖR'E GÖRE AYDIN KAVRAMININ İZAHI	101
A. AYDIN KAVRAMININ TANIMI VE ÖZELLİĞİ	101
1. AYDININ TARİFİ :	101
1.2. AYDININ SINIFLANDIRILMASI :	107
1.3. AYDININ FONKSİYONLARI :	109
2. TÜRK AYDININ'DA BATIYA YÖNELME :	112
2.1 AYDIN YABANCILAŞMASI :	117
2.2 TÜRK AYDININ'DA YARATICI OLAMAYIŞ :	121
2.3 TÜRK AYDININ FONKSİYONLARI TAM YERİNE GETİREMEYİŞİ VE KENDİ KÜLTÜR DEĞİŞMELERİNİ İŞLEME ÖZELLİĞİNDEN YOKSUNLUK:	123
2.4 TÜRK AYDINLARINDAKİ PSİKOLOJİK YILGINLIK:.....	127
2.5 AZ ÇALIŞMAK VE KOLAYA KAÇMAK :	129
B. EROL GÜNGÖR'E GÖRE AYDIN KAVRAMININ TANIMI VE AYDIN KAVRAMININ İZAHI :	131
1. EROL GÜNGÖR'E GÖRE BATI VE İSLAM DÜNYASINDA "AYDIN"IN TARİHİ ROLÜ :	135

2. EROL GÜNGÖR'E GÖRE TÜRK AYDININDA BATI'YA YÖNELME...	141
3. EROL GÜNGÖR'E GÖRE TÜRK AYDININDA MEYDANA GELEN DEĞİŞME:	147
III . EROL GÜNGÖR'DE MİLLET, MİLLİYET, MİLLİYETÇİLİK KAVRAMLARININ İZAHI.....	160
A. EROL GÜNGÖR'DE MİLLET KAVRAMININ İZAHI :.....	160
1. MİLLET KAVRAMININ TANIMI VE MİLLETİN UNSURLARI	160
1.1 MİLLETİN UNSURLARI :.....	164
2. MİLLİYETİN TANIMI :.....	169
2.1 MİLLİYET HAKKINDAKİ NAZARİYELER :.....	170
2.1.1 METAFİZİK NAZARİYE :.....	170
2.1.2 SOSYALİST NAZARİYE :.....	171
2.1.3 PSİKOLOJİK NAZARİYE :.....	172
3. . MİLLİYETÇİLİĞİN TANIMI VE ÖZELLİĞİ :.....	173
3.1 SOSYOLOJİK MİLLİYETÇİLİK :.....	174
3.2 KÜLTÜR MİLLİYETÇİLİĞİ :.....	175
3.3 DOKTRİNER MİLLİYETÇİLİK:.....	177
3.4 İDEOLOJİK MİLLİYETÇİLİK :.....	177
4 MİLLİYETÇİLİĞİN ÖZELLİĞİ :.....	178
B. EROL GÜNGÖR'E GÖRE MİLLET-MİLLİYET-MİLLİYETÇİLİK KAVRAMLARININ İZAHI :.....	181
1. EROL GÜNGÖR'DE MİLLET VE MİLLİYET KAVRAMLARININ İZAHI :.....	181
2. EROL GÜNGÖR'E GÖRE MİLLİYETÇİLİK KAVRAMININ TANIMI, ÖZELLİĞİ :.....	185
2.1 EROL GÜNGÖR'E GÖRE MİLLİYETÇİLİK DUYGUSUNU OLUŞTURAN FAKTÖRLER :.....	188
2.1.1. MİLLİYETÇİLİK VE DİL :.....	188
2.1.2 MİLLİYETÇİLİK VE KÜLTÜR :.....	191
2.1.3 MİLLİYETÇİLİK VE TARİH ŞUURU :.....	193
2.1.4 MİLLİYETÇİLİK ve DİN :.....	194
3. EROL GÜNGÖR'E GÖRE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU, TEMELLERİ VE ÖZELLİKLERİ :.....	196
C. EROL GÜNGÖR'E GÖRE TÜRK KÜLTÜRÜ KAVRAMININ TAHLİLİ :.....	207
1. EROL GÜNGÖR'E GÖRE ESKİ TÜRKLERDE DİNİ HAYAT :.....	212

2. EROL GÜNGÖR'E GÖRE TÜRKLERİN İSLAM DÜNYASINI KABUL ETMESİ :	214
SONUÇ	218
BİBLİYOGRAFYA:	223

ÖNSÖZ

İlk insanın yaratılışından günümüze kadar her türlü hareketin ideolojinin, fikrin ve inançların temelinde insan olmuştur. Dünyadaki her şey insanın menfaatine sunulmuştur. İlahi emirler yine insana gelmiştir. Yaratılış itibariyle girift, esrarengiz, anlaşılması ve çözümlenmesi zor olan ilahi bir varlıktır. Her insan yaratılış itibariyle bir "zerre-i ilahi" taşır. Bundan dolayı da insan kutsaldır. Herşeyin merkezinde olduğu içinde bilinmesi gereken bir varlıktır.

Türk medeniyet tarihinde öyle şahıslar vardırki sadece yaşadıkları dönemle sınırlı kalmamış, günümüze kadar yaptığı çalışmalar gelmiştir. Türk-İslam dünyası varolduğu sürece gelmeye devam edecektir. Bu tip düşünürlerin diğer insanlardan ayrılan yönü vatan, millet ve din uğrunda gerek kalemleriyle mücadele etmeleri, gerekse silahlı olarak mücadele etmişlerdir. Türk milleti kendisi için mücadele eden insanları unutmamış ve bağına basmıştır. Kendi tarihinde bu insanların müstesna bir yeri olmuştur.

Türk milletinin zor zamanlarında hep ilahi bir el bu millete yardım etmiştir. Bu destanlarda, hikayelerde ve savaşlarda olmuştur. Kimi zaman bu ilahi yardım ya Mete Han'a verilmiş ya da savaşlarda Veli ve Evliyalar yoluyla olmuştur. Türk tarihi böylece günümüze kadar gelmiştir.

Bu tarihi sürecin önemli bir mihenk taşını da Erol Güngör oluşturmaktadır. Hocası Mümtaz Turhan'ın "En kıymetli eserim Erol Güngör'dür. Türkiye onunla iftihar edecek" denilen bir şahsın bütün yönüyle, eksiksiz olarak incelemek elbette zordur.

Çalışmamızın hazırlanmasında çok değerli yardımlarını esirgemeyen kadir bilir şahsiyetleri belirtmeyi bir borç telakki ediyoruz.

Çalışmamıza İstanbul'da yardımcı olan ve yol gösteren Erol Güngör'ün eşi Şeyma Güngör hanımefendiye, kardeşi Aysel Güngör hanımefendiye, yakın arkadaşı Mehmet Genç Bey'e, 20 Nisan 1996 tarihinde İstanbul'da yapılan "Erol Güngör'ü Anma Toplantısında fikirlerinden faydalanma ve görüşme imkanı bulabildiğimiz; Prof.Dr. Ayhan Songar, Prof. Dr. Emin Işık, Prof. Dr. Eniz Öksüz, Mehmet Genç, Araştırmacı Yazar Mehmet Niyazi Özdemir ayrıca Prof. Dr. Mustafa Erkal, Prof. Dr. Yılmaz Özakpınar, Yrd. Doç.Dr. Mustafa Aksoy, Erol Kılınç Beyler'e İstanbul'da maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen Canbay Ailesine ve ayrıca tez çalışmamın her türlü aşamasında gerek kaynak yönünden şahsi kütüphanesinde çalışma imkanı veren ve fikri yardımlarını esirgemeyen Arş.Grv. Hüsniye Canbay Tatar'a ve Öğr. Grv. Mürsel Arıcı'ya;

Sosyoloji bölümünde hem öğrencilik hem de asistanlık ve tez çalışmam süresince her türlü yardımlarını esirgemeyen hocalarım Yrd.Doç.Dr. Yaşar Kaya, Yrd. Doç.Dr. Abdullah Korkmaz, Yrd. Doç.Dr. Osman Konuk, Yrd. Doç.Dr. Taner Tatar, Yrd. Doç.Dr. Vehbi Bayhan ve bölümümüzdeki bütün arkadaşlarıma minnet duygularımı ifade ederim.

Tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmamızın her aşamasında kendisi ile görüşebilmem için tatil günleri dahil her zaman yol gösteren ve asistanı olmaktan mutluluk duyduğum tez danışmanım Yrd.Doç.Dr. Mehmet Yalvaç hocama minnet duygularımı ifade ederim.

GİRİŞ

Erol Güngör gibi Türk kültür Tarihinde ekol olmuş bir ilim adamının fikirlerini inceleyerek çeşitli yönleriyle tanıtıcı bir çalışma yapabilmenin bazı güçlükleri vardır. Bunların başında gelen Erol Güngör'ü lâıykıyla anlatabilme güçlüğüdür. Her ilim adamının kendi çağının niteliklerini taşıyan bir fikir dünyası vardır. Erol Güngör'ü ölümsüz kılan ise kendi fikir dünyasını aşıp, gelecek zamana da ışık tutmasıdır ki bu vasfıyla zaman ve mekânı aşmıştır.

Erol Güngör gibi kısa zaman içinde, çok önemli konuları açıklayan bir ilim adamının eserlerinin çok iyi tahlil edilebilmesi gerekir. Bu tahlili yapmaya çalışırken Erol Güngör'ün ilmî ve fikrî şahsiyetini, yetişme ortamını ve döneminin özelliklerini anlamadan Erol Güngör hakkında fikir belirtmek ve yazmak ilmi bir davranış olmaz. Erol Güngör'ün ifadesiyle; "İlim namusuna sahip aydın" bu davranıştan sakınır.

Erol Güngör'ün fikirlerinin temelinde Türkiye'nin meseleleri vardır. O, ilmin verilerini kullanarak sosyal meselelere çözüm aramış ve bu alanda çalışanlara yol göstermiştir. Erol Güngör'ün meselelere bakış açısı objektif olup, ilmin sınırlarını aşmaz. Hiçbir doktrin ve ideolojiye saplanıp kalmamıştır. Bunu eserlerinde görmek mümkündür. Erol Güngör fert ve cemiyet arasındaki münasebeti incelerken, fert ve cemiyeti birbirine tercih etmeyip, ferde ayrı olarak ve cemiyete tek

başına önem veren görüşleri benimsememiştir. Fert ve cemiyeti aynı realitenin ayrılmaz parçaları olarak kabul etmiştir .

Erol Güngör, Türkiye'nin sosyal meselelerini tahlil ederken meseleye kavramlarla yaklaşmış, kavramsal olarak meseleyi somutlaştırmıştır. Olaylara karşı objektif olarak bakmıştır. Olaylara hissi olarak yaklaşmadığı hususunda şu vereceğimiz örnek, bizleri yeterince tatmin edecek sanıyoruz;

Mümtaz Turhan vefat ettikten 14 yıl sonra hocası hakkında ilk yazısı, Hamle dergisinde "Mümtaz Turhan'ın Ardından" isimli makalesinde şöyle diyor:

"..... Eğer onu kaybettiğimiz zaman hakkında bir şeyler yazmaya kalksaydım, içimdeki ızdırabı dile getirmeye kalkacak ve böylece en azından onun hatırasına saygısızlık etmiş olacaktım. Ondan öğrenebildiğim ölçüde nefsim hakim olmaya çalıştım. Aramızdaki hissi yakınlığın düşüncemi bozmayacak kadar gerilerde kalacağı bir zamanı bekledim."

Erol Güngör yazılarında sadece Türk Aydını için yol gösterici olmamış, diğer Müslüman ülkelerdeki sosyal hareketleri de yakından takip etmiştir. Onlardaki toplumsal hareketlerin sosyolojik ve psikolojik boyutlarını ortaya koymaktadır. Diğer Müslüman ülke aydınları içinde yol gösterici bir fonksiyona sahiptir.

Böylece din ve toplum-fert ilişkisini çok boyutlu olarak eserlerinde incelediği görülmektedir.

Erol Güngör hakkında yapmaya garet ettiğimiz bu alışmamızda, Erol Güngör'n düşüncelerini ve meselelere bakış açısını bütünüyle vermek tez çalışmamızın boyutunu aşacak olması ve bizim de altından kalkamayacağımız için sınırlandırmak zorunda kaldık.

Erol Güngör, ilmine hakkıyla sahip olan, Türk Milletine sonsuz bir sevgi besleyen ve her zaman Müslüman bir Türk olmakla gurur duyan Türk'ün geçmişiyle övünen ve bunu yaşayan bir ilim adamı olarak devamlı anılacaktır. Yetişen yeni Türk Nesillerinin ufkunu eserleriyle aydınlatacaktır.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm Erol Güngör'n hayatı, aile çevresi, okul ve akademik hayatı ile şahsiyetinden oluşmaktadır. Erol Güngör'n hayatı hususunda mevcut yazılı kaynaklarda yeterince tanıtıcı bilgi bulamadık. Zira Erol Güngör'n fikirlerinin oluşması ile yaşamı ve sosyal çevresi arasında sıkı bir ilişki vardır. Bundan dolayı, Erol Güngör'n yakın çevresi ile görüşmeye kara verdik. İstanbul'da eşi şeyma Güngör, kız kardeşi Aysel Güngör ve yakın arkadaşi Mehmet Genç ile görüşülmüştür. Ayrıca 20 Nisan 1996 tarihinde düzenlenen Erol Güngör' anma toplantısına katılarak toplantıda yapılan konuşmalar banta alınmıştır. Çeşitli kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler, yakın çevresi ile temasımız ve anma toplantısındaki konuşmalar belli süzgeçten geçirilerek Erol Güngör'n hayatı ve şahsiyeti hakkında elde ettiğimiz bilgiler en ince ayrıntılarına kadar çalışmamıza aktarılmıştır.

İkinci bölüm için incelenen kavramlar konusunda otorite sayılabilecek çeşitli bilim adamlarının eserlerine başvurduk. Bu eserleri tesbit edebilmek için üniversitemizdeki imkânların yanında, Milli Kütüphane'ye, İstanbul'daki çeşitli kütüphanelere başvurarak bir kaynak taraması yaptık. Bu kaynaklarda elde ettiğimiz bilgileri Erol Güngör'ün düşünceleri ile karşılaştırarak benzerliklerini ve farklılıklarını tespit ederek çalışmamıza aktarmaya özen gösterdik.

Sonuç kısmında Erol Güngör'ün hakkında elde ettiğimiz bu bilgilerin bir değerlendirmesini yapmaya çalıştık. Bibliyografya kısmında ise konuyla ilgili kaynakları verdik. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz gibi yakın çevresi ile ve öğrencileri ile yaptığımız görüşmeler ile ilgili olarak sözlü kaynak listesini vererek çalışmamızı tamamladık.

BİRİNCİ BÖLÜM

I - EROL GÜNGÖR'ÜN HAYATI VE İLMİ ŞAHSİYETİ

A. EROL GÜNGÖR'ÜN HAYATI VE SOSYAL ÇEVRESİ

1. AİLE ÇEVRESİ :

25 Kasım 1935'de Kırşehir'de doğan Erol Güngör'ün aile çevresi, Erol Güngör'ün yetişmesinde ve şahsiyetinin oluşmasında etkili olmuştur. Erol Güngör'ün aile çevresini iki kısımda incelemekte fayda vardır: Bunlar babasının ve annesinin çevresidir. Erol Güngör'ün şahsiyetinin teşekkülünde babasının ailesinin ve annesinin ailesinin etkileri büyük olduğunu yapmış olduğumuz araştırmalar göstermektedir.

Erol Güngör'ün dedesi Hafız Osman Efendi'dir. Erol Güngör'ün ağabeyi Emekli Tümgeneral Hidayet Güngör, dedisini şöyle anlatmaktadır:

".... Büyükbabam Hafız Osman Efendi, Ahi EVRAN Camisi İmamlığı yapıyor. Gençliğinde Sultan Hamid devrini görmüş, medresede zamanın eğitim ve öğretiminden nasibini almış güçlü bir adam. Çok gezmiş, sesi güzel, kendisi son derece erkek yakışıklılığı içinde bulunan örnek bir insan tipi. Ermeni göçü sıralarında şehrin merkezinde iki katlı bir ermeni konağını satın almış, dört kızını evlendirmiş, oğlu ile

yani babamız ve onun çocukları olan bizlerle oturuyor..."¹ Hafız Osman Efendi, dinî , ilimlerle meşgul olan aydın bir insan. Erol Güngör ortaokula giderken, Arapça temel bilgileri dedesi Hafız Osman Efendi'den almıştır.² Erol Güngör'ün babası Hacı Hafız Oğulları'ndan Abdullah Sabri; ortaokul mezunu olup, Kırşehir Adliyesinde Asliye Ceza katipliği yapmıştır. Çok az konuşan ağırbaşlı bir insan karakterine sahiptir. Fakat bu görünüşüne rağmen beklenilmeyecek derecede nüktedan bir insandır.³ Erol Güngör'ün kız kardeşi Aysel Güngör babasından bahsederken, babamın hareketlerinde bir dengelik ve isabetlilik vardı. Babam bir karar vermeden önce çok düşünür, kararını verdikten sonra da katiyen değiştirmezdi.⁴

" Erol Güngör'ün aile çevresini tanıyanlar ve komşular, babasını, dedesinin ismiyle zikrederlerdi." diye belirten Hidayet Güngör "Hafız Osman Efendi'nin torunları" bizim ünvanımız oluyor demektedir. Babaannesi ise tahsilsiz fakat çok akıllı bir kadındır; ayrıca yönetme kabiliyeti de vardı. Hidayet Güngör dedesi Hafız Osman Efendi'nin din hocası olmasıyla beraber, "sebibini bilemiyorum, bize dinî bir eğitim uygulamadı. Bizim din ve dinî bilimler hakkında bilgilerimiz ondan gördüklerimiz ve çeşitli vesilelerle işittiklerimiz kadar oldu."⁵ Fakat Hafız Osman Efendi

¹ Güngör Hidayet ; "Erol Güngör'ün Hayatı, İlimi ve Fikri Şahsiyeti", Selçuk Üniversitesinde Ölümünün 3. Yıldönümünde (24 Nisan 1986) Yapılan Konuşma Metni, sh. 2

² Işık Emin ; 20. 4. 1996 Tarihinde Erol Güngör'ü Anma Toplantısında Yapılan Konuşma, İstanbul 1996

³ Güngör Şeyma ; 24 Nisan 1996 Yapılan Görüşme , İstanbul 1996

⁴ Güngör Aysel, 23. Nisan 1996 Yapılan Görüşme, İstanbul 1996

⁵ Güngör Hidayet ; a.g.m., sh. 2

torunları içinde Erol Güngör'e daha fazla sevgi göstermiş ve bizzat ilgilenmiştir.

Erol Güngör'ün annesi Zeliha Gülşen Hanım'dır; babasının ismi Hakkı Demirsoy, kız kardeşi, Aysel Güngör'ün vermiş olduğu bilgilere göre meslek olarak berberdi. Fakat Osmanlı-Rus savaşı dolayısıyla askere çağrılmış ve bir daha haber alınamamıştır. Aysel Güngör annesinin aile efradını şöyle anlatmaktadır : "Annemin ailesinde okumaya çok meraklı insanlar vardı. Mesela dayılarım ve annemin dayıları onlar hep kalemiyle para kazanan insanlar olmuşlardır. Asker olan bir dayım var. Dayımın ismi Osman Demirsoy'dur. Askerlik ona yeterli olmamış kendini başka alanlarda yetiştirmiştir. Yazılmış, fakat basılmamış eserleri de vardır." ⁶ Erol Güngör'ün çok küçük yaşlardaki okuma alışkanlığını kazanmasında Hafız Osman Efendi'den başka dayılarının kütüphanelerinin de büyük rolü olmuştur.

Erol Güngör'ün annesi Zeliha Gülşen Hanım ise, inanılmaz derecede okumaya meraklıdır ve okumaya karşı büyük bir alaka duymaktadır. Zeliha Hanım hükümlerinde en çok sevdiği insan da olsa, yaptığını doğru bulmuyorsa açıkça söyleyen bir karaktere sahiptir. ⁷

---

⁶ Güngör Aysel ; a.g.k. , İstanbul 1996

⁷ Güngör Şeyma ; a.g.k. , İstanbul 1996

2. EROL GÜNGÖR'ÜN ÖĞRENİM ÇAĞI :

Erol Güngör ilk, orta ve lise öğrenimini doğduğu şehir olan Kırşehir'de tamamlamıştır.

Erol Güngör ilkokula giderken onunla en çok ilgilenenlerin başında dedesi Hafız Osman Efendi gelmektedir. Erol Güngör'ün okul öncesi hayatı ile ilgili olarak annesi Zeliha Gülşen Hanım; oğlunun çok zeki olduğunu ve küçük yaşlardan itibaren okumaya, araştırmaya ilgi duyduğunu belirtmektedir. Bu okuma ilgisinin oluşmasında dayılarının kütüphanesinin ve ilgilenmelerinin öneminin büyük olduğunu kardeşi Aysel Güngör ve Eşi Şeyme Güngör belirtmektedirler. Böyle bir ilim atmosferi içinde okula başlayan Erol Güngör'ün zekasını ve okuma tutkusunu hocaları hemen fark etmişler ve arkadaşları içinde müstesna bir yeri olmuştur. Okul çağında hocaları Erol Güngör'e farklı bir gözle bakıyorlardı. O, daha okul döneminde dikkatleri üzerinde toplamıştır. Okul döneminde dedesi Hafız Osman Efendi'den İslamî bilgileri ve Arapça'nın temel bilgilerini öğrenmeye başlamıştı. Hafız Osman Efendi'nin, Erol Güngör daha küçük yaşlarda iken (3-4 yaş) gelen komşularına O'nu göstererek "Benim profesör oğlum" oğlum okuyacak profesör olacak" dediğini gerek Zeliha Gülşen Hanım, gerekse kardeşleri belirtmektedirler.

Erol Güngör'ün okul döneminde dedesi Hafız Osman Efendi ile edebi konularda söyleştiklerini kardeşi Aysel Güngör belirtmektedir. Bu atmosferi Aysel Güngör şöyle anlatmaktadır:

"Dedemle, Erol Güngör'n konuşmaları aile içinde olurdu. Dedem akşamları bir beyit söyler ve abilerimle (Erol ve Hidayet Güngör) tartışırdı. Meselâ Kara Davut'u okurlardı, destan okurlardı. Akşamları evimizde, özellikle dedem eski Türkçe divan okurdu. Daha sonra bütün aile fertleri sırayla divan okurdu.

Annemin okuma merakı ve okuyan insanlara göstermiş olduğu ilgi bütün aile fertlerini okumaya itiyordu. Akşam olunca yemekten sonra herkes kitap alır ve okumaya başlardı. Bu dönemde Erol Güngör de kendisini okumaya vermişti ve devamlı okumaktaydı." ⁸

Erol Güngör'n ortaokul öğrenim döneminde, okul tatil olunca aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla Kırşehir Karayolları Müdürlüğünde Muhasebe işlerinde çalıştığını kardeşinden öğrenmekteyiz.

" Erol Güngör'n ilmi başarısı, kendisini büyüğümüz olarak kabul ettirdi." diyerek bütün hocalarının kendisini takdirle karşıladıklarını belirten Hidayet Güngör, dedesinin etkisine dikkati çekmektedir. ⁹

Erol Güngör Milli Eğitimin yeni Türk harfleriyle verebildiklerini kendisi için yeterli bulmadığından ortaokulda iken eski Türk harfleriyle yazılmış evdeki kütüphanede bulunan kitapları okuyup incelemiştir. Küçük yaşına rağmen ciddi kitapları okumuştur. Ders dışındaki hayatını da okuma ve yazma esasına göre düzenlemiş birinin fikir ve düşünce

⁸ Güngör, Aysel : 23 Nisan 1996 Tarihinde kendisiyle yapılan görüşme; İstanbul 1996
⁹ Güngör Hidayet: "Erol Güngör'n Ardından Kaldığı Yerden Devam Edilmelidir", Hamle Dergisi, Yıl 3, Sayı 19, 1983, sh. 27.

adamı ¹⁰ fonksiyonu üstlenebileceğini daha o dönemde aile çevresi ve hocaları anlamışlardı.

Erol Güngör ortaokul ve lise öğrenim döneminde hem yeni Türk harfleriyle basılan eserleri, hemde eski Türk harfleriyle basılmış eserleri okuyordu. Gerek aile çevresi ile gerekse yakın çalışma arkadaşlarıyla yapmış olduğumuz görüşmelerden edindiğimiz intibalara ve bize aktarılan bilgilere göre; Erol Güngör'ün öğrenim çağında (ortaokul-lise) tarih konusunu kapsayan eserleri ve Türk Düşüncesinde müstesna bir yeri olan Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken, Mümtaz Turhan ve Mehmet Kaplan'ın eserlerini okuduğunu öğreniyoruz. Diğer taraftan Cevdet Paşa Tarihini, Tabarî Tarihi gibi eski harflerle basılmış eserleri okuduğunu ve eski harflerle not aldığını ¹¹ öğreniyoruz.

Ortaokul ve lise dönemlerinde Erol Güngör'ün fikir yapısını ve ilgi odağını belirtmek için O'nun odasını bilmek yeterlidir. Aysel Güngör, O'nun odasını şöyle anlatıyor:

"Bizim ailede herkesin odası vardı. Onun odası Nihal Atsız'ın tablosu, Bozkurt Tablosu ve Akıncılar Şiirinin bir bölümünden oluşurdu. Ayrıca odasında ok ve yayla da oynardı. Bu dönemlerinde Nihal Atsız, Ziya Gökalp ve Rıza Nur'un eserlerini okurdu. Bütün zamanı kitap okumakla geçirdi".¹² Aysel Güngör'ünde yukarıda belirtmeye çalıştığımız fikirlerinden de anlaşılıyor ki onun ortaokul ve lise öğretim döneminde

¹⁰ Güngör Hidayet ; a.g.m., sh. 27

¹¹ Güngör Hidayet ; a.g.m., sh. 2

¹² Güngör Aysel; 23 Nisan 1996 Tarihinde kendisi ile yapılan görüşme.

ilgi odağı Türk Tarihi ve Türk Tefekkürü olmuştur. Lise döneminde Edebiyat hocası Necdet Eruygün'un, Erol Güngör'ün eski Türkçe'ye olan hakimiyeti ve bilgisi karşısında hayretini gizleyemediğini ve Osmanlıca birçok bilgiyi ondan öğrendiğini kardeşi Aysel Güngör belirtmektedir.¹³

1956da Kırşehir Lisesini bitirdiğinde çok iyi bildiği Fransızca'nın yanına kendi çabasıyla öğrendiği İngilizce'yi de koymuştur. Hatta Üniversite muafiyet sınavına İngilizce'den girmiştir.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kayıt olan Erol Güngör'ün, Hukuk Fakültesini tercih etmesinin sebebini Aysel Güngör şöyle açıklamaktadır:

"Abim politikayı çok düşlemişti. Bundan dolayı hukukta okumaya karar vermişti. Erol'a niçin hukuk istiyorsun diye sorduklarında o, "bağımsız olmak için istiyorum"¹⁴ demiştir. Erol Güngör hukuk fakültesine devam ederken meşhur "Küllük" müdavimlerini tanıyor ve ders dışı zamanlarını oraya gelen hocalarını dinlemekle geçiriyordu. Buraya gelen hocalar arasında tarihçi Mükrimin Halil, Şair Asaf Halet Çelebi ve Fethi Gemuhluoğlu'nun sohbetlerini kaçırmadığını¹⁵ Hidayet Güngör belirtmektedir.

Erol Güngör, Hukuk Fakültesinde okurken, Fethi Gemuhluoğlu, ile tanışmıştır. Fethi Gemuhluoğlu, Erol Güngör'ü Mümtaz Turhan'a önermiştir. Erol Güngör'ün hukuk fakültesinden psikoloji bölümüne

¹³ Güngör Aysel; 23 Nisan 1996 Tarihinde kendisi ile yapılan görüşme.

¹⁴ Güngör Aysel; 23 Nisan 1996 Tarihinde kendisi ile yapılan görüşme.

¹⁵ Güngör Hidayet ; a.g.m. , sh. 3.

geçmesi hususunda Aysel Güngör; bu geçişin tamamen ekonomik sebeplere dayandığını belirtmektedir. ¹⁶ Hidayet Güngör ise Mümtaz Turhan'ın Erol'u istemesi üzerine bu konuyu Fethi Gemuhluoğlu ile görüştiklerini ve psikoloji bölümüne Erol Güngör'ün geçmesini uygun bulduklarını ¹⁷ belirtmektedir.

Erol Güngör, Mümtaz Turhan'ın yanında psikoloji öğrenimine başlamıştır. Erol Güngör öğrencilik yıllarında Mümtaz Turhan'ın vasıtasıyla kendi fakültesinde memurluk yapmaya başlamıştır. (1957) Bir süre sonra geceleri de Yeni İstanbul gazetesinde musahbih (tasbihci, düzeltmen) olarak çalışmıştır. ¹⁸

Erol Güngör'ün hayatının dönüm noktası Mümtaz Turhan hocayla tanışmasıdır. Zira Erol Güngör'ün beklentileri ve ileriye dönük projeleri değişmiştir. Çünkü Erol Güngör hukuk fakültesinde okurken politikayı istemiştir. Fakat Mümtaz Turhan'la tanıştıktan sonra bu düşüncelerinden vazgeçmiştir. Mümtaz Turhan O'nun ilimle meşgul olmasını istemiş ve başarmıştır. Erol Güngör öğrencilik yıllarında Tercüman Gazetesinde Mustear isimle (A. Buğra) Tarık Buğra ile aynı sayfada yazmaktadır. Hatta Aysel Güngör, Erol Güngör ile Tarık Buğra'yı Gazete çalışanlarının amca-yeğen zannettiklerini ifade etmektedir. ¹⁹

Erol Güngör'ün, Tercüman gazetesinde yayınlanan yazıları politik yaşamla ve politik gelişmelerle ilgiliydi. Mümtaz Turhan ise Tercüman

¹⁶ Güngör Aysel; 23 Nisan 1996 Tarihinde kendisi ile yapılan görüşme.

¹⁷ Güngör Hidayet ; a.g.m., sh. 3

¹⁸ İslam Ansiklopedisine Verilecek Not

¹⁹ Güngör Aysel ; 23 Nisan 1996 Tarihinde kendisi ile yapılan görüşme

gazetesinde Tarık Buğra'nın köşesinin yanında çıkan A. Buğra isimle yazanın Erol Güngör olduğunu anlamış ve Erol Güngör'ü odasına çağırarak uyarmıştır.

Daha sonra Erol Güngör, hayatında en çok utandığı ve mahçup olduğu anın hocasının bu uyarısı olduğunu belirtmiştir.²⁰ Erol Güngör yine A. Buğra isimiyel Yol dergisinde ilmî yazılar yazmaya başlamıştır. Bu yazıları eğitim sistemi vb. konuları kapsamaktadır. Yine aynı dönemde "Yol" dergisinde Mumtaz Turhan da yazmaktadır. Erol Güngör öğrencilik yıllarında yabancı dil olarak Fransızca'nın yanında İngilizceyi de geliştiriyordu. Misafir profesör Hains'in laboratuvar asistanlığını yapmıştır.

1961 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin Psikoloji Bölümünden mezun olduktan sonra Tecrubi psikoloji kürsüsünde Mümtaz Turhan'ın asistanı olarak Akademik hayatına başladı. Asistanlığı döneminde Türkiye de yeni bir ilim dalı olan sosyal psikolojiye yöneldi. Bu disiplin dalının önemli eserlerinden biri olan Krech ve Crutchfield'in sosyal psikoloji kitabını Türkçemize kazandırdı.

Akademik çalışmalarının yanında bir çok dergi ve gazetelerde yazmayı sürdürdü. Erol Güngör'ün kitaplarını ve makalelerini, ileride ilgili bölümde belirtmeye çalışacağız.

Erol Güngör 1965'de hocası Mümtaz Turhan'ın yönetiminde hazırladığı "Kelâmi (Verbal) yapılarda Estetik Organizasyon" adlı tezi ile doktora ünvanını aldı.

²⁰ Güngör Aysel ; 23 Nisan 1996 Tarihinde kendisi ile yapılan görüşme

3 - EROL GÜNGÖR'ÜN YURT DIŞI DÖNEMİ

1966 yılında Colorado Üniversite'nden tanınmış sosyal psikolog Kenneth Hammond'un daveti üzerine Amerika'ya giden Erol Güngör bu üniversitenin Davranış Bilimleri Enstitüsü'nde uluslararası bir ekibin araştırmalarına katıldı. Bu çalışmanın istatistik hesaplarının yapılması kendisine verilmiş ve bunu başarıyla tamamlamıştı. Bu işi çalışma yayımlandığında ayrıca belirtilmişti.²¹

Erol Güngör'ün Colorado Üniversitesi'ndeki 2 yılı süren çalışmaları hakkında bilgiyi sadece kardeşi Aysel Güngör'e yazmış olduğu mektuplardan öğreniyoruz. Kardeşi Aysel Güngör, onun aile bağlarının çok kuvvetli olduğunu belirterek, yurt dışında bulunduğu süre içinde devamlı mektupları vasıtasıyla oradaki yaşantısı ve çalışmaları hakkında kendisine bilgi verdiğini belirtmektedir. Kardeşi Aysel Güngör'ün bize verdiği bilgilere göre Erol Güngör Colorado'ya giderken yanında "Besmele" yazılı bir levha götürmüş ve bunu oradaki odasına asmıştır. Bunun ne olduğunu soran yabancılara Erol Güngör "Besmele"nin anlamını anlatıyor, onlara birer "Besmele" yazarak hediye ediyordu. Daha sonra kardeşine yazdığı mektuplar vasıtasıyla hat sanatıyla yazılmış Besmele isteyip oradaki arkadaşlarına hediye ederek Türklerin hat sanatını tanıtmıştır. Erol Güngör'ün Colorado'da kaldığı süre içinde verilen burs yetmeyince bir işte çalıştığını öğreniyoruz. Bu

²¹ Özbaydar Sabri ; "Hocam Erol Güngör", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı 152, Haziran. 1986, sh.47

iŖi ise aktüel dergilere Fransızca'dan İngilizceye çeviri yapmak olmuŖtur. Ama bunlar hakkında daha ayrıntılı bilgi edinemedik .

KardeŖi Aysel Güngör, Erol Güngör'ün bu çalıŖması ile ailesine dahi para gönderdiğini ifade etmektedir. Erol Güngör'ün Colorado'da yapmıŖ olduğu Fransızca'dan İngilizceye çevriler ve çalıŖma disiplini ile çok beğenildiğini yoladığı mektuplardan anlıyoruz. Erol Güngör'ün bu başarısı karşısında yabancıların ona "siz Türkiye'de senatör müsünüz?" diye sorduklarını kardeŖi belirtmektedir. Bunun sebebi ise Colorado'da çok düzenli yaŖam tarzı ve çalıŖmalarındaki başarıdan dolayı olduğunu Erol Güngör belirtmektedir.

Erol Güngör, Colorado'da sadece ilimle meŖgul olmamıŖ, aynı zamanda dağcılık sporu ile ilgilenmiŖtir. Ayrıca Erol Güngör'ün Colorado'da fotoğraf sanatına merak saldığını öğrenmekteyiz.

Erol Güngör'ün yurt dıŖında kaldığı süre içinde yabancılar hakkında bakıŖ açısı Ŗöyle olmuŖtur:

Yabancılarda en çok beğendiği özellik, onların merak ve öğrenme tutkuları olmuŖtur. Yabancıların özellikle öğrenme tutukularını ve azimlerini çok beğendiğini yurda döndüğu zaman belirtmiŖtir. Bunun yanında yabancılarda beğenmediği özellik ise onların cimriliği ve maddeci oluŖlarıdır. Erol Güngör A.B.D. yaŖamayı sevmiŖtir. Fakat bu yerleŖme Ŗeklinde değildir. Arasına gidip gelme Ŗeklindedir.

4 - İSTANBUL'A DÖNÜŞÜ VE AKADEMİK HAYATI

Erol Güngör 1968 yılında yurda dönmüştür. Tecrübi psikoloji kürsüsünde Mümtaz Turhanın yanında sosyal psikoloji derslerini ve seminerlerini yürütmüştür.

O, askerliğini İstanbul'da yapmıştır. Böylece çevresinden ve ilminden kopmamıştır. Yakın dostlarıyla tatil günleri buluştuğunu öğreniyoruz.

1970 yılında "şahıslararası ihtilafların çözümünde lisanın rolü" konusundaki teziyle doçent olmuştur.

Erol Güngör bu yoğun akademik çalışmalarının yanında, o yıllarda ünü bütün İstanbul'a yayılmış olan ve yapılan sohbetler ve tartışmalarla ilim yuvası haline gelen Marmara Kiraathanesindeki sohbetleride kaçırmıyordu. Marmara Kiraathanesinin o zamanki halini Emin Işık şöyle anlatmaktadır:

" O günlerin heyecanlı ortamında Marmara Kiraathanesi bir âlemdi. gazetelerin yazdıklarını, yazılanların yorumunu, fısıltı gazetesinin yazdığı haberleri öğrenmek için hemen her gece oraya uğradık. Büyükler konuşur, tartışırlar, bizde dinlerdik. Karınca kararınca biz de bildiklerimizle sohbele katkıda bulunmaya çalışırdık. ²²

Marmara Kiraathanesi müdavimleri şu şahsiyetlerden meydana gelirdi:

²² Işık Emin ; "İçimdeki Erol'a", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı: 152, Haziran 1986, sh.54.

Maliyeci İbrahim Bey; kendi konusunun gerçek uzmanı, yanında Adli Tıp Başkanı Sait Hoca, Muzaffer Hoca, şöför Kamil, tek başına ihtilal yapmaya kalkan adamdır. Baba Nail; Tek başına 28 Nisan talebe olaylarının Ziya Bey, Hilmi Bey... gruplar küme küme idi. Bir masada günlük siyasi konular tartışılırken, diğer masada tarih, bir başkasında edebiyat, din konuşulurdu. ²³ Erol Güngör'ün Marmara Kiraathanesinde yapılan sohbetler konusunda seçici davrandığını öğrenmekteyiz. Bu hususu Emin Işık şöyle açıklamaktadır:

"Sen siyaset konuşulan masalara fazla rağbet etmez daha çok Ziya Bey'in tarih sohbetlerinde görölürdün. Çok insanın ciddi ciddi münakaşa ettikleri aktüel siyasi konulara hiç ilgi göstermezdin. Ya da bir iki kelimeyle konunun basit tarafına dikkat çeker, geerdin. Oysa, pek oklarının ciddiye almadıkları Evliya elebi senin için son derece ilgi çekici ve ciddi bir insandı. Ondan hayret ve hayranlıkla bahseder yaptığın nakilleri bize anlatırdın." ²⁴

Erol Güngör, Marmara Kiraathanesinin dışında Kadir Mısırlıoğlu'nun Yurdun'da ki sohbetlere, Mahir İz Bey'in edebiyat sohbetlerine katılmıştır. Ayrıca Yahya Efendi Dergahında Abdullah Atay Efendi mesnevi okutur, Erol Güngör'ü orada da görmek mümkündür.

²³ Işık Emin ; 20 Nisan 1996'da Erol Güngör'ü Anma Toplantısında Yaptığı Konuşma, İstanbul 1996

²⁴ Işık Emin ; a.g.m., sh. 54

Eminönü Müftüsü Bekir Hacı Efendi cumartesi günü Şahzade Camisinde hadis okutur, bakarsınız Erol Güngör orada.²⁵

Bunların dışında Erol Güngör'ün Ziya Nur Erol ve Fethi Gemuhluoğlu ile gayet samimi olduğunu; Ekrem Hakkı Bey, Nurettin Topçu ve İskender Paşa'ya gidip, oranın cemaatıyla konuştuğunu²⁶ öğreniyoruz.

1971 yılında Edebiyat Fakültesi Sosyal Psikoloji Bölümü'ne Doçent olarak tayin edilmiştir. Doçentlik tezi olarak sunduğu "Denotative and Connotative in Interpersonal Conflict". yurt dışındaki çeşitli ilmi yayınlarda görünmektedir.

1973 yılı Erol Güngör'ün hayatı açısından iki önemli hadiseye gebe kalmıştır. Bunlardan birincisi ciddi hastalığının başlangıcıdır. O yıl enfarktüs geçirmiştir. Diğer önemli olay ise evlenmesidir. Emin Işık, Erol Güngör'ün eşi Şeyma Taşcıoğlu'nu şöyle anlatmaktadır. "Sonra beklenen mucize oldu. Allah seni milletine, ana ve babana, özellikle "sözlüm"dediğin o nur yüzlü, temiz yürekli kıza bağışladı. Şeyma umduğumuzdan da yiğit ve vefakâr çıktı. Biliyorum belki sen (Erol Güngör) bile kendisine evlenmenizin iyi olmayacağını söylemiş olabilirdin. Çünkü herkes özellikle doktorlar ve yakınları "bir sakat adamla, bir kalp hastası ile mi evleneceksin? sen deli misin!" diyorlar. Onu uyarmaya çalışıyorlardı. Bütün bunlara rağmen o vefa ve sadakat

²⁵ Işık Emin ; 20 Nisan 1996'da Erol Güngör'ü Anma Toplantısında Yaptığı Konuşma, İstanbul 1996

²⁶ Yurt Ali İhsan ; "Erol Güngör, Eserleri ve Fikirleri ve Fikirleri Üzerine Konuşmaları", Türk Kültüründe Dağarcık, Sanat Fikir Dergisi, Yeni Dizi 3-4-5 Haziran 1984, sh.18

örneği kız, daha önce sana vermiş olduğu sözden dönmedi ve seninle evlenmeyi, senin eşin olmayı şeref kabul etti." ²⁷ Hidayet Güngör ise Şeyma Taşcıoğlu'nu şöyle anlatmaktadır:

" ..... Şeyma Hanıma hastalık sebebiyle sonu hüsrarla biteceği anlaşılan bu evliliği yapıp yapmama konusunda bir kere daha düşünmesi tarafımızdan ikaz edilmişti. Aldığımız cevap hafızamızdan hiç silinmiyor :

" Ben bir kocam olsun diye evlenmiyorum. Ben bir dâhinin kalbini kazanıyorum. Beni bu mutlu etmeye yeter, kaderde ne varsa o olsun!" ²⁸ diyerek Erol Güngör'ün hayat arkadaşı olmuştur. 1976 yılında Erol Güngör Londra'da başarılı bir kalp amaliyatı geçirmiştir.

1977 yılında, hayatta en çok istediği bir evlâda kavuşmuştur. Erol Güngör oğlunun ismini ilk önce "Mümtaz" koymak istemiş, fakat ileride belki oğluna kızabileceğini düşünerek oğlunun ismini "Turhan" koymuştur.

1978 yılı ise Erol Güngör açısından başka bir öneme sahiptir. Genel değerler sistemiyle ahlâki değerler arasındaki ilişkinin sosyo-psikolojik bakımdan incelediği "Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar" başlıklı teziyle "Profesör" olmuştur. Erol Güngör'ün dünyasında mevkii ve makamlar önemi değildir. Önemli olan ise kendi milletinin aydını

²⁷ Işık Emin ; "İçimdeki Erol'a", Türk Edebiyatı Dergisi, Sayı :152 Haziran 1986, sh.56

²⁸ Güngör Hidayet ; "Erol Güngör'ün Hayatı, İlimi ve Fikri Şahsiyeti", Selçuk Üniversitesi Erol Güngör'ü Anma Toplantısı, Konya 24 Nisan 1986 (Basılmamıştır). sh. 4

olmaktır. 1982 yılında Y.Ö.K. kararıyla Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü görevine getirilmiştir.

B - EROL GÜNGÖR'ÜN ŞAHSİYETİNİN OLUŞMASINDA ETKİLİ OLAN ŞAHSİYETLER

1 - MÜMTAZ TURHAN

Mümtaz Turhan 1908 yılında Erzurum'un Pasinler ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve orta tahsilini, ailesinin savaş sebebiyle göçtüğü Kayseri'de, liseyi ise Ankara'da tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Şubesine girdi. Mümtaz Turhan bu tercihini yaparken belki de lise hocaları olan Hilmi Ziya ve Ziyaeddin Fahri'nin tesirinde kalmış olabilir. Burada bir veya iki yıl okuduktan sonra devlet imkanlarını kazanarak Almanya'ya gönderildi. Almanya'da Haydelberg, Berlin ve Frankfurt Üniversitelerinde psikoloji okudu. Lisansı bitirdiği zaman mezuniyetteki başarısı sayesinde psikoloji ilminin en büyük isimlerinden Max Wertherimer'in yanında doktora öğrenciliğine kabul edilmek gibi büyük bir şerefe erişmişti. Max Wertherimer'in yanında başlattığı doktora çalışmalarını onun Amerikaya gitmesi üzerine yine meşhur bir psikolog olan Metzger'in yanında tamamladı. Türkiye'ye döndüğü zaman Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Şubesine Psikoloji asistanı olmuştu. Alman Psikoloji profesörü Peters'le birlikte "Tecrubi Psikoloji" kürsüsünü kurdular. Doçent olduğu zaman Milli Eğitim Bakanlığı hesabına bir yıl İngiltere'ye gitmişti.

Orada Sosyal Psikoloji ve Kùltür Antropoloji'si sahalarında yapılan çalışmaları görünce önüne yeni bir âlem açılmış oldu. Cambridge Üniversitesi'nde yine psikolojinin en büyük isimlerinden Sir F. C. Bortlett'in yanında ikinci bir doktora çalışması yaptı. Türkiye'de 1950'den beri defalarca basılan ve okunan meşhur "Kùltür Değişmeleri" adlı eserinin esası işte bu çalışmadır.²⁹ diyen Erol Güngör hocası Mümtaz Turhan'ı anlatmaya şöyle devam ediyor. 1953'ten 1969'a kadar Tecrubi Psikoloji Kürsüsünün başkanlığını yapan Profesör Turhan bu ilim sahasının Türkiye'de ilk temsilcisi olduğu gibi Sosyal Psikoloji ve Sosyal Antropolojinin de Türkiye'de kurucusu oldu. 1 Ocak 1969'da vefat etti. Erol Güngör, Hoca Mümtaz Turhan'ın ilmî ve fikrî şahsiyetini şöyle özetlemektedir:

"Kendisini tanıyan herkese derin ilhamlar verecek kadar kuvvetli olan ahlâkî şahsiyeti bile onun ilmî şahsiyetinden ayıramazdı. ben hayatımda onun kadar şahsiyetinin bütün boyutlarını bu derece ahenkli hale getirmiş ve hepsini ilimci düşünce etrafında birleştirmiş ve bütünleştirmiş başka insan görmedim."³⁰ Mümtaz Turhan tecrübeye dayanan ilimden başka herşeye kulaklarını tıkamıştır.

Mümtaz Turhan'a göre Türkiye'nin bütün dertlerine care bulmanın tek ve ortak yolu, bu dertleri ilmî bir şekilde incelemek ve yine ilmî reçeteler uygulamaktır.

²⁹ Güngör Erol ; "Mümtaz Turhan'ın Ardından", Hamle Dergisi, Yıl:3 , Sayı.2 , 2 Ocak 1983,Sh.18-19

³⁰ Güngör Erol ; a.g.m. , sh. 19-19

Mümtaz Turhan'ın karakterini yine değerli öğrencisi ve asistanı olan prof. Dr. Erol Güngör'den almaktan fayda görüyoruz.

"Yüzü az gülen, hep ciddi şeyler konuşan bu adamın son derece hassas bir kalbe sahip bulunduğunu pek az kimse bilirdi... Türk milletinin hayran olduğu karakter vasıflarından biri de çok vakarlı oluşu idi. Şamatadan ve her türlü heyecan taşkınlığından uzak yaşayan milletimiz bu vasıfla onun nazarında dünyaya örnek olacak kadar ileri bulunuyordu. Profesör Turhan'da milletinin örnek bir ferdi olarak vakar ve ciddiyetini hayatının hiçbir anında bozmadı..."³¹

Hasan küçük ise, Mümtaz Turhan'ın ilmî ve fikrî şahsiyeti hakkında şöyle bir yorum yapmaktadır:

"Bence Mümtaz Hoca sade sıradan bir hoca olmayıp, aynı zamanda müstesna bir fikir adamı, toplum problemlerine bakış tarzı ve millî şuur anlayışı yönünden yirminci yüz yıl Türkiye'sinin yetiştirdiği kendi nevî şahsına münhasır yani, kısaca, Türkiye'de bir başka benzeri bulunmayan, nazariyattaki Milliyetçilik parolasını kökünü örf, âdet, dini inançlar, milli gelenek ve göreneklerden olan, sözde ve nazariyatta değil de ruhta ve mânadaki milliyetçiliğin flamasını ilk çeken bir kişi"³²

İlim ahlakına ve faziletine sahip vakur, haysiyetli, şuurlu ve kaynağını ilim zihniyetinden alan, objektif bir Türk gençliği yetiştirmeye çalışmıştır. bunun ilk örneklerinide Tecrubi Psikolojisi kürsüsünde yetiştirdiği

³¹ Güngör Erol , a.g.m. , sh.19

³² Küçük Hasan ; Mümtaz Turhan Bütün Yönleriyle, İstanbul 1977, sh.69-70

elemanları ve kadrosuyla vermiştir. Bu kadroyla imanlı ve şuurlu milliyetçiliği yetiştirmek istemiştir. Mümtaz Turhan "Niçin Milliyetçiyiz?" başlıklı makalesinde inanç ve geleneklerin ana gayesi üzerinde bilimin ilerletici imkânlarını kullanma gereğini vurgular. Mümtaz Turhan'a göre Milliyetçilik, bu yolda toplum kurumlarını modern ihtiyaçlara göre yapılandırma bilinci ve o yolda gösterilen çabadır.³³ Bu vasıflara sahip olan Mümtaz Turhan en kıymetli eserim Erol Güngör, Türkiye onunla değerli bir ilim adamı kazanacaktır demiştir. Erol Güngör'ün de yetişmesinde en çok etkili olan şahıs olmuştur.

2 - DÜNDAR TAŞER :

Dündar Taşer, 1925'de Gaziantep'de doğmuştur. 30 Ağustos 1944'te Kara Harb Okulu'ndan mezun olmuş ve Tank Asteğmeni rütbesiyle orduya katılmıştır. 1960 senesine kadar muhtelif birliklerde vazife görerek Binbaşı rütbesine yükselen Dndar Taşer 27 Mayıs 1960 hareketine iştirak etmiş ve Milli Birlik Komitesi üyesi olmuştur. 13 Kasım 1960'da Alparslan Türkeş'le beraber 14'lerden biri olarak yurt dışına vazifelendirilmiştir. Fas ve İsviçre Büyükelçiliklerimizde danışman olarak vazife görmüştür. Daha sonra yurda dönen Taşer, 1965 yılında Alparslan Türkeş'le beraber o zamanki adı C.K.M.P. olan Milliyetçi Hareket Partisine girerek genel kurul üyeliğine getirilmiş ve vefatına kadar bu partinin genel başkan yardımcılığında bulunmuştur. Dündar

³³ Özakpınar Yılmaz ; Mümtaz Turhan ve Batılılaşma Meselesi, Ankara 1995, sh. 35

Taşer, 14 Haziran 1972 günü, Ankara'da müessif bir şüpheli trafik kazası neticesinde vefat etmiştir.

Erol Güngör, Dünder Taşer'i şöyle anlatmaktadır : "Orta boylu, kıvırcuk kır saçlı, yüzü daima mütebessim, alnında kış ve yaz ter damlları eksik olmayan parlak ve canlı gözlerinde zeka kıvılcımları tutuşan bir adam".

"Bir alimin dikkati ve titizliğiyle, bir sanatkarın zerafetini, bir velinin ızdırabını kendine saklayıp sevgi ve şefkati başkalarına sunan diğer gamlılığını, bir Türk köylüsünün karşısındakini küçülten tevazü ve mahcubiyetini, bir Osmanlı paşasının vakar ve azamaetini şahsında toplayabilmek için mutlaka yukarlarda bir kaynaktan ilham alıyor olmalı, çünkü bu vasıfları bir araya getirmek her faniye nasip olacak gibi değil. Yüzlerine karşı saygı gösterdiği insanların arkalarında da hep saygılı konuştu. Siyasi hasımlarından birisi için bile bir tek kaba sıfat kullanmadı. İnsanlar hakkında hüküm verme yolunu seçmedi, onları tahlil etmeye çalıştı. Kendisine tuzak kurarak yurdundan dışarı çıkaran eski kader arkadaşlarını bile cenazesinin arkasından sürükleyen kuvvet işte buydu." ³⁴ Erol Güngör'ü en çok etkileyen yönü ise sağlam bir Türk-İslam Kültürünü yaşamasıydı. Anlattığı şeylere uzaktan veya tepeden bakmıyor, bizzat yaşıyordu ve etrafındakileride böyle bir atmosfer içinde yaşıyordu. Erol Güngör, Dünder Taşer'i dinledikleri zaman ruhlarının yükseldiğini hissettiklerini belirtmektedir.

³⁴ Güngör Erol ; Dünder Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, İstanbul 1990, sh.143-150

Dündar Taşer'in fikirlerini oluşturan Değerlerin temelinde Türk-İslam kültürü vardır. Dündar Taşer yaşadığı dönem itibariyle, Türk aydınının büyük çoğunluğunun kendi kültürüne yüz çevirip, kiblesinin batı medeniyeti olduğu ve kendi kültürüne yabancılaştırmanın olduğu bir dönemdir. İşte bu dönem içinde Dündar Taşer'i diğer aydınlardan ayıran vasıf ise, o hiçbir zaman Batının bu yükselişi karşısında eziklik duymamıştır. Türk Medeniyetinin daima kendi başına bir kıymeti bulunduğunu belirtmiştir.

Erol Güngör, Dündar Taşer için "Nasıl oluyor da bu adam dost-düşman, muhalif-muvafık herkesi ilahi kelâm dinliyormuş gibi bir deruni teslimiyet halinde bırakıyor, insanlar onun yanında saf aynalar gibi her türlü kir ve pastan ayrılmış kalıyorlardı? Niçin ona hayran kalmayan bir kişi bile yoktu? Bu sorularıma hala açık seçik bir cevap bulmuş değilim" ³⁵ demektedir. Dündar Taşer'i ise kuyruklu yıldızla benzetmektedir. "Sadece biliyorum ki böyle bir adam tıpkı kuyruklu yıldızlar gibi dünyada çok nadir zamanlarda görülür ve onun karanlık göğümüzde bir an aydınlatıp geçtiği şeyleri görme saadeti de ancak pek az kimseye nasip olurdu." ³⁶ Erol Güngör, Dündar Taşer'in bu derin ilmi ve faziletli şahsiyetine karşı şunları söylemektedir:

"Fazileti kıskanan biri olsaydım, bu adamdan nefret etmem için her türlü sebep mevcuttu. İyi niyetim kusurlarıma galebe çaldı ve ben onu bir insana duyulabilecek sevginin de ötesinde bir ihtirasla sevdim.

³⁵ Güngör Erol ; Düünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, İstanbul 1990, sh.144

³⁶ Güngör Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul 1992, sh.136

Hayatta olduğu sürece ona olan yakınlığımlı şiddetli bir dostluk gibi görüyordum; şimdi de bu dostluğun hatırası bana sonsuz bir gurur veriyor.... şimdi karşımdaki adam Gaziantep'li Dündar Taşer değil, ben de onun bir dostundan ibaret değilim. Taşer bizim milletimizin dün yaşadığı gerçeği, bugünde gördüğü büyük rüyayı temsil ediyordu. Bu yüzden onu dinlerken, onunla bir arada bulunurken, kendimizi birden bire büyümüş hissediyorduk; üzerimizde yüz yılın biriktirdiği pis ağırlıktan eser kalmıyor, kaybolan şahsiyetimize yeniden kavuşuyorduk.." ³⁷

Erol Güngör'ün, Dündar Taşer vefat ettikten sonra; "ölmek Dündar Taşer'le beraber olmasa güzel'dir" dediğini kardeşi Aysel Güngör nakletmektedir.

C - EROL GÜNGÖR'ÜN KONYA'YA GİDİŞİ VE İDARECİLİK HAYATI

1982 yılında Y.Ö.K. Başkanlığı tarafından kendisine Üniversite Rektörlüğü teklif edilmişti. Başlangıçta Karadeniz Üniversitesi teklif edilmişti. Hidayet Güngör kardeşi ile görüştüğü ve fikrini sorduğunu; sağlık konusunda endişelerinin olduğunu belirtmiştir. Hatta Erol Güngör'ün idari görevlerde tecrübesinin bulunmadığından stres altında sağlığının bozulabileceği hususundaki endişelerini dile getirmiştir. ³⁸ Erol Güngör ise sağlık durumunun iyi olduğunu, idari hayatında da başarılı olabileceği inancını ona ifade etmiştir. Y.Ö.K. eski başkanı İhsan

³⁷ Güngör Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul 1992, sh. 136

³⁸ Güngör Hidayet , "Erol Güngör'ün Hayatı, İlimi ve Fikri Şahsiyeti", Selçuk Üniversitesi Erol Güngör'ü Anma Tolantısı, Konya, 24 Nisan 1986 (Basılmamıştır), sh.4

Doğramacı Erol Güngör'e Selçuk Üniversitesi Rektörlüğünü teklif etmiş ve O'da kabul etmiştir. Prof. Dr. Ayhan Songar, bu görevlendirme hakkında;

"Konya'ya Selçuk Üniversitesine Rektör tayin edildiğini duyduğum zaman"Erol'u rektör yapan Y.Ö.K.'e can kurban!" demiştim. Ümit dolu şevk dolu idi"³⁹ diyordu.

Aysel Güngör ise Erol Güngör'ün Selçuk Üniversitesindeki Rektörlük görevini kabul ettiğinde Konya halkının Erol Güngör'ü canı gönülden karşılayarak, rektörlerini bağırlarına basmışlardı. Diyerek sebebini ise şöyle açıklamaktadır :

"Abimin kendi içlerinden biri olduğunu anladılar. Abim tarihi bilen halkı tanıyan, halkın kötü kaderini bilen, bir insandı. Konya halkının acısını ve tarihini çok iyi bilirdi. Abim çok önceleri, Konya'lıların yazdıkları ağıtları okurdu ve beraber ağlardık.⁴⁰ Erol Güngör göreve geldiği günden itibaren üniversite ile halk arasındaki kopukluğu gidermişti.

Konya halkı yeni Rektörlerine ilk iş olarak tezbih ve seccade hediye ederek "Hoca sen bizde birisin!" demişlerdir.

Erol Güngör, ilimde, irfanda ne kadar ileride ise idarecilikte de o kadar üstün ve bulunmaz bir kimse olmuştur. Çok kısa sayılan 7-8 ay

³⁹ Songar Ayhan ; "Erol'u Uğurlarken", Türk Edebiyatı Dergisi, Sayı:116, Haziran 1983, sh.17

⁴⁰ Güngör Aysel ; 23 Nisan 1996 Tarihinde Kendisiyle Yapılan Görüşme, İstanbul 1996

içinde üniversitede yaptığı çalışma şu an hiçbir yönetici tarafından başarılamamıştır. Erol Güngör Konya'ya geldiğinde Selçuk Üniversitesi 2 Fakültenen müteşekkildi. Erol Güngör vefat ettiğinde Selçuk Üniversitesinde 8 Fakülte ve 4 Yüksek okul oluşmuştu. Erol Güngör'ün rektörlük görevi süresince yakın dostu ve mesai arkadaşı olan Mümtaz Turgut Topbaş, Erol Güngör'ü anlatırken şöyle diyor:

"O, Anadolu'da bir üniversite'nin nasıl kurulup gelişeceğini ve üniversitenin fonksiyonlarının ne olduğunu herkesten iyi biliyordu. Ona göre üniversite yalnız öğrenci yetiştiren müesseseler değildi. Ona göre üniversite çevreye ışık tutmalı, çevreyi aydınlatmalı, çevreye etkili ve faydalı olmalı idi. Bu manen olduğu gibi maddeten de olmalıydı." ⁴¹ düşüncesine sahip olan Erol Güngör ilk iş olarak öğretim elemanı yönünden yetersiz olan üniversiteye yakın çalışma arkadaşlarını getirmiş ve idealist hocaları Konya'ya toplamıştı. Bu çalışmalarını izleyen Konya halkı ise Erol Güngör'ü çok sevmişti. Erol Güngör, Konya halkını ihtiyaç duyduğu Üniversite hastanesini kurdu: Konya halkının yardımıyla 500 yataklı hastaneyi çok kısa sürede faaliyete geçirdi. Yakın çalışma arkadaşı Mümtaz Turgut Topbaş, Erol Güngör'ün Konya'da kapı kapı dolaşarak hastane için para topladığını belirtmektedir. Erol Güngör'ün bu yoğun çalışmasını Konya halkı taktirle karşılamış ve her türlü yardımı esirgememişlerdi. ⁴² demektedir. Erol Güngör hastane için

⁴¹ Topbaş Mümtaz Turgut ; Milletle İççe Bir İlim Adamı", Türk Edebiyatı Dergisi, Sayı:116, Haziran 1983, sh.24

⁴² Topbaş Mümtaz Turgut , a.g.m., sh.24

"Üniversitenin halka açık penceresi diyordu. Y.Ö.K. başkanı Doğramacı'dan söz almıştı. Kampüsün temeli atılacaktı. Bir yıl sonrada oraya taşınılacaktı.

Erol Güngör'ün üniversiteyi yapı ve bina olarak geliştirirken diğer yandan da Konya halkına aydınlatmaya çalıştığını üniversitedeki seri "Halk konferansları" ndan anlamaktayız. Bu konferanslara başlangıçta Konya halkını ilgisi az olmuş, fakat daha sonra halk üniversiteyi tanıdıkça konferansa ilgi artmıştı. Konferansların üniversite ile halkı birbirine bağlayacağına inanmaktadır.

" Erol Güngör rektörlük gibi yüce bir makamın haysiyetini titizlikle korumuştur" diyen Ayhan Songor "... Artık bir yere giderken "Rektör Beye" yol veriyorduk, o da asaletle nezaketi birleştirip önümüzden geçiyor, ama kendisini ziyarete gideceğimiz zaman da dairesinin sokak kapısında beklemek büyüklüğünü gösteriyordu. Hasret kaldığımız kimsede pek görmediğimiz bu hasletleri, adetâ peşpeşe sergilercesine Erol'da müşahade ediyor, adını ağzımızdan düşürmüyorduk"⁴³ "Ayrıca Erol Güngör taşıdığı rektör kisvesine o mübarek "beyaz cübbe" ye Erol hakkıyla lâyük olmuş, "Şeref-ül mekân bil mekin" kaidesinde rektörlük makamına da itibar getirmişti. ⁴⁴ diyerek hislerini ve takdirini ifade ediyordu.

⁴³ Songor Ayhan ; a.g.m. , sh. 17

⁴⁴ Songor Ayhan , a.g.m., sh.17

Selçuk Üniversitesi Rektörü Türk-İslâm fikir hayatının güzide şahsı Prof. Dr. Erol Güngör 24.4.1983 günü vefat etmiştir.

Ayhan Songor, Erol Güngör'ün cenaze merasimini şöyle anlatmaktadır:

"Tarihi Üniversite binamız "serasker kapısı", "Daire-i Umür-u Askeriyye" inşa edildiğinden beri böylesine bir kalabalık, böylesine bir heyecan yaşamamıştır herhalde. Vatanın bağrından, dört bucağından kopmuş onbinlerin elleri üstünde Erol'un tabutu uçarken rektörler, öğretim üyeleri onu selamlıyor, Tekbir sedâları üniversitenin duvarlarından cınlıyordu. Namazı Beyazıt Meydanında kılındı." ⁴⁵ "...Ecel Erol'cuğumuzu da aldı. onu biraz sonra çok sevdiği vatan topraklarına emanet edeceğiz.... itiraf edeyim, kara toprağı kıskanır oldum birkaç gündür." ⁴⁶

Erol Güngör'ün hayatını anlatmaya Arif Nihat Asya'nın şu dizeleri ile nokta koymak yerinde olacaktır.

Bu gelen el değil, senin yolcun;

Bari sen tut elinden Allah'ım...

⁴⁵ Songor Ayhan ; a.g.m., sh. 16

⁴⁶ Songor Ayhan; a.g.m., sh. 16

II - EROL GÜNGÖR'ÜN İLMİ VE FİKRİ ŞAHSİYETİ

A - EROL GÜNGÖR'ÜN KİŞİLİĞİ

Erol Güngör'ün kişiliğini oluşturan değerler ve bu kişiliğin oluşmasında etkili olan şahsiyetler vardır. Biz tezimizin bu kısmında Erol Güngör'ün karakterini ve ilmî şahsiyet, n, tesbit etmeye çalıştık.

Araştırma metodu olarak ise Erol Güngör hakkında yazılan makaleleri taradık. Bilgi kaynağı olarak daha çok o'nun yakın çevresini oluşturan kişiler ve aile fertleriyle görüşmeyi uygun bulduk. Görüştüğümüz kişiler içinde kız kardeşi Aysel Güngör, eşi Şeyma Güngör ve yakın arkadaşı olan Mehmet Genç yer almaktadır.

İlim adamının fikirleri ile hayatı arasında çok sıkı bir bağlantı vardır. Çünkü ilim adamının hayatı ve sosyal çevresi iyi tespit edilemez ise o şahsın fikirleride iyi anlaşılabiliriz.

Erol Güngör'ün de iyi tanınabilmesi ve vermek istediği mesajların doğru anlaşılabilmesi için Erol Güngör'ün biyografisinin çok iyi bilinmesi gerektiğini yakın çevresi belirtmektedir.

Bizde Erol Güngör'ün kişiliğini belirtmeye çalışırken sık sık yakın çevresinin düşüncelerine yer vereceğiz.

Erol Güngör'e uzaktan bakıldığı zaman görünen yüzünün, yakınlaştığı zaman değiştiği görünürdü. Zahir ile Batın arasındaki âlem farkı gibi ilk bakışta çok kontrastlı bir izlenim vardı. Bir kere ulaşıldığı

zaman, erişilmesi zor bir insandı. Erol Güngör'e uzaktan bakıldığı zaman çok asık suratlı, çok ciddi ve erişilmesi zor bir adam hissi verirdi. Erol Güngör'ü yakinen tanımayanlar çok kere, çok kibirli, kendini beğenmiş bir adam diye anlardı. Yakından tanındığı zaman ise hakikaten yukarıda belirtilen vasıfların bulunmadığı görünürdü. Erol Güngör'le çeyrek asırlık bir dostluğu olan ve Erol Güngör'ün kuyruklu bir yıldız misali Türk semalarından kayıp gitmesiyle, hayatındaki Erol Güngör'ün yerinin, doldurulamayacağını belirten Mehmet Genç gerek 20 Nisan 1996 tarihinde İstanbul'da Erol Güngör'ü Anma Toplantısında, gerekse bizim yaptığımız görüşme sırasında Erol Güngör'ün şahsiyeti hakkında ayrıntılı bilgi verdi. Bu bilgiler ışığında Erol Güngör ulaşılması zor bir insandı demektir. Bununla birlikte yakınlaşma imkânı bulunduğu zaman genellikle dışardan bakanların kendini beğenmiş kibirli bir şekilde zannettiği Erol Güngör'ün kişiliği hakkında benzeri az bulunur bir tevazu sahibi vakarlı biri olduğuna kanaatine varırdı.

İçinde gerçekten tevazu hisseden, yaşayan bir insandı. Uzaktan bakanlara onu kibirli mütekebbir gibi görmelerinin bir sebebi bu vakur şahsiyeti ile alakalıdır. Halbuki o herkese tevazu ile aynı muameleyi yapıyordu. Herkese aynı muameleyi yapınca sosyal mertebenin kendine göre üst kademelerinde bulunanlar, Erol Güngör'ün kendilerine yeterince değer vermediklerini, küçümsediğini, başkaları ile aynı düzeyde düşündüğünü sanıyorlardı. İlk izlenimde soğuk ve az konuşan bir

görünümü vardı. Az konuşma, sözü israf etmeme ile alakalıydı. ⁴⁷ Erol Güngör'ü az konuşma vasfı, hem ailesinden gelen bir özellik, hem de üniversite'den itibaren hayatında çok etkili olan Hocası Mümtaz Turhan'ın vasfı olduğunu görmekteyiz. Kerdeşi Aysel Güngör, Erol Güngör'ün az konuşma özelliğini şöyle açıklamaktadır:

"Abim, Hocası Mümtaz Turhan'da en çok beğendiği özellik olarak az konuşmasını belirtirdi. Ben konuştuğumda, bana, biz kalkınma çabasında olan bir ülkeyiz, onun için her şeyde iktisat sözde de iktisat, derdi." ⁴⁸

Erol Güngör, Hocası Mümtaz Turhan'ı anlatırken pek çok kelimele bir cümleyi bir kaç kelimeyle anlatmaya çalışır. Sözle parantez açar tekrar özetini söyler, Tekrar sözle parantezi kapatır konuşmasına devam eder. "Mümtaz Turhan, beş cümleyi, bir cümleye indirmeye çalışırdı" diyen Erol Güngör, öğrencilerin mümtaz Turhan'ı anlaşılması zor biri olarak gördüğü, Hocasının bu özelliğine hayran olduğunu belirtmektedir. ⁴⁹ Erol Güngör'le yakın ilişki kurulduğu zaman son derece sıcak, hassas, duygulu bir kişiliği vardır. Mehmet Genç, Erol Güngör'ün karakterinin önemli bir temelini iktidar ve denge içinde bulunmasıdır ⁵⁰ demektedir.

⁴⁷ Genç Mehmet ; 20 Nisan 1996 Erol Güngör'ü Anma Toplantısında Yaptığı Konuşma ve Kendisiyle Yapılan Görüşme, İstanbul 1996

⁴⁸ Güngör Aysel ; 23 Nisan 1996 Yapılan Görüşme , İstanbul 1996

⁴⁹ Güngör Aysel, 23 Nisan 1996 Yapılan Görüşme

⁵⁰ Genç Mehmet ; 20 Nisan 1996 Tarihinde Erol Güngör'ü Anma Toplantısında Yaptığı Konuşma

Erol Güngör daima mütebessim, dürüst, mert, kokusuz, babacan bir insandı. Erol Güngör Osmanlı ricalinin vasıflarını en ideal şekilde temsil ediyordu. Şahsiyetinin bu temel vasıflarının şüphesiz karakterinin genetik yapısıyla alakalı yanı var. Erol Güngör kişiliğini zihni ile inşa etmiş diyebiliriz. Erol Gngrn şahsiyetinin oluşmasında genetik olarak aileden gelen özellikler var. Diğer bir önemli etken ise aile içindeki yetiştirme tarzıdır, diyen eşi Şeyma Güngör, Erol Gngrn temel şahsiyetinin oluşmasında aile çevresi ve Kırşehir'in kültür merkezi olmasının etkili olduğunu ⁵¹ ifade etmektedir.

"Erol Gngrn bir yetiştirme ortamı ve alakası, daha sonra onda bir öğrenme tutkusuna dönüşmüştür.

Şahsiyetinin en büyük vasıflarından birisi de Emin Işık'ın belirttiği gibi, büyük bir merak ve tecesssdr. ⁵²"

"Erol Güngör herşeyden önce verici bir insandı. Yokluk içinde dahi bir şeyler vermek istemiştir. İnsanlara karşı müşviki. Ama son derecede otoriter bir yapısının olduğunu görmekteyiz. O, bir Osmanlı Beyfendisidir."

Erol Gngrn eşi Şeyma Güngör ise eşini şöyle anlatmaktadır:

"Ne zaman kendisine danışsanız o zaman cevap verirdi. Cevabıda kısa, kesin idi, o kadar uzun uzun hiçbir zaman konuşmazdı. Bu özellik Kırşehirliler'in genelinde var, diyebiliriz. Kayınpederim de çok

⁵¹ Güngör Şeyma ; 24 Nisan 1996 Yapılan Görüşme

⁵² Işık Emin ; 20 Nisan 1996 Erol Gngr Anma Toplantısında Yapılan Konuşma , İstanbul 1996

ağır başlıdır ve az konuşur. Ama görünüşünden beklenilmeyecek kadra nüktedan bir insandı. Erol da öyle idi. Az konuşur, ağır başlı; az hareket eden, fakat çok nüktedan bir insandı. Erol bir şey için hep teklif getirirdi. hemen böyle yapılması gerekir diye belirtmezdi. Bunu yazılarında da görmek mümkündü. Erol'a bir şey danışsınız bütün ihtimalleri dinler, sonra aynen yazılarındaki gibi; muhtelif yolları size çizerdi. Ama tercihi daima karşısındakine bırakırdı. İnsanlara müdehale etmezdi ⁵³ "

Bu çalışmayı hazırlarken görüştüğümüz şahısların büyük bir kısmının üzerinde ittifak ettikleri önemli bir nokta, ailesinin son derece demokratik bir yapısının olmasıdır. Kardeşi Aysel Güngör, ailelerinin demokratikliğini şöyle anlatıyor:

"Bizim ailede bir karar alınacağı zaman ilk önce benim fikrini sorulur; sonra sırasıyla ailenin diğer fertlerinin fikirleri alınır. Subay olan Hidayet abim ise kararı açıklardı. Bizim ailemiz bu yönü ile belki de ülkemizin en demokratik ailesidir. ⁵⁴ "

Erol Güngör'ün bir fikri empoze etme, dikte etme tavrı, çevresine veya öğrencilerine v.b. baskısı yoktu. Demokrat bir insandı. Demokrasiye inanıyor. Demokrasi içinde ancak milliyetçiliğin varolacağını söylüyordu. ⁵⁵ Erol Güngör'ün hayatında önemli olan bir unsurda kültürümüzün kaynağı olan müzüğimize önem vermesidir. Erol Güngör sadece Türk müziğini değil, aynı zamanda Batı müziğini de dinlediğini

⁵³ Güngör Şeyma , 24 Nisan 1996 Yapılan Görüşme

⁵⁴ Güngör Aysel ; 23 Nisan 1996 Yapılan Görüşme

⁵⁵ Genç Mehmet ; 22 Nisan 1996 Yapılan Görüşme

Biz de bu bölümde Erol Güngör'ün ilmî ve fikrî şahsiyetini incelerken, sadece metod bakımından kolaylık sağlaması sebebiyle böyle bir yola başvurduğumuzu belirtmekte fayda görüyoruz.

Mehmet Genç Hocanın da Erol Güngör'ü Anma Toplantısında yapmış olduğu konuşmada belirttiği gibi ,Erol Güngör'ün çok kere h-fikirleriyle o fikirleri meydana getiren biyografisi arasında çok sıkı bağlantı olduğunu ifade ederek Erol Güngör'de çok defa derin iz bıraktığını belirtmektedir. ⁵⁶ Erol Güngör'ün hayatı, mizaç ve karakteri ile ilmî ve fikrî şahsiyeti arasında bir bütünlük söz konusudur. Ama biz sadece metod bakımından ve daha anlaşılır olmasını gözönünde bulundurarak Erol Güngör'ün ilmî ve fikrî şahsiyeti ile mizaç ve karakterini ayrı başlıklar altında incelemekte fayda gördük.

Erol Güngör'ün ilmî ve fikrî şahsiyetinin temelini Frenklerin "entellektüel iffet" dedikleri "zihin namusu" oluştururdu, diyen Mehmet Genç, Erol Güngör'ün ilmî ve fikrî şahsiyetini ve meseleleri ne kadar objektif olarak tahlil ettiğini eserlerine bakarak görmek mümkündür. ⁵⁷ demektedir. Erol Güngör, doğuştan gelen bir özellik olarak zeki bir insandı ve çok çabuk öğrenirdi. Çocukluğundan itibaren kendini sadece belli bir alanda değil bir çok alanda yetiştirmiştir. Yazmış olduğu eserlerde zikrettiği kişiler Sosyolojide Antropolojide, Tarihte, Psikolojide, Edebiyatta; o sahanın ciddi adamlarıdır. Kendi kendine öğrendiği

⁵⁶ Genç Mehmet ; 20 Nisan 1996 Erol Güngör'ü Anma Toplantısında Yaptığı Konuşma

⁵⁷ Genç Mehmet ; 22 Nisan 1996 Yapılan Görüşme

Fransızca ve İngilizceyle yabancı düşünürlerin kitaplarını okuyor ve daha önemlisi iyi ve doğru anlıyordu. Millî kişiliğinin sınırları içinde kalarak ilmin bütün verilerini alıyordu. Bu da Millî kişiliğini ve kimliğini bozmuyordu. Bozması için de bir sebep yoktu. Erol Güngör'ün yazılarını incelediğimiz zaman daha çok "seçici" olduğunu görmekteyiz. Erol Güngör değerler sistemine uygun düşmeyen bulguları inkar ve red etmezdi, ama onları kullanmazdı. Erol Güngör'ün bu bulgular ve bilgiler yanlıştır, bunları görmezden gelelim diye bir saplantısının da olmadığını tespit etmekteyiz.

Erol Güngör'ün bir tutkusu olduğunu öğrenmekteyiz. Bu tutkusu ne iktidar, ne servet v.b. cazibelerle ilgili bir tutkuydu. Bu tutku öğrenme ve bilgi tutkusu idi. Aristoteles'in insanı hayvandan ayıran en mühim vasıf olarak belirttiği "bilme tutkusu" Erol Güngör'de hiç kesintisiz mevcuttu. Bunun için Erol Güngör'de Sosyal Psikoloji, Sosyoloji, Antropoliji, Tarih ve Edebiyatı bütün bilgileri ile alakalı idi. Fakat kişiliği ve görünümü ile bunu gizleyen ve kolay ele vermeyen biri idi.

Erol Güngör'ün ilmî ve fikrî yapısında dikkati çeken diğer bir önemli vasfı, "araştırmacı ruha" sahip olmasıdır. " Erol Güngör'ün hedefi, ne ile uğraşılıyorsa o alanda bir numara olma" diyen kardeşi Aysel Güngör, "abim herşeyi araştırırdı. Araştırmacı yönü fazla idi.⁵⁸ Bir konu

⁵⁸ Güngör Aysel ; 23 Nisan 1996 Yapılan Görüşme

hakkında fikir belirtmeden önce o konuda kabul edilen şahısların eserlerini okurdu ve araştırırdı."

Erol Güngör'ü diğer düşünürlerden ayıran bir çok vasfı vardı: Bu vasıfları da onun ilmî ve fikrî şahsiyetini oluşturuyordu. Bir sosyal bilim adamı incelediği toplumun değer yargılarını inanç ve tutumlarını çok iyi bilmek zorundadır. Yani bir mütefekkeri büyük ve ölümsüz kılan yaşadığı toplumun tarihini ve metafizik dünyasını çok iyi bilmesidir. Erol Güngör'ün temel şahsiyetinin oluştuğu Kırşehir, Türk Millî kültürünün etkili olduğu ve Osmanlı'dan kalan ilim merkezi. Erol Güngör böyle bir ortamda ve Türk örf ve âdetlerini yaşayan bir aileye mensup. Böyle bir ailde millî kültürü alarak yetişiyor. Eski Türkçe'yi öğreniyor. Lise öğrenimi sırasında Fransızca eserler okur. Üniversitedeki öğrenimi sırasında ise İngilizce'yi çok iyi öğreniyor. Bu şu manaya geliyordu : Erol Güngör Eski Türkçe'yi öğrenmesi ile Türk Milletinin tarihi ile bağlantıyı sağlamış oluyor. İngilizce ve Fransızca bilmesiyle de ilimde metod, teknik ve teknoloji bakımından bizden ileri olan Batı'yı takip ediyordu. Batının metod ve teknikleriyle bizim kendi meselelerimizi tahlil ediyordu.

Erol Güngör'ün Türkiye'nin meselelerini yorumlayışı ve bakış açısı yerlidir. Erol Güngör hiç bir yabancı düşünürün hayranı olmamış ve yabancılara karşı hiçbir zaman eziklik duymamıştır. Türk ve Müslüman oluşuylada her zaman gurur duymuştur. Geniş ve hazmedilmiş bir Selçuklu Osmanlı Kültürü vardı. Kolay okunan Türkçe'siyle Türkiye'nin

meselerine yorumlar getirmiştir. Bağırmadan, sloganlara iltifat etmeden, zaman zaman ince nüktelerle devlet ve toplum yönünden sorumlu olan kişileri düşünmeye ve vazifeye davet etmiştir.

Erol Güngör ilmî ve fikrî şahsiyetinde ilim namusuna itina ve titizlik gösteren ülkesinin ve milletinin mutluluğu için çalışan ve yaratılanı hoş gördük yaratandan ötürü düsturuna sahip bulunan bir Türk-İslam Tefekkür adamıydı.

III - EROL GÜNGÖR'ÜN ESERLERİ VE MAKALELERİ

Bu bölümde Erol Güngör'ün telif ve tercüme eserlerini, ayrı basım eserlerini, aylık, haftalık ve günlük periyodiklerde yer alan makale ve denemelerini, yabancı dilde yayınlanmış eserlerini ve makalelerini vermeye gayret ettik. Henüz ulaşamadığımız çalışmalarından doğan noksanlığın mazur görüleceğini umarız.

A. TELİF ESERLER:

1. Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul. Ötüken Neşriyat A.Ş., 1975

- 2. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1976
- 3. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1978
- 4. Basım , İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1980
- 5.6.7.8.9. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1986,1987, 1989, 1990, 1992.

2. (Emin Işık İle Birlikte) Ahlâk Lise II. Ankara, Ajanstürk Matbaacılık, 1976
3. (Emin Işık İle Birlikte), Ahlâk (Dersleri) Orta III, İstanbul Doğan Kardeşler Matbaacılık San. A.Ş., 1976
4. (Emin Işık İle Birlikte) Ahlâk Lise II . 2. Basım, İstanbul , Milli Eğitim Basımevi, 1977
5. (Emin Işık İle Birlikte) Ahlâk Lise II, İstanbul, Kalem Matbaacılık A.Ş.,1981
6. Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Ankara, Töre Devlet Yayınevi, 1980
  - 2. Basım, İstanbul, Ötüken NeşriyatA.Ş., 1984
  - 3. Basım, İstanbul, Ötüken NeşriyatA.Ş., 1986
7. İslamın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yayıncılık, İstanbul,1972
  - 2. Basım, İstanbul, Ötüken NeşriyatA.Ş., 1983
  - 3. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1984
8. İslam Tasavvufunun Meseleleri, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1982
9. Düünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Ankara, ???
10. Tarihte Türkler, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1988
  - 2. Basım, İstanbul 1989

- 3. Basım, İstanbul, 1990

11. Değerler Psikolojisi, Amsterdam, 1993

12. Sosyal Meseleler, Aydınlar

13. Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk, Ötüken Neşriyat A.Ş.,
İstanbul 1995

B. TERCÜME ESERLER:

1. Krech, David ve Richard S. Crutchfield. Sosyal Psikoloji :
Nazariye ve Problemler, İstanbul, Baha Matbaası, 1965

- 2. Basım, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1970

- 3. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1980

2. Boulding, Kenneth E. Yirminci Asrın Manası, İstanbul, Millî
Eğitim Basımevi, 1969

-2. Basım, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1971

-3. Basım, İstanbul, Kalem Yayıncılık, 1980

3. Rostow, W. Whitman. İktisadi Gelişmenin Merhaleleri,
İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1970

- 2. Basım, İstanbul, Kalem Yayıncılık, 1980

4. Nef. John U. Sanayileşmenin Kültür Temelleri, İstanbul, Millî
Eğitim Basımevi, 1971

- 2. Basım, İstanbul, Kalem Matbaacılık, 1980

5. Aron, Roymond. Sınıf Mücadelesi, İstanbul, Mili Eğitim Basımevi, 1973

6. Hazort, Poul. Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973

- 2. Basım, İstanbul, Tur yayınları, 1981

7. Robert Downs. Dünyayı Değiştiren Kitaplar, İstanbul, 1980 Bu son kitaba bir takdim yazısı yazan Erol Güngör mütercim olarak isim kullanmamıştır.

C. AYRI BASIMLAR

1. Kelâmî (Verbol) Yapılarda Estetik Organizasyon, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1966 (İ.Ü. Tecrubi Psikoloji Çalışmaları C.4 , 1966'dan Ayrı Basım)

2. Kültürde Eski ve Yeni, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1974 (İ.Ü. Tecrubi Psikoloji Çalışmaları C.11 , 1974'den Ayrı Basım)

D. MAKALALERİ:

Erol Güngör, Türk Yurdu, Hisar, Yol, Ülkücü Öğretmen, Töre, Türk Edebiyatı, Milli Kültür, Yen, Düşünce, Yen Sözcü, Türk Kültürü, Milli Eğitim ve Kültür, Konevî, Hamle, Ortadoğu, Millet gibi dergi ve gazetelere yazdığı makalelerle geniş okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Bu makalelerinden bazıları şunlardır:

1. "Kültür Temaslarının Atitüdü Üzerine Tesiri" (İ.Ü. Tecrübi Psikoloji Çalışmaları, III (İstanbul, 1962) sh.21-32. Erol Güngör'ün mezuniyet Tezimin Özeti)

2. "İntiharlar ve İctimai Kıymetler" (Klinik Symposium. I. (İstanbul, 1962) sh.22-27

3. "Kelâmî (Verbal) Yapılarda Estetik Organizasyon" (İ.Ü. Tecrübi Psikoloji Çalışmaları, (İstanbul, 1966) sh. 9-40, Erol Güngör'ün Doktora Tezini Özetleyen Bir Çalışma)

4. "Şahıslararası İhtilaflar ve Subjektif Mana Sistemler (The Role of Differential Connotations in Interpersonal Conflict)", (İ.Ü. Tecrübi Psikoloji Çalışmaları, VII (İstanbul, 1968) sh. 25-50)

5. "İnterpersonal Conflict Reduction : The Effects of Language and Meaning" (Carl E. Kuhlma-Monroe J. Miller ile Birlikte Human Jungment and Social İnter Action, (U.S.A., 1973) sh.229-237

6. "Kültürde Eski ve Yeni", (İ.Ü. Tecrübi Psikoloji Çalışmaları,II (İstanbul,1974) , sh.79-88

7. "Denotative and Connotative Meaning in Interpersonal Conflict" (Leadership and Monagement Appısal, (London, 1974) sh . 361-374

AYLIK PERİYODİKLERLE YAYINLANAN MAKALELERİ:

1. "Türkiye'de Yabancı Kültürü", Türk Yurdu, Nisan 1959, Sayı:2, sh.21

2."Türkiye'de Yabancı Kültürü II", Türk Yurdu, Haziran 1959, Sayı:4, sh.33-34

3. "İntihatlar ve İçtimai Kıymetler", Klinik Symp, Temmuz 1962, Sayı:1, sh.22-27
4. "Satre'ın Değişen Dünyası", Hisar, Nisan 1964, Sayı:4, sh.12
5. "Bunaltı Edebiyatı ve Türkiye", Hisar, Haziran 1964, Sayı: 6, sh.6-7
6. "Nobel Armağanı ve Yeni Bir Propaganda Yolu", Hisar, Ocak 1965, Sayı:13, sh.3-4
7. "Lora'nın Suçu", Hisar, Şubat 1965, Sayı:14, sh.6-8
8. "Sanatın Gerçeği Nedir?", Hisar, Haziran 1965, Sayı:18, sh.8-9
9. "Türk Dilini Kurtarınız", Türk Birliği Dergisi, Haziran 1966, Sayı:3,sh.21-23
10. "Türk Milleti Kendine Mahsus Ahlâk Nizamı Yaratmıştır".
Ülkücü Öğretmen, Ağustos 1966, Sayı:87, sh.25-29
11. "Halk Kültürü ve Münevver Kültürü", Töre, Temmuz 1971, Sayı:30, sh.5-11
12. "Bir Adım İleri İki Adım Geri", Töre, Ağustos 1971, Sayı:31, sh.5-9
13. "Halk ve Politika", Töre, Ekim 1971, Sayı :33,sh.13-18
14. "İmparatorluk Halkı ve Sömürge Münevveri", Töre, Kasım 1971, Sayı:34, sh.16-22
15. "Milli Kültür ve Halk Kültürü", Töre, Aralık 1971, Sayı:35, sh.5-13

16. "Batılılaşma ve Türk Kültürü", Töre, Ocak 1972, Sayı:36,
sh.18-24
17. (S.Kirgegaard'dan)"Korku ve Titreyiş'ten", (Çeviri), Türk
Edebiyatı, 15 Ocak 1972, Sayı, 1, sh.8-9
18. (S.Kirgegaard'dan)"Korku ve Titreyiş'ten", (Çeviri), Türk
Edebiyatı, Şubat 1972, Sayı:2, sh.18-19
19. "Batılılaşma ve Milli Kültür", Töre, Şubat 1972, Sayı:37, sh.5-3
20. (S.Kirgegaard'dan)"Korku ve Titreyiş'ten", (Çeviri), Türk
Edebiyatı, Mart 1972, Sayı:3, sh.16-17
21. "Millet ve Zaman", Töre, Mart 1972, Sayı:10, sh.20-22
22. "Milliyetçilik ve Medeniyetçilik", Töre, Nisan 1972, Sayı:11,
sh.5-9
23. "Kültürde Eski ve Yeni", Töre, temmuz 1972, Sayı:14, sh.9-14
24. "Dünden Bugüne Geçiş", Töre, Ağustos 1972, Sayı:15, sh.8-11
25. "Taşer'in Büyük Türkiye'si", Töre, Ekim 1972, Sayı:17, sh.6-11
26. "Taşer'in Büyük Türkiye'si II", Töre, Kasım 1972, Sayı:19,
sh.11-19
27. "Taşer'in Büyük Türkiye'si III", Töre, Aralık 1972, Sayı:19,
sh.8-12
28. "Ölenler ve Yaşayanlar", Töre, Ocak 1973, Sayı:20, sh.3-8
29. "Tarih Romanı", Türk Edebiyatı, Şubat 1973, Sayı:14, sh.32-35
30. "Din Meselesi", Töre, Mart 1973, Sayı:22, sh.11-14

31. "Gerçekçi Yazara Bir Teklif", Türk Edebiyatı, Nisan 1973,
Sayı:16, sh.8
32. "Din Meselesi II", Töre, Ekim/ Kasım 1973, Sayı:29/30, sh.11-16
33. "Din Meselesi III", Töre, Aralık 1973, Sayı:31,sh. 11-17
34. "Türkiye'de Eğitim ve Türk Kültürü", Töre, Ocak 1974,
Sayı:32, sh.11-17
35. "Anadolu'da Türk Birliği ve Tarikatlar", Türk Edebiyatı, Şubat
1974, Sayı:27, sh.30-32
36. "Anadolu'da Türk Birliği ve Tarikatlar II", Türk Edebiyatı, Mart
1974, Sayı:27, sh.26-29
37. "Bir Sosyal Tabaka Olarak Türk Münevverleri", Töre, Nisan
1974, Sayı:35, sh.20-27
38. "Özlediğimiz Dünya", Türk Edebiyatı, Mayıs 1974, Sayı:29,
sh.20-22
39. "Yen, Türkiye'de Münevver Tabaka", Töre, Mayıs 1974,
Sayı:36, sh.20-28
40. "Bu Ülke Acayip Ülkedir", Türk Edebiyatı, Haziran 1974,
Sayı:30, sh.13-15
41. "Tersine Dönen Eğitim Çarkı", Töre, Haziran 1974, Sayı:37,
sh.15-20
42. "Milli Karakter", Töre, Temmuz 1974, Sayı:38, sh.14-19
43. "Uygarlık Çıkmazı ve Cemil Meriç", Türk Edebiyatı, Ağustos
1974, Sayı:32, sh.30-32

44. "Türk Milli Karakterinin Kaynağı", Töre, Kasım 1974, Sayı:42, sh.14-17
45. "Milliyetçiler Arasında Birlik Meselesi", Töre, Mayıs 1975, Sayı:48, sh.21-27
46. "Yeni Devletlerde Milliyetçilik ve İktisadi Politika I", Töre, Aralık 1975, Sayı:48, sh.22-28
47. "Yeni Devletlerde Milliyetçilik ve İktisadi Politika II", Töre, Şubat 1975, Sayı:55, sh.11-16
48. "Hangi Tarih?", Töre, Temmuz 1977, Sayı:74, sh.11-16
49. "İlim ve Sanat Karşısında Devlet", Töre, Eylül 1977, Sayı:76, sh.2-6
50. "Ziya Gökalp ve Türkçülükte Din Meselesi", Ziya Gökalp, Ekim 1977, Sayı:8, sh.392-408
51. "Hatırat Yazanları", Türk Edebiyatı, Temmuz 1978, Sayı:57, sh.12-15
52. "Yabancı Kültürler Karşısında Milli Kültür", Türk Kültürü, Ağustos 1978, Sayı:190, sh.1-4
53. "Pornoğrafi ve Edebiyat", Türk Edebiyatı, Ekim 1978, Sayı:60, sh.8-11
54. "Pornoğrafi ve Edebiyat II", Türk Edebiyatı, Aralık 1978, Sayı:62, sh.8-13
55. "Cumhuriyet Devrşide Türkiye'nin Kültür Politikası", Töre, Mart 1979, Sayı:94, sh.2-11

56. "Avrupa ve İslam", Töre, Haziran 1979, Sayı : 95, sh.2-6
57. "Taşer'in En Büyük Hizmeti", Töre, Haziran 1979, Sayı:97,
sh.10-16
58. "Avrupa ve İslam II", Töre, Temmuz 1979, Sayı:98, sh. 11-14
59. "Ordu ve Politika", Töre, Ağustos 1979, Sayı:99, sh.13-16
60. "Elli Yılın Çocukları", Töre, Ekim 1979, Sayı:101, sh.2-6
61. "Çocuk Kitapları", Türk Edebiyatı, Kasım 1979, Sayı:73, sh.5-7
62. "Tanzimat Üzerine Bir Kaç Not", Töre, Kasım 1979, Sayı
:102, sh.11-15
63. "Modernizm Karşısında İslam", Milli Eğitim ve Kültür, aralık
1979, Sayı:5, sh.12-19
64. "Edebiyat ve Din", Türk Edebiyatı, Ocak 1980, Sayı:75, sh.6-14
65. "Edebiyatın Ölümü", Türk Edebiyatı, Mart 1980, Sayı:77,
sh.6-10
66. "Bir Zihinin Yapısının Tahlili", Töre, Mayıs 1980, Sayı:108,
sh.4-7
67. "Küçük Şeyle", Töre, Haziran 1980, Sayı:109, sh.3-5
68. "Yaz Kültürün Başlıca Özelliği", Türk Edebiyatı, Haziran
1980, Sayı:80, sh.34
69. "Türklerde Yardım Duygusunun İslâmî Kaynakları", Milli
Kültür, Ağustos/ Ekim 1980, Sayı 3-4, sh.62
70. "Nesil Meselesi", Türk Edebiyatı, Ekim 1980, Sayı:84, sh.5-18

71. "Medrese, İlim ve Modern Düşünce", Töre, Kasım 1980,
Sayı:114, sh. 7-13
72. "Milliyetçilik ve Dil", Türk Edebiyatı, Ocak 1981, Sayı :87,
sh.26-29
73. "Milli Eğitimimizde Eğitici ve Öğretici Olarak İnsan", Türk
Kültürü, Mayıs/Haziran 1981, Sayı:220, sh.14-20
74. "Cemiyetimizde Kültür Değişmeleri", Türk Edebiyatı, Haziran
1981, Sayı:92, sh.14-19
75. "Taşer'in Aydınlatığı Dünya", Yeni Düşünce, 15 Haziran
1981, Sayı:3, sh.6-8
76. "Eğitim Dedikleri", Yeni Düşünce, 15 Temmuz 1981, Sayı:4,
sh.6-7
77. "Önce Vatandaş Gelir", Yeni Düşünce 15 Ağustos 1981,
Sayı:5, sh.6-7
78. "Eğlencenin Sosyal ve Psikolojik Yönü", Türk Edebiyatı,
Ağustos 1981, Sayı:94, sh.14-16
79. "Kurt Masalı", Yeni Düşünce, 1 Ekim 1981, Sayı:8, sh.5
80. "Türkler İçin Bir Türkiye", Yeni Düşünce, 1 Kasım 1981,
Sayı:10, sh.4-5
81. "Din Eğitimi", Türk Edebiyatı, Kasım 1981, Sayı:97, sh.3-4
82. "Cümleye Malum Olsun", Yeni Düşünce, 1 Aralık 1981,
Sayı:12, sh.5

83. "Köy Enstitülerinden Bugüne", Yeni Düşünce 15 Aralık 1982,
Sayı:13, sh.7
84. "Vicdan Hürriyeti Kadın Hakları Vesaire", Türk Edebiyatı,
Şubat 1982, Sayı:100, sh.7-9
85. "Milli Kültür Politikası", Türk Edebiyatı, Nisan 1982, Sayı:102,
sh.11-13
86. "Ufkumuzda Bir Aydınlık", Türk Edebiyatı, Haziran 1982,
Sayı:104, sh.14-15
87. "Bir Tarih Kampanyası", Türk Edebiyatı, Haziran 1982,
Sayı:104, sh.19-21
88. "Tarih Tartışması", Türk Edebiyatı, Ağustos 1982, Sayı:106,
sh.19-21
89. "İslam Tasavvufunun Tarihi Gelişmesi", Konevi, Aralık 1982,
Sayı:6, sh.15-17
90. "Akif'in Yeri Neresidir?", Türk Edebiyatı, Mart 1983, Sayı:113,
sh.24

Haftalık Peryodiklerde Yayınlananlar:

1. "Değişen Dünyada İdeolojilerin Durumu", Yol, 5 Ocak 1966,
Sayı:4, sh.4
2. "Sovyet İmparatorluğu ve Sömürge Entellektüelleri", Yol, 12
Ocak 1966, Sayı:5, sh.4
3. "Geri Kalmış Aydınlar", Yol, 19 Ocak 1966, Sayı:6, sh.4
4. "Meyhane Filozofları", Yol, 26 Ocak 1966, Sayı:7, sh.4

5. "Dış Politika Reçeteleri", Yol, 2 Şubat 1966, Sayı:8, sh.4
6. "Hangisi Daha Şerefli", Yol, 9 Şubat 1966, Sayı:9, sh.4
7. "Aydınlara Hitap Etmek", Yol, 16 Şubat 1966, Sayı:10, sh.4
8. "Milli Şuur ve Gençlik Terbiyesi", Yol, 23 Şubat 1966,
Sayı:11, sh.4
9. "Hep Aynı Hikaye", Yol, 2 Mart 1966, Sayı:12, sh.4
10. "Özgürlük Avukatları", Yol, 9 Mart 1966, Sayı: 13, sh.4
11. "Dışardakiler ve İçerdekiler", Yol, 16 Mart 1966, Sayı:14,
sh.4
12. "Sosyalist Gerçekçeliğin Geri Tepişi", Yol, 30 Mart 1966,
Sayı:16, sh.4
13. "Gençler", Yol, 6 Nisan. 1966, Sayı:17, sh.4
14. "Son Kongre ve Rus Komünist Partisi'nin Problemleri", Yol,
13 Nisan 1966, Sayı:18, sh.4
15. "Dağ Bir Fare Doğurdu", Yol, 20 Nisan 1966, Sayı:19, sh.4
16. "Türkiye'de Çağdaş Düşünce", Yol, 27 Nisan 1966, Sayı:20,
sh.4
17. "Atın Dişleri", Yol, 4 Mayıs 1966, Sayı:21, sh.4
18. "Parti Rehber Olunca", Yol, 11 Mayıs 1966, Sayı:22, sh.4
19. "Tercüme Faciaları", Yol, 18 Mayıs 1966, Sayı:23, sh.4
20. "Bir Ülke Bağımsız Oluyor", Yol, 25 Mayıs 1966, Sayı:24,
sh.4

21. "Bir tercüme Faciası (Nietzsche Tercümeleri)", Yol, 1 Haziran 1966, Sayı:25, sh.4
22. "Aldatmaca", Yol, 8 Haziran 1966, Sayı:26, sh.4
23. "Politika ve Politikacılar", Yol, 15 Haziran 1966, Sayı:27, sh.4
24. "Kurutulan Kaynaklar", Yol, 22 Haziran 1966, Sayı:28, sh.4
25. "Kanun ve Laiklik", Yol, 29 Haziran 1966, Sayı:29, sh.4
26. (Patricia Blake'den) "Bugünkü Rus Edebiyatı I", (Çeviri), Yol, 13 Temmuz 1966, Sayı:31, sh.11
27. Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve Amerikan Uşaklığı", Yol, 20 Temmuz 1966, Sayı:31, sh.11
28. "Bugünkü Rus Edebiyatı II"(Çeviri), Yol, 20 Temmuz 1966, Sayı:32, sh.12
29. "Preuves'e Cevaplı", Yol, 27 Temmuz 1966, Sayı:33, sh.4
30. "Bugünkü Rus Edebiyatı III", (Çeviri), Yol, 27 Temmuz 1966, Sayı:33, sh.13 vd.
31. "Bugünkü Rus Edebiyatı IV"(Çeviri), Yol, 3 Ağustos 1966, Sayı:34, sh.13
32. "Değişmeyen Kaynak", Yeni Sözcü, 23. Şubat 1981, Sayı:12, sh.3
33. "Pişmanlık", Yeni Sözcü, 2 Mart 1981, Sayı:13, sh.3
34. "Aydınlık ve Karanlık", Yeni Sözcü, 9 Mart 1981, Sayı:14, sh.3

35. "Etrafımızdaki Tehlike", Yeni Sözcü, 16 Mart 1981, Sayı:15,
sh.3
6. "Akademiler Meselesi", Yeni Sözcü, 23 Mart 1981, Sayı:16,
sh.3
37. "Tek Dişli Canavar", Yeni Sözcü, 30 Mart 1981, Sayı:17,
sh.3
38. "Bize Yakışan Nedir?", Yeni Sözcü, 6 Nisan 1981, Sayı:18,
sh.3
39. "Cemiyetin Refleksleri", Yeni Sözcü, 13 Nisan 1981, Sayı:19,
sh.3
40. "Yine Üniversite Davası", Yeni Sözcü, 20 Nisan 1981,
Sayı:20, sh.3
41. "Elbette Devam Edilecektir", Yeni Sözcü, 27 Nisan 1981,
Sayı:21, sh.3
42. "Din Eğitimi", Yeni Sözcü, 4 Mayıs 1981, Sayı:22, sh.3
43. "Dışarıda Olup Bitenler", Yeni Sözcü, 8 Haziran 1981,
Sayı:27, sh.3
44. "Türk Milli Kültür Felsefesi ve Türk Kültürünün Temel
Değerleri", Hamle, Ocak 1983, Sayı:2, sh.18
45. "Mümtaz Turhan'ın Ardından", Ahmle, Ocak 1983, Sayı:2,
sh.18-20
46. "İnanmış Aydınların Problemleri", Hamle, 21 Mart 1983,
Sayı:11, sh.18-19

E. MÜLAKATLAR:

1. "Doç.Dr. Erol Güngör ile Bir Konuşma", Töre, Eylül 1972,
Sayı:12, sh.27-30
2. "Erol Güngör'le Bir Konuşma", Türk Edebiyatı, Eylül 1972,
Sayı:9, sh.20-21
3. "Prof.Dr.Erol Güngör'ün Sohbetinden", Türk Edebiyatı, 1979,
Sayı:71, sh.12-20

F. DİĞER YAYINLARDA YER ALANLAR:

1. "Dindar Aydının Dünkü Meseleleri", Mehmet Akif
Sempozyumu, Ankara, H.Ü. Yayınları, 1976, sh. 58-65
2. "Düşünce ve Kültür Buhranımı ve Türk Dili", Türk Dili
Semineri, İstanbul, 1980, sh.63-68
3. "Yabancı Kültürler Karşısında Milli Kültür", Milliyetçiler III
Büyük İlimi Kurultayı, İstanbul 1980, sh.54-73
4. "Milli Eğitimimizde Eğitici ve Öğretici Olarak İnsan", Milli
Eğitim ve Din Eğitimi Semineri, Ankara 1981, sh.69-83
5. "Cemiyetimizde Kültür Değişmeleri", Sufi Kültür ve Sanat
Yıllığı, 1982, sh.271-276

Erol Güngör, Millet Gazetesinde 29 Mayıs-22 Temmuz 1982 tarihleri arasında kendi adıyla, 26 Temmuz'dan itibaren ise isimsiz olarak, Baş makaleleri yayınlanmıştır.

1. "Giriş" Millet, Yıl:8. Sayı 2275-1, İstanbul, 29 Mayıs 1982

2. "Yılan Hikayesi", Millet, Yıl:8. Sayı 2276-2, İstanbul, 30 Mayıs 1982
3. "Yeni Bir Anlayış", Millet, Yıl:8. Sayı 2278-4, İstanbul 1 Haziran 1982
4. "Yeni Bir Anlayış", Millet, Yıl:8. Sayı 2278-5(2279-5), İstanbul, 2 Haziran 1982
5. "Tarih Tekerrür mü Ediyor", Millet, Yıl:8. Sayı 2287(2281), İstanbul, 4 Haziran 1982
6. "Türkiye ve Arjantin", Millet, Yıl:8. Sayı 2288(2282), İstanbul, 5 Haziran 1982
7. "Medeni Dünya ve Biz" Millet, Yıl:8. Sayı 2290(2284), İstanbul, 7 Haziran 1982
8. "Harcanan Bir Ülke", Millet, Yıl:8. Sayı 2291(2286), İstanbul, 9 Haziran 1982
9. "Tehlike Çanları", Millet, Yıl:8. Sayı 2292(2287), İstanbul, 10 Haziran 1982
10. "Kime Hizmet Ediyorlar", Millet, Yıl:8. Sayı 2296(2291), İstanbul, 14 Haziran 1982
11. "Tarih", Millet, Yıl:8. Sayı 2296(2294), İstanbul, 17 Haziran 1982
12. "Aynı Yerden Besleniyorlar", Millet, Yıl:8. Sayı 2298(2296), İstanbul, 19 Haziran 1982

13. "Karton Devlet", Millet, Yıl:8. Sayı 2300(2299), İstanbul, 22 Haziran 1982
14. "Ramazan", Millet, Yıl:8. Sayı 2301(2300), İstanbul, 23 Haziran 1982
15. "Vur Abalıya", Millet, Yıl:8. Sayı 2303, İstanbul, 26 Haziran 1982
16. "Başka İşimiz Yok Mudur", Millet, Yıl:8. Sayı 2305, İstanbul, 28 Haziran 1982
17. "Hayırlı Olsun", Millet, Yıl:8. Sayı 2307, İstanbul, 30 Haziran 1982
18. "Sessizlik", Millet, Yıl:8. Sayı 2308, İstanbul, 1 Temmuz 1982
19. "Devlet Güvenliği", Millet, Yıl:8. Sayı 2310, İstanbul, 3 Temmuz 1982
20. "Biz Bu Muyuz?" , Millet, Yıl:8. Sayı 2314, İstanbul, 7 Temmuz 1982
21. "Kendi İlmini Kendin Yap", Millet, Yıl:8. Sayı 2316, İstanbul, 9 Temmuz 1982
22. "Acele Zengin Davası", Millet, Yıl:8. Sayı 2318, İstanbul, 11 Temmuz 1982
23. "Seyyar Vacia Makinaleri", Millet, Yıl:8. Sayı 2320, İstanbul, 13 Temmuz 1982
24. "Anayasa Kavgası", Millet, Yıl:8. Sayı 2322, İstanbul, 15 Temmuz 1982

25. "Zafer Peşinde", Millet, Yıl:8. Sayı 2324, İstanbul, 17
Temmuz 1982
26. "Devam", Millet, Yıl:8. Sayı 2326, İstanbul, 20 Temmuz 1982
27. "Ateş Yaklaşıyor", Millet, Yıl:8. Sayı 2328, İstanbul, 22
Temmuz 1982
28. "Kaş Yaparken Göz Çıkartmak", Millet, Yıl:8. Sayı 2330,
İstanbul, 27 Temmuz 1982
29. "Yaş Meselesi", Millet, Yıl:8. Sayı 2331, İstanbul, 28
Temmuz 1982
30. "Soydaşlarımız", Millet, Yıl:8. Sayı 2333, İstanbul, 30
Temmuz 1982
31. "Biraz Sükunet", Millet, Yıl:8. Sayı 2334, İstanbul, 31
Temmuz 1982
32. "Anayasada Ortayol", Millet, Yıl:8. Sayı 2335, İstanbul, 2
Ağustos 1982
33. "Kılıcınıza Kuvvet", Millet, Yıl:8. Sayı 2337, İstanbul, 4
Ağustos 1982
34. "Aynı Hikaye", Millet, Yıl:8. Sayı 2339, İstanbul, 6 Ağustos
1982
35. "Çocuk Davası", Millet, Yıl:8. Sayı 2340, İstanbul, 7 Ağustos
1982
36. "Kültüre Düşmanmıyız", Millet, Yıl:8. Sayı 2341, İstanbul, 9
Ağustos 1982

İKİNCİ BÖLÜM

EROL GÜNGÖR'DE KÜLTÜR, AYDIN, MİLLİYET KAVRAMLARININ SOSYOLOJİK TAHLİLİ

I. EROL GÜNGÖR'ÜN KÜLTÜR VE MEDENİYET ANLAYIŞI

A. KÜLTÜR VE MEDENİYET KAVRAMLARININ TANIMI, ÖZELLİĞİ

1. KÜLTÜR KAVRAMININ TARİHÇESİ VE TANIMI:

Sosyal bilimcilerin en çok ilgilendikleri konulardan bir olan kültür, Latince "Colere -ekmek" kökünde türemiştir.

Aslında ekim manasını taşıyan kültür kelimesinin tarihçesi incelemeye değerdir. Ortaçağda Fransızca'da "dinî perestiş" (cultereligieux) mânasına gelen bu kelimeyi XVIII. asırdan itibaren bir kısım müellifler ruhun terbiyesini ifade etmek için kullanmışlardır.

Günümüzdeki mânası ile ilk defa XVIII. asrın sonlarında Almanya'da kullanılmaya başlanmıştır. Almanya'dan İngiltere'ye geçen sözcük bu anlamda (yani bu günkü sosyolojik ve antropolojik mânada) Fransa'ya girmede geçikmiş⁵⁹ olduğu belirtilmişse de kültür kavramının tarihçesi tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Bir başka iddiaya göre, sözcük cultura'dan geliyor. Latince'de, colere, sürmek, ekip-biçmek;

⁵⁹ Conon İbrahim ; Peygamberimizin Hadislerinde Medeniyet Kültür ve Teknik, Cihan Yayınları, İstanbul, 1984, sh.15-16

cultura ise Türkçe'deki "Ekin" karşılığında kullanılıyordu. Culture sözcüğü XVII. yüzyıla kadar Fransızca'da aynı anlamda kullanılmıştır. İlk kez ünlü Voltarie, culture sözcüğünü insan zekâsını (esprit) oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanılmıştır. Sözcük buradan Almanca'ya geçmiş ve 1793 tarihli bir Alman dili sözlüğünde cultur olarak yer almıştır.⁶⁰ "Kültür" kelmesi günümüze gelene kadar bir çok ülkede ve birçok düşünürün eserlerinde önemli bir kavram olma özelliğini korumuştur.

Kültürü sosyal bilimciler çok farklı şekillerde tanımlasalar da, bu tanımların bir çok ortak yönleri mevcuttur. Hemen hemen her sosyal bilim dalı kendi bakış açısına göre kültürü tanımlamıştır. Bütün sosyal bilimcilerin üzerinde hem fikir oldukları bir kültür tanımı vermek çok güçtür. Zira Amerikalı iki antropolog, (Kroeber ve Kluckhan, 1952) kültür konusunda yayımladıkları bir Antolojide kültür ve kavramının 164 farklı tanımını derlemiş ve tartışmışlardır. Bu kadar çok farklı tanımı gözönünde bulunduran bazı yazarlar kültür kavramının tanımlanamayacağını belirtmektedirler.⁶¹ Ancak bu kadar çok tanımın yapılmasında, değişik sosyal bilimlerin aynı kavramı yorumlamaları ve ilim adamlarının inceledikleri konunun özelliklerine ve alana uygun tanımlar yapması gözönünde bulundurulduğunda herkes tarafından kabul edilmese de bir tanım yapmanın mümkün olduğu söylenebilir. Kültür tanımlarını incelediğimizde, yapılan kültür tanımlarını sınıflandırmak

⁶⁰ Güvenç Bozkurt ; İnsan ve Kültür, Remzi Kitapevi, İstanbul 1979, sh.96

⁶¹ Güvenç Bozkurt ; a.g.e., sh.95

veya sosyal bilimcilerin kültür tanımlarındaki ortak noktaları tespit etmek mümkündür.

Mcwer kültürü şöyle tanımlamaktadır: "kültür, yaşayış ve düşünüş tarzımızda günlük münasebetlerimizde, tabiatımızda ifadesini bulur. ⁶²

Wissler ise kültürü bir topluluğun yaşayış tarzı olarak kabul etmektedir.

⁶³ Kültür tanımlarında bir diğer önemli özellik ise insanın tabiatla, insanın insanla ve toplumla olan ilişkisine göre yapılan kültür tanımlarıdır.

"İnsanın kendisi ve çevresindeki bütün doğayı islah etmesine, insanın çevresine kendi ihtiyaçlarına uyarlayarak iyi içsel niteliklerinin tümünün bütünsel ve özgürce gelişimini sağlamasına ve onu gerçek ve yüksek mutluluğa yaklaştırmasına yönelik insan koşul ve kazanımlarının bütününe bu adı veriyoruz." ⁶⁴ şeklinde kültürü tanımlayan Lunaçorski'nin kültür tanımında insanın tabiatla olan ilişkisi kültürün odak merkezini oluşturmaktadır.

Tavırlarından, davranışlarından, örf ve âdetlerden, düşüncelerden, ifade şekillerinden, kıymet hükümlerinden, tesislerden ve teşkilattan mürekkep öyle bir sistemdir ki, tarihî bir mahsul olmak üzere teşekkül etmiş an'anaye bağlı bir cemiyet içerisinde onun medenî alet ve vasıtaları ile karşılıklı tesirler neticesinde ortaya çıkmış ve bütün unsurlarının zamanla birbiriyle kaynaşması suretiyle ahenkli bir bütün

⁶² Bilgiç Emin , Milli Kültür Davamız, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986, sh. 42

⁶³ Turhan Mümtaz ; Kültür Değişmeleri, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, No:16, İstanbul, 1987, sh. 37

⁶⁴ Çubukçu Aydın ; Kültür ve Politika, Evrensel Basın Yayınları 8, İstanbul 1991, sh.17

meydana gelmiştir." ⁶⁵ ki bu bütüne Thurnwald kültür adına vermektedir. E. Sapir'de kültürü: "İnsan hayatında içtimaî yoldan tevarüs ettiği maddî ve manevî her unsuru ihtiva eder" ⁶⁶ şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlarda ise insan ve toplum arasındaki ilişkiler belirleyici olmaktadır. Bu ve benzeri kültür tanımlarını sıralayarak artırmak mümkündür.

Malinowski ise kültürü; insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere, toplumun bu ihtiyaçları giderme şekli olarak ifade etmektedir ve kültürün temelini ise fertlerin ihtiyaçlarını koymaktadır. ⁶⁷

Eski ve kabul gören tariflerden biri olan E. B. Tylor'ın kültür tarifi şöyledir: "Kültür; bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, hukuku, örf ve adetleri, ferdin mensup olduğu cemiyetin bir uzvu olaması itibariyle kazandığı ihtiyaçlarını, çalışkanlıklarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet girift bir bütündür." ⁶⁸ Bozkurt Güvenç ise kültür kelimesinin dört ayrı anlamda kullanıldığını belirtmektedir. ⁶⁹

1. İlmî sahadaki kültür: Medeniyet
2. Beşerî sahadaki kültür: Tedris ve Terbiyedir.
3. Estetik sahadaki kültür: Güzel Sanatlardır.
4. Maddî (Teknolojik) ve biyolojik sahadaki kültür: İstihsal, ziraat ve yetiştirmedir.

⁶⁵ Bilgiç Emin ; a.g.e., sh.26-27

⁶⁶ Bilgiç Emin ; a.g.e., sh. 42

⁶⁷ Molinowski Bronislow ; Bilimsel Bir Kültür Teorisi (Çev: Saadet Özkal), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992, sh.66

⁶⁸ Turham Mümtaz ; Kültür Değişmeleri, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Vakıf Yayınları, No:16, İstanbul, 1987, sh.36

⁶⁹ Güvenç Bozkurt ; a.g.e., sh.98

Toplumun tarihî sürecini dikkate alarak kültürü tanımlayan Sadık Tural ise; "Tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun , sosyal etkileşme yolu ile nesilden nesile aktardığı manevi ve maddî yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek bir seviyedeki bir bileşiği olan, sebebi ve sonucu açısından ise , ferde ve topluma mensubiyet şuuru, özel bir kimlik kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzusu ve iredesi veren, değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir."⁷⁰ ki bunların bütünü kültürü oluşturur.

Türk Sosyal Bilimcilerinin kültür tarifinde dikkati çeken önemli bir nokta ise kültürün maddî ve manevî yönünün bir bütün oluşturmasıdır. Ziya Gökalp kültürü, "... yalnız bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, muakelevî, bedîf, iktisad ve fennî hayatlarının ahenktar bir mecmuasıdır..."⁷¹ şeklinde tanımlamaktadır. Amiran Kurtkan Bilgiseven, insan kendisinden evvelki nesiller ve kendi nesli tarafından yaratılmış olan sosyal nitelikli herşeyin ⁷² toplumun kültürünü meydana getirdiğini belirtmektedir. Yine o'na göre Türk Toplumun özelliklerini temel olarak kültürü zaman içinde cemiyetimizin kendi tecrübelerinden elde ettiği ve islamiyetin bazı hallerde bu tecrübelere lüzum bırakmaksızın bize hazır olarak verdiği manevi değerlerle, maddi değerlerimizin bir bütünü ⁷³ kültürü meydana

⁷⁰ Tural Sadık ; Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, No:994, Ankara, 1988, sh.52

⁷¹ Gökalp Ziya ; Türkçülüğün Esasları, (Haz.Mehmet Kaplan), Kültür Bakanlığı yayınları, No:692, Ankara 1990, sh.25

⁷² Bilgiseven, A. Kurtkan ; Sosyolojik Açidan İslamiyet ve İslami Kavramlar, Filiz Kitapevi, İstanbul 1992, sh.6

⁷³ Bilgiseven A. Kurtkan; a.g.e., sh.6

getirmektedir. Yine, kültürü, toplumların tarihlerinden devraldıkları maddî ve manevî mirasların toplamı ⁷⁴ şeklinde tanımlamak mümkündür.

Biz ise, M. Turhan'ın "bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her tür bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini umumi atitüt, görüş ve zihniyet ile her tür davranış şekillerini içine alır" ⁷⁵ şeklinde belirtmiş olduğu kültür tanımını benimseyeceğiz.

Bütün bu tanımlardan sonra, kültürün gözle görülmeyen, düşünceler, âdetler, zihniyetler halinde beliren içi vechesini manevi kültür, bu manevi unsurların binalar, teknikler, yollar, vasıtalar...halinde maddî kalıplara bürünerek dışlaşmış olan dış yönü de maddî kültür olarak nitelendirmek mümkündür. ⁷⁶ Toplum hayatında maddî ve manevî kültür bir bütünlük gösterir. Erol Güngör bu ayırımın sadece kolaylık sağlamasının ötesinde güçlüğü de belirtmektedir. ⁷⁷

Bazı düşünürler, maddî kültürü medeniyet olarak kabul etmektedir. ⁷⁸ Türk sosyolojisinin doğuşundan günümüze kadar ki zaman dilimi içinde kültür-medeniyet kavramları ve ilişkileri tartışılmıştır. Biz de çalışmamızda kültür-medeniyet ayrımının olup olmayacağını ve Erol Güngör'ün bakış açısını daha sonraki bölümlerde incelemeye çalışacağız.

⁷⁴ Sezal İhsan ; Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar, Akçağ Yayınları, Ankara 1991, sh.79 .

⁷⁵ Turhan Mümtaz; a.g.e., sh. 48

⁷⁶ Bilgiseven A. Kurtkan; Türk Milletinin Manevi Değerleri, İstanbul, 1984, sh.10

⁷⁷ Güngör, Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul 1988, sh.77

⁷⁸ Güngör Erol . a.g.e. sh.77-78

1.1 KÜLTÜR KAVRAMININ İZAHI

Kültür bir millete şahsiyetini veren, diğer milletlerle arasındaki farkı tesbite yarayan, tarihin seyri içerisinde teşekkül etmiş ⁷⁹ bir bütündür.

Kültürü, ilkel ve modern toplum şeklinde nitelendirdiğimiz bütün toplumlarda mevcuttur. Kültürün doğuşu, bir kısım temel ihtiyaçlardan doğmuştur. Beşeri kültür, esas itibariyle, zorunlu temel ihtiyaçlarımızın karşılanması için geliştirilen, müesseseleştirilen, maddi, manevi alış-verişlerden ortaya çıkmıştır. Bu sebeple temel kültürü unsurlarında bütün insanlar müşterektirler. Bunlar: - Mesken - Gıda (Beslenme), - Giyinme, - Eş edinme, - Konuşma, Haysiyatımızı ifade etme. - Dini İhtiyaçlar, - Sanat, - Yardımlaşma, - Eğlence, v.s. bu belirtilenlere nuhtaç olmayan ne bir fert, ne de bir cemiyet düşünülebilir. ⁸⁰ Kültür bu ihtiyaçları temin etme şeklidir. Bundan dolayı her toplumun kendi ihtiyaçlarını temin etmesi farklıdır, bu farklar ise o toplumun Milli Kültürünü meydana getirir.

Kültür aynı zamanda bir milletin dilini, sanatını, dinini, hukuk ve ahlakını, duygularını, inançlarını, hükümlerini aksettirir.⁸¹ Çünkü bir milletin Folklorunu, Edebiyatını, Mitolojisini, Dini algılayış biçimini

⁷⁹ Bilgiç Emin ; a.g.e., sh.27

⁸⁰ Conan İbrahim ; a.g.e., sh.21

⁸¹ Anık Remzi Oğuz ; Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, sh.30

belirleyen mensuplarının idrak âlemini oluşturan değerlerin özünde o milletin kültürü vardır.

Kültürün özelliği ait olduğu fertlere kazandırmış olduğu idraktır. Bir kültürün sınırı, onun zihniyet ve imanı ile çevrelenmiştir. Kültürleri birbirinden ayıran zihniyet ve iman farklarıdır. Aynı farklara sahip olan cemiyetlerin birbiri ile çarpışmasına sebep olur.⁸² Kültürü çevreleri benzer olan veya benzer kaynaklardan beslenen kültürler olur ama bunlar birbirine tamamen benzemez.

Her kültür, diğerinden farklı görünmek durumundadır. Farklılık şuuru olarak isimlendireceğimiz bu durum toplumun bütün hayat şekillerini başka kültürlerden ayrı olmaya, değişik bir üslup kurmaya yöneliktir. Milli kimlik yahut, kişilik dediğimiz bu varklı oluş, düşünce biçiminden, kılık kıyafet, tavır ve davranış biçimlerinden, eğitime ve eğlenceye kadar hayatın her saha ve safhasında görünür.⁸³

Örneğin, aynı dine mensup olan milletlerin diniî anlayış şekilleri birbirinden farklıdır. Çünkü idrak âlemini şekillendiren değer yargıları farklıdır. Bu farkı ortaya çıkaran ise o milletin kültürüdür. Bu farklılıklar o milletim mimarî* abidelerine edebî eserlerine, musikî eserlerine, felsefî sistemlerine v.s..⁸⁴ yansır ve kültürün devamlılığını sağlar ve böylece gelecek nesillere yol gösterici olur ve kaynaklık yapar.

⁸² Ülken, H. Ziya ; "Kültür ve Medeniyet, Türk Düşüncesi, Sayı:13, Cilt:3, 1954, sh.8

⁸³ Kösoğlu Nevzat ; Milli Kültürü ve Kimlik, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992, sh. 31

⁸⁴ Dinçer Nihad , Türkiye'de Kültürü Buhranı Sebepleri ve Neticeleri, Kayahan Yayınları, İstanbul 1988, sh.8

Her toplumun kültürü değişmelerinin bir geçmişi vardır; kaynağını ise o toplumun tarihi derinliklerinden alır. Tarihin seyri içinde yavaş yavaş teşekkül etmeleri itibariyle kùltürler ve bütùn unsurların herşeyden önce eskilik ve tarihilik özelliğine sahiptir.

Bir kùltürü varsa onun ait olduğu millet vardır. Millet özelliğine layık bir topluluk varsa, muhakkak bir kùltürü vardır. Kùltürler ve dil, din, tarih, edebiyat, sanat, örf ve âdetler gibi unsurları şüphesiz ait oldukları, cemiyetler kadar eski ve onlarla yaşıt sayılmalıdırlar. Bu kùltürü unsurları nesilden nesile intikal ederler. Bunun neticesi olarak da yeni nesiller bunları hazır bulurlar.

Böylece kùltürlerin diğer önemli bir karakteri olan devamlılık meydana gelir ⁸⁵ ki bu devamlılık o milletin siyasi varlık olarak egemenlik durumu ortadan kalksa bile kùltürü devam eder. Zira, kùltür bir insan topluluğunun sadece belirli bir dönemi ile sınırlandırılmaz. Bu insan topluluğu siyasi bağımsızlığını kaybetse dahi kùltürel varlığı devam edebilir ⁸⁶ ve ileri deuygun bir ortam bulunca bağımsızlığını sağlayabilir.

Kùltürün diğer önemli bir özelliği ise her kùltür insanın yaratılışının, devamlı eseri olması bakımından sabittir. Diğer bir yönü ile de dinamiktir. Yani geలిşme halinde oldukları gibi başka kùltür çevreleri ile karşılaştıkları zaman, onlarla çalışma, içe kapanma, geri çekilme veya sarsılma gibi birçok vaziyetler alırlar ⁸⁷ ki bu; ait bulunduğu

⁸⁵ Bilgiç Emin ; a.g.e., sh.45

⁸⁶ Erkal Mustafa ; Sosyoloji (Toplum Bilimi) Filiz Kitapevi, İstanbul 1987, sh.117

⁸⁷ Ülken, H. Ziya ; a.g.m., sh.8

milletin siyasi nüfusuyla ve bulunduğu coğrafyadaki etkinliğiyle bağlantılıdır. Kültürün önemli özelliklerinden biri seçicilik özelliğidir. Çünkü kültür, mensubu bulunduğu milletin değer yargılarına temel teşkil etmektedir. Yukarıda belirtilen hadiseyi de sosyal bilimciler "Milli Kültür" kavramıyla ifade etmektedirler. Kültürü alışverişinde milli kültür, toplum için bir emniyet subabı görevini üstlenmiştir. Zira serbest kültürü değişmelerinde milli kültürün önemi; yabancı kültürlerden nelerin alınıp alınmayacağını, toplumdaki hengî ihtiyacı temin için alınacağını milli kültür belirler. Dışarıdan fertlerin bu işleyişe müdahale etmeleri "mecburi kültür değişmesi" dediğimiz hadiseyi ortaya çıkarır. Çalışmamızın kültür değişmeleri kısmında bu hadiseleri daha ayrıntılı olarak incelemeye çalışmaktayız. Şimdilik bu kısa bilgileri vermeyi yeterli buluyoruz.

B .EROL GÜNGÖR'E KÜLTÜR TANIMI

Sosyal ilimlerde kültür denince bir topluluğun kendi hayat problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun bir zaman dilimi içinde standart hale getirdiği usuller ve vasıtalar anlaşılır. Erol Güngör'ün düşüncesinde kültür demek; bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsemiş bulunduğu hayat tarzı, bütün maddi ve manevi unsurlarıyla birlikte oluşan bütünlük demektir. ⁸⁸

Erol Güngör'ün bu kültürü tanımına benzer bir tanımlamayı ise Wissler yapmaktadır. Wisslere göre kültür; bir topluluğun yaşayış tarzıdır. ⁸⁹ Erol Güngör'de kültür, bir inançlar, bilgiler, his ve

⁸⁸ Güngör , Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh.76

⁸⁹ Turhan Mümtaz ; Kültür Değişimleri, M.Ü. Yayınları, İstanbul 1987, sh.37

heyecanlar bütününü ifade etmektedir. Bu bütünlük fertlerin idrak aleminden, çeşitli şekillerle uygulamadan somutlaşır, yani maddi şekillere bürünerek, kültür değerleri hayata yansır.⁹⁰ Erol Güngör kültürün bu özelliği üzerinde önemle durmaktadır. Çünkü kültürü bu yönüyle de tanımlayan Erol Güngör de kültür, geçmiş nesillerin sonrakilere bıraktıkları miras⁹¹ olarak bir toplumun yaşamı boyunca devam etmektedir. Sadık Tural'da, Erol Güngör gibi, kültürü bir toplumun hayatı boyunca sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı manevi ve maddi hayat tarzlarının vermiş olduğu tecrubi ile ferde ve topluma mensubiyet şuuru veren ve özel bir kimlik kazandıran bir unsur olarak⁹² ifade etmektedir. Bundan dolayı kültür kavramının tanımlanmasında Erol Güngör'de bir bütünlük mevcuttur.

Kültür, bir insan topluluğunun sadece belirli bir dönemiyle sınırlandırılmaz. Bir insan topluluğunun siyasi bağımsızlığını yitirse dahi, kültürel varlığı devam eder.⁹³

İşte bu kadar önemli bir yere sahip olan kültür ile toplum arasındaki ilişkiyi izah eden Erol Güngör; bir toplumun kültürü ile fertleri arasındaki münasebeti dikkatleri çekmektedir. Bir cemiyetin kültürü, birarada yaşayan insanların hayatın muhtelif problemlerine karşı denedikleri çözüm yollarından meydana gelmiştir. Bu çözüm tarzlarının

⁹⁰ Güngör, Erol; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Devlet, Töre Yayınları, Ankara, 1980 sh.12

⁹¹ Güngör, Erol; Sosyal Meseleler ve Aydınlar,(Haz. R. Güler, E. Kılıncı), Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh.85

⁹² Tural Sadık ; Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, sh. 52

⁹³ Erkal Mustafa ; Sosyoloji (Toplum Billimi), Filiz Kitabevi, İstanbul , 1987, sh.117

bir kısmı zamanla sabit hale gelerek cemiyetin bütününe mal olur ve onun kültürünü teşkil eder. Çünkü sosyal ilimlerde kültürden bahsedilirken, bu muşahhas alet ve usullerden ziyade onların arkasında mevcut bulunduğu farz edilen manevi unsurlara yani inançlar, norm ve kıymet sistemleri anlaşılır. ⁹⁴

Erol Güngör'ün kültür tanımlamasında dikkatimizi çeken diğer bir önemli husus ise maddi kültür ile manevi kültürü bir bütünlük içinde ele alıp değerlendirmesidir. Aynı husus Amiran Kurtkan Bilgiseven'de de görülmektedir. O'na göre Kültür; toplumdaki unsurların gözle görülmeyen düşünceler, adetler, zihniyetler halinde beliren iç vechesine (yönüne) manevi kültür, bu manevi unsurların, binalar, teknikler, yollar, vasıtalar v.b. halinde maddi kalıplara bürünerek dışlaşmış olan dış vechesi de maddi kültürü oluşturur. ⁹⁵

Erol Güngör kültür kavramını tanımlarken, kültürün maddi ve manevi yönünü bir bütünlük içinde ele alıp bunlar arasındaki ilişkiyi de cemiyetin değerler sistemi açısından değerlendirmektedir. Maddi kültür ile manevi kültürün birbirinden bağımsız şekilde ele alıp incelenemeyeceğini özellikle belirtmektedir ve kültür tanımlamasından maddi kültür ile manevi kültür arasındaki uyumu ifade etmektedir. Aynı hususa dikkati çeken Erol Güngör'ün Hocası olan Mümtaz Turhan ise kültür tanımlamasında maddi kültür ile manevi kültür arasındaki uyuma dikkati çekerek kültürü şu şekilde tanımlamaktadır: "Kültür; bir cemiyetin

⁹⁴ Güngör Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları , İstanbul 1993, sh.35

⁹⁵ Bilgiseven A. Kurtkan ; Türk Milletinin Manevi Değerleri, İstanbul 1984, sh.10

sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütünlüktür ki cemiyet içinde mevcut her tür bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymek ölçülerini umumi atitüd, görüş ve zihniyet ile her tür davranış şekillerini içine alır ⁹⁶ şeklinde ifade etmektedir.

Erol Güngör, kültür kavramını izah ederken cemiyet mensuplarının problemini çözmeye, bu probleme bakış açılarını belirleyen zihniyet dünyalarındaki inanç ve tutumlara dikkati çekmektedir. Çünkü fertlerin zihniyetini, mensubu buldukları cemiyetin değer yargıları, inançları ve cemiyetin normlarını oluşturur. ⁹⁷

Erol Güngör'ün kültür tanımlamasından bu zihniyet dünyası önemli bir yer işgal etmektedir.

1. EROL GÜNGÖR'E GÖRE KÜLTÜR KAVRAMI İZAHI :

Erol Güngör'ün düşüncesinde ve eserinde üzerinde önemle durduğu kültür kavramının temelinde toplumun değerleri, inançları ve normları bulunmaktadır. Toplum kendi geleceğini güvenli bir şekilde devam ettirmek için mensubu bulunduğu fertlere, yazılı ve sözlü olarak değer yargılarını, inançlarını ve normlarını verir. Toplum, fertlerden bunun kabul edilmesini ve buna göre zihniyet yapılarının oluşmasını bekler. Çünkü bu özellik her kültürün vazgeçilmez unsurudur. Kültür bir kavram veya bir teoridir; bize somut olarak görülen şey o kültürü taşıyan insanlardır. Bundan dolayı kültür kıyaslamalarında insan hakkındaki

⁹⁶ Turham Mümtaz ; a.g.e. , sh.48

⁹⁷ Güngör , Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh.35-36

değerlendirmeler büyük bir önem taşır. İki kültürün karşılaştırılması iki insan tipinin karşılaştırılması demektir. ⁹⁸ Farklı kültürleri karşılaştırırken, mensuplarının idrak âlemi, o kültür hakkında bizlere bilgi verir. Her kültür, diğer kültürlerden farklı görünmek temayülündedir. Aynı zamanda kültürlerdeki bu farklılık şuuru kültürlerin millilik özelliğini de oluşturur. Bu oluşum ve farklılık şuuru toplumun bütün hayat tezahürlerini başka kültürlerden ayrı olmaya, değişik bir üslup kurmaya iter. ⁹⁹ Bu farklılık kılık kıyafetten düşünce biçimine, eğitimden eğlenceye kadar hayatın bütün alanında kendini gösterir. İşte Erol Güngör bütün bunların gerisinde toplumun değerler sisteminin, inançlarının ve normlarının önemini belirterek kültürün millilik özelliğini izah etmektedir.

Erol Güngör'e göre Kültürlere millilik vasfını veren, kültürü unsurları veya terkipleridir. Kültür unsurları, milletin büyük ekseriyeti tarafından ne şekilde benimsenmiş ve geliştirilmişse o haliyle saf ve millidir. ¹⁰⁰ Çünkü kültürü ile beslendiği kaynak arasında sıkı bir ilişki vardır. Kültürün önemli vasıflarından biri de bir millete şahsiyetini veren, diğer milletlerle arasındaki farkı tespitte yarayan, tarihin seyri içerisinde teşekkül etmiş, kendine has maddî ve manevî varlık ve değerlerin âhenkli bütünü ¹⁰¹ o kültürün, millilik vasfını oluşturur.

Erol Güngör kültür kavramını izah ederken, kültürü ile beslendiği kaynak arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin şekline önem vermektedir.

⁹⁸ Güngör, Erol ; Düünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh.170

⁹⁹ Kösoğlu Nevzat ; Milli Kültür ve Kimlik, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992, sh.31

¹⁰⁰ Güngör Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh.104

¹⁰¹ Bilgiç Emin; Milli Kültürü Davamız, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986, sh.27

Kültür ile beslendiği kaynak arasındaki mesafe, fertlerin idrak dünyasını da belirler. Kültür beslendiği kaynaktan uzaklaştıkça, mensuplarının idrak dünyası da farklılaşır. Bir kültür kendi kaynağında ne kadar canlı ve güçlü olursa olsun; kaynağından uzaklaştıkça orijinalliğini kaybeder ve çok defa basit bir taklid konusu haline gelir.¹⁰² Erol Güngör, kültür unsurlarının fertler üzerinde yaptırımının ve sosyal kontrol özelliğini kaybetmesiyle, o kültürün üstünlüğüne inanan fertlerin mensubiyet hislerinin de zayıfladığını ifade etmektedir.¹⁰³

Erol Güngör kültür için, uzaklık kavramından bahsederken coğrafi mesafe kadar sosyal mesafeyi de dikkate almaktadır. Bir kültürün kaynağı ne kadar maziden gelmişse, o kültürün unsurları da o ölçüde kuvvetlidir. Kültürlerin kuvveti zaman perspektifinin genişliğiyle yakından alakalıdır. Bu perspektifin çok defa tarihi de aşarak, efsanelere kadar uzaması, bu kültür mensuplarının kendilerine ve dış dünyaya bakışları üzerinde derin tesirler yapar. Eski bir geçmişe sahip olmak her şeyden önce kültür kıymetlerinin uzun bir hayat tecrübesi sonunda billurlaştığını gösterir. Bu gibi hallerde insanlar, bir kıymetin değişebilir olduğunu düşünmeyecek kadar onu benimsemiştir. Kültür değerleri oluşum itibarıyla fertlerin hayatlarının içine o kadar sıkı bir şekilde girmiştir ki fertler çoğu zaman bunların dahi farkına varamaz. Kuvvetli bir şekilde benimsediğimiz normlar ve kıymetler aynı zamanda sözle ifadesi ve izahı en güç olanlardır. İnsan bunları birer tabiat kanunu veya ilahi bir

¹⁰² Güngör, Erol; a.g.e., sh.111

¹⁰³ Güngör Erol a.g.e.sh.112

emir gibi benimser ve üzerinde hiçbir münakaşa yapmaz ¹⁰⁴ ve başkalarının saldırılarına karşı da kendi kültürünün değerler sistemini korur ve onun bozulmasını önler. Çünkü bu fertler bu değerler sistemi ile düşünür ve düşüncelerini ifade ederler.

Erol Güngör, toplum hayatının devam edebilmesi için bugünkü toplumun kültür değerlerinin gelecek nesillere aktarılması görevinin önemini vurgulamıştır. Bu vasıf ise bütün kültürlerin ortak bir özelliğini oluşturmaktadır.

Kültür, bir toplumun bugünkü yaşam tarzı içinde somutlaşmıştır. Zira bu somutlaşma daha önceden o toplumun tarihi seyir içinde belli bir birikiminin bir ürünüdür.

Bu yönüyle kültür, bir milletin duygularını, inançlarını, hükümlerini temsil eden müesseselerle, o milletin geçmişteki duygu ve inançlarını koruyan, aktaran, aksettiren müesseselerden oluşmaktadır. ¹⁰⁵ Bu oluşum tarihi seyir içerisinde yavaş yavaş teşekkül etmeleri itibarıyla kültürler ve bütün unsurları herşeyden önce eskilik ve tarihilik vasfına sahiptir. ¹⁰⁶

Erol Güngör ise, kültürdeki eskilik ve yeniliklerin hiçbir zaman teknolojiye veya MacIver'in ifadesiyle medeniyetteki eskilik ve yenilik manasına gelmeyeceğini ¹⁰⁷ Kültürdeki eski ve yeni kavramı ile

¹⁰⁴ Güngör, Erol, Sosyal Meseleler ve Aydınlar; (Haz.R. Güler-E. Kılınc) , Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh.26-30

¹⁰⁵ Arık Remzi Oğuz ; Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, sh.30

¹⁰⁶ Bilgiç Emin; Milli Kültür Davamız , Boğaiçi Yayınları, İstanbul 1986, sh.45

¹⁰⁷ Güngör, Erol, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh.117

medeniyetteki eskilik ve yenilik kavramını birbirinden ayıran ve farklı anlamları içerdiğini belirtmektedir. Erol Güngör Medeniyet ile Kültür'ün gelişim şeklini tahlil ederek, medeniyetteki eskilik ve yenilik kavramının anlamı ile kültürdeki eskilik ve yenilik kavramının anlamının toplum açısından aynı şeyleri ifade etmediğini izah etmektedir. Kùltürler ve dil, din, tarih, edebiyat, san'at, örf ve âdetler gibi unsurları, şüphesiz ait oldukları cemiyetler kadar eskidir ve toplumla yaşittir. ¹⁰⁸

Bu değerleri "eski" diye toplumun hayatından alıp çıkaramayız. Çünkü bunlar arasındaki ahengi bozmuş oluruz.

Erol Güngör, medeniyetteki eskilik ve yenilik kavramının manasını, insanlık tarihindeki gelişme ile izah etmektedir. Medeniyetin insanlık tarihinde daima tek yönlü ve ileriye doğru bir gelişme gösterdiğini ve bundan dolayı da teknolojik eserlerde yeniliğin her zaman mükemmellik manasına gelmektedir.

Yeni bir teknik insana önceki teknikten daha faydalı olmaktadır. Bunlar insan için birer vasıtaadır. Bu vasıtanın bizim gayemize ne derece hizmet ettiğini anlayabilmek için objektif ölçüler bulabiliriz. ¹⁰⁹ Bugün hiç kimse traktör varken karasabanın üstünlüğünü savunmaz ve karasabanı kullanmaz. Tarihin hiçbir döneminde teknolojinin eskiye nisbetle daha geri olduğu görülmemiştir. ¹¹⁰ Oysa kültür sahasında eski ve yeni tabirlerinin objektif manası yoktur. Bu kavramlar sadece iki şey arasındaki zaman farkını gösterir.

¹⁰⁸ Bilgiç Emin ; a.g.e., sh.45

¹⁰⁹ Güngör Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul, sh. 117-118

¹¹⁰ Güngör , Erol; a.g.e., sh.118

Kültür kıymetleri kendi başına gaye olan şeyler oldukları için bunlar hakkında vakıa hükmü değil kıymet hükmü verilebilir. Kültüre ait eserlerin gelişmesinde tek yön ve ileriye doğru bir gidiş görülmez.¹¹¹ Bugün bir çok çemiyetin, kendi tarihleri dikkate alındığında yetiştirdiği düşünür, sanatçı ve meydana getirmiş olduğu eserler görülür. O halde kültürde eski ve yeni kavramından ziyade asıl mesele kültürde yeni olan mutlaka eskisinden mükemmel olamayacağını görebilmektir.¹¹²

Bir kültürün kıymet hükümleri ne kadar maziye dayanıyorsa, o kültür fertleri üzerinde etkili olur ve bu kültür değerlerinin devam ettirilmesi için fertlere ihtiyaç vardır.¹¹³

C . KÜLTÜR DEĞİŞMESİ KAVRAMININ İZAHI :

Bir toplumun kendisini yaşatabilmesi ve gelecek olan nesilleri etkilemesi, o toplumun kültürünün mensubları tarafından anlaşılmasına ve söz konusu kültürü yaşayabilmelerine bağlıdır.

Bu ise toplumun ihtiyaçları ile kültürün bu ihtiyaçları tedarik etmesi ile alakalıdır. Söz konusu ihtiyacılar ya toplumun bizatihi kendi kültürel sistemi içinden ya da başka kültürlerden iktibas edilmek suretiyle karşılanır. İktibas teriminden ise, genellikle bir grup veya toplumun başka kültürlerden yalnız bi unsur veya bir çok unsuru alması kastolunmaktadır.¹¹⁴ Bu çerçevede iktibas yoluyla karşılanan ihtiyaçlar

¹¹¹ Güngör, Erol, a.g.e., sh.118-120

¹¹² Güngör, Erol ; Sosyal Meseleler ve Aydınlar (Haz. R. Güler-E. Kılınc), Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh.26-27

¹¹³ Güngör, Erol; "Yabancı Kültürler Karşısında Milli Kültür", Kültür ve Sanat, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1980, sh.64

¹¹⁴ Turhan Mümtaz ; a.g.e., sh. 52

kültürde değişimi sağlarken, uzun bir zaman içinde geliştirilmiş olan usullerin kullanılması ise kültürün statikliğini ifade eder. Ancak, bu yönü ile görünüşte statik olan kültür, esasen kendi iç dinamikleri ile süreç içerisinde bir değişimi de tâbidir.

İşte kültürü "canlı" yapan özelliklerden biri de bu "dinamik"liktir. Çünkü kültür kendi içinde statik bir özellik göstermez. Yen, ihtiyaçlara kendi kültür dinamikleri ile cevap verir ve dışarıya karşıda koruyucu bir yapı oluşturur. Ama buna rağmen kendi içinde değişim vardır yani dinamiktir. ¹¹⁵ İnsan yaşayış tarzına uygun bir kültür geliştirir ve amaçlarına uygun olarak da fiziki çevreyi değiştirir. ¹¹⁶ Zira insan fiziki çevrenin esiri olmamış ve fiziki çevreye hükmetmiştir. Kültür Değişmesi kavramının tanımı ve izahında Mümtaz Turhan Malinowski'nin tarifini kabul etmektedir.

Malinowski'ye göre kültür değişmesi, "bir cemiyetin mevcut nizamını, yani içtimaî, maddî ve manevî medeniyetini, bir tipten başka bir tipe kalbeden bir procesti. Böylece kültür değişmesi, bir cemiyetin siyasî yapısında, idarî müesseselerinde ve toprağa yerleşme ve iskan tarzında inanç ve kaanetlerinde, bilgi sisteminde, terbiye cihazında, kanunların, maddi alet ve vasıtalarında, bunların kullanılmasında, içtimai iktisadın dayandığı tüketim maddelerin sarfında az çok olan değişmeleri ihtiva eder. Terimin en geniş manası ile kültür değişmesi, insan

¹¹⁵ Krech Crutchfield, Baklachev ; Cemiyet İçinde Fert, (Çev:M. Turhan). 2. Kitap, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1983, sh.109

¹¹⁶ Erol Güngör. a.g.m. sh.64-65

medeniyetinin daimi bir faktörüdür; her yerde ve her zaman meydana gelmektedir." ¹¹⁷

Kültür değişmesinde yaratıcılık ve değişimin, önce maddi kültür alanındaki yaratıcılık ve değişimin ancak daha sonra belirdiğini ve maddi kültürün değişmede önderlik ettiğini, manevi-kültürün ise düzenli olarak maddi kültürün gerisinde kaldığını iddia eden Marxist ve diğer iddiaların tersine Kroeber ve Sorakin ise, bir kültürde yaratıcılığın ve değişimin ilk önce manevi kültürün unsurlarında ortaya çıktığını ve ancak daha sonra yaratıcılığın maddi kültür sahasında ortaya çıktığını belirtmektedir. ¹¹⁸

Böylece kültürdeki yaratıcılık ve değişimin ilk olarak idrak alanında ortaya çıktığını, daha sonra ise somut olarak toplum hayatına yansıdığını ifade edebiliriz.

Kültür değişmesinde önemli olan değişimin toplumun mevcut kültür unsurlarıyla karşılanmasıdır.

Şayet kültür değişmesinde ihtiyaç duyulan unsurlar yabancı kültür unsurlarıyla temin edilme yoluna gidilmişse o kültür unsurunun anlaşılmasını ve, toplumun mevcut kültürü ile uyuşması kolay temin edilemez, çünkü bir toplumun, başka bir toplumun kültür ve uygarlık değerlerini kolayca alıp alamayacağını, giysi değiştirir gibi kendi kültür ve medeniyetine soyunup başka bir toplumun kültür ve medeniyetine girip giremeyeceği konusu üzerinde önemle durulmalıdır. Kültür ve

¹¹⁷ Turhan Mümtaz , a.g.e. , sh.49

¹¹⁸ Sorakin Pıtırım ; Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefesi (Çev: Mete Tuncay) Bilgi Yayınevi, Ankara 1972, sh.260

medeniyet toplumda kolayca sökülüp atılabilir bir şey de değildir. Aksine bir toplumun özgün kültür ve uygarlığı varsa, ondan söz edilebilir. ¹¹⁹

Şu halde esas olan mesele kültür meselesinde eskinin yanında- yani o (eski) tamamiyle yıkılmadan-yenin kurulmasında değil, yenin hakikaten bütün şartlara uygun düşecek bir şekilde tam olarak alınıp alınmamasıdır. Yeni her yönüyle üstünlüğünü gösterirse eski kendisi için ergeç akibeti görecektir. ¹²⁰ Fakat yeni alınan unsur, ihtiyaca cevap vermiyor ve toplumun müesseseleri arasındaki ahengi bozuyorsa o zaman müesseselerde ve fertlerin zihniyetinde de bir çok probleme yol açacak ve kültürün tabii olan direnişi ile karşılaşacaktır.

Kültür değişimlerinde görülen safhaları aşağıdaki başlıklar altında toplamak ve incelemek mümkündür:

1) Yenilik :

Kültür değişmesi yeniliğin olması ile bağlantılıdır. Zira yeni bir ihtiyaç olması, toplumda kültür değişmesine gerek omaz. Kültürü, yeni ihtiyaçlara cevap verme olarak da tanımlayan düşünürler vardır. Yenilikleri uzun süreli değişiklik, keşif ve icat, deneme, yayılma gibi şekiller altında inceleyebiliriz. ¹²¹

2) Kabullenme :

Kültüre yeni giren öğenin kabul edilmesi için mevcut kültür tarafından kabul edilmesi gerekir veya yeni öğre fertler tarafından

¹¹⁹ Sarı Osman; Aydınlar İhaneti , Timaş Yayınları, İstanbul 1991, sh.63

¹²⁰ Turhan Mümtaz ; a.g.e., sh.181

¹²¹ Tezcan Mahmut , a.g.e., sh. 22

büyük oranda kabul edilirse yeni kültür ögesi kültürün bir unsuru haline gelir.

3) Bütünleşme :

Yeni olan kültür unsuru mevcut kültür bütününe tamamen uyum sağlayınca bütünleşme meydana gelmiş olur.

1 . SERBEST KÜLTÜR DEĞİŞMESİ :

Bir kültürün gelişmesi ve tarih sahnesinde kalabilmesi, kendini yenilemeye veya mensublarının ihtiyaçlarını temin etmesini ise iki şekilde karşılayabilir; bunlar ise ya kendi sistemi içinde fertlerinin ihtiyacına cevap verecek ya da dışarıdan iktibas edecektir.

İşte bu şekilde ihtiyaca cevap verme serbest kültür değişmesi kavramıyla tarif edilmektedir.

Mümtaz Turhan serbest kültür değişmesini, "bir içtimai grup veya cemiyetin, yabancı bir kültüre sahip grup veya cemiyetle temasa geldiği zaman hiçbir dahilî ve haricî baskı altında bulunmaksızın münferit unsurlar yahut o kültürün muayyen bir kısmını alıp benimsemesi neticesinde bünyesinde meydana gelen değişimler" ¹²² şeklinde tarif etmektedir. Ziya Gökalp ise kültür değişmesinde yabancı kültürlerden alınan unsurların rastgele alınmaması gereğini vurgular. ¹²³ Çünkü canlı dönemlerinde kültürler, yabancı kültürlerle kapalı değildir. Onları örnek alır yahut onlardan kültürel unsurlar alırlar. Ancak, yabancı kültürden

¹²² Turhan Mümtaz , a.g.e., sh. 51

¹²³ Nirun , Nihat ; Sistematik Sosyoloji Açısından Ziya Gökalp Kültür Bakanlığı Yayınları , İstanbul 1981, sh.230

aldıkları unsur veya müesseseleri kendi gözleriyle görüp, kendi ölçüleriyle kavrayıp değerlendirmek gücüne sahiptirler. Böylece kültür kendi bakış açısından aldığı unsur veya müesseseyi hem kendi üslubuna katar hem de ona kendi bütünü içinde alması gereken işlevi kazandırır, yani onu üslup bakımından milli ve işlev bakımından faal kılar. ¹²⁴

Serbest kültür değişmesinde, milli kültür, millet açısından önemli bir görev üstlenmiş olup, yabancı kültürden alınacak olan kültür unsurunun veya müessesenin toplum hayatında kendi ihtiyacı temin etmek maksadıyla alındığını belirler ve yeni alınan unsuru, mevcut sistemle uyuşturur ve kendi kültürünün bir unsuru haline getirir. Milli kültürün bu işlevi serbest kültür değişmesinde emniyet sübabı görevi yapar. Çünkü bununla, tabii olarak seçicilik görevi yapar, kendi bünyesine uymayanı almaz. Zira, yabancı kültür unsurlarının alınması neticesinde geçirdiği yayılma ve intibak safhaları yeni unsurun milli kültürle uyuşmasını sağlar.

Böylece ne yeni gelen unsurlar yabancı kalır, ne de milli kültür buna mukavemet eder. Yeniliklerin kabul edilmesi ile ilgili bazı ilkeler de bunu göstermektedir. Yenilikler ne kadar az bir zihni gayret gerektiriyorsa o kadar kolay kabul edilirler. Yeniliğin insanlara sağladığı itibarla kabul görmesi doğru orantılıdır.

Maddi yeniliklerin kabul görme şansı daha yüksektir. Yeniliğin görülebilir oluşu kabullenmesini de kolaylaştırır. Gruplarca kabul edilen

¹²⁴ Kösoğlu, Nevzat ; a.g.e. , sh. 126

yenilikler, fertlerce daha kolay kabul edilir. Yenilikler, ferdi tecrübe ve değerleriyle ilgili oldukları oranda benimsenirler. ¹²⁵

Bundan sonra eski kültür unsurları akibeti ise belli bir mücadeleden sonra ya yeninin üstünlüğü ile ortadan kalkabilir veya eski unsur yeni bir mana kazanarak, yeni sadece bunun fonksiyonlarının bir kısmını ifa ettiği için ikisi de yanyana yaşar. ¹²⁶

2 . MECBURİ KÜLTÜR DEĞİŞMESİ :

Kültürün değişmesinde veya mevcut kültür unsurlarının birinin veya birçoğunun yerine mecburi olarak yani dışarıdan müdahale edilen kültür değişmesi, "... ayrı kültürlerle sahip iki içtimai grup veya cemiyetten biri kendi kültürünü veya muayyen bazı unsurlarını kabul etmesi için diğerine başlık eder veya idari bir nüfuz ve iktidara sahip bir zümre yabancı bir kültürü veya bunun muayyen bazı unsurlarını ekseriyetin arzusu hilafına kendi cemiyetine zorla kabul ettirmeye çalış" masını ifade eder. ¹²⁷ Mecburi kültür değişmesinde fonksiyonsuz olarak bırakılan kültürün seçicilik özellik yerine dışarıdan yabancı kültür mensupları veya onların misyonunu üstlenen yerli kültür mensupları veya yöneticiler tarafında kültürün işleyişine zorla müdahale edilirken, değişme silah kuvveti ile desteklenmiyor psikolojik planda kalıyorsa, itibar faktörü sayesinde ikna en tesirli metod olmaktadır. Mecburi kültür

¹²⁵ Tezcan mahmut, Sosyal ve Kültürel Değişme, Ankara 1984, sh.27

¹²⁶ Turhan Mümtaz , a.g.e., sh.64

¹²⁷ Turhan Mümtaz ; a.g.e., sh.51-52

değişmesinde empoze edilecek unsurlar gibi yerli kültür de tahrip edilecek unsurlarda seçilmektedir.¹²⁸

Mecburi kültür değişmesinde, fertlerin ihtiyacına göre değil, hakim zümrenin isteğine göre değişme yapılır. Çünkü normal şartlar altında olan serbest kültür değişmelerinde, bütün fonksiyonel münasebetleri yerine getirecek yeni bir unsur kabul edilmeden eski kültür unsurlarına dokunulmaktadır.

Halbuki mecburi kültür değişmelerinde bunun aksine hareket edilerek tatmin edici ikameler bulunmadan eskiler ortadan kaldırılmaktadır.

Bu suretle kültürün en tabii, en asli fonksiyonunun önüne geçilerek toplumun iktisadi ve içtimaî hayatında bir çok aksaklıklar¹²⁹ meydana getiren bu kişiler (inkılapçılar) hassasiyeti kırmak istemeyerek ve bilmeden yaptığı asıl şey yabancı kültüre geçerken yerli kültürün manevi direncini yıkmaktır.

Kültür değişmesinde istediği yönde sağlayabilmek için kültürün dünyaya bakışı ve mükaddesleri ile ilgili mukavemet noktalarını kırmak zorunda¹³⁰ olan yöneticiler, yerli kültürün sert kısmını oluşturan sembol değerleri değiştirerek toplumun değer yargılarına muhalefet ederek fertlerin şahsiyetlerini yıkmaya başlar ki ilk önce sembol değerlere (kılık, kıyafet, şapka v.b)hücum etmeleri tesadüf değildir. Empoze veya mecburi kültür değişmesinde hakim grup veya milletin mecburi değişmeye maruz kalmış mahkum grup veya milletin

¹²⁸ Turhan Mümtaz ; a.g.e., sh. 117

¹²⁹ Turhan Mümtaz; a.g.e., sh. 118

¹³⁰ Kösoğlu Nevzat , a.g.e., sh. 38

değerlerini yok edemeyeceğini Hippolite Tain ve Toqueviller belirtmektedirler.¹³¹ Mecburi kültür değişmesine karşı ise mahkum kültür tarafından yerli hareketleri görülür.

Empoze veya mecburi kültür değişmeleri ekseriya grup veya cemiyetlerden birisinin mahkumiyeti ile neticelenen karşılaşma hallerinde meydana gelmektedir.

İçtimaî-kültür karışması ise, cemiyetlerden birinin hakimiyet veya mahkumiyeti ile biten karşılaşmalarda meydana geldiği gibi grupların tamamı ile reşitlik esasına dayanan temas hallerinde de meydana gelebilir. Hakim grubun bu müdehalesi ya kendisine ait kültür unsurlarını zorla kabul ettirmek veya yerli kültürün mevcut bazı şekillerini menetmek suretiyle yahut çok defa görüldüğü gibi her ikisini de aynı zamanda içine alacak tarzda¹³² yaparlar. R. Linton kültür değişmelerini iki şekilde görmektedir. Bunları mecburi kültür değişmesi esnasında meydana gelen hadiseler; içtimaî kültür karışmasına ait hadiseler¹³³ şeklinde ifade etmektedir.

İçtimaî-kültür karışması kavramı tamamiyle ayrı iki toplum ve kültürün tek ve homojen bir kültüre sahip cemiyet meydana getirmek üzere birleşmesi kastolunmaktadır. Norman ve Sakson kültür unsurlarının birleşerek İngiliz Kültürlerini meydana getirmiş olması buna iyi bir örnek oluşturabilir.¹³⁴

¹³¹ Bilgiç, Emin; Milli Kültür Davamız, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986, sh. 45-46

¹³² Turhan Mümtaz ; a.g.e, sh. 114-115

¹³³ Turhan Mümtaz ; a.g.e, sh. 114

¹³⁴ Turhan Mümtaz ; a.g.e, sh. 115

D . EROL GÜNGÖR'E GÖRE KÜLTÜR DEĞİŞMESİ KAVRAMININ İZAHI :

Cemiyetin yaşayabilmesi ve gelecek nesillere kendisini tanıtmaları için o cemiyetin kültür değerlerini kendi mensubuna benimsetmesi gerekir.

Benimsenen kültür değerlerinin ise cemiyetin mensupları tarafından yaşatılmasına bağlıdır. Cemiyetin kültür değerlerinin yaşatılabilmesi, cemiyetin ihtiyaçları ile kültürün bu ihtiyaçları karşılayabilmesiyle alakalıdır. Söz konusu ihtiyaçlar ya cemiyetin bizzat kendi kültürel sistemi içinden ya da başka kültürlerden iktibas edilmek suretiyle karşılanır. ¹³⁵ Bu ihtiyaçlar karşılanırken cemiyetin mevcut kültür değerleri, kendi yapısına uymayan değerleri ve iktibaslara karşı direnir.

Kültür değişmesini bir cemiyetin siyasi yapısında, idari müesseselerinde ve toprağa yerleşme, iskan tarzında, inanç ve kanaatlerinde, bilgi sisteminde, terbiye cihazında, kanunlarında, maddi alet ve vasıtalarında, kullanılmasında, içtimai iktisatın dayandığı tüketim maddelerinin sarfında az çok olan değişmeler ¹³⁶ şeklinde tanımlamak mümkündür.

Erol Güngör, Kültür Değişmesi kavramını "...eski çözüm tarzlarının veya eski tatmin vasıtalarının yeni durumlara intibak edemediği; yani

¹³⁵ Turhan Mümtaz ; Kültür Değişmeleri, Marmara Üniversitesi , İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987, sh.52

¹³⁶ Turhan Mümtaz; a.g.e., sh. 49

ihtiyaçları karşılayamadığı hallerde yeni yolların benimsenmesi" ¹³⁷ şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım dikkate alındığında görünmektedir ki Erol Güngör'de kültür değişmelerinin dinamiğini ihtiyaçlar oluşturur.

Ancak kültür değişmesi için ihtiyacın hasıl olması yeterli değildir. Çünkü Erol Güngör'e göre kültür değişmesinin kesin bir formülü olmadığı gibi böyle bir formül kabul edildiğinde de ters sonuçlar alınmaktadır. Çünkü kültür unsurlarını birbirinden ayırarak tek tek ele lamka mümkün olsaydı, bunlar arasındaki sebep netice zinciri de keşfedilebilir ve ona göre hareket edilirdi. ¹³⁸ Zira bunu keşfetmek çok zordur.

Erol Güngör, kültür değişmesinde, değişmenin ajanı olarak şahıs veya zümreleri görmektedir ve bunların kendi kültürlerinin problemlerini daha ayrıntılı bir şekilde görme ve bunlara uygun yolları deneme imkanına sahip olduklarını ifade etmektedir. Dışarıdan kültür adepte etmek yoluyla bir değişme yaratmak durumunda bulunanlar ise çok defa benimseyecekleri kültürün yapısını ve işleyiş yapısını dışarıdan, yani yüzeysel bir şekilde görmektedir. Zira yabancı kültürde gözlem ettikleri üstünlüğe ait sebep-netice münasebetlerini de genellikle yanlış almaktadırlar. ¹³⁹ Çünkü farklı bir kültürde ki unsurların,, fertlerin hangi ihtiyaçlarını temin ettiğini anlamak çok zordur. Zira kültür unsurlarını tek

¹³⁷ Güngör, Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik ; Ötüken Yayınları, İstanbul , 1993, sh. 31

¹³⁸ Güngör, Erol; Sosyal Meseleler ve Aydınlar, (Haz. R. Güler , E. Kılınc) Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh.26-27

¹³⁹ Güngör, Erol, Dünden Bugüne Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul , 1993, sh.166

tek sebep-netice münasebeti bakımından inceleyip; değişmenin boyutunu tespit edemeyiz.

Erol Güngör, Kültür değişmelerinde meydana gelen değişmeleri iki şekilde izah etmektedir:

Kültürün dış görünüşleri ile ilgili değişmelerin kolayca görülebileceğini, ama manevi kültürde meydana gelen değişmelerin kolayca görülüp, tespit edilemeyeceğini belirtmektedir.¹⁴⁰ Fertlerin kılık-kıyafetindeki bir değişme kolayca tespit edilebilir. Kültürün çekirdeğini oluşturan kıymetler; duygusal yükü ağır basan tepkiler, çağrışımlar¹⁴¹ da meydana gelen değişmeleri tespit etmek çok zordur. Zira manevi kültürün insanları, kolay kolay değişmeyen ve kimi zaman da değişmeye karşı koyan ve değişmesi de çok zor olan bir unsurlar bütünüdür.

Erol Güngör, kültür değişmelerinde, kültür alış-verişinin şeklini, iki şekilde açıklamaktadır. Birincisi, kültürler arasındaki iletişimi en kolay olan, ikincisini ise iletişimi en zor olan manevi kültür unsurları oluşturmaktadır.¹⁴² Kültür değişmelerinde, yeni kültür unsurunun , mevcut kültür unsurları tarafından kabul edilmesi ve bütünleşmeyi sağlaması gerekir.¹⁴³ Erol Güngör, bu bütünleşmede manevi kültür unsurlarının, bir kültürden diğerine çok zor şekilde intibak edebileceğini

¹⁴⁰ Güngör, Erol; Dünden Bugüne Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh.166

¹⁴¹ Güngör, Erol, "Yabancı Kültürler Karşısında Milli Kültür", Kültür ve Sanat, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1980, sh. 56

¹⁴² Güngör, Erol, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Devlet-Töre Yayınları, Ankara 1980, sh.12

¹⁴³ Tezcan Mahmut, Sosyal ve Kültürel Değişme, Ankara, 1984, sh.27

ve beraberinde bir çok problemi getireceğini belirtmektedir. Çünkü manevi kültür unsurlarının gerisinde o cemiyetin değerler sistemi ve inanç ve normlarını bulundurmaktadır.

Erol Güngör, kültür değişmelerinde, kültür alış-verişinin özeliğini izah ederken, bir kültürden öbürüne en kolay ve kısa zamanda intikal eden unsurları, iletişimi en kolay olan kültür unsurları olarak kabul etmektedir. Bu unsurların en kolay iletileni ise doğrudan doğruya idrak edilen nesnelere yani maddi unsurlar ve davranışlardır. Bir takım teknikleri, yani ekmek pişirmekten otomobil imaline kadar varan davranışları bu çerçevede almaktadır. Bunlar kültürün dışa vurulan ifadesi olması itibarıyla çabuk idrak edilen ve öğrenilen yönleridir. Fakat bunların gerisinde manevi kültür unsurları bulunur. Kültür bir inançlar, bilgiler, his ve heyecanlar bütünüdür; yani maddi değildir. Bu manevi bütün, uygulama halinde maddi formlara bürünür. Mesela dini inançlar, camii, namazdaki beden hareketleri, dini kıyafet v.s. ¹⁴⁴ şeklinde manevi kültür unsurları, fiziki şekillere bürünerek somutlaşır ve kültürün dış tezahürleri olarak görülür.

En başarılı değişmeyi yapan Japon cemiyetinde bile aydınlar uzun zaman Batının prestij değeri olan unsurlarını taklit etmekten kendilerini alamamışlardır. Örneğin Japon aydını satın aldığı dolmakalemin iç kısmını atıp Dışardaki kapağı göğüs cebine takmak gibi, gülünç gösterilerden kurtulamamışlardır. ¹⁴⁵ Toplum asıl problemine

¹⁴⁴ Güngör, Erol, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Devlet-Töre yayınları, Ankara 1980, sh. 9-12

¹⁴⁵ Güngör, Erol, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken yayınları, İstanbul 1993, sh. 32

çevre bulmak isteyen, değişimin ajanı olan şahıs veya zümreler, iktibas yaptıkları kültürün bir çok prestij sağlayan unsurlarını da almak durumunda kalmışlar ve kendi kültürlerinin direnişle karşılaşmışlardır.

E . KÜLTÜR VE MEDENİYET KAVRAMININ TAHLİLİ:

Türk Düşüncesinde kültür ve medeniyet kavramlarının tartışılmaya başlanması ve Osmanlı Aydınlarının da zihinlerinin meşgul etmesi ile Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlamasının aynı dönemlere rastlaması tesadüf değildir. Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde böyle bir probleme rastlanmamıştır, Osmanlı Aydını üstün medeniyet olarak Türk-İslam Medeniyetini görmüş ve bunun mensubu olmaktan da gurur duymuştur. Zira bu güven, siyasi anlamda Avrupalı devletler karşısında yenilmeye başlayıp, çözümlenin Osmanlı Müesseselerine de aksetmesi ve sistemdeki işleyişin aksaması Osmanlı aydınlarının yönünü hısla ilerleyen Batı medeniyetine çevirmiştir. Osmanlı aydını o eski muhteşem dönemine ekrar dönebilmek için, batının medeniyet unsurlarından faydalanmak lüzumunu hissetmiştir.

Kültür ve medeniyet, bu dönemden günümüze kadar üzerinde bir çok elit ve aydının üzerinde durup çok şeyler söyleyip, yazdığı ve tartıştığı kavramlar olmuştur. Türk düşüncesinde ilk defa Ziya Gökalp tarafından ortaya atılan Hars* ve Medeniyet ayrımı ve batılılaşma günümüze kadar devam etmektedir.¹⁴⁶

* Hars kavramı Ziya Gökalp'de kültür kavramına karşılık olarak kullanılmaktadır. Harsı, milli, medeniyeti ise milletlerarası olarak kabul etmektedir.

¹⁴⁶ Gökalp Ziya ; Türkçülüğün Esasları ; (Haz. Mehmet Kaplan) Kültür Bakanlığı Yayınları ayın No:692, Ankara 1990, sh.25

Kültür ve medeniyet kavramları arasındaki ilişkiye ve kültür ve medeniyetin aynı olup olmadığı tartışmalarına girmeden önce kültür ve medeniyet kavramlarının Batı dillerindeki anlamını belirtmek gerekir.

Batı Düşüncesindeki kültür ve medeniyet kavramını Fransız yazarları daha çok "medeniyet" Alman yazarları ise "kültür" kelimesiyle ifade etmişlerdir. Aslında Fransız yazarlarının kastedtikleriyle Alman yazarlarının kastedtikleri arasında büyük farklar yoktur. İlk defa bazı Alman yazarları kültür ve Civilisation tabirlerini ayırmış ve birbirlerinin zıddı anlamında kullanmışlardır. Onlara göre kültür manevi, bedii, fikri bir gelişmedir ve irrasyonel değerlerle iştirak halindedir. Medeniyet ise rationalisation, standartlaşma, ilerleme, teknik ve konfor demektir.

Kültür ve medeniyetin bu tarzda ayrılışı itibaridir.¹⁴⁷ Batılı düşünürlerden Tönnies'le Weber için medeniyet amelî hatta nazari bilgiler bütünü, kısaca insanın tabiata söz geçirmesini sağlayan bütün-fert dışı-vasıtalar. Kültür ise değerler, mefkureler, normatif prensipleri belirtir. Thomas Mann'a göre ise kültür gerçek spiritalitedir, medeniyet ise mekanikleşme¹⁴⁸ olarak tarif etmektedir. Oysa MacIver-page medeniyeti insanın kendi hayat şartlarını kontrol altına almak için meydana getirdiği bütün mekanizma ve organizasyon olarak tanımlamaktalar. Bu tanımına göre içtimai teşkilat sistemi teknik ve maddi aletler, seçim sandığı, telefon, demiryolları, mektepler, matbaa,

¹⁴⁷ Ülken Hilmi Ziya ; "Kültür ve Medeniyet", Türk Düşüncesi, Sayı:13, Cilt:3, 1954, sh.6

¹⁴⁸ Meriç , Cemil ; Umrandan Uygarlığa, Ötüken Yayınları, İstanbul 1979, sh. 108

fabrika v.b. ¹⁴⁹ Kısaca fertler ve topluma faydalı olan herşeyi medeniyet olarak kabul etmektir.

Medeniyet ile kültür arasındaki fark bizde ki gibi Batı toplumlarında problem oluşturmamaktadır.

Medeniyeti toplumun bağımsız ve toplumun kültür değerlerinden ayrı bir sistem olarak düşünmek Batı Düşüncesinde özellikle Almanlar Herder'den beri kültür kelimesi ile, genellikle sosyal çevreden bağımsız olarak fikrî ve ilmî işleyişi ifade ediyorlardı. Medeniyet insan hayatının maddi yönü idi sadece, Medeniyeti küçültüyor, kültürü yüceltiyorlardı.

150

Oysa böyle bir ayırım yapma her zaman doğru olmaz. Çünkü sosyal ilimde bir kavramı toplum hayatından syutlayarak değerlendirmek ilmi davranışla baüdaşmaz ve bizler bir çok yanlışlara götürür. Kültür ile medeniyet bir milletin iç yaşayışıdır. Kültürün, yapılaşılarla ve teknik kullanarak dışlaşmasını da medeniyet ¹⁵¹ olarak belirten bazı düşünürler kültür ile medeniyeti ayırmanın mümkün olmadığını savunurken bazı düşünürler de, kültür ile medeniyetin ayrılabilceğini savunmaktadırlar.

Bu düşüncelerin temelinde ise maddi kültür ile manevi kültür arasında bir ayırım yapmaktadır. Kültür ile medeniyet ayırımını maddi kültüre göre yapmaktadırlar. Ama bu ayırıma karşı çıkanlarda, kültür ile

¹⁴⁹ Eröz Mehmet ; İktisat Sosyolojine Başlangıç , Filiz Kitapevi , İstanbul 1982, sh.

119

¹⁵⁰ Meriç Cemil ; a.g.e., sh. 107

¹⁵¹ Aydoslu Sait , "Millet ve Milliyet", Ülkü, Sayı:10, Cilt:2 2. Teşrin , 1933, sh.281

medeniyetin bütünlüğü, görüşü belirterek maddi kültür ile manevi kültürün birbirinden soyutlanamayacağını belirtmektedirler.

1. KÜLTÜR İLE MEDENİYETİN FARKLI OLDUĞU GÖRÜŞÜ

Türk düşüncesinde kültür-medeniyet ayrımını ilk defa ortaya atan Ziya Gökalp olmuştur. Ziya Gökalp medeniyeti üsul vasıtasıyla ve ferdi iradelerle vücuda gelen içtimai hadiselerin toplamı ¹⁵² şeklinde tanımlamaktadır. Medeniyete misal olarak, dine dair bilgiler ve ilimler, üsul ve irade ile vücuda geldiği gibi ahlaka, hukuka, güzel sanatlara, iktisada, makaleye, lisans ve fenlere dair bilgiler ve nazariyelerde fertler tarafından üsul ve irade ile vücuda getirilmişlerdir. ¹⁵³

İşte Ziya Gökalp, bütün bunların medeniyeti meydana getirdiğini belirtmektedir. Zira medeniyetle kültürün farklı olduğunu savunan düşünörlere göre, bir milletin kültürünü değiştirmesinin çok zor olduğunu belirtmelerine rağmen medeniyetin üsul ve teknikten ibaret olması, dolayısıyla bir miletten başka bir medeniyete kolayca intikal olabileceğini savunmaktadırlar.

Bu düşüncelerine temel oluşturmak için medeniyetle kültürü, özellikleri, vasıtaları ve toplumaki yeri bakımından mukayese etmektedirler. Bunlara göre, medeniyet, metodlu yapılan ve taklid vasıtasıyla bir miletten diğer milletlere geçen tekniklerin, bilgilerin kavramların bütünüdür.

¹⁵² Gökalp Ziya ; a.g.e. , sh. 26

¹⁵³ Gökalp Ziya, a.g.e., sh. 26

Kültür; duygulardan, hislerden, zevklerden mürekkeptir. Kültür, mana bütünüdür, medeniyeti maddi ¹⁵⁴ olarak belirtmektedirler.

Ziya Gökalp ise kültürler-medeniyeti karşılaştırırken şöyle bir ayırım yapmaktadır. Hars milli olduğu halde medeniyet beynelmineldir. Hars, yalnız bir milletin dinî, ahlakî, hukukî, ak'î, bedîî, iktisadî ve fenni hayatlarının bütünleştirici bir birleşimidir. Medeniyetse, aynı medeniyete dahil bir çok milletlerin içtimai hayatlarının müşterek bir birleşimidir. Avrupa ve Amerika medeniyet dairesi içinde bütün Avrupalı milletlerarası müşterek bir Batı Medeniyeti vardır. Bu medeniyet içinde birbirinden ayrı ve bağımsız olmak üzere bir İngiliz harsı, bir Fransız harsı, bir Alman harsı v.b. ¹⁵⁵ harslar olduğunu belirten Ziya Gökalp bunları delili göstererek bir medeniyet dairesi içinde farklı kültürlerin olabileceğini ve millî unsurlarını kayıp etmeden, medeniyetin nimetlerinden faydalanılabileceğini ileri sürmektedir. Çünkü Gökalp'a göre kültür muhteva, medeniyet ise formdur. Yani kültürün öz, medeniyeti ise şekilden ibaret saymaktadır. ¹⁵⁶ Böylece usul ve taklit vasıtasıyla medeniyetin alınmasının daha kolay olacağını belkirmek istemiştir. MacIver-page, kültürü medeniyetin antitezi olarak kabul etmişlerdir. Medeniyette kati bir ölçü esası varken kültürde bu yoktur. ¹⁵⁷

¹⁵⁴ Dinçer Nahid; a.g.e., sh. 26

¹⁵⁵ Gökalp Ziya; a.g.e., sh. 25-26

¹⁵⁶ Ülken, H. Ziya, a.g.m., sh. 10

¹⁵⁷ Eröz , Mehmet ; a.g.e., sh. 119

2. KÜLTÜR VE MEDENİYETİN BÜTÜNLÜĞÜ GÖRÜŞÜ

Kültür ve medeniyetin bütünlüğünü savunan düşünürlere göre medeniyeti oluşturan maddi kültürün manevi kültürden (Hars) ayrılması mümkün değildir. Çünkü bunlar (maddi ve manevi kültür) bir bütünlük gösterir. Birinde meydana gelen değişme diğerinde de etkisini belli zaman sonra gösterir. Genellikle her milletin kültür ve medeniyet unsurlarının birbiriyle içiçe oldukları, girift bir şekilde kaynaştıkları ve bir bütün meydana getirdikleri de gözlenen ve tespit edilen gerçeklerdendir. Onun için çok kere onların kültür ve medeniyetlerine ait olan unsurların belirli ve rahat şekilde ayırt edilmesi imkan dahilinde değildir.¹⁵⁸ Zira bu tür ayırma gidilemez ve bir milletin medeniyetini yine o milletin kültür unsurları oluşturmaktadır. Günümüzde kültürü farklı, medeniyeti farklı bir millet tespit edilememiştir. Zira olsa bile bu millet bağımsız bir millet değil sömürge bir millettir.

Ahmet Ağaoğlu kültür ve medeniyetin bütünlüğünü şu sözleriyle belirtmektedir: "Bir medeniyet zümresi bölünmez bir bütündür, parçalanamaz, süzgeçten geçirilemez; Galibiyet ve üstünlüğü kazanan onun bütünüdür." Bu medeniyete, "yalnız elbiselerimiz ve hazır müesseselerimizle değil", "kafamızla, kalbimizle", yani "hayatımızın bütünüyle"¹⁵⁹ girmemiz gerektiğini belirtiyor.

Böylece medeniyetin bir bütünlük gösterdiğini belirtiyor.

¹⁵⁸ Bilgiç Emin; a.g.e., sh. 27

¹⁵⁹ Ağaoğlu, ahmet, Üç Medeniyet, İstanbul 1977, sh. 11-14

Kültür ve medeniyetin bütünlüğünü savunan Türk sosyologu Hilmi Ziya Ülken, Türk ve Medeniyet ayrımına karşı çıkmaktadır. O'na göre kültür-yaratıcı olan insanla insanın kişinin dinamizmi ile münasebetini kesmiş, kendi başına bir medeniyet tasavvur edilemez. Gerçekte kültür ve medeniyeti hiçbir suretle ayırmaya imkan yoktur. Kültür mahallî, mevzî olduğu kadar da ünivarsel olduğu için, kültürün millî, medeniyetin milletlerarası olduğundan bahsedilemez. Kültür manevî olduğu kadar da maddî ve teknik olduğu için (bu hususta bütün etnolog ve sosyal antropologlar birleşiktirler) kültürün manevî, medeniyetin maddî teknik olduğundan da bahsedilemeyeceğini belirtir.¹⁶⁰

Kültürü oluşturan toplumun değer yargıları, örf ve adetleri v.b. tutumları o toplumun maddi kültürünü de oluşturduğu için, maddî kültürü (medeniyet) başka kaynaktan beslenen, manevi kültürü başka kaynaktan beslenen bir millet düşünülemez.

Kültür unsurlarının alış-verişlerinde o toplumun ihtiyaçlarına göre neyin alınıp alınmayacağını belirleyen o toplumun millî kültürüdür, bu millî kültür ise maddi kültür ve manevi kültürü ile bir bütünlük gösterir. Zira kültürün maddî ve manevi kültür şeklinde bir ayrımın yapılması da bir pratiklik içindir, ama aynı zamanda bir çok güçlüğü de beraberinde getirmektedir.

Türk elit ve aydın tabakasının zihinlerini uzun bir süre meşgul etmiş olan Kültür ve Medeniyet kavramları; bu kavramlara verilmiş olan anlamdan ziyade, özellikle Osmanlı Devleti'ndeki Batılılaşma hareketiyle

¹⁶⁰ Ülken, H. Ziya; a.g.m. , sh. 10

birlikte nelerin alınıp alınmayacağı ve alınacak unsurların mevcut sisteme ne ölçüde uyum sağlayacağı hususunda Türk elit ve aydını arasında fikir ayrılıklarına sebebiyet vermiştir.

Türk eliti ve aydınının hemfikir olduğu husus, Batı Medeniyetindeki teknolojik unsurları alarak, Osmanlı Devleti'ni eski haline getirmektir. Ama unsurların ne adına alınacağı hususunda Türk eliti ve aydını hemfikir olamamıştır. Karşı çıkanların endişesi ise bu teknolojik yeniliklerle beraber, Batı'nın kültür değerlerinin de Türk kültürünü dejenere edeceği endişesi olmuştur.

Bu durum karşısında Ziya Gökalp'ın öncülüğünü yaptığı bir kısım Türk elit ve aydını Batı'dan alınacak unsurların "Medeniyet" olarak alınacağını ve Türk kültürünü bozmayacağını savunmuşlardır. Kültürün millî, medeniyetin ise milletlerarası olduğunu savunarak, görüşlerine temel oluşturmuşlardır.

F . EROL GÜNGÖR'DE KÜLTÜR-MEDENİYET KAVRAMININ İZAHI

Kültür ve medeniyet, tanımı ve aralarındaki ilişkinin boyutu hakkında, geçmişten günümüze kadar bir çok elit ve aydının üzerinde durduğu, çok şeylerin söylenip yazıldığı ve tartışıldığı konular olmuştur.

Türk düşüncesinde ilk defa Ziya Gökalp tarafından ortaya atılan Hars ve Medeniyet ayrımı günümüze kadar devam etmiştir.¹⁶¹

Erol Güngör, "Türk Düşüncesi"nde Kültür ve Medeniyet kavramlarının, birbirinden farklı kavramlar olarak mı kullanılacağını,

¹⁶¹ Gökalp Ziya ; a.g.e., sh. 25-29

yoksa aynı manada mı kullanmak gerekeceği hususundaki tartışmaların kaynağının; Osmanlı'nın Batılılaşma dönemiyle aynı zamana rastladığını ifade etmektedir. Erol Güngör, ilk defa Ziya Gökalp'i kültür ve medeniyet ayırımına götüren düşüncenin temelinde Türkiye için "pratik bir endişe"nin yattığını ifade etmektedir.¹⁶² Çünkü Ziya Gökalp'i kültür ve medeniyet ayırımına götüren sebep Osmanlı Devleti'nin son dönemlerdeki Batılılaşma hareketiyle birlikte, Batı'dan hangi unsurların alınıp alınmayacağı konusundaki aydın ve elitler arasındaki farklı anlayışları belli bir senteze ulaştırarak, değişmeyi Osmanlı Devleti'nin lehinde sonuçlandırmaktır.

Erol Güngör, Ziya Gökalp'in belki de "Pratik bir endişe" ile değiştirilmesi istenmeyen bütün değerleri "Kültür" adı altında toplayıp; değiştirilmesi istenenleri ise "Medeniyet" olarak kabul ettiğini belirtmektedir. Birinci gruba giren değerler milletlerin öz malı olan şeylerdir; bunların değişmesi değil, gelişmesi söz konusu idi. İkinci gruba giren yani medeni değerler grubuna girenler ise kültürün gelişmesine imkan vermedikleri takdirde değiştirilmesi gereken şeylerdir.¹⁶³

Erol Güngör, kültür ile medeniyet kavramının Türk düşüncesinde önemli bir yer işgal etmesinin, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet dönemine rastladığını belirtmektedir. O, Meşrutiyet dönemiyle birlikte Türk düşüncesinde, kültür-medeniyet tartışmalarının temelinde "modernleşmenin modeli Avrupa ise onu bütünüyle almalıyız" görüşünde

¹⁶² Güngör, Erol ; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Töre- Devlet yayınevi, Ankara 1980, sh.8

¹⁶³ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 9

olan Aydın ve Elit ile, bu fikre reaksiyon gösteren milletin hakiki hüviyetinin değışimesine karşı olanlar arasındaki fikir münakaşalarının yattığını belirtilmektedir.¹⁶⁴ Civilisation (medeniyet) kelimesi lugat hazinemize Reşit Paşa'nın armağanıdır. Batı dillerinde Zerafeti, Tevazüü, kısaca medeniliği ifade eden "police" idi. "Police" XVII. yüzyıldan itibaren bugünkü manada kullanılmaya başlandı. O da "zaptiye"dir. Bu kelime lugatları terkedince yerini yeni ve cazip olan medeniyet (Civilisation) aldı.¹⁶⁵ Bu kelime (Civilisation) Osmanlı Türkçesine "Medeniyet" olarak geçmiştir.

Ziya Gökalp, maddi kültüre medeniyet demektedir. Medeniyetin milletlerarası oldupunu ve alınıp verilebileceğini ifade etmektedir.¹⁶⁶ Ziya Gökalp, bir medeniyet dairesi içinde farklı kültürlerin olabileceğini ve milli unsurlarını kayıp etmeden, medeniyetin nimetlerinden faydalanılabileceğini ileri sürmüştür. Gökalp'e göre, kültür muhteva, medeniyet ise formdur. Yani kültürü öz, medeniyeti ise şekilden ibaret saymıştır.¹⁶⁷

Erol Güngör ise Ziya Gökalp'in bu şekildeki kültür ve medeniyet ayrımının tahlilini yaparak Ziya Gökalp'i böyle bir tasnife götüren sebebin Türk Kültürünü koruma ve geliştirme iddiası ile Batı Medeniyetçiliği arasında uzlaşmaz bir halin bulunmadığını, her ikisinin

¹⁶⁴ Güngör, Erol ; Sosya Meseleler ve Aydınlar (R. Güler, E. Kılınç), Ötüken Yayınları, İtanbul 1993, sh. 76

¹⁶⁵ İşçi Metin ; Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim, Turan Yayınları, İstanbul 1995, sh. 31

¹⁶⁶ İşçi Metin ; a.g.e., sh. 30

¹⁶⁷ Ülken, H. Ziya ; "Kültür ve Medeniyet", Türk Düşüncesi, Sayı:13, Cilt:3 , 1954, sh. 10

de birarada, hatta bir bütün halinde yaşayabileceğini göstermeye çalışmıştır.¹⁶⁸ Erol Güngör'de medeniyet ve kültür kavramının izahı ile Batı Medeniyeti ile Türk Kültürünün değerlendirilmesini yapmaktadır.

Erol Güngör, Batılışmayla birlikte, kültürün muhafaza edilmesi gereken unsurları Hars, değiştirilmesi gerekenleri ise medeniyet şeklinde belirten Ziya Gökalp'e karşı, birçok Türk düşünürünün zihnini meşgul eden soruları şu şekilde belirtmektedir: "... Medeniyet Nedir?, Bizim benimsemek istediğimiz Batı medeniyeti nelerden ibarettir? Eski medeniyetimizin, bizim milli hayatımızdaki, yeri nedir? Milli hayatın yarattığı değerler-kültür- nelerdir? Medeniyetle kültür arasında nasıl bir münasebet vardır ? Doğu medeniyetinden çıkıp Batı medeniyetine girdiğimiz takdirde kazançlarımız ve kayıplarımız neler olacaktır ?"¹⁶⁹

Kültür ve medeniyeti birbirinden bağımsız unsurlar olarak görmeyen Erol Güngör, Ziya Gökalp'in kültür ve medeniyet alanında birçok önemli hususları ve Batı medeniyetinin unsurlarını almakla, Milli Kültürde meydana getireceği değişmeyi tespit edemediğini belirtir. Erol Güngör, kültür ile medeniyet arasındaki ilişkiyi, izah ederken, medeniyetin unsurlarının, farklı kültürler tarafından benimsenirken; milletlerarasında alış-veriş konusu olan ortak medeniyet unsurları her milletin kendi şartları içinde, kendine mahsus bir özelliğe kavuştuğunu ve her milletin medeniyetin kendi tarzında benimsediğini¹⁷⁰ belirtmektedir. Böylece

¹⁶⁸ Güngör, Erol ; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Devlet-Töre Yayınevi, Ankara 1980, sh. 9

¹⁶⁹ Güngör, Erol ; a.g.e. , sh. 9

¹⁷⁰ Güngör, Erol ; Türk Kültürü ve Medeniyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh. 101-106

Erol Güngör, Ahmet Ağaoğlu gibi medeniyetin bütün unsurlarının kabul edilmesini savunan düşünürlere karşı çıkmaktadır. Çünkü Erol Güngör Türk toplumu için hayati önem taşıyan ve diğer toplumlardan ayıran millî kültürün, uzun bir zaman Batı'nın medeniyet unsurlarına karşı direnç gösterdiğini ifade etmektedir. Erol Güngör medeniyetin farklı kültürlerde, farklı neticeler ortaya çıkaracağını belirterek, aynı medeniyetin unsurlarının da, çeşitli toplumlarda birbirinden farklı şekil ve muhtevalar kazanacağını belirtmektedir.¹⁷¹ Bir toplumun hayatındaki medeniyetin ifa ettiği fonksiyon, farklı bir toplum tarafından iktibas edildiğinde, bu toplumdaki ifa edeceği fonksiyon yine bu toplumun millî kültürünün muhtevasına uygun olur.

Zira, Ziya Gökalp'in temsil ettiği kültür ve medeniyet farklılaşması meselesinin orjinal bir buluş olduğunu ifade eden Erol Güngör, ancak; "Türkiye modernleşebilir ve pekala Avrupa'dan farklı bir millet olarak kalabilir ve hüvviyetini kaybetmez."¹⁷² şeklindeki tezin Türk kültüründe birçok problemlere yol açtığını belirtmektedir. Çünkü herhangi bir medeniyete ait teknolojik unsurlar alındığında, bu teknolojiyle beraber bu medeniyetin değerleri ve yaşayış tarzı da beraberinde alınmış olur. Bundan dolayı Erol Güngör Avrupa Kültürü * ile Avrupa Medeniyetinin

¹⁷¹ Güngör, Erol ; Sosyal Meseleler ve Aydınlar (Haz. R. Güler, E. Kılınc), Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh. 76-77

¹⁷² Güngör, Erol, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, (Haz. R. Güler, E. Kılınc) Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, sh. 77

* Erol Güngör, Avrupa kültürü ifadesini, doğru olmadığını, sadece Avrupada teknolojinin dışında kalan ortak kültür unsurlarını belirtmek bakımından bu ifadeyi kullandığını belirtmektedir.

birbirinden ayrılmaz oldukları fikrini esasında yanlış saymaz.¹⁷³ Erol Güngör Avrupa kültürü ile Avrupa medeniyeti arasındaki ilişkinin mükemmelen bir "bütünlük" gösterdiğini belirtir ve modern Türk kültürünün de amacının böyle bir "bütünlük" olduğunu belirtmektedir.

Sonuc olarak Erol Güngör Kültür kavramının, Medeniyet kavramından soyutlanarak, incelenmesinin mümkün olmadığını belirtir. Her medeniyet, kendine has değerleri gerçekleŐtirerek, insanlığın hazinesi zenginleŐtirir. Bir medeniyet, başka bir medeniyeti bütün unsurlarlarıyla benimseyemez.¹⁷⁴ Bundan dolayı Erol Güngör, Türk kültürünün, çaĐdaŐlaŐmak için Batı medeniyetini tamamen benimseyerek kalkınmasının mümkün olmadığını zira böyle bir senteze gidildiğinde de birçok problemlerin ortaya çıkacağını belirtmektedir.

II . EROL GÜNGÖR'E GÖRE AYDIN KAVRAMININ İZAHI

A. AYDIN KAVRAMININ TANIMI VE ÖZELLİĞİ

1. AYDININ TARİFİ :

Birçok düşünürün zihnini meşgul eden kavramlardan bir olan aydın üzerine ortak bir tarif vermek çok zordur. Çünkü aydın kavramını tarif eden sosyal bilimciler, uyguladıkları yönteme ve bağlandıkları bakış açısına göre, değişik noktalardan aydın kavramını tarif etmişlerdir.¹⁷⁵

¹⁷³ Güngör, Erol, Kültür Değişmesi ve Milliyetilil, Devlet -Töre Yayınları, Ankara 1980, sh. 18-20

¹⁷⁴ IŐçi Metin; Kültür Sömürgeciliği ve EĞitim, Turan Yayıncılık, İstanbul 1995, sh. 36

¹⁷⁵ Belge Murat; "Tarihi Gelişme Süreci İçinde Aydınlar", Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi, 1. İletişim Yayınları, İstanbul 1983, sh. 122

Cemil Meriç'in aydınının tarifi hususunda Schumpeter'den multem olarak belirttiği gibi "entellektüel, tariflere hapsedilemez. Kavramı dalgalanışları içinde kavramak, tarihe başvurmakta kabil" dir. ¹⁷⁶

İnsan tarihi boyunca ilkel veya modern her toplum da ve her zaman aydınının fonksiyonunu üstlenen kişiler ortaya çıkmıştır. İkel bir toplumda büyücü, Batı dünyasında, antik çağda sofistler, din adamları, yöneticiler, devlet adamı, sanatçılar v.b. çeşitli dönemlerde aydının fonksiyonunu üstlenmiş ve toplum problemini çözmeye çalışmışlardır. Toplumda uyarıcı bir özellik taşımışlardır. Aydını bir yandan devlet yöneticilerini, b,r yandan da kendi halkını yaklaştırmakta olan tehlikeleri önceden gören ve onu haber veren kişi ¹⁷⁷ olarak da belirtilmektedir. Aydınlar çoğu zaman toplumun idarecisi olarak ¹⁷⁸ da görülmüşlerdir.

Aydın hakkında yapılan tarifleri incelediğimizde aydın kavramını çeşitli unsurlara göre tarif eden Sosyal Bilimcilere rastlanmaktadır. Bu yapılan tariflerde bir ferdin aydın olarak kabul edilmesi için belirli bir eğitim seviyesi veya toplumdaki rol ve statüsü kriter olarak alınmıştır. Aydın kavramının tarifinde, diğer önemli bir husus da, aydın olan ferdin şahsiyetine verilen önemdir.

Edward Shils aydını "... Konuşma ifadelerinde toplumun diğer üyelerinden çok daha sıkı olarak, toplum, tabiat ve evren üzerinde genel kapsamlı ve soyut biçimde semboller kullanan kişilerin toplamı"

¹⁷⁶ Meriç, Cemil ; Mağaradakiler, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, sh. 29

¹⁷⁷ Sarı Osman, Aydınlar İhaneti, Timaş Yayınları, İstanbul 1991, sh. 32

¹⁷⁸ Aron Roymond ; Aydınların Afyonu, İstanbul 1979, sh. 261

¹⁷⁹ şeklinde ifade etmektedir. Shils, aydın konusunu oldukça soyut ve sosyolojik bir açıdan incelemiştir.

P. Boron , aydın tarifinde aydın kavramını, içinde bulunduğu toplum yönüyle dikkate almaktadır ve aydının şahsiyetine önem vermektedir. Aydın tanımlamasında ise aydın ile uzman ayrımı yapmaktadır. Uzmanları "düşün işçileri" olarak ele alıp, kurulu düzeni bir veri olarak ele alan ve bu çerçevede içinde uzmanlık alanıyla ilgilenen kişiler olarak tanımlarken, aydını, yaptığı için tarihsel gelişim ve insan varlığının bütünlüğü içinde ne anlama geldiğini araştıran¹⁸⁰ kişi olarak tanımlamaktadır.

Birçok toplum bilimciler, aydını oynadığı toplumsal rol açısından tarif ederler ve değerlendirirler. Bunlardan Talcott Parsons, Robert Merton, D. Lerner, I. D. Pool v.b. aydını, kültür uzmanı rolünü oynayan ve bu niteliğiyle bir simge kullanıcısı veya simge yaratıcısı olarak tarif etmektedirler. ¹⁸¹ Bu tarifteki önemli husus ise aydının şahsiyetinin bütünü ile alınması ve bir rol kategorisi olarak aydının değerlendirilmesidir.

Aydın kavramını zihni faaliyete göre tarif edenler ise, gerçek aydını "hayatını kafası ile kazanan kişi", romancılar, ressamlar, heykeltıraşlar v.b. ¹⁸² olarak tarif etmektedirler.

¹⁷⁹ Ülgener, Sabri F. ; Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler, Mayaş Yayınları, Ankara 1983, sh. 68

¹⁸⁰ Alkan Türker ; "Gelişen Ülkelerde Aydınlar ve Siyaset", O. D.T.Ü. İdari İlimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1977, sh. 28

¹⁸¹ Alkan, Türker , a.g.m., sh. 27

¹⁸² Meriç, Cemil, a.g.e., sh. 21

İslâm toplumunda ise "Abdal, zahid, muvahhid, mutasavvıf, arif, mutefekkir, müderris, âlim, kadı", v.b. ünvan ile anılan kişiler grubunu oluşturmuşlardır. Tanzimat'la birlikte "münevver", aydın karşılığı olarak kullanılmıştır. Bunların herbiri farklı statüde olmakla beraber aydının rolünü üstlenmişlerdir. Osmanlı devrinde kullanılan âlim ve arif gibi sıfatlar tam olarak "entellektüel" karşılığını vermez.¹⁸³

Batı toplumlarında, "aydın" kavramının ortaya çıkışı ilk önce "sofistler" aracılığıyla olmuştur. Daha sonra ise "rahipler" bu görevi üstlenmişti. Din adamları hem rahip olarak insanları etkiliyor; hem de aydın rolünü üstleniyorlardı. Din adamlarından sonra ise çağımızın ilk entellektüelleri olarak "ansiklopedistleri" görmekteyiz. Daha sonra ise bu vazifeyi "filozoflar" yapmışlardır. 19. yüzyılın sonunda ise filozofların torunları kendilerine "entellektüel" ismini verdiler.¹⁸⁴ Batı'da zenginleşen Burjuvazinin yanında aydın sınıfını toplumun lideri ve toplumsal olayları yönlendiren kişiler durumuna getiren 17 yüzyıldan başlayıp ve günümüzde de devam eden bilgi ve teknolojiye ait değişimlerdir.¹⁸⁵ Batı dünyasındaki Rönesans ve reformla birlikte, Batı aydınında önemli bir değişiklik olmuştur. Yeni aydın dine, eskiye, geleneğe, kuralcılığa karşı çıkmış, aydının zihniyetinde dinin yerini ilim almıştır.¹⁸⁶ Bu

¹⁸³ Mardin Şerif, Türkiye'de Din ve Siyaset, Makaleler III., (Der: M. Türköre- T. Önder) İstanbul 1991, sh. 266

¹⁸⁴ Meriç, Cemil ; a.g.e. , sh. 35-42

¹⁸⁵ Zimmerman, C. ; Yeni Sosyoloji Dersleri (Çev: A. Kurtkan) İstanbul , 1964, sh.

127

¹⁸⁶ Şeriatî Ali; Aydın (Çev: İ Ağacan), İstanbul 1990, sh. 28

durum Batı aydınındaki büyük bir değişikliği göstermektedir. Yönetici olarak da fonksiyon üstlenmiştir. ¹⁸⁷

Aydın tarifi hususunda farklı metodlar takip edilmektedir. Teknik tarafa ağırlık veren Sovyet Tipi aydınlar, bütün diplomalıları aydın olarak kabul eden Gelişen Ülke aydınları ve mesleğin yanında entellektüel faaliyette bulunan Gelişmiş Ülke Aydınları ¹⁸⁸ şeklinde aydın olmanın kriterleri belirtilmektedir.

R. Michels aydını, hükümleri düşünceye ve ilme dayana fertler olarak tanımlar ve diğer insanlar gibi hükümleri topyekün duygulara dayanmayan ¹⁸⁹ fertler olarak ifade eder.

Mannheim aydınları kısmen sınıfsız bir tabaka olarak tanımlar. O'na göre aydının hiçbir toplumsal sınıfa tam bir bağlanmaları yoktur. Aydınların birçok özelliğininde bu kısmî bağımsızlıktan doğduğunu ifade etmektedir. ¹⁹⁰ Bu tarifte aydının en önemli vasfı ise kişilik olarak toplumsal olaylara karşı göstermiş oldukları duyarlılıktır. Çünkü aydın kendine mahsus sıkı bir ahlak anlayışı olan ve belli dünya görüşüne inanan, belli bir yaşayış ve alışkanlıkları olan topluluğu ¹⁹¹ ifade etmektedir.

Ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre de aydının fonksiyonu değişmektedir. Genellikle gelişmekte olan ülkenin aydınları ile gelişmiş

¹⁸⁷ Zimmerman, Carle ; "Sosyal Sınıflar Sosyolojisi Bakımından Aydınların Ortaya Çıkışı", Türkiye Hürsü ve İctimai Araştırmalar Derneği, Sayı : 56, Seri A, İstanbul, sh. 5

¹⁸⁸ Aron, Roymond ; Sınıf Mücadelesi (Çev: Erol Güngör), Ankara, 1973, sh. 262

¹⁸⁹ Meriç, Cemil , a.g.e., sh. 22

¹⁹⁰ Alkan, Türker , a.g.m., sh. 27

¹⁹¹ Meriç, Cemil; a.g.e., sh. 72

olan ülkelerin aydınları arasında bariz farklar mevcuttur. Ama bunun yanında benzer tarafları da vardır. Gelişmekte olan ülkelerdeki aydın tabakası içinde bir farklılaşma mevcut değildir.¹⁹² Zira Shils'in belirttiği gibi yeni gelişmekte olan ülkelerde öğrenim görmüş aydın sınıf içindeki farklılaşma sınırlıdır. Bu vasıflar, bir yandan söz konusu sınırlı farklılaşmayı ve öte yandan entellektüel sınıfı toplumun diğer kesimlerinden ayıran daha keskin tezatları belirtir.¹⁹³ Oysa Ülgener aydınlar diye ayrı ve homojen bir sınıfın bulunmadığını ifade ederek, cemiyetin çok geniş bir kesiminin aynı başlık altında yan yana sıralanmış olduklarını belirtmektedir.¹⁹⁴ Bilim adamları, doktorlar, öğretmenler, sanatçılar, mühendisler v.b. meslekleri gereği zihinsel faaliyette bulunanların oluşturdukları toplumsal katman¹⁹⁵ olarak aydını tarif eden Atilla İlhan ise aydının çeşitli sınıfların üyelerinden oluştuğunu belirtmektedir.

Aydın kavramında "insani şeyleri derinleştiren, bunlardan hikmet dersleri çıkaran bir müteffekirden ziyade toplumu için üyesi olduğu millet, n menfaatlerini gözönünde tutarak yenilik ve değişiklik yaratacak buluş ve çalışmalar uğruna ilmi çalışmalardan manevi zevk duyan yaratıcı ve fedakâr bir insan anlamı¹⁹⁶ vardır.

S. F. Ülgener'de aydın "... Çevreyi belli bir bakış açısından ve çoğunlukla soyut bir ifade ve muhakeme düzeyinde olarak etkilemekte

¹⁹² Dereli Toker ; Aydınlar, Sendika Hareketleri ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi (Genel Olarak ve Türkiye'de) Fakülte Matbaası, İstanbul 1974, sh. 20

¹⁹³ dereli Toker ; a.g.e., sh. 14

¹⁹⁴ Ülgener, F. Sabri ; a.g.e., sh. 66

¹⁹⁵ İlhan , Atilla ; Aydınlar Savaşı, B.D.S Yayınları, İstanbul 1991, sh. 69

¹⁹⁶ Erkal, Mustafa , E. Bölge Açısından Az Gelişmişlik, İstanbul 1982, sh. 92

kendini lider sıfatı ve yeteneğiyle donatılmış sayan ve öyle olduğuna başkalarını da inandırmayı hedef tutan bir tip insan" ¹⁹⁷ dir.

Ziya Gökalp'e göre; bir milletin münevverlerine mütefekkirlerine o milletin güzideleri adı verilir. Güzideler yüksek tahsil ve terbiye görmüş olmakla halktan ayrılmış olan ¹⁹⁸ kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Bütün bu tanımlamalardan sonra denilebilirki aydın; "somut toplum olaylarının üstüne yükselebilip soyut kademedede düşünebilen, toplumun temel yapısı, meseleleri ve değerleriyle meşgul olup başlıca sosyal, ekonomik ve politik gelişmeleri eleştirebilen, genellikle kabul edilmiş görüşleri izah tarzlarını, varsayımları tahlil ve tenkit edebilme, bunlara birşeyler katabilme veya hiç olmazsa bu görüşleri, izah tarzlarını veya faraziyeleri koyabilme gücüne sahip bulunan kimselerdir" ¹⁹⁹

1.2. AYDININ SINIFLANDIRILMASI :

Aydını belirli kriterlere göre çeşitli şekillerde gruplandırmak mümkündür. Ama aydınlar diye ayrı ve homojen bir sınıf yoktur.

Cemiyet hayatının çok geniş bir kesimi aynı başlık altında yana sıralanmış görünür. Akademik meslek grupları, brokratlar, mimar ve mühendisler, avukatlar v.b. sayılan ve daha da genişletilebilecek bu gruplar arasında bir ortak taraf bulmak kolay değildir. Maddî durumları farklı olduğu gibi menşeleri ve formasyonları da birinden öbürüne

¹⁹⁷ Ülgener, Sabri, F. ; a.g.e., sh. 71

¹⁹⁸ Gökalp, Ziya; Türkçülüğün Esasları (Haz. M. Kaplan) Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara 1991, sh. 41

¹⁹⁹ Dereli Toker; a.g.e., sh. 31

değişir.²⁰⁰ Çünkü aydın tabakasını oluşturan fertlerin toplumun hangi tabakasından geldiği çok önemlidir. Gelişmiş Batı ülkelerinde aydınlar daha çok orta sınıftan gelmişlerdi. Ama aldıkları eğitim ve ortak değerlerinden dolayı ortak davranışlar ve alışkanlıklar geliştirmişlerdir. Ama aydınlar, bir sosyal sınıf oluşturmamışlardı.²⁰¹

Bir baka sınıflandırma da faaliyetini hiçbir brokratik kuruluşun amaç ve araçlarına bağlı olmadan yerine getirirken bağımsız; faaliyetlerini belli bir bürokrasinin amaç ve araçlarına göre ifa edenleri de bürokratik aydın olarak nitelendiren²⁰² Merton olmuştur.

Aydınları "muhafazakar" ve "devrimci" olarak da başka bir sınıflamaya tâbii tutabiliriz. İktidarı ve hakim grupları tenkit edenlere "devrimci", meşruluğunu mudafa eden siyasî ve iktisadî ideolojisini yapan aydınlara ise "muhafazakâr" ismi verilmektedir.²⁰³ Ama devrimci ve muhafazakâr kavramları tam olarak açıklık kazanmamıştır. Çeşitli durumlar bu kavramlarla ifade edilmektedir.

Erol Güngör ise İnkılap geçirmiş toplumlarda aydınların muhafazakâr ve inkılapçı diye ayrılması ve hükümetin inkılapçı safta yer almasının normal karşılandığını ve muhafazakârların ise iktidardan ve itibardan uzaklaştırılmaya çalışıldığını²⁰⁴ ifade etmektedir.

²⁰⁰ Ülgener, Sabri, F. ; a.g.e., sh. 66

²⁰¹ Dereli Toker , a.g.e., sh. 32

²⁰² Dereli , Toker; a.g.e., sh. 41

²⁰³ Dereli Toker ; a.g.e., sh. 35

²⁰⁴ Güngör, Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989, sh.

"... Muhafazakârlık, mevcudu muhafaza etmek anlamına geldiğinden, sosyalist bir ülkede, sosyalist aydınlar, kapitalist bir ülkede liberal aydınları müslüman bir ülkede ise müslüman aydınlar "muhafazakar" olarak nitelendirilebilirler. Yine, her millet varlığını kendi kaynaklarına borçlu olduğu için hem muhafazakar, hem de yenilikçi aydınlara ihtiyaç duyar" ²⁰⁵ açıklayabiliriz.

Aydınları sahip oldukları mesleklere veya uğraş alanlarına göre ayrıma tâbi tutmak mümkündür. Ayrıca aydın kavramının meslek kavramından ayrı tutulması gerektiğini, bununla beraber gazetecilik, yazarlık gibi bazı mesleklerin potansiyel anlamda aydın kavramına çok yakın olduğunu ifade edebiliriz. ²⁰⁶

Öte yandan Shils, aydınları "yaratıcı" ve "tekrarlayıcı" şeklinde iki büyük kategoriye ayırmaktadır. Herhangi bir neslin "yaratıcı" aydınlarının çoğu, değişen oranda da olsa aynı zamanda tekrarlayıcıdır. Bunlar arasında en orjinal olanlar, yüksek kültür yaratımında ve dağıtımında iki yönlü bir fonksiyon ifa ederler. ²⁰⁷ Önemli olan yaratıcı aydındır. Fakat tekrarlayıcı aydını ise tamamen yaratıcılıktan yoksun kimseler olarak görmemek gerekir.

Genel olarak aydınların, çeşitli sınıflara ve rollere göre ayrımları yapılmakla birlikte, bazı düşünürler de aydının kişiliğine ve yetenelkerine önem vererek sınıflaması yapılmaktadır. Milletlerin kültür düzeyleri ve

²⁰⁵ Canbay, Hüsnüye, Türkiye'de tek Parti Devr,nde Aydınları Sosyal Değişmedeki Rolü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya, 1993, sh. 33

²⁰⁶ Dereli, Toker; a.g.e., sh. 37-38

²⁰⁷ Dereli, Toker; a.g.e., sh. 39-40

gelişmişlik seviyesinde aydın sınıflamasında etkili olan diğer önemli bir unsurdur.

1.3. AYDININ FONKSİYONLARI :

Aydınların çeşitli rolü ve fonksiyonları vardır.

Bunlar Shils'e göre, yüksek kültürü yaratmak ve yaymak, milli ve milletler üstü modeller kurmak, ortak kültürler geliştirmek, sosyal gelişmeleri etkilemek, siyasi roller oynamaktır.²⁰⁸ Bu temel beş husus aydınların temel fonksiyonunu oluşturur.

Aydın rolü ve fonksiyonları ile de geniş bir çeşitlilik gösterir. Aydın görevlerini değişmesine öncülük etmek, değişeni daha popüler ve yaygın hale getirmek, yeni bir zevkin ve üslubun öncülüğünü sürdürmek, halkın politik ve sosyal tercihini etkilemek²⁰⁹ şeklinde ifade eden Ülgener böylece aydının farklı dallara ve akademik disiplinlere konu olduğunu belirtmektedir.

Cemil Meriç ise aydının fonksiyonunu şu şekilde ifade etmektedir: "aydının görevi karanlıkları aydınlatmak yazık ki o da kasırganın içinde-sokaklarda kardeşleri, çocukları ama görev görevdir..."²¹⁰

Gerçek aydın, önce ülkesinin haklarını düşman bir dünyaya karşı haykırmakla görevlidir. Yani rüşeymi bir özellik taşıyan, şu veya bu ideaologu veya demogogu olmamak, ülkesinin bütünü bütünü ülkelere karşı müdefa etmek²¹¹ aydının fonksiyonlarının başında gelmektedir.

²⁰⁸ Dereli, Tiker ; a.g.e., sh. 120

²⁰⁹ Ülgener, Sabri, F. ; a.g.e., sh. 66-67

²¹⁰ Meriç, Cemil, Bir Facianın Hikayesi, Umran yayınları, İstanbul 1981, sh.2

²¹¹ Meriç Cemil; Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, sh.58

Zira aydın bu mücadeleyi kendilerinden sonra gelecek nesillere temel nitelikteki amaçları, zevkleri ve realiteyi kavrama şekillerini naklederken ²¹² de kendileri ile gelecek nesiller arasında ortak bir kültür oluşturmuşlardır. Çünkü yüksek kültürün yaratılmasında yaratıcı aydınlar, ortak kültürü yaratılmasında ise uygulayıcı aydınlar rol alırlar. Uygulayıcı aydınlar, aydın olmayan kesimlerle mutabakat sağlanmasında, ortak bir kültürün yaratılmasında fonksiyon ifa ederler. ²¹³

Aydınların yaratıcı özelliğinden dolayı kültürü yaratmada ve yaygın hale getirmedeki rolü bellidir. Kültürün yaratılmasında olduğu gibi, benimsenmesinde, toplumun bu kültür etrafında biraraya gelmesinde de, aydınların rolünün önemli olduğunu görüyoruz. ²¹⁴

Maulnier, aydının fonksiyonunu şöyle sıralamaktadır; "... Düşünmek, doğruyu aramak nesnel bilgiye ulaşmak. Entellektüel hiçkimseye ahmakça (haketmeden) saygı göstermemeli. Müesseseleşen doktrinlere kuşku ile bakmalı, Naaslara bağlanmak kısırlaşmaktır...." ²¹⁵ Oysa aydın düşünürken ve doğruyu ararken değişmeyen bir misyonu vardır. Bu ise ses ve söz sahibi olmaktır. Bununla beraber ses ve sözü mümkün olduğu kadar soyut genel ifade ve semboller halinde çevreye iletme gücü ve alışkanlığı ²¹⁶ aydına ayrı bir güç vermektedir.

²¹² Dereli, Toker; a.g.e., sh. 120

²¹³ Dereli, Toker; a.g.e., sh. 123-124

²¹⁴ Güngör, Erol, a.g.e., sh. 35

²¹⁵ Meriç, Cemil; Mağaradakiler, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, sh. 20

²¹⁶ Ülgener, Sabri, F; a.g.e., sh. 67-68

Aydın toplumun temel yapısı ve değerler ile de meşgul olur. Bir tarafta ahlak standartları gelişi anlamlı semboller oluşturan aydın, başka yönüyle bunlara rehberlik etmede fonksiyon ifa eyler.²¹⁷

Aydın, zamanın irfanına sahip olacaktır. Ülkesinin dilini, edebiyatını, tarihini bilecek, dünyadaki belli başlı düşünce akımlarına yabancı olmayacaktır; peşin hükümlere iltifat etmeyecek, olayları kendi kafası ile inceleyip değerlendirecektir.²¹⁸

Aydını, diğer insanlardan ayıran yönü ne meslek, ne iktisadi durum, ne de sosyal sınıftır. Birliği yapan düşüncedir yani sosyal düşünce²¹⁹ dir. Bu vasfı ile aydın herşeyden önce toplumun önderidir. Toplumunu yöneten, yönlendiren kadro ise o toplumun aydınlarıdır.²²⁰ Çünkü aydınlar söz ve yazıyla fikir dünyasına hükmederken, pratik olarak diğer fertlerden ayrılırlar.²²¹ Ama bir çok tehlikeyi de toplumun fertlerinden önce duymaları ile topluma yol gösterici olurlar. Bu vasfı ile de aydın toplumun ümididir ve toplumun önünde gitmektedir.²²²

Gelişen ve gelişmekte olan ülkelerdeki aydının benzer yönleri varsa da farklılaşan yönleri, aydının fonksiyonunu belirlemiştir. Çünkü Batı ülkelerinde aydın sınıf içinde belli ölçüde bir farklılaşma olmuştur.²²³ Oysa az gelişmiş ülkelerdeki aydını sınıf, içinde, bu tür bir farklılaşma olmamıştır. Az gelişmiş ülkelerde aydınların en önemli amaçlarından bir

²¹⁷ Dereli Toker; a.g.e., sh. 22

²¹⁸ Meriç, Cemil; a.g.e., sh. 29

²¹⁹ Meriç, Cemil, Mağaradakiler, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, sh. 72

²²⁰ Sarı, Osman; a.g.e., sh. 42

²²¹ Dereli, Toker; a.g.e., sh. 21

²²² Sarı, Osman, a.g.e., sh. 24

²²³ Dereli, Toker; a.g.e., sh. 31

sosyal değişme yaratmak arzusu olmuştur. ²²⁴ Gelişmiş ülkelerdeki aydınların grup tavrına, gelişmekte olan ülkelerde rastlamak çok güçtür. ²²⁵

2. TÜRK AYDININ'DA BATIYA YÖNELME :

Türk aydınının Batı'ya yönelme sebeplerini ve bu yönelmenin neticesinde idrak âleminde meydana gelen değişmeyi ve sonuçlarını "Türk Aydınında Batı'ya Yönelme" başlığı altında incelemeye çalışacağız.

Türk Aydını'nın Batı'ya yönelme sebeplerini incelemeden önce Türk Aydını içinde bulunmuş olduğu sosyal ve psikolojik durumu tespit etmekte fayda vardır.

Osmanlı Devleti'nde 1699 yılı Karlofça Anlaşmasıyla, Avrupa kırasında ilk toprak kaybının yılı olmuştur. Böylece Avrupa'dan yavaş yavaş çekilmeye başlayan Osmanlı Devletinden aydın ve elit kesiminde bu kötü gidişatin sebepleri ve çareleri aranmaya başlanmıştır. Batıdaki coğrafî keşifler yoluyla ticaret yollarının yön değiştirmesi ve Batının İslami ve Osmanlı coğrafyasından ticaret yapmaması ²²⁶ da Osmanlı aydın ve elitinin, Batının teknolojik ilerlemesine dikkatlerini çekmiştir.

Osmanlı Devletindeki aydın ve elitin dikkatlerini Batıya çeken diğer bir önemli sebep ise, Doğunun içinde bulunduğu durumdur. Ziya Paşa bu durumu şöyle ifade eder:

Diyar-ı küfrü gezdim beldeler kâşaâneler gördüm

²²⁴ Dereli Toker ; a.g.e. , sh. 26

²²⁵ Dereli Toker; a.g.e., sh. 31

²²⁶ Muhammet, Hüseyin, Modernizmin İslam Dünyasına Girişi(Çev. S. Özel) , İstanbul 1986, sh. 195

Dolaştım mülk-i İslamı hep viraneler gördüm ²²⁷

Osmanlı Devletinin de mensubu bulundupu Doğu Medeniyetinin Batının karşısındaki ilerleyişini sürdürememeyişi, İslam dünyasının bayraktarlığını yapan Osmanlı Devletindeki ilerlemenin durması ve Batı dünyasının ilelemesi; Osmanlı aydın ve elitinin dikkatini Batı'ya yöneltmiştir.

Osmanlı aydın ve elitinin, Batı'ya yönelmesinin temel sebebi; Batı gibi güçlü olmak ve eski ihtişamlı dönemlerine tekrar kavuşmaktır. Osmanlı aydınlarının temel problemini devletin kurtarılması oluşturduğu için, "bilim ve sanayi Osmanlı'da modernleşmenin anahtar kelimeleri olmuş, bundan dolayı pozitif bilimler de, bu gücü sağlayacak araç olarak görülmüştür. ²²⁸

Batıyla karşılaşan Osmanlı'nın önünde iki yol vardı: Ya "bir Avrupa Devleti olacak", ya da "Avrupa'da bir Osmanlı Devleti" olmak için gayret sarfedecektir. ²²⁹ Osmanlı aydını, Batıyla tanıştığı zaman Alman idealizmi ile Fransız pozitivizmi arasında seçim yapmak zorunda kalmıştır. Düşünülen yenilikleri bir kalıp halinde Fransız pozitivizminde bulduğu için pozitivizm, Türk aydını tarafından tercih edilmiştir. ²³⁰ Çünkü Osmanlı toplumunda Din-Bilim çatışması yaşanmadığı için bu yaklaşımda zorluk çekilmemiştir. ²³¹ Zira II. Meşrutiyetle birlikte gelen

²²⁷ Berkes Niyazi; Türk Düşününde Batı Sorunu, İstanbul 1975, sh. 280-283

²²⁸ Mardin, Şerif, Bediüzzaman Said Nursi Olayı, Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim(Çev. M. Çuhaoğlu), İstanbul , 1992, sh. 216-217

²²⁹ Türköne, Mümtazer; Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu, İstanbul 1991,sh. 49-50

²³⁰ Hatemi, Hüsrev , Türk Aydını, Dünü-Bugünü, İstanbul 1991, sh. 55

²³¹ Hanioglu, Şükrü, Bir Sosyal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul (Tarihsiz), sh. 21

dönemde, evrimcilik, pozitivism ve meteryalizm ile İslam geleneğini savunan aydınlar arasında çatışmalar olmuştur. Batıya hayranlıkta hepsi birleşmiştir. ²³² Bu çatışmalar sadece o dönemle sınırlı kalmamış, Cumhuriyet dönemine, oradan da günümüze kadar gelmiştir.

Türkiye'de Batılılaşma hareketi üç safhada yaşanmıştır. Bunlar, saldırıları önlemek maksadıyla girişilen ve askeri sahada münhasır kalan ilk safha genel bir biçim olarak müesseselere yayılan, Tanzimatla başlayan ve Doğu-Batı ikiliğinin yaşandığı ikinci safha ve nihayet bu ikiliğe son verilip Batı yolunda gitmeye karar kılan Cumhuriyet safhası olmuştur. ²³³

Osmanlı aydın ve elitleri, Batı toplumlarının çeşitli müesseselerini İslam içtihadına göre kendi toplumlarına getirmek istemişlerdir. Ali Suavi bile bu dönemde Batılılaşma taraftarıdır. Ancak Batı'ya ihtiyatı elden bırakmaz. Abdullah Cevdet ve taraftarlarının Batıcılığı ise Osmanlı aydınının ihtiyatlı Batıcılığına karşı bir tepki mahiyetindedir. ²³⁴ Namık Kemal ise Batılılaşma sathî davranan ve Batılılaşmayı lüks içinde yaşamak sanan bürokratlara itiraz etmiştir. ²³⁵ Osmanlıda ki Batılılaşma Askerî zümre de önemli rol oynamış ²³⁶ bir çok yeniliğin Osmanlı toplumuna gelmesinde etkili olmuş Osmanlı toplumundaki değişimin ajanı olmuşlardır.

²³² Meriç, Cemil, Kültürden İrfana, İstanbul 1986, sh. 228

²³³ Kösemihal N. Ş.; "Türkiye'nin Düzeni Üzerine", Sosyoloji Dergisi, Sayı:21-22, sh.

223

²³⁴ Ortaylı, İlber ; İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul 1987, sh. 20

²³⁵ Mardin, Şerif ; Makaleler- 1, Ankara, 1982, sh. 240-241

²³⁶ Güngör, Erol, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul , 1989, sh. 229

Osmanlı Devletinde 19. asırdaki sosyal ve kültürel değişmelerde yaşanan başarısızlıkların, Osmanlı aydınında yabancı düşmanlığı da yarattığı bir gerçektir. Osmanlı aydınları Batı kültürüne rahatlıkla yaklaşılabilmişlerdir. Bunun neticesinde, Osmanlı sosyal yapısında bir çok çelişkiye de sebep olunmuştur.²³⁷ Osmanlı aydını, Batı medeniyetini tanıması ile birlikte kendine ve kültürüne yabancılaşmaya başlamıştır.

Cumhuriyet devrinde, devlet makamlarında hızlı bir Avrupalı görüş hakim olmuş, bazılarında Ziya Gökalp'de karşı çıkmıştır.²³⁸ A. Ağaoğlu ise kalkınmak için Batı medeniyetinin bünüyle alınması gereğini vurgulamıştır.²³⁹ Osmanlı Devletindeki Batılılaşma isteğinin temelinde yatan sebep, Batı'nın teknolojisini kullanarak, tekrar eski ihtişamlı dönemine dönmektir. Batılılaşma, amaç değil, araçtır. Oysa Cumhuriyet döneminde Batılılaşma araç olmaktan çok amaç olmuştur. Bu dönemdeki aşırı Batılılaşma isteği, devletin resmî politikası haline gelmiş ve uygulamalarda asker ve sivil liderlerin desteğini almıştır.

Türk aydınları Batı'ya yöneldikçe kendinden şüphe etmeye başlamış, zamanla bunu ileri götürerek bizdeki herşeyin menfi, Batı'daki herşeyin ise müsbet olduğu fikri nesilden nesile devam edip gitmiştir. Batılılaşma ile birlikte aydınlar arasında ilerici-gerici tartışmaları da başlamış, birbirini suçlama yoluna gitmişlerdir.²⁴⁰ Türk aydınındaki fikir ayrılığı ve Batılılaşmaya karşı takınılan tutumlardan dolayı bu çelişki

²³⁷ Ortaylı, İlber ; "Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumu", Türk Siyaset Hayatının Gelişimi, sh. 79

²³⁸ Güngör, Erol; Türk Kültürü ve Miliyetçilik, 1989, sh. 242-243

²³⁹ Ağaoğlu, Ahmet; Üç Medeniyet, İstanbul 1972, sh. 3-10

²⁴⁰ Berkes, Niyazi; Türk Düşününde Batı Sorunu, İstanbul 1975, sh.28-29

Türk aydını ve eliti ile sınırlı kalmamış ve halkın yaşam tarzına da yansımıştır. 19. asırda Osmanlı seçkinlerinin çocukları piyano dersi alsın diye Fransız mürebbiyesine teslim edilirken, ailenin bağlı bulunduğu şeyhin de eli öpülürdü. ²⁴¹

Türk aydınının Batı'ya yönelme serüveni tam bir hüznün ile bitmiştir. Başlangıçta Osmanlı aydın ve eliti Batılılaşmayı bir araç olarak görmüş; daha sonra ise kalkınma için Batı'nın bütün değerlerinin alınması görüşü de ileri sürülmüştür. Ancak bu fikre karşı çıkan ve millî kültüre bağlılığın önemi vurgulayan aydınlara sıkça rastlanmaktadır.

Netice itibariyle Türk aydını, Batılılaşma konusunda istedikleri hedefe ulaşamamış ve kendi öz değerlerinden de bir çok vasıfları yitirmiştir. Bazı Türk aydınları ise kendi değerlerimizi araştırmaya başlamıştır. ²⁴² Batı medeniyetinin, medeniyetin son sözü olmadığı anlaşılmalı ve Batıcılık geri kalmış ülkelerin aydın grubunun bir ütopyası olarak yorumlanmaya başlanmıştır. ²⁴³ Böylece Türk aydınında da millî kültürüne dönme eğilimi oluşmuştur.

2.1 AYDIN YABANCILAŞMASI :

Türk aydınının yabancılaşmasının sebeplerini ve nasıl ortaya çıktığını izah etmeden önce, yabancılaşma kavramının tarifini yapmak gerekir.

²⁴¹ Ortaylı, İlber; a.g.m., sh. 79

²⁴² İlhan, Atilla; Hangi Batı, İstanbul, 1982, sh. 67

²⁴³ Berkes, Niyazi, a.g.e., sh. 95

Öncelikle yabancılaşma kavramının tarihcesine kısaca bakacak olursak; kavramı J. J. Roussau'nun, insanı tabii çevresinden kopmuş olarak görmesi fikrine kadar götürmek mümkündür. Ama kavramın asıl isim babalığını Hegel'in yaptığı söylenebilir. ²⁴⁴

Yabancılaşma, toplumun kendi tarihinden, kültür ve medeniyet değerlerinden kopması, uzaklaşması; kendi kültür ve medeniyet değerlerini hor görmesi, şağılaması, giderek sonunda yabancı değerlere yönelmesi ²⁴⁵ şeklinde tarif edilmektedir.

Türk düşüncesinde, aydının kendine ve topluma karşı yabancılaşması ile, Batılılaşma sürecinde devlet-halk, din-dünya, cahil-okumuş, doğu-batı gibi dört uçurum oluşması ²⁴⁶ aynı zamana rastlamaktadır. Osmanlı'nın Batı karşısındaki üstünlüğünün kaybolmaya başlaması ile Osmanlı aydın ve elit zümresi dikkatlerini Batı medeniyetine çevirmişler. Batı medeniyetindeki gelişmeyi Osmanlı Devletine aktaracakları zaman Batı medeniyetini tam olarak anlayamamışlar, mevcut olan Türk kültür değerleriyle de çatışma başlamıştır. Özellikle II. Meşrutiyet dönemi aydın zümresinin halktan, halkından aydından şüphelendiği bir dönem olmuştur. ²⁴⁷ Böylece halk ile aydın arasında kesin olarak bir ayırım oluşmaya başlamıştır.

Havas-avam ayrımı ve dinin alimler arasında kalması halk arasında farklı, sihirli ve bazen yanlış bir din dilinin doğmasına sebep

²⁴⁴ Sezal, İhsan; Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar, Ankara 1991, sh. 135

²⁴⁵ Sarı, Osman ; Aydınlar İhaneti, İstanbul 1991, sh. 63

²⁴⁶ Mardin Şerif. Makaleler-3 İstanbul,1991,sh.282

²⁴⁷ Berkes, Niyazi, a.g.e., sh. 182

olmuştur. Bu durum aydınların İslamı boş inanç ve hurafe olarak nitelendirmesine yol açmış ve aydın-halk ayırımına kesin çizgiler kazandırmıştır.²⁴⁸ Modernleşmeye engel diye gösterilen "dinî" olarak adlandırılan etkenlerden bazen dinî olmayan fakat dinin arkasına saklanan yapısal faktörler olmuştur. Böylece Batılılaşmak isteyenlerle, muhafazakârlar arasında bir çatışma başlamıştır.²⁴⁹

Halk-aydın arasındaki fark eğitime dayanmaktadır. Bu farklılığa bütün toplumlarda rastlanır. Ancak bunun derece farkı olması gerekirken bazı toplumlarda mahiyet farkı şeklinde ortaya çıkmıştır.²⁵⁰

Türk aydını Tanzimattan sonra Batı'ya benzemek maksadıyla teşkil edilen müesseselerin temsilcileri olarak kendilerini millettten üstün görerek "ona hizmet" değil, "onu islah" gayesini taşımışlardır.²⁵¹

Gelişmeye engel olarak ise toplumun mevcut düzeni görününce Batılılaşmak isteyen aydın ile mevcut yapıyı korumak isteyen muhafazakâr aydın arasında çatışma çıkmıştır.²⁵² Türk düşüncesinde Batılılaşmanın başlaması ile birlikte, batılılaşmanın boyutu ve milli kültüre intibak etmesi hususunda bir çok sorular aydınların zihnini meşgul etmiştir.

Türk aydınında ki yabancılaşmanın en önemli boyutunu kendi kültürüne karşı yabancılaşması oluşmaktadır. Türk aydını "Âraf sâkinleri" gibi Batı kültürü yerli kültür arasında kalırken, laik milli kültürü temsil

²⁴⁸ Berkes, Niyazi; a.g.e., sh. 182

²⁴⁹ Mardin, Şerif; Türk Modernleşmesi, Makaleler - 4, İstanbul 1991, sh. 78-80

²⁵⁰ Ayvazoğlu, Beşir; İslam Estetiği ve İnsan, İstanbul 1989, sh.226

²⁵¹ Z.N. Dündar ; Taşer'in Büyük Türkiye'si, İstanbul 1979, sh. 62-63

²⁵² Mardin, Şerif, a.g.e., sh. 78-80

etmiştir. Batı karşısında Türk aydını "İfratla tefrit arasında teslimiyete varan bir hayranlıkla nefret ve düşmanlık arasında gidip gelmektedir."

²⁵³ Erol Güngör'e göre, "Türk aydınının bu durumu; "kendi kültürüne yabancılaşması aynı zamanda kendi halkına da yabancılaşması manasına gelmektedir."

Ziya Gökalp, Osmanlı Devletinde bu ikiliğin ortadan kaldırılması için "güzüdelerin (aydınların)" halka gitmesi gerektiğini belirtir. Ziya Gökalp'e göre, medeniyete sahip olan güzideler, harsa sahip halka medeniyet götürüp, hars olacaklardır. Zira O'na göre, Osmanlı aydınları halka kıymet vermeyen "Havas" zümresini oluşturmuş; onlardan ayrı bir hayat sürdürmüşlerdir. ²⁵⁴

Batı toplumunda yenilik, halk-aydın ve sosyal sanattan gelmiştir. Oysa cumhuriyet döneminde yeniliklere karşı bazen halkın direnci ile karşılaşmıştır. Çünkü halk ile aydın birbirine yabancılaşmıştır. Ş. Mardin, halkın muhafazakâr özelliğini ve İslam toplumlarında tenkide sonuna kadar açık olmayı halk-aydın ikiliğinin sebepleri olarak kabul ederler. ²⁵⁵

Genellikle Türk aydını araştırma ve incelemesine zemin olarak kendi memleketini, kendi tarihini, kendi ananelerini, kendi özelliklerini ve ihtiyaçlarını alması gerekir. Zira Türk aydınları, belki bütün dünyayı, bütün diğer milletleri tanır, lakin kendi değerlerini bilmez. ²⁵⁶ Ve kendi

²⁵³ Güngör, Erol; Düünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, İstanbul 1987, sh. 171

²⁵⁴ Gökalp, Ziya; Türkçülüğün Esasları (Haz. M. Kaplan), İstanbul 1976, sh.41-43

²⁵⁵ Mardin, Şerif; Türkiye'de Din ve Siyaset, Makaleler-3, İstanbul 1991, sh. 283

²⁵⁶ Doğan, Mehmet, Batılılaşma İhaneti, İstanbul 1976, sh. 58

halkını tanımaz hale gelmiştir. Bunun neticesinde halk-aydın ikiliği birbirini suçlayan hissî ve ferdî motiflerin tesirinde kalarak izaha çalışmaktadır. "Halka göre münevver (aydın) kibirli, maddî, menfaat düşkünü, yabancı taklitçisi, maneviyat düşmanı, saygısız ve köksüzdür. Aydınla göre halk cahil, hurafeci kıt ve dar görüşlü, herşeye kolayca kanan bir kitledir.²⁵⁷ Halk bu aydın anlayışına gölge oyunu olan Hacivat Karagöz tiplmesi ile cevap vermiştir. "Bir tarafda, sokağın basit ve cahil adamını yakalar yakalamaz, bir yığın ağdalı ve ferdahlı sözle üstüne çullanıp, ayak üstü hesabını görüvermenin tadını çıkarmaya çalışan ukalâ ve bilgiç aydını Hacivad!, öbür tarafta berikinin ağdalı sözleri ile kafası adamakıllı karışmış ama şakası yok bir an gelip teperi atmaya görsün, karşısındakine ağız tadıyla bir güzel dersini veren halk adamı Karagöz"²⁵⁸ Halktan uzak kalan aydının gayretine rağmen Cumhuriyet devri dahil Tanzimat'tan sonraki aydınlar hepsi bu tipe örnek teşkil eder.²⁵⁹

2.2 TÜRK AYDININ'DA YARATICI OLAMAYIŞ :

Türk Devletinin Batı karşısındaki üstünlüğünün yavaş yavaş ortadan kalkması ile birlikte Türk aydın ve eliti Osmanlı müesseselerinde, askeri, eğitim, idare, adliye maliye v.b. sahalarda yapılan reformlarda devletin çöküşünü engellemeye çalışmışlardır.²⁶⁰

²⁵⁷ Güngör, Erol; a.g.e., sh. 29

²⁵⁸ Ülgener, Sabri; Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler Denemeler ve Araştırmalar, Ankara 1983, sh. 169

²⁵⁹ Ülgener, Sabri; a.g.e., sh. 73

²⁶⁰ Mardin, Şerif, a.g.e., sh. 26

Bu şekilde Batıyla temas eden Türk aydınları "diyar-ı küfr" ile "mülk-i İslam" arasındaki farkları görerek sürekli karşılaştırma psikozu yaşamıştır. Fakat Türk aydını sebepten çok sonuç üzerinde durmuştur.

²⁶¹ Batılılaşma sürecinde Türk aydını Batılılaşma yollarını araştırmışlardır. "Henüz dilimiz, matbuatımız (matbaa), maarifimiz istediğimiz gibi inkişaf etmediğinden bizde, münevver Avrupaî manasıyla müteheyiz olabilmek için lisan bilmek ilk şarttır." ²⁶² düşüncesi Türk aydınında egemen olmuş fakat yaratıcı aydın tipi ortaya çıkmadığı gibi nakil ya da tercüme işi de tam manasıyla yapılamamıştır. Türk aydınının yaratıcı bir özellik kazanmamasında Batıyı fikrî ve ilmî planda almak istemesi de etkili olmuştur. Böylece Türk aydını yaratıcılıktan uzaklaşarak taklitçi bir çizgide yer almıştır. ²⁶³

Osmanlı Devletinin çökmeye başlaması ile birlikte Türk aydınının temel meşalesi "Bu devlet nasıl kurtarılabilir?" olmuştur. Ayrıca burjuvazinin gelişmemiş olması, aydınların kültürel konularla uğraşmasına ve yabancı kültürlerin mikrofonu durumuna gelmesine yol açmış, ²⁶⁴ ve kendi kültür değerlerine yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşma neticesi olarak Türk aydınlar ne Anadolu'yu tanımışlar, ne de çeşitli ihtiyaçlarına çözüm aramışlardır. Türk aydını gelişme için daha çok idari değişiklik ve hukukla ilgili meseleleri çözüm yolu olarak kabul etmiş, çalışmalarını bu sahalara yöneltmişlerdir. Böylece ne sanayileşme,

²⁶¹ Ayvazoğlu, Beşir; a.g.e., sh. 230

²⁶² İleri, C.N. ; "Münevverlerimiz", Atatürk Devri Fikir Hayatı 2. Kitap, sh. 483

²⁶³ Türkdoğan, Orhan; Değişme-Kültür ve Sosyal Çözüm, İstanbul 1988, sh. 91-94

²⁶⁴ İlhan, Atilla ; Hangi Batı, İstanbul 1982, sh. 211-220

ne de malî ve iktisadî kalkınma prijeleri olmuştur. ²⁶⁵ Türk aydınının memur zihniyeti taşıması ve bürokratiğk özelliği de onun yaratıcılığını engelleyen başka bir faktör olmuştur. ²⁶⁶ Çünkü Türk aydınının memur zihniyeti taşıması ve bürokratik özelliğide onun yaratıcılığını engelleyen başka bir mesele olmuştur. Tarihi süreç içinde Osmanlıda aydını teşkil eden, askeriye ve ilmiye sınıfının devlet kadrolarında çalışıyor olması, aydın geleneğinin oluşmasında, bürokratik özelliğın önem kazanmasına yol açmıştır. ²⁶⁷

Türk aydınının bir başka özelliği de güncel kalmış olmasıdır. Böylece propaganda, reklam ve sansasyonel tavrı onun derinleşmesine incelem yapmasını engellemiştir. ²⁶⁸

Cemil Meriç, Türkiye'de yaratıcı aydınların bulunmasını aydınların üzerindeki baskıya ve aralarındaki kıskançlık, paylaşmama duygularına bağlamaktadır. ²⁶⁹ A.F.Başgil ise bir memlekette sahtecilik ve satıhcılık mukâfat görmesi halinde, iktisadî, ilmî, fikrî, medeni , ilerlemenin mümkün olmayacağını belirtmektedir. ²⁷⁰ Bu yönüyle Türk aydınları birbiri ile uğraşmaktan, ülkenin meselesi ile uğraşmaya zaman bulamamışlardır.

²⁶⁵ Berkes, Niyazi, Türk Düşününde Batı Sorunu, İstanbul 1975, sh. 46-47

²⁶⁶ İlhan, Atilla, Hangi Batı, İstanbul 1982, sh. 211-220

²⁶⁷ Güngör, Erol; a.g.e., sh. 229-230

²⁶⁸ İlhan, Atilla , a.g.e., sh. 92

²⁶⁹ Meriç, Cemil; Jurnal (Haz:M.A.Meriç) Cilt:1, İstanbul 1992, sh. 158

²⁷⁰ Başgil, Ali, Fuat ; İlimin Işığında Günün Meseleleri(Der:A. Hatipoğlu-İ. Dayı), İstanbul, 1960, sh.136

2.3 TÜRK AYDININ FONKSİYONLARI TAM YERİNE GETİREMEYİŞİ VE KENDİ KÜLTÜR DEĞİŞMELERİNİ İŞLEME ÖZELLİĞİNDEN YOKSUNLUK:

Türk aydınının karşılaştığı sorunların başında fonksiyonlarını tam yerine getiremeyişi ve kendi kültür değerlerini işleme özelliğinden yoksun gelmektedir. Osmanlı devletinin yükseliş dönemini ideal kültür olarak nitelemek mümkündür. Sorakin; kültürü, maddeci-maneviyatçı ve ideal kültür olarak belirtmektedir. Osmanlı Devletinin ideal kültür seviyesine yükselmesinde madde-mana, fert-cemiyet bütünleşmesi ve alt-üst tezadının giderilmesi gibi unsurlar etkili olmuştur ve mana etrafında bütünleşme de gerçekleşmiştir. ²⁷¹

Osmanlı Devletinin gerilemesiyle Batılılaşma hareketleri aynı zamana rastlamaktadır. Batılılaşma ile birlikte kendi kültürünü geri bulan ve yeni bir toplum isteyen aydın grubu yetişmiştir. ²⁷² Türk aydınının fonksiyonlarını yerine getiremeyişinin ve kendi kültür değerlerini işleme özelliğinden yoksun oluşunun temelinde "kendine kimlik arama" krizi olmuştur. Türk aydını Osmanlı Devletinin gerilemesi ile birlikte şeriattan ayrılırken onun yerine başka bir sistem getirememiştir. Çünkü Osmanlı aydını Batıdaki fikir akımlarına fazla önem vermemiştir. Zira İslamiyet Türk aydınına bir kimlik vermiştir. Osmanlı aydınının temel problemi kötü gidişatı durdurmaktır. Bu dönem aydınına iki şekilde tasnif edebiliriz. Birinci grup, halkın aydınlanmasına öncelik verirken, ikinci grup ise

²⁷¹ Bilgiseven, A. Kurtkan ; Din Sosyolojisi, İstanbul 1985, sh. 453

²⁷² Mardin Şerif ; İdeoloji, Ankara, 1982, sh. 96

doğrudan iktidara gelerek "kötü gidişi" durdurmak ister.²⁷³ Fakat kötü gidişatı durduramadığı gibi halk ve toplum ilede arasındaki uçurum artmış ve halka karşı yabancılaştırmıştır.

Cumhuriyet devrinde de Türk aydınında da halka karşı yabancılaştırma devam etmiş ve "kimlik" problemi ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet devri Türk aydınını Osmanlı devrindeki Türk aydınından ayıran özellik ise; kendine yeni bir kimlik ararken Osmanlı'ya da farklı bir kimlik bulmaya çalışmasıdır. Cumhuriyet dönemi Türk aydını köklerini Osmanlı'da değil, Osmanlı öncesi Anadolu'da ve Orta Asya'da aramıştır.²⁷⁴ Cemil Meriç, aydınının bu kimlik arama problemini ifade ederken, Türk aydınının ya Turan'a, ya İran'a , ya Batı'ya, hatta Yunan'a kaçmalarına kimlik arama probleminin yol açtığını²⁷⁵ belirtmektedir. Türk aydınında ki kimlik problemi gelişmişlik-az gelişmişlik çerçevesinde de ele alınmıştır. Bu yönüyle Osmanlı kimliği, feodalite-kapitalizm çizgisinde ele alınmıştır. Böyle sol aydın kimlik bulma meselesini marksist bir zemine oturtmuş ve bir çizgi yakalama gayretinde olmuştur.²⁷⁶ Farklı bir yaklaşıma göre Osmanlı kimliğinin aksine şüphenin değil inancın yattığı²⁷⁷ ifade edilmektedir. Türk aydını, Batı düşüncesindeki aydının rolünü yerine getirememiş ve uzlaştırıcı bir rol oynayamamıştır. Muhafazakâr aydının azlığı da, taklitçi ve kopyacı zümrenin

²⁷³ Türköne Mümtazer ; Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu, İstanbul, 1991, sh. 92

²⁷⁴ Kılıçbay, M. Ali; "Osmanlı Kimliği Sorununa Kişisel Bir Yaklaşım", Türkiye Günlüğü, 11/ Yaz-90, sh. 50

²⁷⁵ Meriç, Cemil; Bu Ülke, İstanbul 1985, sh.35

²⁷⁶ Kılıçbay, M. Ali; a.g.m., sh. 50

²⁷⁷ Timür, Taner ; Osmanlı Kimliği, I. Baskı, İstanbul 1986, sh. 12

çoğalmasına sebep olmuştur.²⁷⁸ Bunun sonucu Türk aydınının kendi kültürünü işleyememe durumu kültürde kesiklik yaratılmasına yol açmıştır. Oysa "kültürde kesiklik yaratma insan hayatında insan hayatında kesiklik yaratmaya benzer"²⁷⁹

Kültür karşısında batıcı aydın, kültürün yabancısı değilse bile onun ihmal edicisi olmuştur. Batılı olmamış aydın kesiminde de kültür karşısındaki durum aşağı yukarı aynı olmuştur.²⁸⁰ Batıcılık da kendi kimliğinden utanıp, Batıdan başka dünya tanımamış ve tutuculukla birleşmiştir.²⁸¹

Sonuç olarak aydınların temel fonksiyonu "tahlil" ve "yorum" olmasına rağmen, aydınlarımız genellikle yargılama yolunu seçmiştir. Ayrıca Batı'nın kendisini evrensel olarak empoze etmesi ve Türk aydınının metodla sentezi birbirine karıştırması, onun modernleşmeyi, Batılılaşma olarak anlamasına sebep olmuştur. Bu durum muassır medeniyet seviyesine ulaşılmasını engelleyerek, Türk aydınının kendi kültürüne yabancılaşmasına sebep olmuştur.²⁸²

Hangi fikrin temsilcisi olursa olsun, Türk aydınları, Batıcılık düşüncesinden ayrılarak milli kültür etrafında toplanma gayreti vermişlerdir. Bunda yurtdışında eğitim görmüş aydınların kendi kültürüne dönme isteğinin de tesiri olmuştur. Erol Güngör, Türk aydınının tavrını

²⁷⁸ Türkoğan, Orhan; Milli Kültür, Modernleşme ve İslam, İstanbul 1983, sh. 95

²⁷⁹ Güngör, Erol ; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul, 1980, sh. 100

²⁸⁰ Kuban, Doğan , "Atatürk Devriminin İşığında Kültür ve Bilim Politikamız Nasıl Bir Gelişme Göstermiştir", Atatürk ve Eğitim, sh. 261

²⁸¹ Hocoğlu, Durmuş; "Çağdaşlık, Çağdaşlık ve Modernleşmek", Yeni Toplum, Sayı:1, sh. 80-81

²⁸² İlhan, Atilla, "Roportaj", Yeni Toplum, Sayı:1, sh. 17

babası gibi güçlü olmak isteyen bir çocuğun tavrına benzetmektedir.²⁸³

Türk aydınının fonksiyonlarını tam olarak yerine getirmeyişi ve toplumun kültür değerlerini işleyememesi, aydının toplum değerlerine ve topluma karşı yabancılaştırmıştır ve halk ile arasındaki çizgi açılmıştır.

2.4 TÜRK AYDINLARINDAKİ PSİKOLOJİK YILGINLIK:

Türk aydın ve elitinin Batı medeniyeti karşısındaki tavırları farklı olmuştur. Osmanlı Devletinin Batı karşısındaki üstünlüğünü siyasi manada kaybetmeye başlaması ile beraber, Osmanlı aydın ve elit zümresi, devletin kötü gidişatını durdurmaya çalışmışlardır.

Gerek Osmanlı aydını, gerekse cumhuriyet dönemi Türk aydını Batı karşısında çözüm yolu bulamayınca psikolojik yılgınlığa düşmüşlerdir. Fakat Osmanlı aydını ile cumhuriyet dönemi aydını arasında bariz ayrılık vardır. Osmanlı aydını Batı karşısında baskıya maruz kalmamış, isteyerek, seçerek ve sadece malzeme olarak almıştır. Cumhuriyet dönemi aydını ise maziye sırtını dönmüş ve Batı'ya farklı bakmıştır. Artık Türk aydını, "her mevsim başka bir meçhulün sevdalısı" olmuştur.²⁸⁴

Osmanlı aydını memleketin içinde bulunduğu durumun farkına varmış, durumdan muzdarip olmuşsa da, yine de müslüman Osmanlı kimliğini korumuştur. Osmanlı aydınının psikolojik yılgınlığa düşmemesinin ve kendi kimliğini koruyabilmesinin sebebi, Batı'da öğrendikleri ile kendi

²⁸³ Güngör, Erol; a.g.e., sh. 70

²⁸⁴ Meriç, Cemil; Mağaradakiler, İstanbul, 1980, sh. 60-100

kültür rasında bağ kurmaları olmuştur. Ancak Cumhuriyet devrinde durum değişmiştir. ²⁸⁵

Osmanlı aydınınca, "bu devlet nasıl kurtarılabilir?" sorusunun cevabını, II. Mahmud'la birlikte, Batı'ya yönelerek aranmaya başlanmıştır. Aynı zamanda Batılılaşmak nedir?, Batılılaşmak mecburimidir? Batılılaşmanın metodu ve derecesi ne olmalıdır?, soruları da Osmanlı aydınının ve elitinin zihinlerini meşgul etmeye başlamıştır. ²⁸⁶ Osmanlı aydınının tavırları, Batılılaşmak karşısında farklı olmuştur. Bu farklılık daha sonra; Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık, Batıcılık fikir akımlarına kaynaklık etmiş ²⁸⁷ ve bir çatışma ortaya çıkmıştır.

Psikolojik yılgınlık içinde bulunan Türk aydını, bu yılgınlığından kaynaklanan üç gruba ayrılmıştır. İlki toplumdaki ayrı düşünmenin ızdırabını duyan ve kendini kabul ettirme mücadelesi veren ve kendini "Batıcı", "Modern", "İlerici" gibi kalıplarla ifade eden gruptur. İkincisi, çağımızda değişen sosyo-kültürel ve ekonomik değişimleri gözardı ederek yine psikolojik yılgınlığın tesiri ile "Tarihin romantik hayelleri" içinde yaşayan grup, üçüncüsü ise, Türkiye'nin bütün meselelerini bir ideoloji ile halledeceğini düşünen aydın grubudur. ²⁸⁸

Osmanlı'nın sondönemlerindeki psikolojik yılgınlıktan dolayı muhafazakâr Velid Ebuuzziya, Milliyetçi Yunus Nadi ve Necmettin Sadık,

²⁸⁵ Hatemi, Hüsrev; a.g.e., sh. 62-63

²⁸⁶ Meriç, Cemil ; a.g.e., sh. 60-190

²⁸⁷ Hatemi Hüsrev; a.g.e., sh. 62-63

²⁸⁸ Emin, Mehmet; "Eski ve Yeni Neslin Düşünceleri Arasındaki Fark", Atatürk Deveri Fikir Hayatı I. Ankara, 1989, sh. 178

İttihatçıların destekçisi Halide Edip, Türkçü Ahmet Emin 1918 yılında Türkleri, Amerika'nın idaresi altına almasını istemişlerdir.²⁸⁹

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Batı medeniyetine ulaşılmasına engel olarak İslamı gören ve hıristiyanlığı yeni bir din olarak öneren aydınların bu davranışları da psikolojik yılgınlıkla açıklanabilir. Bazı aydınlar İslam dünyasının içinde bulunduğu duruma ve Batı'nın kavuştuğu ileri seviyeye bakarak, kendi geçmişini ve kültürünü inkar noktasına varan bir kompleksin içine düşmüşlerdir.²⁹⁰ Gelişmeler karşısında Türk aydını psikolojik yılgınlığa düşmüştür, çaresizlik, bir kısım Türk aydınının maziye kaçmalarına mazinin şan şerefine sığınmalarına, bazılarının ise tarihten uzaklaşmalarına sebep olmuştur.²⁹¹

Cumhuriyet kurulduktan sonra Türk aydınları, toplumu da kurtaracaklarını sanırlar. Bunun uzun vadeli ve zor olduğunu anladığı vakit psikolojik yılgınlığa düşmüşlerdir.²⁹² Bu psikolojik yılgınlık, Türk aydınının kendine yabancılaşmasına ve kendine karşı duyulan güvenin sarsılmasına sebep olmuştur.

2.5 AZ ÇALIŞMAK VE KOLAYA KAÇMAK :

Türk aydınının Batı ile tanışmasından sonra Batının kültür değerlerini anlayamaması ve Batı medeniyetine duyduğu hayranlıkla

²⁸⁹ Atay, Fatih, Rıfki ; Babamız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir, Atatürk Neidi, İstanbul 1980, sh. 102-103

²⁹⁰ Arsel, İlhan; Aydın ve Aydın, İstanbul , 1993, sh. 197

²⁹¹ Alkan, Ahmet, Turan ; "Cumhuriyet ve Ciddiyet İlanına Dair Düşünceler", Türkiye Günlüğü, Sayı:20, Güz, 1992, sh. 19

²⁹² Tunaya, Tarık, Zafer, Türkiye'de Siyasal Partiler, C.3, 1989, sh.23-24

kendi kültürüne yabancılaşması bir çok sorunlar da beraberinde getirmiştir. Aydınlar, Batılılaşma ile birlikte yapılan her teşebbüsün lüzumu savunulmuş ama nasıl yapılacağı hususunda bir model geliştirme zorlupuna katlanmadıkları görülmektedir. Çünkü kolay yola sapmanın ve az çalışmanın bir sonucu olarak taklit yolu seçilmiştir.²⁹³

Batılılaşma sürecinde Türk aydını büyük bir çıkmaza girmiş, bu durum kolayı seçmelerinin de sebebi olmuştur. Meselenin temelini oluşturan teknoloji transferi ise ikinci dünya savaşından sonra gerçekleşmiş, bu değişmeyi gerçekleştiren kadrolar ise Batıcılardan ziyade Milliyetçilerden meydana gelmiştir.²⁹⁴

Türk aydınının kolayı seçmesi onu değişik arayışlara sevk etmiştir. Nitekim bunlardan bir grup "Greko-Latin kültürü alınmadıkça gerçek Batılılaşma" imkanının olmadığını belirtmiştir. Yine bu grup "biz toplumun isteğine değil çağın isteğine uyacağız, çekilmiş bir lastik bırakılınca geri gider. Ereğimiz refah değildir. Adam olmaktır fikrini savunmuşlardır."²⁹⁵

Kolay yolu seçerek kopyacılıkla yetine aydını birkaç gruba ayırmak mümkündür.²⁹⁶

- Devrin atmosferine uyan sebep, sonuç ve muhtevası bakımından daima yenilik peşinde koşan ve millilik vasfı taşımayanlar,

²⁹³ Meriç, Cemil ; Umrandan Uygarlığı, İstanbul 1977, sh. 153-156

²⁹⁴ Güngör, Erol, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul, 1989, sh. 42

²⁹⁵ Engin Arın ; Atatürkçülük Savaşımızda Prometre Türk Avrupa Kültür Güneşleri Nasıl Doğdu, Nasıl Parladi, İstanbul (Tarihsiz) , sh. 1

²⁹⁶ Turhan, Mümtaz ; "Sözde Münevver Tipler", İş C:11, Sayı:42, sh. 3-5

- Bir başarı elde etmeden, bu başarısızlıklarını sürekli muhalif tavırlarıyla gündemde kalarak ört bas etmeye çalışanlar,

- Dejenere olmuş nizamın kendine yüklediği vazifelerden kaçmak için bu nizamı reddedenler,

- Bu tiplerin dışında kalan ve çoğunluğu oluşturan, ancak çalışma fedakarlığından uzak ve pasif olanlar,

Kolaycılık anlayışı bazı aydınları Moskova'ya, bazılarını Batı'ya, bazılarını Acem'e bağlamıştır. Böylece Türkiye'de gelişme sağlanamamıştır.²⁹⁷ Askeri darbelerin peşpeşe gelmesi bu kolaycılık anlayışının bir ürünü olmuştur. Çünkü aydınlar meselelerini çözmek için yeterli bilgi seviyesine ve çalışma zamine sahip değillerdir. Yine kalkınmak için disiplinli çalışmanın yerine idarecilerden bir mucize yaratılması beklenmiştir.²⁹⁸

B. EROL GÜNGÖR'E GÖRE AYDIN KAVRAMININ TANIMI VE AYDIN KAVRAMININ İZAHI :

Aydın kavramını tanımlamaya çalışan çeşitli toplum bilimciler uyguladıkları yöntem ve bağlandıkları bakış açısına göre değişik noktalardan yola çıkmışlardır. Örneğin, "aydın" belirli bir "eğitilmişlik" ölçütüne göre mi tanımlanacaktır, yoksa toplumda oynadığı role göre mi? yoksa bu yeniden-üretimi değiştirici, yönde etkilerine göre mi? öte yandan, "aydınlar", bir sınıf olarak tanımlamanının geçerli olup olmadığı

²⁹⁷ İlhan, Atilla; Aydınlar Savaşı, İstanbul 1991, sh. 130

²⁹⁸ Güngör, Erol, Sosyal Meseleler ve Ydınlar, İstanbul, 1993, sh. 263

da uzun süreden beri tartışılan bir konudur.²⁹⁹ Edward Shils'e göre "aydınlar konuşma ve ifadelerinde, toplumun diğer üyelerinden çok daha sık olarak, toplum, tabiat ve evren üzerine genel kapsamlı ve soyut biçimde semboller kullanan kişilerin toplamıdır."³⁰⁰ Ziya Gökalp'e göre aydın yüksek ve terbiye görmüş olmakla halktan ayrılmış³⁰¹ toplum için yol gösterici ve modern rolü oynamaktadır.

Erol Güngör ise "aydın" kavramını tarihi bir süreç içinde incelemektedir. Kavramın, Türk düşüncesinde "münevver" kelimesi ile ifade edildiğini, ancak bizde olduğu gibi Batı dillerinde de çok defa kıymet hükümleri ile karışık muğlak bir mana taşıdığını belirtmektedir.³⁰² Erol Güngör, Münevver kelimesinin Türk halkı için önemini şu şekilde ifade etmektedir: "... Erzurumlu bir gazetecinin bize aktardığına göre Türk köylüsü bile münevver kelimesini, kendine yakın olan okumuşlar için kullanmakta, yabancı bir tavır ve eda sahibi olanlara ise "aydın" demektedir..."³⁰³

Erol Güngör, bir aydın ile "sokaktaki adam" tipi arasındaki en büyük farkın her ikisinin hadiseler ve bunlar arasındaki münasebetlere bakış tarzında belirdiğini ifade etmektedir.³⁰⁴

Erol Güngör, toplum için yol gösterici özelliği olan aydının sokaktaki adamdan farklı olması gerektiğini belirtmektedir. Sokaktaki

²⁹⁹ Belge, Murat; "Tarihî Gelişme Süreci İçinde Aydınlar", Cumhuriyet dönemi Türkiye Ansiklopedisi, I. İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, sh.122

³⁰⁰ Ülgener, Sabri F. ; Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler, Mayoş Yayınları, Ankara 1983, sh. 68

³⁰¹ Gökalp, Ziya ; Türkçülüğün Esasları, (Haz. M. Kaplan), Ankara, 1990, sh.41

³⁰² Güngör, Erol; Türk Kültürü ve Milliyetçilik , İstanbul 1993, sh. 223

³⁰³ Güngör, Erol, a.g.e., sh. 223

³⁰⁴ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 223

insan kendi hayat tecrübelerinin kazandırdığı bilgiler ve bu bilgiye dayanan sezgilerle etrafındaki insanları ve hadiseleri anlamaya çalışır. İnsanların karakter vasıfları, tabii, siyasi, ve sosyal hadiselerin hususiyetleri hakkında hep eski yaşantılarına dayanan bazı anlayışlar kazanır, bu sayede de günlük hayatın akışı içinde muhitine bir mana vererek iyi bir intibak temin eder. Sokaktaki adamın kazandığı bu anlayışlar, daima hadiseler meydana geldikten sonra görünen neticelere dayanmaktadır. Aydın ise sokaktaki adamın aksine, farklı ve ileri seviyedeki bilgiyi kazanabilecek bir zihni terbiye ve düşünme metodunu kazanmış olmalıdır. Aydın bir hadiseyle karşılaştığı zaman "bu nedir?" sorusunu sormaz.³⁰⁵ Çünkü "bu suale alacağı cevap onun ancak görüneni anlama ihtiyacına cevap verir. Görüneni anlamak içinde vasat insanlardan daha fazla bir zihni gayret sarfetmeye ihtiyaç yoktur. Aydın gördüğü şeyler arasında bir sebep-netice münasebeti bulmaya çalışarak halkında ve sathi dünyasının ötesinde objektif realiteyi kavramaya uğraşır. Halkın dünyası inançlara, kanaatlara dayandığı halde aydının dünyası daima isbat ve tahkik mevzuu olan bilgilere dayanır..."³⁰⁶ Erol Güngör aydın kavramını, "memleketin entellektüel elitini teşkil eden insan" manasında kullanmaktadır.³⁰⁷ Aydını, "başkalarını entellektüel yeteneğine inandırmayı hedef alan kişidir" şeklinde ifade eden Sabri Ülgener'e göre de, entellektüellik yolunda ki bütün çırpınmanın temelinde kendini bir yerde kitleye kabul ettirme çabası bulunmaktadır.

³⁰⁵ Güngör, Erol , Sosyal Meseleler ve Aydınlar (Haz. R. Güler , E. Kılınc) , İstanbul 1993, sh. 253

³⁰⁶ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 254

³⁰⁸ Bu çabasını ise aklı ile gerçekleştirir aydın, insana ve aklına inanır.

³⁰⁹ Erol Güngör aydının özelliğini açıklarken, aydının bilgisi ile halkın bilgisi arasında da bir mukayese yapmaktadır. Halkın bilgisi çok defa hadiselerin oluşundan sonraki gözlemlere bağlı kaldığı için gelecekte olacaklar hakkında hiçbir güvenilir tahmin veremez. Aydın ise hadiseler karşısında "niçin" sorusunu sorduğu ve sebep-sonuç ilişkisini oluşturduğu için fertleri halihazırda yaşamaktan kurtarır, gelecek hakkında sağlam bir tahmin kazandırır. Aydın bu tavrı kendisini tamamen ilim adamına yaklaştırmaktadır. ³¹⁰ Çünkü aydında bulunması gereken özellik, bilim ve edebiyat sahasında gerekli bir unsur olan zekâdan ayrı ve ileride belirli bir olayın veya durumun ön o-planda dikkati çeken pratik yönlerden ayrılabilme, rutin faaliyetler aşip meselenin soyut yönlerini de düşünebilme olmalıdır. ³¹¹ Erol Güngör de ilim adamı bilgisinin her problemi çözebileceğine inanmadığı için ancak araştırdığı, tahkik ve isbat mevzuu yaptığı konulardaki bilgisine güvenir, hatta bu türlü bir bilginin dahi mutlak hakikat olduğunu iddia etmez.

³¹² Aydın bu ilmi bilgisini topluma aktarırken elinde önemli bir gücü vardır. Bu gücü ise Sabri Ülgener; ses ve söz sahibi olmak şeklinde belirtmektedir. Ses ve sözü mümkün olduğu kadar soyut ve genel ifade

³⁰⁷ Güngör, Erol; İslamın Bugünkü Meseleleri, İstanbul 1991, sh. 238

³⁰⁸ Ülgener, Sabri F. ; Zihniyet, Aydınlar, İzm'ler, Mayaş Yayınları, Ankara, 1983, sh.

71

³⁰⁹ Aron, Roymand ; Aydınların Afyonu (Çev: İzzet Tanju), İstanbul 1979, sh. 264

³¹⁰ Güngör, Erol; Sosyal Meseleler ve Aydınlar, (R. Güler, E. Kılınç) İstanbul, 1993, sh. 254

³¹¹ Dereli, Toker ; Aydınlar, Sendika Hareketleri ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi, İstanbul, 1974, sh. 20

³¹² Güngör, Erol; a.g.e., sh. 254-255

ve semboller halinde çevreye iletme gücü ve alışkanlığı ³¹³ aydına güç vermektedir. Bu güç sembolleri ile aydın, toplumda bir liderlik özelliği yüklenir ve yol gösterici olur.

1. EROL GÜNGÖR'E GÖRE BATI VE İSLAM DÜNYASINDA "AYDIN"IN TARİHİ ROLÜ :

Erol Güngör, aydın kavramını ve fonksiyonlarını açıklarken Batı dünyasında ve İslam dünyasında aydının fonksiyonları üzerinde durmaktadır. Batı dünyasındaki ve İslam dünyasındaki aydının fonksiyonlarının benzer ve farklı yönlerini belirtmektedir.

Erol Güngör, Batı düşüncesindeki aydının tarihi gelişimini ve fonksiyonlarını açıklarken, batı düşüncesinin gelişimi ile batı'da aydının gelişimi arasında bir paralelliğin olduğunu belirtmektedir.

Batı düşüncesinde, aydın aydın kavramının ortaya çıkışı, ilk defa sofistler aracılığıyla olmuştur. Sofistlerden sonra ise aydın fonksiyonunu din adamları olan rahipler üstlenmiştir. Batı düşüncesinde din adamları hem rahip olarak insanları etkiliyor, hem de aydın rolünü üstleniyorlardı. Din adamlarından sonra ise çağımız ilk entellektüelleri olarak ansiklopedistleri görmekteyiz. ³¹⁴ Batı'da zenginleşen burjuvazinin yanında aydın sınıfını toplumun lideri durumuna getiren ve toplumsal olayları yönlendiren kişiler durumuna getiren 17. yüzyıldan başlayıp ve günümüzde de devam eden bilgi ve teknolojiye ait değişimleridir. ³¹⁵

³¹³ Ülgener, Sabri, F. ; a.g.e., sh. 67-68

³¹⁴ Meriç, Cemil ; Mağaradakiler, İstanbul, 1980, sh. 35-42

³¹⁵ Zimmerman, Carle; Yeni Sosyoloji Dersleri, (Çev:A. Kurtkan), İstanbul, 1964, sh.

Bu değişmelerle birlikte batı dűşüncesinde aydınların fonksiyonlarında değişmiştir. Batı dűşüncesinde aydın sınıfını oluşturan fertlerin , din ve devletin sistemine müdahale etmeleriyle birlikte, aydın Rönesans ve Reform'da değişmenin ajanı olmuştur.³¹⁶ Böylece aydının etkileme gücü artmıştır.

Erol Güngör, Batı'da kilisenin veya devlet bürokrasisinin dışında bir aydın kitlesinin, yakın zamanlarda, ancak matbaanın ve okur yazar kitlesinin gergide yaygınlaşmasıyla birlikte yazarlığın para ettiği bir devirde ortaya çıktığını³¹⁷ belirtmektedir. Batı dűşüncesinde aydınların, ticari hayatın gelişmesiyle birlikte burjuvazi kesiminde her türlü yardımı aldığını böylece matbaanın ve okur-yazar kitlesinin geliştiğini ifade etmektedir. Batı aydınındaki fikir ve maddi gelişmeyle birlikte ifa ettikleri fonksiyonlarda da gelişmeler paralellik göstermektedir.³¹⁸ Bu yeni aydın tipi, dine, eskiye, geleneğe karşı çıkmıştır ve dinin yerini ilim almıştır.³¹⁹ Fakat din kurumu, Batı dűşüncesindeki yerini tamamen kaybetmemiştir. Batı'da Katolik kilisesi aydın zümre üzerindeki tekeli katbettiği zaman kendi zümresinde kalan gücü kaybetmemiştir. Kilise herşeye rağmen zengindi. Ruhban sınıfın bu anlamda devlet desteğine de ihtiyacı yoktu.³²⁰ Erol Güngör Batı dűşüncesinde aydının ifa ettiği fonksiyonu belirtmek için burjuvazi inkılabının mahiyetini açıklamaktadır.

³¹⁶ Zimmerman, Carle ; "Sosyal Sınıflar Sosyolojisi Bakımından Aydınlarının Ortaya Çıkışı", Türkiye Hürsü ve İctimai Araştırmalar Derneği, Sayı:56, Seri-A, İstanbul, sh.5

³¹⁷ Güngör, Erol; İslamın Bugünkü Meseleleri, İstanbul , 1991, sh. 205

³¹⁸ Güngör, Erol; a.g.e., sh. 205

³¹⁹ Şeriatı, Ali; Aydınlar (Çev: İ Ağacan) İstanbul, 1990, sh. 28

³²⁰ Güngör, Erol; a.g.e., sh. 205-206

Avrupa'da burjuvazi inkılabının temelinde, sermaye sahipleri ile fikir sahiplerinin işbirliği bulunmaktadır. Burjuva hareketinde aydınların kimi muhafazakârlar arasında, kimi işçiler arasında, kimileri ise köylüler ve çiftçiler arasında bulunmuşlardır.³²¹ O'na göre Batı'da aydının doğuşu ile ilgili kesin bir tarih verilemez. Fakat modern ilim öğreten tahsil müesseselerinin gelişmesi bir dönüm noktası olarak³²² değerlendirilebilir.

Erol Güngör, İslam düşüncesinde aydının fonksiyonunu açıklarken, İslam ülkelerinde entellektüel zümrenin, yakın zamanlara kadar hep resmi ideolojinin temsilcisi ve savunucusu olarak siyasi rejimin makbul ve muteber insanları sayıldığını belirtmektedir.³²³ Erol Güngör özellikle Batı Dünyası ve İslam Dünyasında aydınların iki farklı zümreyi oluşturmasının farklı sonuçlara yol açtığını belirtmektedir.³²⁴ İslam düşüncesinin ilk ortaya çıktığı zamanlarda, özellikle Peygamber zamanında Araplar arasında şiir ve hitabetin çok ilerlemiş olmasına rağmen okuma-yazma bilenlerin parmakla gösterilecek kadar azdı. Fakat İslam Devleti genişledikçe aydınlara daha çok ihtiyaç duyulmaya başlandı. Diğer tarafta eğitimin esas itibarıyla kutsal metinlerin öğrenilmesine dayandığı ve devletle dinin içiçe olduğu bir devirde yetişen her aydın bürokraside yer almasabile, bürokrat arkadaşlarının paralelinde işler (Hocalık, Yazarlık, Hattatlık, v.b.) görüyorlardı.³²⁵

³²¹ Güngör, Erol; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul, 1993, sh. 224-225

³²² Güngör, Erol; İslamın Bugünkü Meseleleri, İstanbul, 1991, sh. 204

³²³ Güngör, Erol; İslamın Bugünkü Meseleleri, İstanbul 1991, sh. 204

³²⁴ Güngör, Erol, a.g.e., sh. 205

³²⁵ Güngör, Erol; a.g.e., sh. 204

Erol Güngör Batı düşüncesinde ve İslam düşüncesinde aydının fonksiyonunu karşılaştırırken, aydınların sahip oldukları imkanları dikkate almaktadır. Batı'da katolik kilisesi aydın zümre üzerindeki tekeli kayıp ettiği zaman kendi zümresini koruyacak gücü kayıp etmemiştir. Kilise bu zenginliğini devam ettirmiş ve müesseseleride fonksiyonuna devam etmiştir. Eğitim ve öğretimdeki faaliyetleri de devam etmiştir.

İslam ülkelerinde ise aydınları yetiştiren eğitim müesseseleri iki tiptir: Bunların bir kısmı Batılılaşma süreci içinde ortaya çıkmış olup, asıl gayesi Batı medeniyetini aktarabilecek bir kadro yetiştirmek olduğu için buralarda okuyanlar özellikle laik, hatta gelenekten uzaklaşmakla medeniyeti ikiz göstermeye yönelik bir eğitim almışlardır. Zira İslam cemaatinin hizmetlerini görece kimseleri yetiştirmek üzere ve eğitimi sırf bu gayeye göre planlanmış olan müesseseler vardır.³²⁶ Erol Güngör, İslam ülkelerindeki aydınlar üzerindeki bu farklı eğitim anlayışından dolayı idrak alemlerindeki farklılaşmaya dikkatleri çekmektedir. İslam düşüncesinde önemli bir yeri olan Hind müslüman aydınları, yakın zamana kadar, İslam düşüncesini en iyi temsil eden aydınlar grubunu oluşturmuşlardır. Erol Güngör, bunun nedenini ise Hind müslümanlarının modern ilim ve tefekkürü öğrenmek bakımından, diğer müslüman ülke aydınlarından daha şanslı olmalarına bağlamaktadır. Çünkü İngiliz eğitimi bu memlekette gayri müslüm Hindliler gibi

---

³²⁶ Güngör, Erol; a.g.e., sh. 201-202

müslüman unsurunda zihin formasyonu üzerinde çok müsbet tesirler yapmıştır.³²⁷

Erol Güngör, İslami düşüncede, Batılılaşma ve Sömürgecilik hareketlerinin sonunda aydınlar arasında faklılaşma olduğunu belirtmektedir. Birçok İslami düşünceye dayalı aydın Batı'yı örnek alırken, Muhammed İkbâl gibi aydınlar ise ilerlemenin ancak İslam nizamı ile sağlanacağını belirtmektedirler.³²⁸

Erol Güngör Batı ve İslami düşüncede aydının fonksiyonlarını ve toplumdaki yerlerini açıkladıktan sonra Türk aydınının kimliğini, tarihi gelişimini ve toplumdaki fonksiyonlarını açıklamaktadır.

Erol Güngör'ün Türk aydınına bakış açısını anlayabilmek için Türk aydınının tarihi gelişimini ve özellikle Osmanlı dönemi Türk aydınına incelemek gerekir. Çünkü Erol Güngör'ün düşüncesinde ve eserlerinde, Türk aydınının olaylara bakış açısı ve idrak alami tahlili edilmiştir. Bizde çalışmamızda Erol Güngör'e göre Türk aydınının tarihi gelişimini Osmanlı Devletinde ve Cumhuriyet döneminde Türk aydınının fonksiyonunu karşılaştığı problemleri ve Batılılaşma anlayışlarını açıklamaya açlışacağız. Erol Güngör Türk aydınına fikri değışimlerin en etkili olanı olarak Batılılaşmayı görmektedir. Çünkü Erol Güngör'e göre, Batılılaşmayla birlikte Türk aydınına idrak alemini oluşturan değer yargıları değışmiştir.³²⁹ Bu değışimle birlikte, Türk aydınının olaylara

³²⁷ Güngör, Erol; a.g.e., sh. 202-203

³²⁸ Alkan, Ahmet Turan ; Doğu ve Batı Karşısında Cemil Meriç, Ankara, 1993, sh.

39-44

³²⁹ Güngör, Erol; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh. 220-240

bakış açısı ve neden sonuç ilişkisinin değerlendirilmesinin değiştiğini ifade etmektedir. Erol Güngör, eserlerinde ve makalelerinde Türk aydınındaki bu değişmeyi ve kendi toplumuna yabancılaşan Türk aydınının çeşitli görünümünü açıklamaktadır. Bunlar aydının topluma yabancılaşması aydın fonksiyonunu ifade edememiş, aydındaki psikolojik yılgınlık, az çalışmak ve kolaya kaçmak şeklinde açıklamaktadır.³³⁰

Cemil Meriç'e göre aydın çekişmez konuşur, maruz kalmaz seçer. Aydın kendi kafası ile düşünen, kendi gönlüyle hisseden kişidir. Aydın aydın yapan ise, uyanık bir şuur tetikte bir dikkat ve hakiketin bütününü kucaklamaya çalışan bir meraktır. Türk aydını Osmanlı Devletinde bu vasıflara sahip olmuştur.³³¹ Erol Güngör'ün ifadesiyle Osmanlı aydını sarayda padişahın çocuklarına, medresede öğrencilere, camide ise halka düşüncelerini aktarmıştır.³³² Osmanlı Devletinin yükseliş döneminde aydın toplumun herhangi bir ferdidir. Zevkleri ile zilletleri ile mukaddesleer ile acıları ile Osmanlı aydını kadıdır, müftüdür veya tarikat katibidir v.b. . Aynı camide namaz kılar, aynı kahvede dinlenir, aynı sofrada yemek yer. Ne imtiyazı vardır, ne imtiyaz peşindedir.³³³ Çünkü Osmanlı aydını özellikle yükseliş devrinde aydının temel özelliği olan; - Çevreye yazı ve söz halinde devamlı bir mesaj iletme, mesajın belli bir ihtisas konusu ile ilişki olmayarak toplumun

³³⁰ Güngör, Erol; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh. 222-246 Ayrıca Bkz: Sosyal Meslekler ve Aydınlar, İstanbul 1993,sh.201-221 , İslamın Bugünkü Meseleleri, İstanbul 1991, sh. 201-221, Kültür değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul sh. 122-163, Düünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik, sh.65-76

³³¹ Meriç, Cemil; Bu Ülke, İstanbul 1992, sh 50-70

³³² Güngör, Erol; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh. 200-230

³³³ Meriç, Cemil ; Umrandan Uygurluğu, İstanbul 1979, sh. 26

daha çok değer anlayışına yönelik ve mümkün olduğu kadar soyut, mantiki bir ifade biçiminde yayma duyurma - hızlı ve aralıksız olarak yayma ve duyurma ile entellektüel yeteneğine inandırmaya hedef alma³³⁴ şeklinde fonksiyonlarını ifa etmişlerdir. Fakat Osmanlı Devletinin ilk toprak kaybetmesi başlayan gerileme süreci karşısında, Osmanlı aydınları çare aramaya başlamışlardır.

Medreseli aydın bulunduğu çeşitli görevler dolayısıyla ya devletin tahsis ettiği gelir kaynaklarıyla geçinir, yahut vakıf gelirleriyle geçinirdi. Osmanlı aydınları bir nüfuz ve itibar geleneği içinde yetişmiş insanlar olarak önlerinde başka bir kuvvet görmediler. Çünkü Osmanlı nizamında, şehhülislama Padişahı azletme sefahiyeti tanınıyordu. Şeyhülislam şeriatı, yani Peygamberin getirmiş olduğu ve Padişahında uymak zorunda olduğu nizamı temsil ediyordu. Onlar Osmanlı medeniyetinin önemli bir parçası oldukları ve bu medeniyet Avrupa'dakinden kudretli olduğu müddetçe herşey iyi gitmişti. Fakat meseleler onların bilgi ve görgülerini aşacak boyutlara geldiği zaman yaptıkları müdahaleler çoğunlukta ise yorulmamaya başladı.³³⁵ Erol Güngör medreseli aydın için dönüm noktası olarak, çözümün onların dışında aranması ve adeta kötülüğün kaynağı diye düşünölmeye başlamasını kabul etmektedir.

Erol Güngör, Türk aydınları arasındaki esaslı fikir ayrılıklarını II. Meşrutiyetle başladığını belirtmektedir.

³³⁴ Ülgener, Sabri, F. ; Zihniyet ve Aydınlar İzm'ler , Ankara, 1983, sh. 71

³³⁵ Güngör, Erol ; İslamın Bugünkü Meseleleri, İstanbul 1994, sh. 206-209

2. EROL GÜNGÖR'E GÖRE TÜRK AYDININDA BATI'YA YÖNELME

Türk düşüncesinde; Osmanlı Devletinin Batı karşısında gerilemeye başlaması ile birlikte Batılılaşma süreci başlamıştır. Fakat Osmanlı aydınında batılılaşma Batı gibi güçlü olmak ve tekrar eski ihtişamına dönmek için bir araç olarak görülmüştür. Bunu sağlayacak olan "bilim ve sanayi" Osmanlı modernleşmesinin anahtar kelimeleri olmuştur.³³⁶

Tanzimat devrinde Türk ve müslüman aydılar başlangıçta dini inançlarından koparmışlardır. Mesela Fikirlerini Sadullah Paşa ile aynı çizgide ileri süren Namık Kemal, yeri gelince İslam dinini ve Peygamberlerini savunur. Ziya Paşa "Dolaştım Mülki İslamı bütün viraneler gördüm" dediği halde yine İslam inanisından kopmamıştır.³³⁷

Çünkü Osmanlı aydını, problem olarak Osmanlı Devletinin gelişme çizgisi nasıl devam ettirilebilir? bunun yanıtını aramışlardır. İslahatlarada bundan dolayı gidilmiştir. Osmanlı Devletinde yapılan islahatların mahiyeti ve ne şekilde yapılacağı hususunda aydınlar arasında fikir ayrılığı oluşmuştur. Erol Güngör ise aydınlar arasında esaslı fikir ayrılıklarının II. Meşrutiyetle başladığını belirtmektedir ve Türk aydınlarının çeşitli cephelere bölünmesinide bu dönemde başlatmaktadır.

Erol Güngör, Batılılaşma hareketini Türk aydını açısından dönüm noktası olarak görmektedir.

³³⁶ Mardin, Şerif; Bediüzzaman Said Nursi Olayı, Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Gelişmeler (Çev. M. Çuhaoğlu), İstanbul 1992, sh. 216-217

³³⁷ Hatemi Hüsrev; Türk Aydınının Dünü Bugünü, İstanbul 1991, sh. 31

Erol Güngör, Batılılaşmayla birlikte Türk aydınındaki en önemli değişmeyi şöyle açıklamaktadır : "... Önceki tarihlerde kılıç ehli (Ordu) ile kalem ehli (ilmiye) iki ayrı organize kuvvet halinde idi ve devletin mühim işlerinde, bilhassa hükümet darbelerinde ve iktidar değişikliklerinde bu işki kuvvet işbirliği ederdi. Sonraları Batılı tipte eğitim bilhassa ordu içinde yaygın bir hale gelince - tıp ve mühendis mektepleri bile askeri personel yetiştiriyordu. Kılıç ehli aynı zamanda kalem sahibi olmakla kalmadı, gitgide eski itibarını yitirmeye başlayan medrese karşısında imtiyazlı bir zümre haline geldi..."³³⁸ Geçmiş zaman için endişe belirtilme . 19. Yüzyıl ve II. Meşrutiyet devri Osmanlı-Türk aydınları, genellikle Batı dünyasının deneysel bilim ve teknolojiyle özdeşleşirmiş oldukları için Batı'ya hayranlık duymaktadırlar. Sık sık Batı'ya küskün olsalarda bu küskünlük batı'yı tamamen reddetmeye yol açmaz.³³⁹ Erol Güngör Türk aydını bu durumunu şu cümlelerle ifade etmektedir: "... Türk aydınının Batı'ya karşı tavrı ifradla tefrid arasında, teslimiyete varan bir hayranlıkla nefret ve düşmanlık arasında gidip gelmektedir...."³⁴⁰ Çünkü II. Meşrutiyetle birlikte Osmanlı aydınının idrak alaminin oluşturan Türk-İslam değerleriyle beraber evrimcilik, pozitivizm ve materyalizmde girmiştir. Bu ithal olan değerleri savunan Türk aydınları ile İslam geleneğini savunan Türk aydınları arasında çatışmalar olmuştur. Bu dönem itibariyle hepsinde ortak olan

³³⁸ Güngör, Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul, 1993, sh. 229

³³⁹ Hatemi, Hüsrev; Türk Aydını, Dünü Bugünü, İstanbul, 1991, sh. 25

³⁴⁰ Güngör, Erol; "Yabancı Kültürler Karşısında Milli Kültür", Kültür ve Sanat, İstanbul, 1980, sh. 59

özellik ise Batı'ya hayranlıktır.³⁴¹ Zira bu fikir ayrılığı ve çatışması Meşrutiyetten günümüze kadar gelmiştir. Mumtaz Turhan Türk aydınının Batıya yönelmesini ve Batılılaşma olgusunu bakış açısını değerlendirirken Türk aydını arasında ikili bir tasnif yapmaktadır. Bu tasnifini şu şekilde açıklamaktadır: "... Bunları, (aydınları) Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde tebellür eden (beliren) şekillerine göre başlıca iki kısma ayırmak mümkündür: 1. Garbın ilim ve tekniğini almak (İslamcılar ve Türkçüler), 2. Garp medeniyetini mühüm bir kısım müesseseleriyle veya bütünüyle almak (Meşrutiyet devri garpçuları ve inkılap devri inkılapçıları) ..." ³⁴² Türk aydını, Batı'ya bu iki farklı açıdan yaklaşmış ve aralarında çatışmalar olmuştur. Mümtaz Turhan'ın bu tasnifine örnek olması bakımından Türk düşüncesinde Batılılaşma ve Çağdaşlaşma konusunda, Abdullah Cevdet, Celâl Nuri (İleri) ve Ahmet Ağaoğlu, Batı uygarlığının, bilim, teknik ve kültür ayrımı yapılmadan bütünüyle "gülü ve dikenini ile", "süzgeçten geçirilmeden" alınmasından yanadırlar. Batılılaşmayı gerekli görmelerinin nedeni Batının üstün oluşudur. ³⁴³ Bu üstünlüğü yakalamak için zihniyetin değiştirilmesini istemişlerdir. Şükrü Hanioglu, bu aydın zihniyetini şöyle açıklamaktadır: "... Kendilerini modernleşme taraftarı gören bu kimseler, pek çok yerde Avrupa'nın üstünlüğüne, Batı'nın mutlak örnek alınması gerektiğine işaret etmişlerdir. İleride bir tek medeniyet olduğunu onunda Avrupa medeniyeti şeklinde ifade edildiğini ve bunu gülüyle dikeniyile

³⁴¹ Meriç, Cemil; Kültürden İrfana, İstanbul 1986, sh. 228

³⁴² Turhan, Mumtaz; "Garplılaşmanın Manası", Türk Yurdu, 5. Nisan 1959, Sayı:272, sh.2

almaktan başka çare bulunmadığını..."³⁴⁴ Said Halim Paşa Batılılaşma için; Batı'nın kendilerini tam bir başarısızlığa götürdüğünü fakat bu medeniyetten geniş ölçüde faydalanmak zorunda olduklarını ifade etmektedir.³⁴⁵ İlerlemenin, Batı'nın sadece maddi medeniyetini almakla mümkün olacağını savunan Türk aydınları, Avrupa'yı iki kısma ayırmışlardır. Birincisi "Avrupayı Maddi", imrenilen herşeyin bunda olduğunu savunur. Bundaki herşey taklit edilmelidir. İkincisi ise "Avrupayı Manevi" dir ve bunu Avrupa'nın kültür değerleri, dini inançları oluşturur. Bundan ise kaçınılmasını önermişlerdir.³⁴⁶ Bu ayrımı yapan aydınlar tamamen kendi dinlerine (İslam) saygılıdır ve maneviyatlarından taviz vermemişlerdir. Bunların karşısında bulunan, geleneğe bağlı Türk aydınının Batı'ya bakış açısı kısaca şöyledir:

"... Avrupa veya daha şumullu olarak Batı dediğimiz zaman onun devrini tamamlamış ve tarihine malolmuş dünkü medeniyet ve kültür anlayışını benimsiyoruz. Bilmiyoruz ki, bugün oluş halinde ve kendisinin bu olup biten tarafını tasviyeye uğraşan yeni ve canlı bir Batı var. Ne kadar iyi niyetlerle olursa olsun, Türk devrimini bu ölü Batı kalıbına göre dökmek isteyenler ileri sandıkları inançların ne kadar geri olduklarını bilmiyorlar... Kendi kendilerine sormak zorunda oldukları ilk soru yanılmıyorsam şudur: Hangi Batı?..."³⁴⁷ Türk aydınının Batı'ya

³⁴³ Kaygu, Abdullah; Türk Düşüncesinde Çağdaşlaşma, Ankara, 1992, sh. 349

³⁴⁴ Hanioglu, M. Şükrü ; Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, İstanbul (Tarihsiz), sh. 41

³⁴⁵ Meriç, Cemil ; Umrandan Uygarlığa, İstanbul, 1979, sh.48

³⁴⁶ Mithat, Ahmet; "Avrupa'yı Beğenelim mi Yoksa Ondan Nefret mi Edelim?", Türk Düşüncesi, Cilt:1, Sayı:2, 1954, sh. 95

³⁴⁷ Safa, Peyami ; "Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti", Türk Düşüncesi, Cilt:1, Sayı:1, 1953, sh. 4

bakış açısında bir bütünlük olmamıştır. Türk aydınları Batı'ya yöneldikçe kendinden şüphe etmeye başlamış, zamanla bunu ileri götürerek, bizdeki herşeyin menfi, Batı'daki herşeyin ise müsbet olduğu fikri nesiller boyunca devam etmiştir. Batılılaşma ile birlikte aydınlar arasında ilerici-gerici tartışmaları da başlamış, birbirlerini suçlama ve savunma yoluna gitmişlerdir.³⁴⁸ Bu fikir ayrılığı aydınlarla sınırlı kalmamış, halka da zamanla yansımıştır.

Türk aydınının Batılılaşmaya bakış açısını değerlendiren Erol Güngör; aydınların, tıpkı Araf sakinleri gibi yerli kültür ile Batılı kültür arasında marjinal bir varlık sürdürdüklerini belirtmektedir.³⁴⁹ Batılılaşma ile birlikte Türk aydınının kiblesi değişmiştir. Bu değişimi Cemil Meriç şöyle açıklamaktadır: "... Shils'e göre entellektüel faaliyet iki merhalede tecelli eder: 1. Mevcut bilgilerin fethi (tekrarlama), 2. Mevcut bilgilerin aşılması için yapılan çalışmalar (yaratmak) yani gelenek ve yaratıcılık. Osmanlı'da sınıf-ı ulema tekrarlayıcıdır. Kur'an'ın, Hadislerin ve daha önceki imam ve müştehitlerin tekrarlayıcısı'dır. Tanzimattan sonraki aydınlarsa tekrarlayıcıdır, ama Avrupalı yazarların tekrarlayıcısıdır.

Birinciler buna mecburdular. Karşılarında mutlak hakikat vardı.Yani birikmiş irfanı yamaları söz konusuydu. İkinciler de yabancı bir kültürle karşı karşıyaydılar. Bu kültürü ayıklamaları, tenkit etmeleri güçtü. Yabancı bir dünyada, bilmedikleri şartlar içinde gelişen bir kültürdü.." ³⁵⁰ Bu kültürün özelliğini ve Batı toplumlarında ifa ettiği

³⁴⁸ Berkes, Niyazi ; Türk Düşüncesinde Batı Sorunu, İstanbul 1975, sh. 28-29

³⁴⁹ Güngör, Erol , Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh.171

³⁵⁰ Meriç, Cemil ; Mağaradakiler, İstanbul 1978, sh. 389-390

fonksiyonun hangi ihtiyaçlara cevap verdiğini tespit edememişlerdir. Birçok ithal fikir akımlarının da taşıyıcısı olmuşlardır (Materyalizm, Pozitivizm v.b.). Bu fikir akımları ile milli kùltür değerleri çok defa çatışmıştır. Türk aydını kendi kùltür değerlerini yabancılaşmış hatta daha ileri giderek,ùlkenin kalkınması için Batı kùltürünün herşeyi ile alınması ve toplumda eski olan herşeyin atılması gerektiğini savunmuşlardır. Bunlar gerçekleştirilmeden kalkınmanın olamayacağını da kendilerini inandırmışlardır.

3. EROL GÜNGÖR'E GÖRE TÜK AYDININDA MEYDANA GELEN DEĞİŞME:

Erol Güngör'e göre batılılaşma ile birlikte Türk aydınının idrak alanında değerme başlamıştır. Çünkü aydını aydın yapan değerler olarak ilkönce Türk toplumunun örf ve adetleri, dini değerleri görùlürken; Batılılaşma ile birlikte bu yön yavaş yavaş Batı'ya çevrilmiştir. Bu yön değiştirme hem aydın zihniyetinde, hemde topluma bakış açısında olmuştur.

Erol Güngör, aydınların Batılılaşmaya bakış açıları ile toplumun Batılılaşmandan beklentilerini karşılaştırarak, aydınlarda meydana gelen bu değermenin boyutunu tespit etmiştir.

Erol Güngör'e göre, iki kùltürün mukayesesi ve bu kıyaslamadan çıkan neticeler, başlangıçta nelerin hareket noktası olarak alınacağına bağlıdır. Bu bakımdan aydınlarımızın çoğuyla kabaca halk dediğimiz insanlarımızın çoğu birbirinden oldukça farklı noktalardan hareket

etmekte ve farklı sonuçlara varmaktadırlar. İki değişik tavrın en çok belirgin olduğu yer aydınların kendi ülkelerinde eksik taraf olarak daha ziyade görgü ve muaserete ait noktalara, sanat ve edebiyat manasında kültüre önem vermiş olmaları, halktan insanların ise teknolojik gelişmeleri önemsemeleridir. ³⁵¹ Halk ile aydın arasındaki bu farklılaşma Tanzimattan sonra özellikle Batı'ya benzemek maksadıyla oluşturulan müesseselerin temsilcileri kendilerini milletten üstün görerek halka hizmet değil, halkı ıslah gayesi taşımışlardır. Bu zümre Cumhuriyet devrinde daha da bariz bir hal almışlardır. ³⁵² Çünkü Türk aydını Batı'ya yöneldikçe kendinden şüphe etmeye başlamış. ³⁵³ Daha sonra ise kendi değerlerinden şüphe etmeye başlamıştır. Aydında ki bu değişme sonucunda aydın ile halk birbirine yabancılaşmıştır. Türk aydını artık kendi tarihinden koptğu ölçüde aydındır. Yani kendi tarihinden, kendi insanından kopmuştur ve Batı'nın temsilcisi olduğu ölçüde aydın ³⁵⁴ olmuştur.

Erol Güngör Türk aydınında yabancılaşmayı tahlil ederken; özellikle aydınların kendi milli kültür değerlerine yabancılaşmaları, ülkenin gelişmesi için, Batı'nın medeniyetini gerekli görmeleri ve bunun millette yarattığı hoşnutsuzluk üzerinde durmaktadır.

Ziya Gökalp Osmanlı Devleti'nde, aydın halk yabancılaşmasının ortadan kaldırılması için "güzideler" in halka gitmesi gerektiğini belirtir.

³⁵¹ Güngör, Erol, a.g.e., sh. 170

³⁵² Z.N.; Dünder Taşer'in Büyük Türkiye'si, İstanbul, 1979, sh. 62-63

³⁵³ Berkes, Niyazi, a.g.e., sh.28-29

³⁵⁴ Meriç, Cemil , Umrandan Uygurluğa, İstanbul, 1979, sh.26

³⁵⁵ Şerif Mardin ise aydın halk yabancılaşmasının başlangıcını II. Meşrutiyet dönemi ile başlatır. Şerif Mardin'e göre Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet dönemi; halktan şüphelenme ve halkın şüphelendiği bir devir olmuştur. ³⁵⁶ Bu şüphelenme ile yabancılaşma başlamıştır.

Erol Güngör, Türk düşüncesinde aydın halk yabancılaşmasının başlangıcını Batılılaşmaya götürmektedir. Çünkü Erol Güngör'e göre Osmanlı Devleti'nin yükseliş döneminde ve önceki dönemlerinde, aydın-halk yabancılaşması olmamıştır. Bunun sebebi ise hem aydının hem de halkın beslendiği kaynağın aynı olmasıdır. Fakat Batılılaşma süreci ile birlikte kaynağın Türk toplumunun değer yargıları olmaktan çıkıp, bunun yerine Batı'nın medeniyeti olmasıdır. Türk aydınının ülke problemlerinin çözümünü kendi toplumunda değilde, Batı medeniyetinde aramaya başlaması ile birbirlerine taban tabana zıt, iki farklı gelişme anlayışı olmuştur. Erol Güngör bu farklılığın aydın ve halkın Batı'ya bakış açılarıyla değerlendirmektedir.

Aydınlarımızın Batı görüşleri ile halkımızın görüşü arasında çok büyük bir fark görülmektedir. Üst seviyede uzmanlık isteyen sahalardan aşığılara doğru inildikçe insanların arasında benzerliklerin gitgide arttığının görüldüğünü ifade ederek bu durumu bir örnekle açıklamaktadır. "Bir Türk işçisi ile bir Alman işçisi arasındaki fark çok azdır veya hiç yok sayılır. Buna karşılık vasat bir öğretmenle bir Alman öğretmen arasında kolay doldurulamayacak bir boşluk daha ilk bkişta

³⁵⁵ Gökalp, Ziya ; Türkçülüğün Esasları, (Haz. M. Kaplan), İstanbul 1976, sh.41-43

³⁵⁶ Mardin, Şerif ; Makaleler III, İstanbul , 1991, sh. 282

göze çarpar. Belki de bu yüzden ki Türk aydınının Batı'ya karşı tavrı ifrat ile tefrit arasında teslimiyete yaran gidip gelmedir. ³⁵⁷ Toplumsal tabakalaşma düzeyinde başlamış olan bu çatışmanın giderek bir kişilik bölünmesi olarak yaşanılması kaçınılmazdı. ³⁵⁸ Aydın-halk yabancılaşması ile birlikte; devlet-halk, din-dünya, cahil-okumuş, doğu-batı gibi dört uçurum oluşmuştur. Aydın halk yabancılaşması bu dört ucuru daha da derinleştirmiştir.

Türk aydını için Batı artık bir tarih bir coğrafya değil, bir tasarım, evrensel bir ülküdür. ³⁵⁹ Halk ise aydınlara fazla itibar etmeyerek geleneği devam ettirmiştir.

Böylece iki ayrı kültürün yanyana yaşayıp gitmesi birçok çelişkiye beraberinde getirmiştir. Aydınların gerek Batı kültürüne, gerekse kendi kültürlerini takındığı tavır bakımından halktan niçin ve nasıl ayrıldığı başlıbaşına bir konu olarak çalışılabilir. Ne olursa olsun iki taraf arasında köklü bir ayrılık mevcuttu. Bu ayrılık kültürün maddi olmaktan ziyade manevi unsurlarına dayandığı için de kolay kolay ortadan kalkacağına benzememektedir. ³⁶⁰ Bu yeni aydın tipinin sahip olduğu kültür onu yeni ideallere, yeni bir tip ahlak telakkisine götürmüştür. Batıcı aydın yeni ve yabancı kanaatler kazanmış, bu yüzden devlete sadakatle bağlanacak yerde bir takım hayal gücüyle yaratılan, ideal nizamlar uğrunda devletin başına adeta bir dert

³⁵⁷ Güngör, Erol, a.g.e., sh. 170-171

³⁵⁸ Savaşır, İskender ; "Aydınların Kibri", Toplum ve Bilim, 24 Kış 1984, sh. 28

³⁵⁹ Savaşır, İskender ; a.g.m., sh. 26

³⁶⁰ Güngör, Erol, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh.32

olmuştur. ³⁶¹ Erol Güngör bu tespitleriyle aydının sadece halka değil devletin sistemine ve yapısına da yabancılaştığını belirtmektedir. Bu yeni tip aydın, içinde bulunduğu olumsuzlukların kaynağı olarak milli kültürü görmüştür. Tarih, dil ve dine karşı bazen ilgisizlik ve hor görme şeklinde görülen ³⁶² aydın tavrında aydın ile halkın arasındaki uçurumu göstermektedir.

Erol Güngör, aydın-halk yabancılaşmasında, bu iki tabakanın birbirine bakış açısını tespit etmektedir. "... halka göre münevver kibirli, maddi menfaat düşkünü, yabancı taklitçisi, maneviyat düşmanı, saygısız ve köksüzdür. Münevverlere göre ise halk; cahil, hurafeci, kıt ve dar görüşlü herşeye kolayca kanan (!) bir kitledir." ³⁶³ Bu farklı bakış açıları aydın ile halkı farklı yönere götürmüştür. Türk aydınındaki bu yabancılaşma beraberinde "kimlik meselesi"ni de beraberinde getirmiştir. Türk aydınında kimlik tayini meselesi Cumhuriyet devrinde de devam etmiştir. Cumhuriyet devri Türk aydınının özelliği, kendine yeni bir kimlik ararken Osmanlı'ya da farklı bir kimlikli bulmaya çalışmasıdır. Türk aydını köklerini Osmanlı'da değil, Osmanlı öncesi Anadolu'da ve Orta Asya'da aramıştır. ³⁶⁴

Cemil Meriç, Türk aydınının kimlik problemini açıklarken ; o dönem itibariyle aydınların ya Turan'a, ya İran'a, ya Batı'ya hatta Yunan'a kaçmalarına sebep olan olgunun yine kimlik problemi olduğunu

³⁶¹ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 230

³⁶² Güngör, Erol, Düünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh.172

³⁶³ Güngör, Erol ; a.g.e., sh.29

³⁶⁴ Kılıçbay, M. Ali ; "Osmanlı Kimliği Sorununa Kişisel Bir Yaklaşım", Türkiye Günlüğü, Yaz. 1990, sh.50

belirtmektedir.³⁶⁵ Ayrıca Türk aydını Batı'daki şekliyle uzlaştırıcı rolü ifa edememiştir. Zira muhafazakâr aydının azlığı takitçi ve kopyacı zümrelerin çoğalmasına da sebep olmuştur.³⁶⁶ Türk aydınındaki bu farklı yönere yönelme sonucunda aydın kendi insanını ve kültürünü karşısına almış ve halkın beklentilerine cevap verememiştir. Türk aydınları halka karşı yabancılaşırken, aynı zamanda kendi aralarında da bölünme olmuş ve birbirlerini ihanet etmekle suçlamışlardır. Aydınlar anlayamadıkları konularda birbirlerine bazen aşırıya kaçan ithamlarda bulunarak, entelektüel faaliyetlere zaman ayıramamışlardır. Birinciler, Batıcıları "Frenk taklitçisi", ikinci grup ise birincileri "geriye gitmeye çalışan, vatanın yükselmesine engel olan bilgisizler olarak görmüşlerdir.³⁶⁷ Bu durum Türk aydınının yaratıcı olmasını engellediği gibi kendi kültür değerlerine de yabancılaşmıştır. Kendi milli kültürüne yabancılaşan Türk aydını artık, "her mevsim başka bir meçhulun sevdalısı" olmuştur.³⁶⁸ Onu bu dünyanın içinde bir zamanlar kendisine hayat veren ama zamanla statikleşen zengin bir tarih ve kültür mirasının altında, onu işlemesini bilmediği için ne yapacağını şaşırılmış bir halde, iyice ezilen bu sebeple ondan bir önce kurtulursa hafifleyerek Batı yakasına geçebileceğini hayal eden, fakat yinede parlak geçmişin gururunu elden bırakmayan bir aydındır.³⁶⁹ Bu psikoloji, Türk aydını ne kendi kültür değerleriyle besleyen ne de

³⁶⁵ Meriç, Cemil ; Bu Ülke , İstanbul 1985, sh. 35

³⁶⁶ Türkdoğan, Orhan; Milli Kültür Modernleşme ve İslam , İstanbul, 1983, sh. 95

³⁶⁷ Fazlı, Necip ; Külhane Enteller, İstanbul 1991, sh. 97

³⁶⁸ Meriç, Cemil ; Mağaradakiler, İstanbul 1980, sh.55-70

³⁶⁹ Hatemi, Hüsrev ; Türk Aydınının Dünü Bugünü, İstanbul 1995, sh.59

Batı'yı anlayan bir aydın tipinin olmadığını göstermektedir. Türk aydınındaki bu çelişkiyi Erol Güngör Şu Şekilde belirtmektedir:

"... Münevver "Biz adam olmayız" düŐüncesiyle, ya kendi baŐının çaresine bakmaya, yahutda halkı zorla kendine benzetebilmek için bir rejim bulmaya  alıŐıyor..." ³⁷⁰ Kendi tarihini yatsıyan bir toplumun aydınları, giderek kendi tarihselliklerinden ötürü kendilerinden nefret etmek zorunda kalmıŐlardır. ³⁷¹ Kendi kendine yeni bir tarih yazmaya kalkan bu aydın tipinin bu çabalarında husranla sonuçlanmıŐtır.

Erol Güngör,  lkemisdeki aydınların Batılılaşmayla birlikte, kendilerine ve geçmiŐlerine yabancılaŐmalarının sebebini tahlil ederken özellikle ülkenin, yönetici kadrosunave rejimin mahiyetine önem vermektedir. İnkılap geçiren bütün memleketlerde aydınların eskiler-yeniler yahut inkılapçılar ya muhafazakârlar diye ikiye ayrılmasını pek tabii ³⁷² karŐılamaktadır. Bunun sebebini ise Şu Şekilde açıklamaktadır.

"... Böyle bir ayırmda inkılap h k metleri elbette yeni münevver tipini destekleyecek ve onunla iŐbirliŐi yapacak, eskileri ise mevki ve itibardan mahrum bırakmaya çalıŐacaktır. II. Meşrutiyet inkılabını yapan ve sonra İttihat Terakki Fırkası Şeklinde teŐkilatlanan münevverler yeni bir tip teşkil ediyordu..." ³⁷³ Fakat Erol Güngör aydınlık arasında bazı bölünmelerin de kendiliŐinden olduğunu belirtmektedir. Bu parçalanma resmi hiçbir müdehale olmadan Batı medeniyeti karşısında İslam

³⁷⁰ Güngör, Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul, 1993, sh.43

³⁷¹ Savaşır , İskender, a.g.m., sh. 28

³⁷² Güngör, Erol ; İslamın Bugünkü Meseleleri, İstanbul, 1993, sh. 201

³⁷³ Güngör, Erol , a.g.e., sh. 202

dünyasının durumunu yorumlamaya çalışan aydınların ayrıldıklarını belirtmektedir. Devletin politikası ise belki bu ayrılmayı perçinleyici bazı sonuçların doğmasına yol açmıştır. ³⁷⁴Erol Güngör bunu genel olarak hemen her tarafta hükümetler modernleşmeyi resmi politika haline getiripte bu gayeyi gerçekleştirmeye yarayacağı düşünülen "Batılı" aydılar ön planda yer verince böyle bir farklılaşma şiddetli olmuştur. ³⁷⁵Kendini meşhur etmek için değil, halkın dertlerini bilen, halkın değerlerini gören ³⁷⁶aydındır. Fakat bu farklılaşma ile Türk aydını halka yabancılaşmış ve halkın değerlerini gereksiz görmüş ve ondan kurtulmak gerektiğine kendini inandırmıştır. ³⁷⁷Erol Güngör'ün ifadesiyle kendi değerlerinden uzaklaşmıştır. Zira geri dönecektir.

Erol Güngör'e göre Türk aydınının bugünkü problemi kendi kültür değerlerine yabancılaşmış olmasıdır. "Kendi kültür değerlerini Batı'yı taklit hevesiyle küçümseyerek, şahsiyetlerini parçalamışlardır." ³⁷⁸ Aydınlarımız kendi kültür değerlerini işlemekten uzak bulunurken çoğu konuda eski seviyeyi de aşmış değildir. Mesela, eskinin medrese ilimlerinde ulaştıkları noktaya, dönemin aydınları modern ilimle ulaşamamıştır. Övünülecek bir nokta aranması halinde yine "eski" ye dönülmektedir. Bu durum aydınların kendilerini küçük görmeye alışmalarına yol açmıştır. ³⁷⁹Türk aydınının kendi kültürünü işleyememe

³⁷⁴ Güngör, Erol, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul, 1993, sh.232

³⁷⁵ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 232

³⁷⁶ Ülken, H. Ziya ; Millet ve Tarih Şuuru, İstanbul, 1976, sh. 127

³⁷⁷ Savaşır, İskender; a.g.m., sh. 25-28

³⁷⁸ Topçu, Nurettin ; "Milli Kültürümüz ve Garplılaşma Meselesi", Türk Yurdu, Sayı:3, Cilt, 2 Haziran 1960, sh. 13

³⁷⁹ Güngör, Erol ; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul, 1980 sh.64

durumu kültürde kesiklik yaratılmasına yol açmıştır. Oysa kültürde kesiklik yaratmak, insan hayatında kesiklik yaratmaya benzer.³⁸⁰ Psikolojik yılgınlık içinde bulunan Türk aydınını üç gruba ayırmak mümkündür. İlki toplumdaki ayrı düşünmenin ızdırabını duyan ve kendini kabul ettirmenin mücadelesini veren "Batıcı", "modern", "ilerici" gibi kalıplarla kendini ifade eden gruptur. İkincisi, çağımızda değişen sosyo-kültürel ve ekonomik değişimleri gözardı ederek, yine psikolojik yılgınlığın tesiri ile "tarihin romantik hayelleri" içinde yaşayan, üçüncü grup, Türkiye'nin bütün meselelerini bir ideolojiyle halledeceğini düşünen aydınlar.³⁸¹

Aydın sınıfı halkın zihniyeti ve hedefi arasında tabii bir intibak olması gerekir. Çünkü aydınların halkı telkin edeceği mefkureler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalı³⁸² ki, halk aydınının ne yapmak istediğini anlayabilsin. Zira Türk aydını ile halk arasında bu tür bir bağlantı yakın zamana kadar olmamıştır. Özellikle Batılılaşmayla birlikte aydın ile halk arasında uçurum olmaya başlamıştır. Cemil Meriç aydın ile halk arasındaki uçurumun tespiti hususunda Atilla İlhan'ı haklı bulmaktadır. "... Okumak kopmaktır. Okuduğumuz ölçüde yabancıyız. Şairi dinleyelim: "Yeni Türk sanatçısı, kendisini Batılı diye alır. İçinde yaşadığı toplumun doğulu diye küçümser..." ....³⁸³ Aydınları bu yabancılaşma sadece aydın-halk yabancılaşması şeklinde olmamıştır.

³⁸⁰ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 100

³⁸¹ Emin, Mehmet ; "Eski ve Yeni Neslin Düşünceleri Arasındaki Fark", Atatürk Devri Fikir Hayatı, Birinci Kitap, Ankara 1992, sh. 178

³⁸² Doğan , Mehmet ; Batılılaşma İhaneti, İstanbul 1976, sh. 58

³⁸³ Meriç, Cemil ; Umrandan Uygartığı , İstanbul, 1979, sh.27-30

Çünkü aydın aynı zamanda hem kendine, hem de kendi tarihine yabancılaşmıştır. Tampınar, Türk aydınındaki kendi tarihine yabancılaşmayı izah ederken, 18. Asırda yaşayan Kul Hasan Dede ile 15. Asır'da yaşayan Eşrefoğlu ile, sanki aynı şehirde ve aynı tekkede imişler gibi kavga edebiliyorlar, duygu ve hayat görüşü itibariyle o kadar farklı olan Nedim, Fuzuli'nin bir mısrası ile kendi duyumunu anlatıyordu. Birbiri arkasından gelen nesiller Hallaç'ın haksız yere dökülmüş kanını dava ediyordu.³⁸⁴

Kendine yabancılaşan aydın ister istemez halklada yabancılaşmış onunla her türlü dirsek temasını yitirmiştir. Artık halkla aydın arasında, kültür ve sanat bakımından eski "derece" farkı kaybolmuş, ciddi bir "mahiyet" farkı belirmiştir.³⁸⁵ Türk aydını halka karşı olan güvenini de yitirmeye başlamıştır. Türk aydını gelişme için çareyi Batılı toplumlarda aramıştır. Oysa Cahit Tanyol her toplumun gelişmeyi kendi kökünde araması gerektiğini belirtir. Bu kök sadece ırki bir derinlik değildir. Bütün kıymetler dünyasıdır. Dil şuuru, tarih şuuru, din, toprak ve düşünce şuuru fertleri birbirine bağlar ve kaynaştırır.³⁸⁶ Cahit Tanyol, toplumu birarada tutan bu şuurlardan birinin veya birkaçının çözülmeye başlamasıyla aşağılık duygusunun oluştuğunu belirtmektedir.³⁸⁷ Türk aydınında aşağılık duygusuyla kendi müziğine sövmüş, ezberinde çağdan çağa taşıdığı ozanları karalamış v.b. kısacası kişiliğini

³⁸⁴ Hatemi, Hüsrev ; a.g.e., sh.85-100

³⁸⁵ İlhan, Atilla , Aydınlar Savaşı, İstanbul, 1991, sh.8

³⁸⁶ Tanyol, Cahit ; "Yarım Aydın ve Aşağılık Duygusu", Türk Yurdu, Sayı:249, 1955, sh.260

³⁸⁷ Cahit Tanyol ; a.g.m., sh.261

yoksaymıştır. ³⁸⁸Böylece Türk aydını kendi milletinin kültürünü (hars), medeniyetini maarifini inkar veya hor görmüştür. ³⁸⁹ Kendi kültürünü Batı'yı taklit hevesi ile küçümseyerek, şahsiyetinden parça parça koparıp atan ³⁹⁰Türk aydını, bu davranış ve tutumuyla, Türk milletinin gözünden düşmüş, milletde aydına artık güvenmemiştir.

Erol Güngör, aydın yabancılaşması ve bu aydın tipinin ülkemizdeki durumunu açıklarken geri kalmış ve az gelişmiş olmanın tipik görünüşleri üzerinde durmaktadır. Erol Güngör'e göre az gelişmiş olmanın tipik görünüşlerinden biri de siyasi tercihlerde ortaya çıkmaktadır. Gelişmemiş memleketlerde aydınların daha çok devletçilikte, sosyalizme ve kominizme kadar giden bir istikamete yöneldikleri görülür. Bu tercih onların ayakta kalmalarını temin edecek yegane alternatiftir. Zira kabiliyet ve rekabetin hüküm sürdüğü serbest mesleklerde veya hususi sektörde muaffak olmak hemen hemen imkansız görülmektedir. ³⁹¹Türk aydını ile milli kültürü ve halkı arasındaki mesafe, milli kültür ve milli idealler konusundaki medeni seviyeyi yüksek, tarihi zengin sayılacak hiçbir millette, aydınlar ve çeşitli iş ve meslek sahipleri vatandaşlar arasında bizdeki kadar büyük mesafe ve uçurum oluşmamıştır. ³⁹²

Türk aydını, tarihi, siyasi, içtimai, psikolojik hatta pedagojik ve iktisadi sebep ve mazeretler ne olursa olsun, bizde bu sınıfın manevi

³⁸⁸ İlhan, Atilla ; Hangi Batı, İstanbul, 1982, sh.101

³⁸⁹ Meriç, Cemil ; Umrandan Uygarlığa, İstanbul 1979, sh. 47

³⁹⁰ Topçu, Nurettin; a.g.m., sh.18

³⁹¹ Güngör, Erol, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, İstanbul 1986, sh.240

³⁹² Bilgiç, Emin ; Milli Kültür Davamız, İstanbul 1986, sh.50-51

değerler, ilmi gerçekler, demokrasi esasları v.b. hakkında müşterek kıymet hükümlerine hem sahip olmak, hem de onları hassasiyetle saklanması ve gelişmesini üzerine alamamıştır.³⁹³

Erol Güngör, bu aydın tabakanın nasıl oluştuğunu, şu şekilde açıklamaktadır: "... Memleketimizde de pek çok örnekleri görüldüğü gibi az gelişmiş bir ülke, ihtiyaç duyulan aydın kadrosunu doldurmadığı için, elindeki zayıf kadroyu her türlü ihtisas mevkiinde çalıştırma yoluna gitmektedir. Bu da yetmediği takdirde acele kurulmuş bir takım eğitim müesseselerinden yarım bir eğitimle mezun ettiği insanlarla memleketin aydın kadrolarını doldurmaya çalışmaktadır. Bu insan içinden çıktıkları topluluğun vasat insanlarına nazaran bazı bilgilerle ve içtimai görgülerle mücehhes oldukları için kendilerinin hakikaten aydın olduklarına kolayca inana bilirler.³⁹⁴ Bunlarda diplama ve mevkinin verdiği üstünlük duygusu bazen sati başarılarından doğan hoş gururla büsbütün tehlikeli bir hale gelir. Bu durumda aslı zarar gören bu yarı aydınlar değil cemiyettir. Zira doğruluğu hiç tahkik malumat (Bilgi değil) kırıntılarına dayanılarak verilen hükümler geri kalmış aydınlara göre hakikatin ifadesinden başka birşey değildir. Bunlar tatbikatta daima aksi neticeler verdiği halde hiç kimse hatayı verilen kararlarda aramaz. Ancak tatbikat mükemmel olsaydı istenen neticenin pekala alınabileceği söylenir. Hakikatte tatbiki mümkün olmayan fikirlerden, yani boş hayallerden vazgeçmek kimsenin aklına gelmez. Geri kalmış aydın cahil halkın kendisini anlayamadığını

³⁹³ Bilgiç, Emin ; "Umumi Efkâr ve Münevverler Efkârının Ehemmiyeti", Türk Yurdu, Sayı:271, S.1, Mart 1956, sh.17

³⁹⁴ Güngör, Erol ; İslâmın Bugünkü Meseleleri, İstanbul 1993, sh.238-239

zannederek bu geniş ve boş hayaller içinde yaşamaya devam eder.³⁹⁵ Erol Güngör bu aydınların bir gün hakikatle karşılaşmalarını kaçınılmaz olduğunu ve asıl felaketin bundan sonra başlayacağını ifade etmektedir. Çünkü geri kalmış memleketlerden şu ve ya bu suretle ileri Batı ülkelerine gidenlerin pek çoğu bu felaketin görünen misalini oluşturmaktadırlar. Gittikleri yerde entellektüel seviyeyi fark ettikleri zaman bu mesafenin genişliği karşısında hayrete düşerek o eski grurlarını, çakalarını bırakıverirler ve kendi şahsiyetlerine karşı duydukları itimatte sifira inmiştir. Bu şaşkınlık içinde iki memleketi birbirinden ayıran aslı farkları idrak edecek yerde, bu farkların dış yüzüne, yani medeni seviyeden değilde kültürden ileri gelen farklara takılıp kalırlar. Bizde bir çok romanlara ve hikayelere mevzu teşkil etmiş olan "frenk züppesi" tipi bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır.³⁹⁶

Günümüzün aydın problemi öyle görülüyor ki ayrı köklerden gelen iki olumsuz etkinin bir yerde buluşmasından meydana çıkmış olmaktadır. Bir yanda düzenin iç yapısından doğan zorluklarla öbür yanda aydın kesiminin kendi problemlerinden ileri gelen hırçınlık ve tahakküm hırsının bir çeşit izdivacı karşısındayız. Bu birleşimde genellikle ilki ikincinin elinde bir hammadde halini alır.³⁹⁷

Erol Güngör geri kalmış ülkelerin kalkınma yoluna girmesi için bir bakıma bu geri kalmış aydın sultanının yıkılmasını şart göstermektedir.³⁹⁸

³⁹⁵ Güngör, Erol, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, İstanbul 1993, sh. 239

³⁹⁶ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 239-240

³⁹⁷ Ülgener, Sabri, F. ; Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler, Ankara, 1983, sh. 85

³⁹⁸ Güngör, Erol ; Sosyal Meseleler ve Aydınlar , İstanbul, 1993, sh. 241

Atilla İlhan ise Türk aydınlarının fonksiyonlarının yerine getirebilmesi için önce şehirleşmenin rayına oturtulmasını gerekli görmektedir. Çünkü sanayileşeceğiz ki şehrimizde yaşayan insanlar toplumun üst yapısını edinecekler, o düzende yaşamayı gereğince davranmayı öğrenecekler; ama bu yetmez. Mutlaka yerli kültür birleşimiyle tamamlanması gereklidir. Aksi halde hem aydın halk ikililiği sürüp gider iki "millet" olarak yaşamayı sürdürürüz hem de tarihin derinliklerinden gelen milli kimliğimizi kaybederiz. Batı kültürü gelişmelerini hem sanayileşip hem de tarihin derinliklerinden gelen kültürlerine sahip çıkarak yaptılar.³⁹⁹ Fakat ülkemizde aydın tabakanın bu problemlerine karşın, Batı'dan ümitleri kesilen Türk aydınları yavaş yavaş kendi milli kültürlerine dönmeye başlamışlardır. Erol Güngör, Türk aydınının bu dönüşünü Batılı aydınların Türk kültürüne karşı duydukları ilginin neticesinde oluştuğunu belirtmektedir.⁴⁰⁰

III . EROL GÜNGÖR'DE MİLLET, MİLLİYET, MİLLİYETÇİLİK KAVRAMLARININ İZAHI

A. EROL GÜNGÖR'DE MİLLET KAVRAMININ İZAHI :

1. MİLLET KAVRAMININ TANIMI VE MİLLETİN UNSURLARI

Millet ve milliyet kelimeleri Arapça'dan Türkçe'ye geçmiştede dilimizde, Batıda çok kullanılan "Nation" milliyet'de "Nationalite", karşılığı

³⁹⁹ İlhan, Atilla ; *Aydınlar Savaşı* , İstanbul 1991, sh. 9

⁴⁰⁰ Güngör, Erol ; *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* , İstanbul 1993, sh. 32-40

olarak kullanılmaktadır. Fakat Batı'da "Nation" ve "Nationalite" kelimeleri arasında fark gözetilmektedir. ⁴⁰¹

Ülkemizde sosyal bilimlerde çeşitli millet tarifleri yapılmıştır. ⁴⁰² Bu tanımları tek tek ele alıp incelemek çalışmamızın boyutunu aşacağı için biz bu tanımlardan ortak olanları alarak kavramın tanımının çerçevesini çizmeye çalışacağız.

Millet; dil, kültür, soy, vatan, tâbiyet, ülkü, tarih, menfaat birliklerinin bir kaçının veya hepsinin belirlediği bir cemiyet birimi ⁴⁰³ olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma çok yakın başka bir tanımda aynı dili konuşan, aynı tarihe sahip, hars ve düşüncede ortak olan insanların meydana getirdiği bir topluluktur. ⁴⁰⁴

Millet tanımlarında ortak olarak; milletin oluşması için gerekli olan hususlara dikkat çekilmektedir. Yapılan tanımlarda iki husus ön plana çıkmaktadır. Bunlar manevi ve beşeri etkilerdir.

Millet nedir? sorusu biri objektif diğer subjektif iki görüşle karşılanmaktadır. Objektif görüş geniş azınlık bünyesindeki millet gruplarının oluşumu ortak soy, dil, ülke gibi tabii ve sosyolojik faktörlerin; subjektif görüş ise daha çok ruhi ve manevi amillere

⁴⁰¹ İzzet, Mehmet ; Millet Nazariyeleri ve Milli Hayat, İstanbul 1981, sh. 41

⁴⁰² Tuğcugil, Ayhan; Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi, İstanbul, 1981, sh. 41
Ayrıca Bkz: Tanyu, Hikmet ; Atatürk ve Türk Milliyetçiliği, Ankara, 1981, sh. 58

Gökalp, Ziya ; Türkçülüğün Esasları, İstanbul 1976, sh.12

Pazarlı, Osman ; Sosyoloji , İstanbul, 1967, sh. 105

Topçu, Nurettin ; Sosyoloji, İstanbul, 1963, sh.45

Arsal, S. Maksudi; Milliyetçilik Duygusunun Sosyolojik Esasları, İstanbul, 1992,sh. 67

Kafesoğlu, İbrahim ; Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, İstanbul 1970, sh. 222

⁴⁰³ Tuğcugil, Ayhan ; a.g.e. , sh. 84

⁴⁰⁴ Şapolya, Enver Behnan ; "Türk Ocağı Çalışmaları", Türk Yurdu, Sayı:1, Yıl:1, Temmuz 19954, sh. 26

bağlanmaktadır.⁴⁰⁵ Millet tanımını bu kıstaslara göre yapan düşünürlerin bazı tanımlarını örnek olması bakımından vermekte fayda vardır.

Ziya Gökalp'e göre millet, lisanca, dince, ahlakca, bediyatça, müşterek olan yani aynı terbiyeyi almış olan fertlerden mürekkep olan harsi bir zümredir.⁴⁰⁶

Nurettin Topçu ise milleti tanımlarken maddi ve manevi unsurlara önem vermektedir. Nurettin Topçu'ya göre milleti kuran maddi unsurlar; soy, toprak, emek birliğidir. Dil, din ve dilek birlikleri ise manevi unsurları oluşturur. Bu maddi ve manevi unsurların buldukları yerde millet görülmektedir.⁴⁰⁷

Milletin oluşmasında etkili olan birlikte yaşama arzusu ve temayülüne göre yapılan tanımlarda ise tarihi bağlara önem verilmektedir.

Hilmi Ziya Ülken milleti şöyle tanımlamaktadır :

"... Millet tarihi bağlarla bağlı, ümmet ideali ile biraraya gelmiş, belli bir vatani kendine yer edinmiş, dil ve iktisadi ile bütünleşmiş, milli ve tarihi bir kuruluştur."⁴⁰⁸ Ülken milleti sosyal bir gerçek olarak kabul etmektedir.

Kapsamlı bir tanımlama yapan Arsal'a göre millet; aynı ülkede yaşayan etnolojik bakımdan aynı ırka mensup olan oymak ve kabilelerin en kuvvetli zümrenin hakimiyeti altında devlet şeklinde birleşmesinden doğan, aynı kanunlara tabi olarak yaşamış, bunun

⁴⁰⁵ Başgil, Ali Fuat ; "Millet, Milliyet, Milliyetçilik", Türk Yurdu, Sayı :271, S.1, Mart 1956, sh. 3

⁴⁰⁶ Gökalp, Ziya; Türkçülüğün Esasları, İstanbul 1990, sh.97

⁴⁰⁷ Topçu, Nurettin , Sosyoloji, İstanbul, 1963, sh.45

⁴⁰⁸ Şenay, Eyyüp; Hilmi Ziya Ülken, Ankara, 1986, sh.65

sonucunda ortak bir dili, ortak örf adetlere, müşterek dini inançlara ve milli karakterlere sahip olmuş mütecanis (homojen) ve mütesanid (birbirine destek olan) bir insan küttlesidir.⁴⁰⁹ İbrahim kafesoğlu milleti, topluluk bütününün tamlik ve ahengini sağlayan, orjinal müesseselerini yaratan ve yaşatan, duygu ve kültür birliğinin kaynağı milli kültür unsurları bakımından fertleri arasında iştirak bulunan, sosyal bir varlıktır.⁴¹⁰

Millet mazide başlayan, halde devam eden geleceğe uzanan din, tarih, dil, soy, toprak, kültür, emek ve iktisat birliğine dayanan canlı bir organizmadır.⁴¹¹ Milleti dayandığı temeli esas alarak Hilmi Ziya Ülken Bu tanımında herşeyden önce sınırları tarihte hazırlanmış ve mücadelelerle çizilmiş olan bir vatana dayandırmaktadır.⁴¹²

Kültüre ağırlık veren Mehmet Eröz'ün tanımında ise millet, tarihi ve kültürel meşe birliğine sahip insanlar topluluğudur. Kısacası, bir milli kültürü paylaşanlar, bir milleti meydana getirir.⁴¹³

Millet uzun tarihi hadiseleri ve içtimai yaşayış içinde imanın, kanın ve duyguların birleşmesi ile yoğrulmuş bir varlık⁴¹⁴ olarak tanımlanmaktadır.

Başka bir görüşe göre hukuki ve siyasi manası ile millet, coğrafya hudutları müşterek, resmi lisanı va kanunları müşterek

⁴⁰⁹ Arsel , Maksudi ; a.g.e. , sh. 67-68

⁴¹⁰ Kafesoğlu, İbrahim ; a.g.e. , sh. 222

⁴¹¹ Erverdi, E. - Özer D. - Debbağoğlu A. ; Türk Milliyetçiliği ve Batılılaşma, İstanbul, 1979, sh. 43

⁴¹² Ülken, Hilmi, Ziya; Millet ve Tarih Şuuru, İstanbul 1976, sh.186-187

⁴¹³ Eröz, Mehmet ; Atatürk Milliyetçilik, Doğu Anadolu, İstanbul 1987, sh.60

⁴¹⁴ Z.N. ; Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si, İstanbul, 1979, sh. 117

sayısız fetihlerle çoğalıp yabancı devletlere arazi terkiyle azalan teba dediğimiz insanların toplamı ⁴¹⁵ na denmektedir.

Sonuç olarak milleti "aynı dili konuşan, milli karektere, ortak tarihe, milli emellere sahip bir kütledir." ⁴¹⁶ şeklinde tanımlamak mümkündür.

1.1 MİLLETİN UNSURLARI :

Bütün tanımları değerlendirdiğimiz zaman milleti meydana getiren unsurları şöyle sıralayabiliriz: ⁴¹⁷

- a) Hukuk ve devlet otoritesi,
- b) Nüfus,
- c) Coğrafi saha,
- d) Bağımsızlık,
- e) Dil birliği,
- f) Örf ve adetler,
- g) Dini inançlar,
- h) Milli karakter,
- ı) Irk,

Bir milletin oluşması için gerekli olan hukuk ve devlet otoritesi birbirine bağlıdır. ⁴¹⁸

⁴¹⁵ Safa, Peyami ; Nasyonalizm, Sosyalizm, Mistizim, İstanbul 1979, sh. 53

⁴¹⁶ Arsal, Maksudi ; a.g.e. , sh. 35

⁴¹⁷ Arsal, Maksudi; a.g.e., sh.35

⁴¹⁸ C. B. E. F. J. R. ; Sosyolojinin Unsurları, (Çev: Kazım N. Duru), İstanbul 1964, sh. 307

Milletler, kendi tarihi, sosyal ve kültürel şartları altında meydana çıkmış, vucut bulmuşlardır. Milletin oluşması için birkaç faktörün bir araya gelmesi şarttır. Belli bir toprak parçası üzerinde devley kurarak uzun zaman müstakil olarak yaşayan dili, dini, örf ve adetleri bir olan insanlar topluluğuna millet dendiğine göre, bu unsurlardan biri veya ikisi, onun oluşması için yeterli olmaz. ⁴¹⁹ Bizim çalışmamız açısından milletin unsurları üzerinde fazla durmayacağız. Ancak yeri geldikçe bahsetmeye çalışacağız. Milletin oluşmasında önemli unsurlardan biri de üfustur. Nüfus, sosyal yapıyı oluşturan canlı ve dinamik bir küttedir. Ayrıca nüfus demografik, kültürel, sosyal ve ekonomik yönleri ile toplum açısından önemli bir unsur özelliği taşımaktadır. ⁴²⁰ Nüfus milletin oluşması açısından milli kültürü gelecek olan nesillere aktarmasında önemli bir araçtır.

Milletin önemli unsurlarından biri de o milletin yaşayacağı bir vatana sahip olmasıdır. Bir milletin varolması için o millete mensup olan fertlerin uzun süre aynı topraklar üzerinde yaşamış olması gerekir. Hemen hemen bütün milletler vatana büyük önem vermişlerdir. Millet için vatanseverlik milli duyguların başında gelmektedir. ⁴²¹

Toprağın önemini belirten şair şöyle demektedir.

"Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır

Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır"

⁴¹⁹ Eröz, Mehmet ; a.g.e., sh. 63

⁴²⁰ Erkal, Mustafa; Sosyoloji (Toplum Bilimi), İstanbul, 1987, sh. 165

⁴²¹ Arsal, S. Maksudi; a.g.e., sh. 68

Milletin unsurlarından bir olan bağımsızlık ilkesi de önemlidir. Çünkü bir milletin ortaya çıkabilmesi için bir devlet içinde birleşen zümrelerin aynı ülkede uzun zaman bağımsız olarak kalabilmeleri şarttır. Lakin zümrelerin dil, örf ve adetler bakımından birleşmesi uzun zaman isteyen tarihi bir hadisedir.⁴²² Bağımsız olmayan bir milletin fertleri arasında dayanışmayı sağlamada birçok problemle karşılaşılması kaçınılmazdır.

Dil ve dil birliği de milletin önemli bir unsurudur. Dil, cemiyetin karşılıklı ilişkilerini kolaylaştıran önemli bir araçtır. Bu vasfıyla dil, millet için son derece önemli bir role sahiptir.⁴²³

Dil sesli veya yazılı sembollerden meydana gelen ve bir toplumun üyeleri tarafından az çok aynı şekilde oluşan bir sistemdir. Toplumun, grup bütünlüğüne erişebilmesinde toplum üyelerinde karşılıklı etkileri kolaylaştırıcı bir araç olarak da önemi büyüktür. Aynı zamanda sosyal grupların üyelerinin genel amaçlarını erişebilmeleri için karşılıklı ilişkilere girebilmelerini imkan veren önemli bir nitelik taşımaktadır.⁴²⁴ Milleti meydana getiren unsurlar arasında dil ve dil birliğini önemli esaslardan bir sayan Ziya Gökalp, dil birliğini terbiyenin temel esası saymaktadır.⁴²⁵

Maksudi Arsal ise dil ile millet arasındaki ilişkiyi şu şekilde izah etmektedir.

⁴²² Arsal, S. Maksudi; a.g.e., sh. 68

⁴²³ Bilgiseven, A. Kurtkan ; Genel Sosyoloji, İstanbul , 1986, sh. 225

⁴²⁴ Bilgiseven, A. Kurtkan ; a.g.e., sh. 225-226

⁴²⁵ Gökalp, Ziya ; Türkçülüğün Esasları, Ankara, 1990, sh. 18

".... Bir milletin konuştuğu dille ruhi temayülleri arasında sıkı bir bağ vardır...." ⁴²⁶ Bundan dolayı bir çok düşünür dil birliğini milletin en önemli unsuru olarak görmüştür.

Milleti meydana getiren unsurlardan biri de örf ve adetlerdir. Örf ve adetleri tanımlayacak olursak, cemiyet içinde şahısların birbirlerine karşı hareket tarzı ve davranışlarını belirleyen kurallara adetler ve hareket şekilleriyle davranışları inceleyerek insanları sosya düzene uymaya zorlayan kaidelere de örf denir. ⁴²⁷

Örf ve adetler cemiyetin nizamını belirler ve bu nizamlara fertleri uymaya zorlar. Kurallara uymayan fertlere karşı ise yaptırım uygular. Fertlerin davranış biçimlerini kontrol ederler. Fertlerin cemiyet içindeki konumunda belirlerler. Toplumdaki bütün fertler için her yaş, her grup ve her cins için örf ve adetler vardır. ⁴²⁸ Örf ve adetler fertlerin hayat nizamını ve cemiyete karşı vazifelerini ve sorumluluklarını belirledikleri için milletin oluşması açısından önemlidir.

Din ise hayatın her türlü meseleleriyle ilgili hal tarzları, çeşitli durumlara karşı tutum ve davranışları belirleyen kaideler vardır. Her büyük din tabii olayları ve ihtiyaçları belirli bir bakış açısıyla değerlendirir. Böylece mensubu olan ferde uyulması gereken normlar ve tavırlar olarak tesir eder. ⁴²⁹ Bu özelliğiyle din, toplum için önemli bir role sahiptir. Max Weber'e göre bütün toplumlarda, din müessese

⁴²⁶ Arsal , Maksudi, a.g.e, sh. 70

⁴²⁷ Nirun, Nihat , Sistematik Sosyoloji Açısından Ziya Gökalp, İstanbul 1981, sh. 4

⁴²⁸ M. Mac. Iver and Page ; Cemiyet (Çev. A. Kurtkan. Bilgiseven), İstanbul 1994, sh. 35-40

⁴²⁹ Freyer, Hans ; Din Sosyolojisi (Çev: T. Kalpsüz), Ankara, 1964, sh. 71

olarak iktisadi ve sosyal ahlak yaratarak gelişir. Din inançlar ve tutumlar bütünü olarak etkilemiş olduğu toplumu ve mensuplarını kendinin ortaya çıkardığı kurallara uyulmasını temin eder.⁴³⁰ Bu kuralların ortaya çıkması ilahi dinlerde vahiy yoluyla Yaraticıdan Peygamberler aracılığıyla fertlere tebliğ edilir. Fertlerinde bu nizamaya uyması beklenir. Bu yönüyle din milletin oluşmasında önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Yüksek dinler ferde fert olarak yaklaşır ve fertleri hakimiyeti altına alır.⁴³¹

Millet açısından din, mana etrafında bütünleşme yoluyla ideal kültüre ulaşmakta en büyük unsur durumundadır.⁴³² Dinin önemli fonksiyonlarından biri de fertler arasında bütünleşmeyi sağlaması ve milletin hayatını devam ettirmesidir. Fertlerin şahsiyetlerinin oluşmasında ve sosyal kontrol yönüyle cemiyet hayatını nizamlamada önemli bir fonksiyon üstlenmiştir.

Milletin oluşmasında milli karakterin de önemi vardır. Milli karakter, manevi kültür unsurlarının hepsini içine alır. Şüphesiz ki milli karakterde manevi kültür unsurları gibi milletin hayatı süresince değişmektedir. Ancak değişim ferdin hayat süresini aşan bir zaman dilimini kapsar.⁴³³

Sonuç olarak milleti şu şekilde tanımlayabiliriz:

⁴³⁰ Freyer, Hans ; İctimai Nazariyeler Tarihi, (Çev. T. Çağatay)Ankara, 1977, sh. 191

⁴³¹ Bilgiseven, Amiran. Kurtkan; Din Sosyolojisi, İstanbul, 1985, sh. 27

⁴³² Mardin, Şerif, Din ve İdeoloji, İstanbul 1983, sh. 25

⁴³³ Güngör, Erol ; "Milli karakter", Töre Dergisi, 1974, sh. 19

"Millet; uzak bir mazide genellikle tarihten önceki bir devirde belli bir sahada devlet kurmuş, bu devlet içinde karşılıklı tesirler sonucunda fertleri birbiriyle kaynaşması örf ve adetler bakımından birleşmiş, aynı dili konuşan fert ve ailelerden oluşmuş beşeri bir kütledir. ⁴³⁴

2. MİLLİYETİN TANIMI :

Milliyet, "bir milletin varlığını ve birliğini muhafaza ve kültürünü geliştirme duygusudur" ⁴³⁵ Atatürk ise milliyeti şöyle tanımlamaktadır:

"... Bir milletin diğer milletlere oranla tabii veya sonradan kazanılmış özel karakterler sahibi olması, diğer milletlerde farklı bir varlık teşkil etmesi, ekseriya onlardan ayrı olarak onlara paralel gelişmeye çalışması keyfiyetidir." ⁴³⁶ Bir başka tanımda ise milliyet, dil, kültür ve düşünce birliğiyle birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai bir heyettir. ⁴³⁷ Milliyet milletlerin tabii ve doğuştan temayülleri istikametinde yani kendie öz hayatlarını yaşama iradesidir. Böyle bir hak iddia edebilmesi için özel bir varlığa yani başka milletlere benzemeyen bir kültürü bir hayat ve dünya anlayışına sahip olmak lazımdır. Böylece milliyetler, beşeri birer teşkilat halinde görünürler. ⁴³⁸

⁴³⁴ Arsal, S. Maksude, a.g.e., sh. 74

⁴³⁵ Bilgiseven, A. Kürtkan; genel Sosyoloji, İstanbul, 1986,sh.127

⁴³⁶ Cöhçe, Salim ; Türk İnkılabı ve Atatürk İlkeleri , Elazığ, 1985, sh. 32

⁴³⁷ Aydoslu, Sait ; "Millet ve Milliyet", Ülkü , Sayı:10, cilt:2, 1993, sh. 281

⁴³⁸ Irmak, Sadi ; "Bugünün Milliyet Düşüncesi", Türk Yurdu, Sayı:250, İstanbul 1955, sh. 334

Milliyet duygusunun hayatın bir icabı ve zaruret olduğu biyoloji, fizyoloji, psikoloji kanunlarının tabi bir mahsulü bulunduğu belirtilmektedir.⁴³⁹

2.1 MİLLİYET HAKKINDAKİ NAZARİYELER :

2. 1. 1 METAFİZİK NAZARİYE :

Metafizik nazariye Alman düşünürü Hegel tarafından ortaya atılmıştır. Hegel'e göre "milliyet" esrarengiz bir ruhtur. Başka bir ifadeyle her milletin kendine has bir ruhu vardır. Bu ruh, diğer milletlerin ruhundan varlıktır. Hegel'in ifadesiyle milli ruhlar seviye ve değer bakımından birbirinden ayrılırlar. Hatta bazı milli ruhlar arasında tezat dahi vardır. Bu tezat milletlerarasında kin ve nefrete de yol açar. Milli ruhlar arasındaki dayanışma, yakınlık, ahenkse sevgi dostluk ve sempatiye yol açar. Milli ruhların üzerinde bir de cihan ruhu vardır. Hegel bu ruhun bütün milli ruhlara hakim bir ruhun bütün milletlere hakim bir ruh olduğunu belirtmiştir. Milletleri tarihindeki rollerini oynamaya, belirli istikametlerde hareket etmeye yönelten yine cihan ruhudur.⁴⁴⁰

Hegel'e göre cihan ruhu insanlık tarihinde ilk defa olarak şark imparatorluğunda ortaya çıkmış ve sonra Roma Devleti'nde kendini göstermiştir. 1770-1830 yılları arasında ise cihan ruh Alman Devleti'nde ortaya çıkmıştır.⁴⁴¹

⁴³⁹ Cansever, Hasan, Ferit ; "Milliyetçilik ve İnsaniyetçilik III" Türk Yurdu, Cilt:26, Sayı:3, 1942, sh. 68

⁴⁴⁰ Arsal, S. Maksudi ; Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları ; İstanbul ,1972, sh.

93

⁴⁴¹ Arsal, S. Maksudi; a.g.e., sh. 93-94

Metafizik yoldan "Üstün ırk" fikrini açıklayan Hegel'in milli ruh hakkındaki fikirleri bazı diğer milletlerde de kendini göstermiştir. Rusya'da bu ırkın özellikle, Rusların, insanlığı idare için Allah tarafından seçilmiş müstesna bir ırk olduğunu ispat etmeye çalışan düşünürler ortaya çıkmıştır. Bunların en ünlüleri Aksakalt ve Khomlekoott'tür.⁴⁴² Bu mazariye etkisini uzun süre devam ettirmiştir.

2.1.2 SOSYALİST NAZARİYE :

Sosyalizm'de milliyet hakkında birbirinden farklı iki görüş vardır. Bunlardan biri milliyeti iktisadi şartların ve kapitalizmin ürünü kabul eden, milletleri de kapitalizm gibi yok olmaya mahkum eden görüştür. Diğer ise milletlerin varlığını tarihi bir gerçek olduğunu kabul eden ve farklılıkları kaçınılmaz olan bu milletleri hesaba katmanın zaruri olduğunu ileri süren görüştür. Birinci görüşün temsilcileri en başta Marx ve Engleşt'dir. Marx ve Engleşt'e göre kapitalist rejim yok edildikten sonra proleterya hakimiyeti devrinde milletler yok olacaktır. Kominist toplumlar sınıfsız olacakları gibi milliyetsiz birer toplum olacaklardır. Diğer görüşün temsilcileri ise Avusturya'lı sosyalist düşünürlerdir. Bunların en ünlüsü ise Otto Bover'dir. Bover'e göre millet adı verilen insan zümreleri bir taraftan insanları diğer taraftan servet üretimi şartları ile iş arasındaki türlü üretimlerden doğan birer mahsül değerlerdir.

⁴⁴² Arsal ,S. Maksudi ; a.g.e., sh. 44

Alman Sosyalist düşünürü Kaveistski göre bugünkü milli akımların bütün esasları zamanımızdaki insanların gelişme eğiliminde saklıdır. ⁴⁴³Son yıllarda sosyalistler arasında, milletlerin yıkılmaya doğru değil bilakis gelişme yönünde yürüttüklerini yakın bir gelecekte bugün siyasi bağımsızlıktan yoksun milletlerin bir çoğunun da bağımsızlığa kavuşacaklarını dair bir fikir hakimdir. ⁴⁴⁴Bugün ise sosyalistlerin bu endişeleri gerçekleşmiştir.

2.1.3 PSİKOLOJİK NAZARİYE :

Bu nazariyeyi ileri süren Fransız düşünürü Ernest Renan'dır.

Renan'a göre milliyet bir ruhi prensipten ibaretti. Bu ruhi halet birbirine bağlı iki unsur içerir. Birincisi tarihe ait ikincisi geleceğe aittir. Birincisi tarihten kalma irsi hatıralar, ikincisi ise mensup olan fertlerin bu hatıratları yaşatmak arzısı ve iradesidir. Milletler yoktan varolmazlar. Millet uzun ve çetin mücadelelerin ortak fedakarlıkların karşılıklı sadakatın bir sonucudur. ⁴⁴⁵

Milliyetin göstergesi milletin kahramanlıklarla dolu tarihidir. Milliyetin en meşhur tecellisi atalara hürmettir. Çünkü milleti yaratan Atalarıdır. Milliyet bir taraftan bir millete mensup fertlerin tarihte beraber milletin iftiharına layık büyük işler yapmış olmalarından doğan hatıralara ve yaratılmış milli manevi servetlere bağlılıktan diğer taraftan bugün ve gelecekte tekrar büyük işler yapmak arzusu ve iradesinden ibarettir. ⁴⁴⁶

⁴⁴³ Arsal, S. Maksudi ; a.g.e., sh. 95

⁴⁴⁴ Arsal, S. Maksudi ; a.g.e. , sh. 96-97

⁴⁴⁵ Arsal, S. Makudi ; a.g.e., sh. 99

⁴⁴⁶ Arsal, S. Maksudi , a.g.e., sh. 100

3. . MİLLİYETÇİLİĞİN TANIMI VE ÖZELLİĞİ :

Fetretlerin varolmak azim ve iradesine "kendi kendini koruma hissi" denir. Milletlerin varolmak azim ve iradesi de "milli şuur", milliyetçilik adını alır.⁴⁴⁷

Milliyetçilik en kısa ve genel olarak; "insanın sevgi ve saygı hisleri ile milletine bağlanmasıdır."⁴⁴⁸ Bu bağlılık ferdin mensup olduğu milletin değerlerini sevmesiyle başlar. Milletin dilini, dinini, ahlakını, maddi ve manevi bütün kültür değerlerine karşı derin alaka beslemekle oluşur.

Bir baka tanımda ise milliyetçilik bir milllete mensup fertlerin o milletin tarihine, geleceğine, diline, kültürüne, ülke ve toprağına karşı besledikleri derin, ırsileşmiş bağımlılıktan ibaret bir ruhi haktır.⁴⁴⁹

Milliyetçilik, bir milletin kültür değerlerine ve o milletin inançlarına sahip çıkarak, bunları gelecek olan nesillere aktarılması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Milliyetçilik tarihte milletlerin maruz kalmış olduğu gerçek ve methum kötülüklerin intikamını almaya veya modern devlet kurupta iktisadi gelişme yoluna girildiği zaman ilk defa gerçek imkan olarak girilen hakiki ve hayali fırsatlardan faydalanarak memleket sınırlarını genişletmeye yönelebilir veya hatta dışarıya taşmaksızın milli birliği kuvvetlendirmeyi ve iktisadi kalkınmayı başarmayı amaç edinebilir.⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ Arsal, S. Maksudi ; a.g.e., sh. 64

⁴⁴⁸ Kafesoğlu, İbrahim , Türk Milliyetçiliğinin Meselesi, İstanbul, 1970, sh. 260

⁴⁴⁹ Arsal, S. Maksudi , a.g.e., sh. 79

⁴⁵⁰ Eröz Mehmet ; İktisat Sosyolojisine Başlangıç, İstanbul, 1982, sh. 379

Milliyetçilik o topluma mensup fertlerin toplumu birlik halinde tutan değerlerin şuurunda olması, onu başka toplumlardan ayıran, dil, örf ve adetler gibi kültür kurumlarının üstünlüğüne inanmasıdır.⁴⁵¹

Farklı olarak milliyetçilik şu şekilde tanımlanmaktadır: "..... fertlerin irsi ve kısıbi olarak haiz oldukları hususi vasıflarla, bu vasıflara malik olan içtimai zümrelerin geçmiş zamanlarda da yaşamalarını temin etmek için çalışmak ve bu uğurda her türlü gayret ve fedakarlığı kendisi için en mukaddes ve şerefli bir vazife telakki etmektir."⁴⁵²

Ülkenin refah düzeyinin kriter olarak alındığı bir başka tanımda ise; emperyalist maksatlar gözetmeden milli varlık ve değerlerini muhafaza etmek ve geliştirmek, bunları yaymak ve tanıtmak süretiyle milletini, dünya milletlerinin sevilen ve takdir edilen bir unsuru yapmaya gayret etmek, memleketinin ilim, fikir, medeniyet ve teknik sahalarında içtimai ve iktisadi hayat ve refah bakımlarından yükselmesini istemek her milli cemiyetin, her milletine bağlı ferdin en tabii ve itiraz götürmez hakkıdır.⁴⁵³ İşte bu gerçeğe milliyetçilik denilmektedir.

3.1 SOSYOLOJİK MİLLİYETÇİLİK :

Sosyolojik milliyetçilik, milliyetçiliğin ilk safhasıdır. sosyolojik milliyetçilik duyguya, hissei aşka dayanır. Ernest Renan'ın 1890'larda yaptığı tarife göre Millet ortak geçmişi olan ve birlikte yaşama arzusu

⁴⁵¹ Kuran, Ercüment ; Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler, Ankara, 1994, sh.

91

⁴⁵² Cansever, Hasan Ferid; "Milliyetçilik ve İnsanîyetçilik", Türk Yurdu, Cilt : XXVI, Sayı 1, İstanbul, Eylül, 1942, sh. 8

⁴⁵³ Bilgiç, Emin , Milli Kültür Davamız, İstanbul, 1986, sh. 37

gösteren insan topluluğudur. Bu tarife istinaden sosyolojik milliyetçilik bir millete mensup fertlerin mensup oldukları millete besledikleri bağlılık duygusu ve şuurudur. ⁴⁵⁴ Bugün sosyologların büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen ve hem fikir oldukları, fertlerin şahsiyetlerini geliştirmek amacı ve fertlerin topluma olan bağlılık hissi, milliyetçiliğinde doğmasında etkili bir unsurdur. Bu unsur aynı zamanda milliyet duygusunun kaynağını da oluşturmaktadır.

S. Maksudi Arsal'in ifadesiyle, "... Fertlerin varkalmak azim ve iradesine "Kendini koruma", "Muhafaza-i nefis" insaiyakı diyorlar, kavim ve milletlerin varkalmak azim ve iradesini de "Milli Şuur", "Milliyet Duygusu" veya "Milliyetçilik" ⁴⁵⁵ denir .

Fertler arasındaki ruhi birlik ve dayanışma hissi aynı zamanda milletin değer hükümlerini gelecek olan nesillere de aktarmada da önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. ⁴⁵⁶ Bu duyguda milliyetçilik açısından önemlidir.

3.2 KÜLTÜR MİLLİYETÇİLİĞİ :

Bir milletin siyasi, askeri ve medeniyet tarihini, yani hukukundan devlet anlayışına, sanatından ekonomisine kadar bütün dalların ilmi ölçülere göre incelenmesi ve bu gerçeklerin millete mensup fertlerin zihinlerine işlenmesidir. Bir insanın kültür milliyetçisi olması için önce sosyolojik milliyetçilik sınavını başarması gerekmektedir. Hissen, aşk ile

⁴⁵⁴ Taneri, Aydın ; Türk Kavramının Gelişmesi, Ankara, 1993, sh. 7

⁴⁵⁵ Arsal, S. Maksudi , a.g.e., sh. 52

⁴⁵⁶ Başgıkl, Ali Fuat; "Millet, Milliyet Milliyetçilik", Türk Yurdu, Sayı:271, S. 1, Mart, 1956, sh. 3

milletini sevmeyen bir insanın zihninde ilmi gerçekleri şuurlu bir şekilde telakki etmesi boşunadır. Çünkü, kültür milliyetçisi; beynine, ruuna, etine, kemiğine, kendi medeniyetinin seviyesi, dünya medeniyetleri arasında yeri nakşedilmiş insandır.⁴⁵⁷

Kültürlü milletlerin milliyetçilik anlayışlarını şu şekilde açıklığa kavuşturabiliriz:

a). Milliyetçilik akılcıdır, mantığa, selim akla dayanır. Kendisi tecavüze uğtamadıkça başka milletlerin hürriyetine saygı duyar.

b) Milliyetçilik sosyolojik ve psikolojik esaslara dayanır. Kan tahlili ile uğraşmaz, kafataslarının şekili ile de alakadar olmaz. Milliyetçilik kan aramaz. Ruh ve iman ister.

c). Milliyetçilik komünizmin tam karşısındadır. Çok partili hayatın savunucusudur.

d). Milliyetçilik Musavattıdır. Bütün milletlerin yaratılışı tabî istidatlar ve gelişme güçleri bakımından eşit olduğuna inanır. Üstün millet - aşağı millet faraziyelerini reddeder. Her millete, millet olarak hürmet eder. Diğer milletlerin kendi milleti üzerindeki hakimiyet teşebbüslerini, fikirle, kalemle, icabında silahla reddeder.

e). Milliyetçilik, idealizm ve iyimserliğide esas alır. Gelecekte dünyada barışın hakim olması, ekonomik refahın yaygın hale gelmesi sayesinde milletlerin mutlu olacağına inanır.

d). Milliyetçilik, şuura ve bilgiye, ilme dayanır. Bu bilgi başta kendi milletinki olmak üzere bütün milletlerin günümüze kadar var olan

⁴⁵⁷ Taneri, Aydın , a.g.e., sh. 9

medeniyetlerine, insanlığa kazandırdıkları değerlere hulasaten de olsa vakıf olmaktadır.

3.3 DOKTRİNER MİLLİYETÇİLİK:

Doktriner milliyetçilik, milletlerin meşru hükümet şeklinin kendilerini yönetmek olduğu esasına dayanır. Milliyetçilik, XIX. yüzyılın başlarında Avrupa'da ortaya çıkan bir doktrindir. Bu doktrin kendi hükümetini kurmaya yetecek nüfus birimini tesbit, devlet kudretini meşru şekilde kullanma ve topluluğu gereği gibi düzenleme ölçülerini temin eden kıstaslar verdiği iddiasındadır. Bu doktrin insanlığın tabii olarak milletlere bölündüğünü milletlerinde belli nitelikleriyle tanındığını ve tek meşru hükümet şeklinin milletlerinde kendi kendini yönetmek olduğu ilkeleri üzerine dayanan XIX. yüzyılda milliyetçilik, demokratik ve solcu bir hareket olarak addediliyordu. Gerek libareller, gerek sosyalistler kendi ilkelérinin, özellikle Asya Afrika'daki milliyetçi hareketleri desteklemeyi gerektirdiğini düşündüler. Solcu olarak tanınan bazı milliyetçilerin daha sonra sağcı olarak itham edildiklerini görüyoruz. Pilsudski, Mussolini, Çan Keysek v.b.⁴⁵⁸

3.4 İDEOLOJİK MİLLİYETÇİLİK :

İdeolojik milliyetçilik, siyasi ve içtimai bir doktrini olan bir hükümetin, bir partinin, bir sendikanın hareketlerine yön veren düşünce ve görüş sistemidir. Ciddi bir araştırmacı, sosyolojik kültürel ve doktriner milliyetçiliği kendisine rehber edinen ilke edinen kimsedir. Ancak

⁴⁵⁸ Taneri, Aydın ; a.g.e., sh. 9-12

ideolojik milliyetçilik ile uğraştığı zaman araştırmacılar, ilim adamlığı vasfını kaybeder. "propagandist" olur. Yani bir hükümet, parti, sendika veya derneğin propagandasını yapan "politik" hüviyete bürünmüş olur.⁴⁵⁹

Marksizm, millet ve milliyetçilik kavramlarını reddeder. Bunun sebebi ise her ikisinin de manevi unsurlara dayanmasıdır. Birlikte yaşama arzusu gösteren ve ortak geçmişi olan bir toplumdaki fertler, hissi bağlar ile şuurlu bir şekilde "millet"i yaratırlar. Halbuki marksizm maddeciliğe dayanır.⁴⁶⁰

4 MİLLİYETÇİLİĞİN ÖZELLİĞİ :

Milliyetçi mensup olduğu milletin diğer milletlerden daha üstün vasıflara malik olduğunu hisseder. Bundan dolayı en iyi, en güzel ve en doğru hayat prensibini uygun olarak yaşadığına iman etmiş bulunur ve bu yolda yürüdüğü takdirde mensup olduğu milletinde diğer milletlerden daha üstün vasıflara malik olacağı kanaatini taşır.⁴⁶¹

"Cemiyet" deyiminde karşılıklı hak ve vazifelerini anlamış hareket serbestiliğine sahip birbirine dil, tarih rabitaları ile bağlı aralarında sevgi ve saygının hakim bulunduğu hür fertlerden kurulu toplumu anlıyoruz. Şuur birliği ve ruhu bağlılık elemde, sevinçte, işte, ülküde katılım⁴⁶² cemiyetin temel özelliğidir. Cemiyetin hayatını devam ettirebilmesi ve

⁴⁵⁹ Taneri, Aydın, a.g.e., sh. 14-15

⁴⁶⁰ Taneri, Aydın ; a.g.e., sh. 15

⁴⁶¹ Cañsever, Hasan Ferit , "Milliyetçilik ve İnsaniyetçilik", Türk Yurdu, Cilt:26, Sayı:1, Eylül1942, sh. 8

⁴⁶² Kafesoğlu, İbrahim , "Milliyetçiliğin İlmî Temelleri", Türk Kültürü, Sayı:20, Yıl:2, Haziran 1964, sh.2

kültür değerlerini gelecek nesillere aktarabilmesi için kendi değerlerini korumak zorundadır. Cemiyet kendi değer yargılarının tartışılmadan mensupları tarafından kabul edilmesini bekler. Her milliyetçi ana kültür istikameti mevzuunda tarihin getirdiği tabii istikamete karşı muhafazakârdır. Fakat onun muhafazakârlığı sadece bu çerçevede kalır.⁴⁶³

Milliyetçiliğin en belirgin özelliği ise kendi milletinin değer yargılarını yaşatmak ve bu değer yargılarını, milli kültürü gelecek nesillere aktarmaktır.

İslam dininin milliyetçilik anlayışını ise şöyle özetleyebiliriz:

"Ey insanlar Doğrusu biz sizlerin bir erkekle bir dişiden yarattık. Sonra da sizin milletler ve kabileler haline koyduk, taki birbirinizi tanıyasınız. Şüphesiz Allah katında en değerliniz o'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır."⁴⁶⁴

İslam dininde milliyetçilik anlayışı hakkında çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Zamanımızda hale milliyetçiliğin İslamiyete aykırı olduğunu savunan görüşlere rastlanmaktadır. Halbuki, insanlık ideali gibi İslamiyetinde izin vermediği milliyetçilik değil, kavmi asabiyet yani ırkçılık⁴⁶⁵ anlayışıdır.

İslami açıdan millet kavramını kısaca değerlendirecek olursak, Kur'an millet olayını kabul eder. Fakat dil, renk ve ırk üstünlüğünü, her türlü maddi ve sınıf üstünlüklerini reddeder. İslam dini ırkçılığa dayanan dar milliyetçilik anlayışını kabul etmez. Kur'an millet ve kabilenin

⁴⁶³ İrmak, Sadı ; "Bugünün Milliyet Düşüncesi", Türk Yurdu, Sayı:250, İstanbul 1955, sh. 335

⁴⁶⁴ Hucurat Süresi , 49. , 13. Ayet

⁴⁶⁵ Turan, Osman ; "Türk Ocağı ve Bugünkü Türk Milliyetçiliği", Türk Yurdu, Sayı:272, Nisan 1956, sh. 3

varlığını bir realite olarak kabul etmiştir. Bunları düşmanlık değil bir anlaşma ve kaynaşma vasıtası yapmıştır.⁴⁶⁶

Batı toplumlarında milliyetçilik anlayışının ortaya çıkışı ile burjuvanın Batı'da hakim olmaya başlaması aynı döneme rastlamaktadır. Batı'da 18. yüzyıldan itibaren her millet kendi burjuvazisinin hakim unsur ve özelliklerine göre karakter ve yapı kazandı. Kendi milliyetçiliğine renk verdi. Batı medeniyetine yön veren milletlerden Alman milliyetçiliği soy unsuruna dayanırken, Fransız milliyetçiliği vatan ve kültür temellerine, İngiliz milliyetçiliği ise iktisad ve emek unsurlarına, İtalyan Milliyetçiliği tarihi ile mazisinin temellerine, faşist bir milliyetçilik anlayışına dayanıyordu.⁴⁶⁷

Batı milliyetçiliğinin doğuşu ve dayandığı temeller esaslar maddenin ve emperyalizmin öncüsü olarak 18. yüzyılın sonlarından itibaren kuvvet kazanan burjuvazinin idealizmi şeklinde ortaya çıkarken, Batı'nın sömürgecilik anlayışına zemin oluşturmuştur.⁴⁶⁸ Batı toplumunun milliyetçilik anlayışını incelediğimizde görürüzki İtalyan ve Alman birliklerini gerçekleştiren iki büyük kuvvet-burjuva sınıfı ve askeri güç- millet haline geçişte rol oynayan en mühim unsurlardı. Fransız ihtilali ise eşitlik amacıyla tarih sahnesine çıktı. Sınıfları kaldırmak, kölelere haklar kazandırmak istiyordu. Fakat bu kanlı hareket burjuvaziye kuvvetlendirdi. Ve Batı'nın milliyetçiliğini hazırlayan ilk kıvılcım oldu.⁴⁶⁹

⁴⁶⁶ Erverdi, E . Özer D. Debbağoğlu ; Türk Milliyetçiliği ve Batılılaşma, İstanbul 1979, sh. 45

⁴⁶⁷ Erverdi, E . Özer D. Debbağoğlu ; a.g.e., sh.12

⁴⁶⁸ Erverdi, E . Özer D. Debbağoğlu ; a.g.e., sh.43

⁴⁶⁹ Erverdi, E . Özer D. Debbağoğlu ; a.g.e., sh.44

Bu yönüyle Batı'da milliyetçiliğin temelinde burjuvazinin milliyetçiliği bulunmaktadır.

B. EROL GÜNGÖR'E GÖRE MİLLET-MİLLİYET-MİLLİYETÇİLİK KAVRAMLARININ İZAHI :

Erol Güngör'ün millet, milliyet ve milliyetçilik kavramlarının vermiş olduğu önemi açıklamaya çalışacağız.

Erol Güngör sosyolojisinde önemli bir yere sahip olan bu kavramları incelerken önceki bölümlerde yer yer vurgulamaya çalıştığımız kültür ve aydın kavramlarına da yer vereceğiz. Özellikle milliyetçilik bahsinde Erol Güngör'ün Türk milliyetçiliğinin doğuşunu ve problemlerine bakış açısını tespitle belirleyeceğiz.

1. EROL GÜNGÖR'DE MİLLET VE MİLLİYET KAVRAMLARININ İZAHI :

Erol Güngör milleti; "aynı dili konuşan, müşterek dine, müşterek karektere ortak bir tarihe ve milli emellere sahip bir kütle.." ⁴⁷⁰ olarak tanımlamaktadır. Erol Güngör millet kavramını açıklarken üzerinde durduğu husus "milletin mensupları arasındaki bütünlüktür" fertler arasında çok güçlü birlik ve beraberlik bulunan milletler tarih boyunca varlıklarını sürdürürler. Bu birlik ve beraberliğin kaynağını ise milli kültür olarak açıklamaktadır. ⁴⁷¹ Çünkü Erol Güngör cemiyet ve kültür, aydın kavramlarının temeline de yine "milli kültür"ü yerleştirmektedir.

⁴⁷⁰ Güngör, Erol ; "Milli Kültür ve Halk Kültürü", Töe Dergisi, Aralık 1971, Sayı:35, sh.5

⁴⁷¹ Güngör, Erol ; a.g.m., sh.5

Erol Güngör yapmış olduğu bu millet tanımını daha belirgin hale getirmek için kavramı bir örnekle somutlaştırmaktadır :

Osmanlı Devleti Türk milletinin uzun tarih boyunca kazandığı gücün ve tecrubesinin bir ürünüdür. Osmanlı Devletinden önce kurulan bütün Türk devletleri bu büyük devletin kurulması için birer prova gibidir. Kurduğumuz bütün devletler tıpkı Beethouen'in ilk sekiz senfonisi gibi hepsi birbirinden güzel eserlerdir. Fakat dokuzuncu senfoniye dinleyenler nasıl ilk sekiz senfoninin bu senfoniye meydana getirmek için birer ön hazırlık olduklarını anlarsa Osmanlı Devletini iyi anlayanlarda daha önce kurulan Türk devletlerinin Osmanlı Devletinin kurulması için birer ön çalışma olduğunu çok iyi bileceklerdir.⁴⁷²

Erol Güngör'e göre Osmanlı Devleti'nde Türk milleti arasındaki milli birlik şuuru doruk noktasında idi. Halk ile padişah birbiri ile tam anlamıyla bütünleşmiştir. Padişah halkına (ibadullah Allah'ın kulları)olarak bakarak kendisini Allah'ın kullarına hizmet vermek, Allah'ın adını yükseltmek için kurulmuş devletin temsilcisi olarak görürdü. Onun hizmetinin takdiri ve mukafatı ancak insanların hakiki sahibinden gelebilirdi. halkı ise hükümdarına "mağrur olma padişahım senden büyük Allah var" diyor, hükümdarı kanun karşısında bu halkın en basit ferdiyle aynı muamameleye tabii tutuluyordu. İnsanları devlet için yaşıyor ve devlet için ölüyordu. Ordu komutanları birgün "devlet için"

⁴⁷² Güngör, Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul 1987,sh. 76-78

boyunlarını kemende uzatırlar tahtını kaybeden devlet reisi "hüküm Allah'ındır" demekle yetiniyordu.⁴⁷³

Erol Güngör milletin oluşmasında etkili olan unsurun o milletin değerler sistemi olduğunu belirtmektedir. Milleti oluşturan fertlerin arasındaki uyum ve dayanışma bağları güçlendikçe o millet tarih sahnesinde yaşamaya devam eder.

Başka milletlerin hayatı farklı olduğu için onların hayat tecrübesi birbirinden farklı fakat kendi içinde benzerlik gösteren topluluklar birer millet teşkil ederler. Millet için hayat denince tarihe, hayat tecrübesi denince de kültürü anlıyoruz.⁴⁷⁴

Milletin temel unsurları olan dil, din ve soy birliğine de önem vermektedir. Bunların ise çok eskilere dayandığını ve tarih derinliklerinden geldiğini belirtmektedir. Erol Güngör bundan dolayı milleti meydana getiren unsurlar arasındaki ahengin en doruk noktasına ulaştığı dönem olarak gördüğü Osmanlı Devleti'ni Türk tarihinde zirveye oturtmaktadır.

⁴⁷⁵ Zira Ziya Gökalp bu hususta farklı yaklaşım içindedir. Türkçülüğün esasları adlı eserinde yer yer Osmanlı Devleti'nden bahsederken, kültür, dil ve aydın hususunda Osmanlı'da bir ikiliğin mevcudiyetinden bahsetmektedir. Bu ikiğin yalnızca memleketimize mahsus bir garip vaziyet olduğunu belirtmektedir.⁴⁷⁶ Ziya Gökalp Osmanlı'ya ait

⁴⁷³ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 79

⁴⁷⁴ Güngör, Erol ; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul 1986, sh. 78

⁴⁷⁵ Güngör, Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul , 1993, sh. 80-90

⁴⁷⁶ Gökalp, Ziya , Türkçülüğün Esasları, (Haz. M. Kaplan) Ankara, 1990, sh. 60

değerlerin Türk milletine karşı yabancı olduğunu belirterek Türk tipiyle Osmanlı tipinin birbirine bu kadar zıt olduğunu ifadeye çalışmaktadır.

Erol Güngör ise Ziya Gökalp'in bu fikirlerine katılmadığını belirtir. O'na göre Gökalp'in bu fikirleri Anadolu'dan İstanbul'a gelen delikanlıların ilk aylarda çektikleri ruhi sıkıntının tesiri altında söylenmiş gibidir. Zira Türk tarihi ve kültürü hakkında bugün de pek çok yazarlarımız ondan daha sağlam bir görüş kazanmış değillerdir. Bu yüzden biz Gökalp'in burada Türk kültürünü yanlış anlayanların en kaliteli örneği olarak bahis konusu yapıyoruz. Onun Osmanlı tarihini bilmeyişi yüzünden düştüğü apaçık hataları tekrar teşhir etmeye lüzum yoktur. Erol Güngör Gökalp'in buradaki hatasının kültür yayılması ve kültür değişmesini yanlış anlamasından ileri geldiğini belirtmektedir.⁴⁷⁷

Erol Güngör'ün düşünce sisteminde ve sosyolojinde milliyet kavramı bir millete mensubiyet şuuru olarak tarif edilmektedir. Erol Güngör millet ile milliyet kavramları arasında pek fark görmemektedir. Erol Güngör milletin meydana gelmesi için önceden bir milliyet şuurunun varolması gerektiğini belirtir.⁴⁷⁸

Erol Güngör'ün ifadesiyle Türk milliyetinin tarihi temellerinde dil, din ve soy birliği bulunmaktadır. Dünya tarihinde en eski milletlerden biri de Türk milletidir. Türk milletinin bugünlere kadar taşıyan unsur birlik ve bareberlik şuurudur. Erol Güngör Türklerin mensubiyet şuurunu milliyet duygusunun başlangıcı olarak Hunlara kadar götürmektedir.

⁴⁷⁷ Güngör, Erol , a.g.e., sh. 82

⁴⁷⁸ Güngör, Erol ; Düünden Bugünden tarih Kültür Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh. 170

2. EROL GÜNGÖR'E GÖRE MİLLİYETÇİLİK KAVRAMININ TANIMI, ÖZELLİĞİ :

Erol Güngör Milliyetçiliği esas itibarıyla tarih hakkında bir yorum ve bu yoruma bağlı olarak öngörülen pratiklerden ibaret olarak görmektedir⁴⁷⁹ Erol Güngör milliyetçiliğin tanımını yaparken bu kavrama bakış şeklinin önemli olduğunu belirtir. Milliyetçilik kavramını tanımlarken kavrama nasıl yaklaşıldığını açıklanmaktadır. Erol Güngör, milliyetçilik bir dış mesele olarak görüldüğü zaman yerli kültürün yabancı kültüre-bütün sosyal müesseseleri de dahil olmak üzere -karşı çıkması şeklinde cereyan etmektedir. Bir iç mesele olduğu zaman ise asıl iş memlekette milli birliğe engel olacak mahiyetteki kültürel iktisadi ve sosyal farklılaşmanın asgariye indirilmesidir.

Bu iki problemi birleştirecek olursak diyebilirizki milliyetçilik ilk hamlede bir milli birlik ve dayanışmanın kazanılması davasıdır⁴⁸⁰

Milliyetçilik bir sosyolojik veya felsefi doktrin kalıpları içinde izah edilemeyecek kadar çok renkli bir takım kültürel ve siyasi hareketlere verilen umumi bir isimden ibarettir. Umumi olarak bir milliyetçilik tanımı yapılmakla birlikte, her memleketin kendi milli kültürünün şekil verdiği ve kendi mazisine dayanan bir milliyetçilik anlayışı ve tarzı mevcuttur. İlk bakışta tezat gibi görünen bu durumun milli kültür baz alındığında doğru olduğu anlaşılır.

⁴⁷⁹ Güngör Erol . Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik İstanbul 1986, sh.78

⁴⁸⁰ Güngör, Erol; Sosyal Meseleler ve Aydınlar İstanbul 1993 sh.35

Erol Güngör ün milliyetçilik anlayışının temelinde ülkesine ve insanına karşı duyduğu sevgi yatmaktadır.Aynı zamanda hoşgörölü ve diğer milletlerede saygılı olan bir milliyetçilik anlayışına sahiptir⁴⁸¹

Erol Güngör ün miliyetçilik tanımlarında dikkatimizi çeken önemli hususlardan biri de milliyetçiliği tanımlarken,ilmi programını ortaya koymuştur.⁴⁸² Çünkü Erol Güngör milliyetçiliği tamamen milli kültür ve tarih şuuruna dayalı bir fikir hareketi olarak sistemleştirmiştir.⁴⁸³

Erol Güngör e göre milliyetçilik Bir ülkedeki insanlar arasında milliyet esasına dayanan bir birlik ve dayanışma şuurunu yaratmayı amaç edinen ....⁴⁸⁴ bir sistemdir.

Ziya Gökalp le başlayan ,Mümtaz Turhanla devam eden ve Erol Güngör de en güzel şeklini bulan sosyolojik yaklaşımlı ve kültür milliyetçiliği tarzındaki milliyetçilik modernleşmeyi ,milli kültür temeline dayanarak sosyal,ekonomik ve idari yapıyı ilim ve teknoloji ile kuvvetlendirmek olarak anlaşılmaktadır. ⁴⁸⁵

Erol Güngör'ün milliyetçilik anlayışında faşizm ve ırkçılığa yer yoktur. Fakat milliyetçilik denince hemen insanların aklına faşizmle nazizm gelmektedir. Erol Güngör bunun sebebini ise şu şekilde izah etmektedir: Batı dünyası özellikle Amerikalıların tesirinde milliyetçilik denince daha çok faşizm ve nazizm anlamaktadır. Milliyetçilik bir kültür

⁴⁸¹ Hacıeminoğlu, Necmettin; "Erol Güngör ve Türk Milliyetçiliği", Türk Edebiyat Dergisi Sayı.128, Haziran, 1984, sh.44

⁴⁸² Karataş Şaban; "Erol Güngör'den Çizgiler", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı:128, Haziran 1984, sh.43

⁴⁸³ Hacıeminoğlu, Necmettin , a.g.m. , sh. 44

⁴⁸⁴ Güngör, Erol ; Dünden Bugünden tarih Kültür Milliyetçilik, İstanbul 1987, sh. 67

⁴⁸⁵ Özakpınar, Yılmaz; "Prof. Dr. Erol Güngör'ün İlimi ve Fikri Şahsiyeti", Türk Edebiyat Dergisi, Haziran, 1986, Sayı:152, sh.13

hareketi olmak, dolayısıyla ırkçılığa, halka dayanan bir siyasi hareket olarakta otoriter idari sistemleri reddeder. Milliyetçilik kitabı ve Peygamberi bulunan bir doktrin olmadığı için ona karşı gelen itirazlarda bulunmak doğru değildir.⁴⁸⁶ Dünyadaki çeşitli milletlerin milliyetçilik anlayışlarına tesir eden faktörler ve bunların neticeleri farklı olmuştur. Yunan milliyetçiliğinde kilise büyük rol oynamıştır. Arap milliyetçiliği dini ikinci plana atarak Arap dili ve sosyalizmine dayanan bir birliği gerçekleştirmeye çalışıyor. Sömürgecilikten yeni kurtulmuş olan ülkelere eski sömürgecilikten yeni kurtulmuş olan ülkelere eski sömürgecilere karşı düşmanlık milli hareketin esas itici gücünü teşkil ediyor. Eski kudretine kavuşmak isteyen küçük devletlerden ise kültür ve tarih şuuru bu gücü veriyor. Bütün bu milliyetçilik hareketlerini bir tek örneğe göre bakarak toptan red veya kabul etmek yanlış olur.⁴⁸⁷

Erol Güngör'ün aydınlatmaya çalıştığı temel problemlerin başında kültür ve milliyetçilik gelmektedir. İslamın bugünkü meselelerini tahlil ederken müslüman aydın ve İslami hareketler üzerinde durur. Erol Güngör'e göre Batı sömürgeciliği karşısında İslam doktrinini savunan hareketler, aydınlar arasında sıkça görülmeye başlamıştır. Bu hareketler buldukları ülkenin şartlarına göre farklılıklar gösterir. Türkiye'de İslamın Batıcılık karşısında gündeme getirilmesi milliyetçiler vasıtasıyla olmuştur. Böylece Türkiye'deki milliyetçiliğin İslamcılıktan ayrılmaz bir

⁴⁸⁶ Güngör, Erol ; "Milliyetçilik ve Medeniyetçilik", Töre Dergisi, Nisan, 1972, Sayı:11, sh. 8

⁴⁸⁷ Güngör, Erol ; a.g.m., sh. 8

karaktere sahip bulunduğunu ve bu gibi ülkelerdeki milliyetçilerinde aynı ateşle İslam davasının peşinde olduklarını vurgulamaktadır. ⁴⁸⁸

Erol Güngör bunun tarihi temellerini ise şu şekilde açıklamaktadır. Türk milliyetçiliği Türklerin hepsi müslüman oldukları için aynı zamanda bir İslami hareket halinde gelişmiştir. ⁴⁸⁹ Türk milliyetçiliği ile İslami değerler bütünleşmiştir. Fakat aynı bütünleşmeyi Arap milliyetçiliğinde görmek mümkün değildir. Arap milliyetçiliği ortak arap dili etrafında doğan kültürü esas aldığı için İslamcılıkla bütünlük sağlayamamıştır. Hatta Arap kavimleri arasında çatışma olmuştur. * Erol Güngör özellikle bu duruma dikkatleri çekmektedir.

2.1 EROL GÜNGÖR'E GÖRE MİLLİYETÇİLİK DUYGUSUNU OLUŞTURAN FAKTÖRLER :

Erol Güngör'ün milliyetçilik anlayışında milliyetçiliğe temel teşkil eden faktörleri dört ana başlık altında toplayabiliriz.

2.1.1. MİLLİYETÇİLİK VE DİL :

Erol Güngör'e göre dil herşeyden önce cemiyeti, hayvan topluluğundan ayıran ve kültürün doğmasında yegane bir unsurdur. ⁴⁹⁰

Genel olarak toplum açısından dilin fonksiyonunun dört ana başlık altında toplamak mümkündür

⁴⁸⁸ Güngör, Erol ; İslamın Bugünkü Meseleleri, İstanbul 1981, sh. 228

⁴⁸⁹ Güngör, Erol , a.g.e., sh. 176-179

* Türk milliyetçiliğinin İslam ile bütünlük gösterdiğini Nurettin Topçu'nun Milliyetçiliğimizin Esasları, S. Ahmet Arvasi'nin Türk İslam Ülküsü adlı eserlerinde ayrıntılı olarak görmek mümkündür.

⁴⁹⁰ Güngör, Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul 1993I sh. 100-110

I- Dil bir tahlil ve tecrit aracıdır. Dış alemdeki nesiller arasındaki ortak bir özelliği belirtmek ve bunu kendi başına ele almak ancak dil sayesinde mümkündür. Biz soyut ve genel fikirleri ancak kelimeler yoluyla ifade edebiliriz.

II. Dil, bir birleştirme ve sıralama aracıdır. Bu bir takım fikirlerin bir söz düzeni altında toplanması demektir. Biz dil sayesinde edindiğimiz genel fikirleri yine dil sayesinde bir birleştirme ve sıralamaya tabii tutarak yaygınlaştırabiliyoruz.

III. Dil, bir belleme ve hafızaya yardım aracıdır. Dilin ilk iki hizmeti hafıza sayesinde mümkündür.

IV- Dil, bir iletişim aracıdır. Biz duyduğumuz, düşündüğümüz ve istediğimiz şeylerin sözlerle bildiririz.⁴⁹¹

Sonuç itibariyle bu dört unsur dilin sosyal ve ferdi görevidir. Dil ile düşünce de birbirinden ayrılmaz. Dilin fonksiyonu söz ile fikir arasındaki iletişimi sağlamaktır.

Toplum ile dil arasındaki ilişkide dikkatimizi çeken husus toplumun yapısında meydana gelen bir değişme dile de yansımaktadır. Hakikatte bir dilde görülen en tabii ve şumüllü gelişme cemiyette meydana gelen büyük değişiklikler devrine rastlamaktadır. Kültürde meydana gelen değişme (Bir başka kültür veya medeniyetle karşılaşma) neticesinde, dil de bu değişmeden etkilenir. Dil bu değişme karşısında yabancı kültür unsurunu, ya kendi kültüründe bir kavramla karşılık verecek ya da bu yabancı unsurun kavram karşılığının olduğu

⁴⁹¹ Huyugüzel, Faruk , Necip Türkçü , Ankara ,1988, sh. 95-100

gibi almak durumunda kalacaktır. Böylece yerli kültüre maledecektir. (Klasör, Biberon v.b.)⁴⁹² Dil ve kültür ilişkisinde önemli olan dilin kendi yapısını koruyarak gelişmesidir. Her milletin dilini yüzlerce, binlerce yabancı kelime girmiştir. Sadece kendi kültür unsurlarının oluşturduğu ve diğer dillere kapalı olan bir millete bugün dünya coğrafyasında rastlanmamaktadır.

Millet açısından dil; millet bağının esasıdır. Milletler dilleri sayesinde milli varlıklarını muhafaza ettiklerine göre⁴⁹³ milliyetçilik açısından dilin önemi büyüktür. Çünkü bir lisanı yaşatan kuvvet, onun reel varlığıdır.⁴⁹⁴

Erol Güngör milliyetçilik açısından dilin önemini belirtirken üzerinde durduğu mesele Türk dilindeki değişme ve bu değişme sonucunda ortaya çıkan problemlerdir. Erol Güngör'ün ifadesiyle bugün gençlerimizin çoğu Türkçe'yi arılaştırmanın yani dilimizdeki kelimelerin çoğunu atarak yerlerine yenilerini uydurmanın milliyetçilik oldupunu zannetmektedirler. Bir şeyin yabancı kaynaklı olması ancak kültürün özünü veya bütününe aykırı düştüğü takdirde bizi düşündüröelidir. Dilimizdeki kelimelerin kültürümüze aykırı düşmesi şöyle dursun kültür diye ne ortaya koymuşsak hepsi de bu dille yapılmıştır. Türk kültürünün özü ve bütünü kültür eserlerinde kullanmış olduğunuz Türkçe'dir . O halde milliyetçilik adına milli kültürü ortadan kaldırmaya

⁴⁹² Turhan, Mumtaz , Garplılaşmanın Neresindeyiz?, İstanbul 1980, sh. 277-284

⁴⁹³ Şapulya, Enver Behnan ; a.g.m., sh. 27

⁴⁹⁴ Fındıkoğlu, Z. Fahri ; "Namık Kemal ve Onun Yaşayan Tarafları", Ülkü Halk Evleri ve Halk Odaları Dergisi, Sayı:94, Cilt:16, 1940, sh. 296

çalışmak Türk milletine en büyük düşmanlığı yapmak demektir.⁴⁹⁵ Türk milliyetçiliği ile Türk dili arasında sıkı bir ilişki vardır. Yeni yetişen nesil bir önceki neslin dilini anlamıyorsa o zaman "kültür buhranı" ortaya çıkar. Erol Güngör Türk dili ve kültüründe böyle bir buhranın oluşması sebebi üzerinde de durmaktadır.⁴⁹⁶ Türk dilinde meydana getirilen bu değişimin milliyetçilik ve Atatürkçülük adına yapılmış olarak⁴⁹⁷ görmeyen Erol Güngör, Türk dilinin kaynağını Türk kültürüne bağlamaktadır.

2.1.2 MİLLİYETÇİLİK VE KÜLTÜR :

Erol Güngör'e göre kültür bir milletin kendi hayati problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar içinde standart hale getirdiği usuller ve vasıtalarıdır.⁴⁹⁸ Erol Güngör Kültür kavramına çok büyük önem vermiştir. Ona göre toplumu tanıma ve diğer toplumlardan farklı kılan temel unsur kültürdür. Kültürde ise tutum ve davranışlara önem vermektedir.

Erol Güngör "Milli kültür" kavramından ise bir milletin maddi ve manevi bütün kıymet hükümlerini anlamaktadır. Milliyetçiliğin temelinde de ise milli kültür bulunmaktadır.⁴⁹⁹

Erol Güngör'e göre bu gün milliyetçilerin milli kültür davası karşısında başlıca iki iddia bulunmaktadır. Bunlardan birincisine göre

⁴⁹⁵ Güngör, Erol , "Milliyetçilik ve Dil", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı:87, Cilt, 8,1981, sh. 29

⁴⁹⁶ Güngör, Erol ; Düünden Bugünden Tarih Kültür Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh. 57-64

⁴⁹⁷ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 57-58

⁴⁹⁸ Güngör, Erol , Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh. 76

⁴⁹⁹ Güngör, Erol ; Düünden Bugünden Türk Kültür Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh. 170-176

milli kültürler insanlık alemi içindeki birliği ve bütünlüğü bozmakta veya büyük bir birliğe engel olmaktadır. İnsanlar ve cemiyetler arasındaki ayrılıkları en aza indirmek veya ortadan kaldırmak yerine bu ayrılıkları teşvik edersek milletler için mutluluk yerine felaket hazırlamış oluruz. İnsanların ve medeniyetlerin ölümüne yol açan savaşlarda hep bu farklılaşmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İnsanların kaynaşması önce kültürlerin kaynaşmasını ve bütün dünyanın tek bir medeniyet içine girmesini gerektirir. Bundan dolayı milliyetçilik birleştirici değil ayrıcı bir harekettir.

İkinci iddiada ise bir vaka hakimdir. Bu Batı medeniyeti hızla bütün dünyayı kaplamakta ve mahalli farkları ortadan silecek kadar güçlü görünmektedir. Bu durumda milli kültürlerin varlığını korumak veya geliştirmek boşuna bir gayrettir.⁵⁰⁰

Erol Güngör bu iddiaların milliyetçilik hakkındaki yanlış telakkilerden doğduğunu belirtmektedir. Bugünkü Batı dünyası milliyetçilik denince daha çok faşizm ve nazizmi anlamaktadır.⁵⁰¹

Erol Güngör'ün milliyetçilik ve kültür ilişkisine bakış açısını temelinde toplum bulunmaktadır. Milliyetçiliğinde temelinde toplum bulunmaktadır. Kendi milletinin kültür değerlerini yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak bulunmaktadır. Erol Güngör'e göre milliyetçilik ve kültür kavramlarını birbirinden ayırarak incelemek mümkün değildir.⁵⁰²

⁵⁰⁰ Güngör, Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh. 108

⁵⁰¹ Güngör, Erol ; a.g.m., sh. 8

⁵⁰² Hacıeminoğlu, Necmeddin ; a.g.m. , sh. 45-46

2.1.3 MİLLİYETÇİLİK VE TARİH ŞUURU :

Erol Güngör'e göre millet olmanın vasıflarından biri de uzun bir tarihe sahip olmaktır. Çünkü milleti oluşturan kültürün kökleri de tarihte bulunmaktadır. Erol Güngör tarihin önemini bir milli tarih şuuru ile açıklamaktadır.⁵⁰³ Bu açıdan Erol Güngör milliyetçiliği şöyle tanımlamaktadır "Milliyetçilik esas itibariyle tarih hakkında bir yorum ve bu yoruma bağlı olarak öngörülen pratiklerden ibarettir."⁵⁰⁴

Tarih şuurunu ise "...Millet fertlerinin kendi tarihleri hakkındaki düşünceleridir. Bu düşünce bazen gerçek tarihe uygun olabilir. Bazen olmayabilir.." ⁵⁰⁵ şeklinde tanımlayan Erol Güngör'de tarih önemli bir yere sahiptir. Toplum açısından tarihin iki görevi vardır:

a). Maziye aydınlatmak, nesilden nesile aktarılan umranı incelemek,

b). Bugünkü umranı, milli mirasla münasebetleri içinde aydınlatmak⁵⁰⁶ tır. Bundan dolayı tarih şuurunu milliyetçilik için önemi büyüktür. Erol Güngör'e göre milli tarih ceyranları ile milliyetçilik hareketlerinin birlikte gelişmesinin nedeni her ikisinin de millet realitesine dayanmasıdır. ⁵⁰⁷ Sonuç olarak milli tarih şuuru ile milliyetçilik birbirinden soyutlanamaz. Erol Güngör millet ile milli tarih arasındaki ilişkiyi milliyetçilik açısından iki bakımdan önemli bulur: Birincisi tarihin millet hayatında objektif bir önemi vardır. Biz pek çok

⁵⁰³ Güngör, Erol ; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul 1986, sh. 58-60

⁵⁰⁴ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 78

⁵⁰⁵ Güngör, Erol ; a.g.e, sh. 79

⁵⁰⁶ Meriç, Cemil , Umrandan Uygarlığa, İstanbul, 1979, sh. 156

⁵⁰⁷ Güngör, Erol , a.g.e., sh. 74

şeyimizle birlikte eskiden bugüne gelmişizdir. Bu gerçeği her zaman herkese göstermek ispat etmek mümkündür.⁵⁰⁸ Türk dilinin en az Göktürkler kadar eski olduğunu bütün dünyanın bildiğini belirterek böyle bir dilin varlığı Türklerin Göktürklerden de yüzyıllarca önce varolduğunu ispat etmeye yeterli bir kanıt olarak görmektedir.⁵⁰⁹

Erol Güngör tarihin millet için asıl büyük öneminin subjektif manası olduğunu belirtmektedir. Bir milletin insanları çok eskilere dayanan ortak bir tarihin içinden gelmiş olmasalar bile kendilerini ortak bir tarihe sahip görebilirler veya gerçekten eski bir tarihi birlikte yaşamış gruplar kendilerini birbirlerinden ayrı sayabilirler.⁵¹⁰ İşte Erol Güngör tarihin millet açısından bu subjektif manasına "tarih şuuru" demektedir. Netice itibariyle Erol Güngör sağlam bir tarih şuuru verebilmenin ancak objektif tarih olaylarıyla subjektif tarih anlayışını mümkün olduğu kadar birbirine yaklaştırmayı çalışmakla başarılacak bir iş olarak görmektedir.⁵¹¹

2.1.4 MİLLİYETÇİLİK ve DİN :

Erol Güngör toplumun önemli unsurlarından biri olan din kavramını genel hatlarıyla şu şekilde ifade etmektedir: "...Dinler insanı kendisi ve kainat hakkında bir görüş getiri. İnsan onlarda kendi mahiyeti ve kainattaki yeri hakkında bir bilgi şeması bulur. Kendi başlangıcını ve sonunu görür. Böylece bir din insanın temel problemlerini

⁵⁰⁸ Güngör, Erol , a.g.e., sh. 78-79

⁵⁰⁹ Güngör, Erol , "Hangi Tarih", Töre Dergisi, Sayı:74, İstanbul 1977, sh 12

⁵¹⁰ Güngör, Erol , a.g.e., sh. 79

⁵¹¹ Güngr, Erol, a.g.e., sh. 86

belli açıdan izah eden bir sistemdir. Bazı dinler daha az, bazı dinler daha çok ve teferruatlı izah verir. Ama hepsinin de zihnimizi meşgul eden en soyut metafizik problemlerden yaşanan hayata ait pratik davranış kurallarına kadar her konuda aydınlatılmayı hedef edindiği muhakkaktır.⁵¹²

Erol Güngör eserlerinde ve düşüncesinde çok önemli bir yere sahip olan İslam dinini Türk toplumunun mihenk taşlarından biri olarak görmektedir. Çünkü Erol Güngör'e göre Türk kültürünün üç ana kaynağından biri de İslam medeniyetidir. Ona göre Türkler açısından İslamiyete geçiş Türk tarihi içerisinde büyük bir dönüm noktasıdır.⁵¹³

Erol Güngör'ün milliyetçilik anlayışında da önemli unsurlardan biri "din"dir. Ziya Gökalp'le başlayan Mümtaz Turhan ve Erol Güngör'le devam eden sosyolojik yaklaşımda ve kültür milliyetçiliği tarzındaki Türk milliyetçiliğinde⁵¹⁴ İslam dini çok önemli bir yere sahiptir.

Erol Güngör milliyetçilikle din ilişkisini izah ederken özellikle Türk milliyetçiliğinin önemli bir kaynağı olan İslamiyetin üzerinde durmaktadır. Çünkü Erol Güngör İslam dinini Türk milliyetçiliğini geliştiren çeşitli Türk kavimlerini biraraya getiren ve Türklerin bir millet halinde bugünlere kadar yaşamasını sağlayan yegane unsur olarak görmektedir. Bu düşüncelerini ise şu şekilde açıklamaktadır: "Türkler müslüman olmasalardı değişik isimlerde kavimler halinde dağılıp gidebilirlerdi.

⁵¹² Güngör, Erol ; "Edebiyat ve Din", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı:141, Temmuz, 1985, sh. 1

⁵¹³ Göçgün, Önder ; "Eserlerinin Işığında Prof. DR. Erol Güngör", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı:152, Haziran 1986, sh. 16

⁵¹⁴ Özakpınar Yılmaz; "Prof.Dr. Erol Güngör'ün İlmî ve Fikrî Şahsiyeti", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı:128, Haziran 1984, sh. 14

Nitekim daha önce çeşitli dinlere girerek birbirlerine düşman olmuşlardı. İlk defa müslümanlık bütün Türkleri bazı istisnalar hariç topyekün içine alacak kuvveti gösterdi" ⁵¹⁵ Erol Güngör'ün ifadesiyle İslamiyet Türk Milletinin cihanşumul bir vazife yükledi ve onu bu vazife için gerekli şeylerle teçhiz etti. ⁵¹⁶

Sonuç olarak İslam dini Türk milliyetçiliği açısından vazgeçilmez bir unsurdur. Erol Güngör Türk kültürü ile İslamiyet münasebetini eserlerinde incelemiştir.

3 . EROL GÜNGÖR'E GÖRE TÜK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU, TEMELLERİ VE ÖZELLİKLERİ :

Erol Güngör'e göre Türk milliyetçiliğinin doğuşunu ve özelliklerini açıklamaya başlamadan önce "Türk" kavramını ve ne anlam ifade ettiğini kısaca belirtmekte fayda görüyoruz. Türk sözü tarihin en eski çağlarında da belirli bir kavram veya kavimler birliğini gösteren bir ad olarak vardır. Fakat hangi eski Çin yazılı eserlerindeki işaretin Türk sözü olduğunu bulmak ilmi bir meseledir. ⁵¹⁷ Türkler dünyanın en eski ve en büyük milletlerinden biridir. Son yıllarda Orta Asyada yapılan arkeolojik araştırmalara göre tarihimiz M.Ö. 2750 yılları öncesine gitmektedir. ⁵¹⁸

Erol Güngör ise "Türk" kelimesinin ne manaya geldiğini şöyle ifade etmektedir. "Bazı araştırmacılara göre "Türk" kelimesi "Töre"

⁵¹⁵ Güngör, Erol ; "Türk Milli karakterinin Kaynakları", Töre Dergisi, Yıl:6, Sayı:42, Ankara'1974, sh. 15-16

⁵¹⁶ Güngör, Erol ; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul 1986, sh. 134

⁵¹⁷ Taneri, Aydın ; Türk Devlet Geleneği, İstanbul 1993, sh. 27

⁵¹⁸ Kafesoğlu, İbrahim , Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, İstanbul , 1970, sh. 5

kelimesinden türetilmiş bir kelimedir ki "Törük"ten bozularak "Türk" haline gelmiştir. "Törük" "Törelî, töre sahibi" demektir. Eski Türklerde töre kaynağını "Türk dini" diyebileceğimiz eski Türk inanç ve telakkilerinden alan topluluk hayatını tanzim eden hukuk normlarından ibarettir..."⁵¹⁹ Erol Güngör'e göre Türk adı çeşitli Türk boylarından birinin adı idi. Bu kelimenin aslı "Türük" olup kuvvetli anlamına gelir. M.S. 6. Yüzyılda anadili Trükçe olan bütün boyların herbiri değişik bir isimla anılmakla birlikte bunların hepsine birden "Türk" denilmeye başlanılmıştır.⁵²⁰

Türk milletinin tarih sahnesine çıkışı hakkında farklı iddialar bulunmakla birlikte Türklerin bir millet olarak tarih sahnesinde görülmesi Hun Devleti ile birlikte olmuştur.

Alman ilim adamı Sinelog Fr. Hirth eski Çin yıllıklarında araştırmalar yaparken Asya Hun İmparatorluğunda çi-çinin ölümü M.Ö. 36 halka irad ettiği nutuktan parçalara rastlamış ve hayretle görmüştürki bu ünlü Türk başbuğunun devlet anlayışı doğrudan doğruya milli duygulara dayanmaktadır. Çi-Çi'nin atalardan kalan yadigarlar arasında geniş ülkelerle birlikte, hürriyet ve istiklalin de bulunduğunu ve bu en kıymetli emanetlere ehemmiyet verilmemesinin milli ihanet sayılacağını açıklayan sözlerini, dünya edebiyatında milliyet fikirlerinin ilk gelişi diye belirten Hirth şu neticeye varmıştır. "Tarihte milliyetçiliği devlet siyasetinde temel yapan ilk devlet adamı Çi-Çi'dir."⁵²¹ Birçok tarihçi Hun

⁵¹⁹ Güngör, Erol ; Tarihte Türkler , İstanbul 1992, sh. 11-12

⁵²⁰ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 12

⁵²¹ Kafesoğlu, İbrahim ; a.g.e., sh. 12-13

Devleti ile Türk milliyetçiliğinin doğduğunu belirtmektedir. Göktürk çağında ise Türk adı yalnızca Türk kavminin adı olarak değil daha çok "Türk Devleti"ni karşılayan geniş bir deyim olarak kullanılmıştır.⁵²²

Türk milliyetçiliğinin doğuşu hakkında iki farklı düşünce hakimdir. Bunlar, Türk milliyetçiliğinin doğuşunu, Türklerin tarih sahnesini, siyasi bir devlet çıkışı olarak başlatanlar; diğeri ise Türk milliyetçiliğinin doğuşunu 1789 Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan "milliyetçilik" akımı ile başlatan görüştür. Biz bu görüşlerin tarihi temellerini ve dayanaklarını kısaca belirtmeye çalışacağız ve bu hususta Erol Güngör'ün düşüncelerini aktarmaya gayret edeceğiz.

Türk milliyetçiliğinin doğuşunu Türklerin siyasi manada tarih sahnesine çıkışı ile açıklayan görüşün savunucularının başında İbrahim Kafesoğlu gelmektedir. Kafesoğlu bu düşüncesine kanıt olarak tanınmış Alman ilim adamı Sinolog Fr. Hirth'in eski Çin yıllıklarında yapmış olduğu araştırmaların neticelerini göstermektedir. Asya Hun Devletinin başbuğlarındanb Çi-Çi'nin devlet anlayışı doğrudan doğruya milli duygulara dayanmaktadır. Fr. Hirth şu kanaate ulaşmıştır: "Tarihte milliyetçiliği devlet siyasetinde temel yapan ilk devlet adamı Çi-Çi'dir."⁵²³ Türk milliyetçiliğinin doğuşunun tarihi temelini Orta Asya'da bulanlar devlet siyasetinde bu tezi uygulayan M.S. 6. Asırda kurulmuş Göktürk Devletine dayanmaktadırlar. Göktürk Devletinin hükümdarlarından Bilge kağan'ın 734'te ölümü üzerine Orhun'da dikili kitabelerde şunlar

⁵²² Taneri, Aydın ; Türk Kavramının Gelişmesi, Ankara, 1993, sh. 66

⁵²³ Kafesoğlu, İbrahim ; "Tarihin Işığında Türk Milliyetçiliği", Türk Kültürü, Sayı:2, Aralık 1962, sh. 2

yazılıdır: "Ey Türk milleti üste gök yıkılmaz, altta yer delinmezse, devletini, töreni kim bozabilir?" bu ibareler milliyet şuurunun daha o zamanlar Türklerde varolduğunu, dışa karşı millet bütünlüğünü ve istiklalin korunması şeklinde beliren milli hakimiyet ülküsünü onlarda teşekkül ettiğini ıspatlar.⁵²⁴

Orhun Yazıtları Türk milliyetçiliğini tam kesinlikle ortaya koyan diğer bir yazılı vesika teşkil eder. Bu yazıtlarda Göktürk Hakanı Türkleri dünyanın tek hakim milleti olarak vasıflandırmakta, sevgi ve saygıyı övmekte, Türk yurdu mukaddes Ötüken toprağına hiç bir yabancının ayak basamayacağını bildirmektedir.⁵²⁵

İslamiyetin Türkler tarafından kabul edilişi de Türk Milliyetçiliği açısından büyük önem taşımaktadır. Türklerin İslamiyeti kabul etmesinden sonra Türk dili ve kültürünün üstünlüğünün 11. asırda Kaşgarlı Mahmut, 15. asırda Ali Şir Nevai eserlerinde⁵²⁶ Türk milliyetçiliğini bir fikir ceryanı olarak savunuyorlardı. Büyük Selçuklu Devleti ve Anadolu Selçukluları; sanatı, edebiyatı, kültür, iktisadı yapısı devletinde yaşattığı büyük insanlık ideali ile milliyetçiliğimizin en büyük temellerini attılar.⁵²⁷ Atılan bu temel üzerinde Osmanlı Devletinde bilhassa II. Murat zamanında aynı milliyetçi duyguların bir kere daha şahlandığı görülür.⁵²⁸

⁵²⁴ Kuran, Ercüment; Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleleri, Ankara, 1994, sh. 77

⁵²⁵ Kafesoğlu, İbrahim, a.g.m., sh. 2

⁵²⁶ Kuran, Ercüment, a.g.e., sh. 92

⁵²⁷ Erverdi E. Özer D. Debbağoğlu ; a.g.e., sh. 45-50

⁵²⁸ Kafesoğlu, İbrahim; a.g.e., sh. 14

Türk milliyetçiliğinin doğuşunun diğer Batı milletlerindeki milliyetçilik hareketi ile başlatan aydınlarımıza göre 1789 Fransız İhtilali sonrası batıda etkili olan milliyetçilik akımı kısa sürede bir çok milleti bünyesinde barındıran Osmanlı Devletinde etkili olmaya başlamıştır. Milliyetçiliğimizin siyasi bir şuurla doğması, Balkan Harbi sıralarına rastlamaktadır. Müslüman ve hıristiyan olsun, Türk olmayan bütün vatandaşlar bütün kitleler tarafından arkadan vurulan ve yalnız bırakılan Türkler bu vatani kuranlar tutunacak manevi bir destek aradıkları vakit bizzat kendilerinin varlığından başka bir kuvvetin kalmadığını anladılar.⁵²⁹

İşte bu dönemle birlikte Türk milliyetçiliği bir kurtuluş olarak görülmüştür. Çünkü Niyazi Berkes, Osmanlı Devletinin yapısı itibariyle Türk aydınları arasında başlayan "halka doğru" hareketi sosyal reformlar ve kalkınma ile Türk halkına ulaşmaonu aydınlatma, amaçlarını kaybederek Türkçülük şekline girmeye başladı⁵³⁰ ğını belirtmektedir. Doğuştan itibaren bir kaç inkişaf merhalesinden geçen milliyetçilik fikri önce Osmanlı İmparatorluğunun kozmopolit bünyesi içinde eriyen Türk unsurunun uyanıp kendine gelmesi, varlığına ve birliğine sahip olma şuurunu edinmesi ihtiyacına cevap vermiş ve Türkçülük şeklini almıştır.⁵³¹ Ali Fuat Başgil'e göre Türk milliyetçiliğinin önemli bir merhalesi Kurtuluş Savaşı döneminde olmuştur. Milli devlet

⁵²⁹ Arık, Remzi Oğuz; Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz, Ankara, 1981, sh. 12

⁵³⁰ Berkes, Niyazi ; Türk Düşününde Batı Sorunu, Ankara, 1975, sh. 63

⁵³¹ Başgil Ali, Fuat; "Millet, Milliyet, Milliyetçilik" Türk Yurdu, Sayı:271, S.1, Mart 1956, sh. 4-5

fikri ağır basmıştır ve Türkiye Cumhuriyeti temeli bu iman üzerine atılmıştır.⁵³²

Netice itibariyle Türkiye'deki milliyetçilik akımlarını iki kategoriye ayırmak mümkündür.

a) Batı tipi milliyetçilik,

b) Miili kültüre, tarihe ve İslama bağlı antibatıcı milliyetçiler ,

Batı tipi milliyetçileri de kendi içinde iki gruba ayırabiliriz.

- Türkçüler: Türk ırkının ve tarihinin müdafasını yapmalarına rağmen ırçılık fikrini batı'dan almaları, fikir babalarının Loen Cahun ve do Guines bakımından Batı menşelidirler. Oysa tarihimizde "ırkçı hareketler" hiç görülmemiştir.

- Milli kültür ve tarihi inkar etmemekle birlikte Batılılaşma gereğine inanan milliyetçiler: Bunlar ise kendi kültürümüzün batının ilim ve tekniği ile bağdaştırmaya çalışan Doğu-Batı sentezcileridir.⁵³³

1960'lara kadar Türk milliyetçileri dikkatlerini daha çok İslam öncesi Türk tarih ve kültürü üzerinde topluyorlardı. İbrahim Kafesoğlu, Osman Turan, Dündar Taşer ve Erol Güngör'ün ilmi çalışmaları neticesinde "İslam Çağı" önem kazanmış ve "Türklük" ile "İslam" birbiriyle kaynaştırılmıştır.⁵³⁴

Erol Güngör'ün ifadesiyle Türk milliyetçiliğinin temel meselesi İslamiyetin savunulması olmuştur. Milliyetçi Türk aydınları her türlü fikir akımlarını karşı İslamiyeti savunmuşlardır.

⁵³² Başgil, Ali Fuat; a.g.m., sh. 4

⁵³³ Erverdi, Özer D., Debbağoğlu A; a.g.e., sh. 77-78

⁵³⁴ Kuran, Ercüment ; a.g.e., sh. 94

Erol Güngör, Türk milliyetçiliğinin doğuğu itibariyle çok eskilere grrlebileceğini belirtmekle beraber, milliyetçiliğin "moderin bir millet" olma yolunda rehber teğkil edecek bir fikir ve inanç sistemi olarak ortaya çıkmasını Ziya Gökalp'la bağlatmaktadır.⁵³⁵ Erol Güngör Türk milliyetçiliğinin geliğeime çizgisi ve bu geliğeimeye Şekil veren hadiseler bu hadiselerin sebepleri üzerinde durarak Türk milliyetçiliği meselesini tahlil etmektedir. Erol Güngör, Ziya Gökalp'in büyük otoritesi ile milliyetçilere kendi etrafında tutmaya ve böylece birleşik bir hareket yaratmaya yettiğini belirtmektedir.⁵³⁶ Bunun sebebini ise Gökalp'in zamanında milliyetçiliğin meselelerini aydınlarımıza birbirinden fazla uzaklaŐtıracak kadar kompleks olmamasına bağlamaktadır. Daha sonraki yıllarda ise iktidarda bulunanlar ile onlara muhalefet eden milliyetçi aydınlar arasındaki anlaŐmazlık her iki grubun milliyetçiliği değişik Şekillerde yorumlamalardan ve uygulamalarından ileri gelmektedir. Bu yorum farkı ise inkılapçıların Őven bir milliyetçilikten totaliter ve despotizme kadar götürmüş bu kadro dışında kalan milliyetçiler ise başlıca iki görüş etfarında toplanmıŐtır. Anadoluculuk ve Türkçülük

Erol Güngör, Türkçülük akımının, Ziya Gökalp'ten çok daha sonra Rıza Nur'un Şahsı ve fikirleri etrafında kümeleŐen bir grubun yürüttüğü harekete verilen addır. Bunlar C.H.P.'nin milli Őeflik döneminde "ırkçı-turancı" diye de isimlendirilmiŐlerdir.⁵³⁷

⁵³⁵ Güngör, Erol ; Dünden Bugünden Tarih Kültür Milliyetçilik, İstanbul 1993, Őh. 152

⁵³⁶ Güngör, Erol ; a.g.e., Őh. 152-153

⁵³⁷ Güngör, Erol ; a.g.e., Őh 153

Erol Güngör "Türk milliyetçiliği" kavramını Türkiye'de müsbet bir kıymet hükmü taşıdığı için diğer ceyranlarda milliyetçilik iddiasını büsbütün bırakmış olmadıkları için inkılapçıların da kendilerini milliyetçi olarak gördüklerini belirtmektedir. Oysa Erol Güngör inkılapçıların modernleşme teşebbüslerini "Fransızlaşmaktan başlamak üzere uzun bir mesafe olarak "marksizm"e kadar geldiğini belirtmektedir. ⁵³⁸

İnkılapçılar içindeki "medeniyet" arama eğilimini pek garip bulan milliyetçileri inkılapçılar "Osmanlıcı" kavramı ile ifade etmişlerdir. ⁵³⁹

Oysa Erol Güngör Osmanlıcılık kavramını bizim tarihimizde Tanzimattan sonra ortaya çıkmış yarı fikri, yarı siyasi bir ceyranın adı olduğunu belirterek "Osmanlılık" ile "Osmanlıcılığı" birbirine karıştırmamak gerektiğini belirtir. Osmanlılık Türk medeniyetin ve Türk milletinin mensubu olmak manasını taşıırken Osmanlıcılığın ise bu medeniyete Avrupa'nın empoze ettiği bazı unsurları sokmak manasına geldiğini belirten Erol Güngör bu yüzden Osmanlıcılara "inkılapçıların öncüleri" saymaktadır. ⁵⁴⁰ İnkılapçılara göre milliyetçilik Osmanlı devletinden kurtuluş hareketi manasına geliyordu. Erol Güngör bu ifadenin hem doğru hem de yanlış taraflarını açıklamaktadır. Doğru tarafını açıklayan Erol Güngör Türklerin I. Dünya Savaşının sonuna kadar çeşitli kavimleri de idaresi altında toplayan bir imparatorluğa sahiptiler. Avrupa devletleri ve Rusya Türk devletini içeriden parçalamak üzere Türk olmayan kavimler arasında milliyetçilik ceyranını teşvik ediyor, onları imparatorluktan

⁵³⁸ Güngör, Erol , a.g.e., sh. 152-165

⁵³⁹ Güngör, Erol ; Türk Kültürü ev Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh. 12-20

⁵⁴⁰ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 12-20

koparmaya çalışıyordu. İmparatorluğun yıkılmasıyla veya ondan biraz önce devlet statüsünü kazanan bu "halkların milliyetçiliği" hakikaten imparatorluktan kurtulma hareketi şeklinde başlamış ve devam etmişti. Bulgar, Yunan, Sırp, Karadağ hatta Arap "milliyetçileri" bu türlü birer hareketti. O memleketlerde okutulan tarih kitapları bir zamanlar o ülkenin Türk idaresinde olduğunu sonradan milli şuurun doğması ile Türk idaresini isyan edip bağımsızlıklarına kavuştuklarını yazar.⁵⁴¹ şeklinde belirtilen bu milliyetçilik anlayışının bu milletler için doğru olduğunu belirten Erol Güngör, Türk milliyetçiliğinin bu hareketler arasında sayılmasını akıl alacak bir iş olarak görmemektedir. Bundan dolayıda inkılapçıların milli mücadele anlayışının imparatorluğu ayakta tutmak isteyenlerle onu yıkıp Anadolu yarımadasına çekilmek isteyenler arasındaki bir savaştan ibaret görmektedir.⁵⁴² Türkçüler ise inkılapçılar gibi Avrupacı olmadıkları için yeni Türkiye'nin kültür temelleri atılırken Batı'dan ziyade eski Türk kültürünün esas alınması tercih ettiklerini belirten Erol Güngör, Anadoluocuların ise o günün şartlarında daha realist ve Gökalp'a daha yakın bir tez etrafında birleştiklerini belirtmektedir. Erol Güngör çok partili demokrasiye ve dolyısıyla fikir hürriyetine kavuştuğumuz zaman Türkiye'deki milliyetçiler manzarasını şu şekilde açıklamaktadır:

Erol Güngör Türk milliyetçiliğindeki atılımın 1950-1960 yılları arasında olduğunu ifade etmektedir. Bunun sebebini ise 1950'den

⁵⁴¹ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 17-20

⁵⁴² Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 17-20

itibaren başlayan sretli sosyal ve iktisadi değişmelerle birlikte fikir ve ideoloji hareketlerinin de artmasına bağlamaktadır. Bilhassa cemiyetler kanununun değişmesi neticesinde kolaylıkla ve süratle ortaya çıkan derneklerden pek çoğu milliyetçi derneklere Erol Güngör bu yıllarda Anadoluçuluk cereyanının bir fikir hareketi olarak tarihe karıştığını belirterek gençlerin daha çok Türkçülerin yayınlarıyla beslendiğini belirtmektedir.⁵⁴³

Erol Güngör, 1950-1960 devresinin milletin oluşmasında İslami kıymetlere ağırlık verenlerle Trkçleri birleştirmek için çabaları içinde geçtiğini belirtmektedir. Bu devredeki milliyetçi liderler gençlere yol göstermemişler; zira gençlik onları kendilerini rehber olmaya itmiştir.⁵⁴⁴ Erol Güngör bunu milliyetçi hareketin şahıslara bağlı olmayışı ve köklü bir sosyal hareket olmasıyla izah etmektedir.

Erol Güngör, Türk milliyetçilerinin yönünü Batı'dan kendi milletine çevirdiğinde millette iki gerçeği gördüğünü belirtmektedir. Bunları ise şöyle özetlemektedir: "... Bir defa İslam dini bizim milliyetçiliğimizin en mühim bir unsuruydu ve onun ihmal edilmesi için hiçbir ciddi sebepte mevcut değildi. Diğer taraftan bizi başka müslüman cemiyetlerden ayıran pek çok hususiyetlerimiz vardır ki bunlar bizim bir millet halinde telekkl edişimizden yani Türk olmamızdan ileri geliyordu.

Erol Güngör, Türklükle Müslümanlığın birbirinden ayrı şeyler olarak düşünlemeyeceğini ifade ederek bu unsurlardan birine bilhassa

⁵⁴³ Güngör, Erol ; Dünden Bugünden Tarih Kültür Milliyetçilik, İstanbul 1993, sh. 156-157

⁵⁴⁴ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 157

önem vererek diğerini ihmal eden "Milliyetçi liderler"i bu noktada birleşmeye davet etmenin ⁵⁴⁵ en iyi iş olacağını belirtmektedir. Erol Güngör bu yönüyle Türk-İslam kültürünün meseleleriyle ilgilenmiş ⁵⁴⁶ ve bu meseleleri Türk milliyetçiliğinin temel uğraşı olarak kabul etmiştir.

Erol Güngör, 1950-1960 yılları arasındaki milliyetçilik hareketini bir kültür hareketi olarak nitelendirmektedir. Bu yıllardaki Türk milliyetçiliğinin siyasi bir boyutunun bulunmadığını belirtmektedir. Bunun sebebini de şöyle açıklamaktadır:"... Milliyetçilik bir çeşit ideoloji hareketidir. İdeoloji hareketleri ise askeri geçim seviyesinin üstüne çıkamamış bir memlekette kuvvet kazanamaz. Bu yüzden Cumhuriyetin ilk yıllarında 1960'a kadar cemiyetin her sektöründe milliyetçi şahsiyetleri, hatta idareci ve üyelerin çoğunluğu milliyetçi olan partilere rastladığımız halde milliyetçiliği bayrak yapan onu temel prensip olarak ileri süren hiçbir organizasyon görmedik..." ⁵⁴⁷ Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti Devleti yerine getirdiği fonksiyon itibariyle günümüzde küçük bir Balkan veya Ortadoğu ülkesi olmadığını ve bölgesinde önemli bir denge unsuru olduğunu belirterek Türk milliyetçiliğinin günümüz itibariyle geldiği aşamayı şöyle açıklamaktadır.

"... Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün olduğu bütün milliyetçilerin temel prensibidir. Bu bakımdan onlar millet kavramı yerine "Halk ve haklar"dan bahseden "sosyalistler"den

⁵⁴⁵ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 157

⁵⁴⁶ Ateş Mustafa ; "Erol Güngör'ün Ardından"; Türk Edebiyat Dergisi, Sayı:116, Haziran 1983, sh. 18

⁵⁴⁷ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 158

ayrılmaktadırlar. Onlar karşısında birleşik bir kitle teşkil etmeleri son derece tabidir. Ülke ve milletin bölünmezliği prensibi her türlü mezhep ve bölge ayrılıklarını reddettiği için bu türlü ayrılıkları siyasi menfaat için basamak yapmak isteyenlerin karşısında milliyetçiler yine birleşecek, birleştirici olacaklardır. Milliyetimizin İslam dini dışında düşünülmemeyeceği fikri yine milliyetçileri birleştiren bir prensiptir. İslamiyet milli kültürümüz içinde müteala edildiği için burada laiklik prensibine aykırılık diye bir şey zaten bahis konusu olmaz. Milliyetçiler Türk Devleti, Türk Milleti ve Vatanı gibi Türk tarihinin de bölünmez bir bütün olduğunu kabul ederler. Türk milleti Suriye veya Irak gibi tarihin belli bir anında birden bire ortaya çıkarılmamış çok eski zamanlardan bu yana tabii olarak teşekkül etmiştir.

Görülüyor ki milliyetçilik "Birlik" prensibine dayanmaktadır ve milliyetçilerde bir memlekette birliği kurmak veya ayakta tutmak için uğraşan insanlardır..."⁵⁴⁸

Erol Güngör netice itibariyle "milliyetçilerin en çok dikkat etmeleri gereken bir hasas denge noktası duragan bir muhafazakârlıkla milliyetçiliğin birbirine karıştığı yerdir." şeklinde ikazda bulunmaktadır.⁵⁴⁹

C . EROL GÜNGÖR'E GÖRE TÜRK KÜLTÜRÜ KAVRAMININ TAHLİLİ :

Erol Güngör Türklerin tarih sahnesine çıkışı bakımından dünyanın en eski milletlerinden bir olduğunu belirtmektedir. Erol Güngör'e göre

⁵⁴⁸ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 162

⁵⁴⁹ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 179

Türk kültürünün kaynaklarını ve günümüzdeki görünümünü açıklamadan önce yine Erol Güngör'ün bakış açısı ile Türklerin sosyal yapısını ve eski Türk kültürünün vasıflarını belirtmekte fayda vardır.

Erol Güngör'e göre "ilk Türkler, yani bizim en eski atalarımız bugünkü Orta Asya diye bilinen yerde, Tanrı Dağları ile Altay Dağları arasında yaşıyorlardı. Tarih öncesi insanlar ve kültürlerle uğraşan bilim adamlarının o bölgelerde yaptıkları kazılardan edinilen bilgilere göre Türkler beyaz ırktan ve geniş kafalı ve orta boylu insanlardı. Burası Çin ile sınırdaş olan bir ülkeydi. Bu yüzden Türklerin eski tarihlerine ait bilgilerin pek çoğunu Çin tarihlerinden öğreniyoruz. Çin tarihleri M.Ö. 2000-1000 yılları arasında ilk Türk hükümdarlarından bahsediyorlar. Böylece Türklerin bilinen tarihi 4000 yıllık bir tarihtir"⁵⁵⁰ Eski Türklerin kültürü "bozkır" kültürü ile ifade edilmektedir. Bozkır kültürünü ise Türklerin siyasi ve sosyal yapısı oluşturmaktadır. Türk cemiyeti iki tabaka halinde idi. Birincisi idare edenler zümresi ki bunlar belli ailelerden gelirlerdi. Beylerin dışındaki büyük halk kitlesine "Karabudun" denirdi. Fakat beylerin idareci olmaktan daha fazla bir imtiyazı yoktu. Yani bunlar servetleri ve yaşayışları dolayısıyla halktan ayrı insanlar değildi.⁵⁵¹

Türklerde "il" deyimini (Göktür, Uygur) devlet anamına geliyordu. İli şu şekilde tarif edebiliriz. "... Emniyet ve adaleti sağlayan ve bunu amaç tutan kuvvetli sözü geçen bir hakimiyete iteat ve imkiyat eden

⁵⁵⁰ Güngör, Erol ; Tarihte Türkler , İstanbul 1992, sh. 11

⁵⁵¹ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 53

teşkilatlanmış müstakil bir topluluktur.⁵⁵² Eski Türklerin devlet geleneğinde kağansız il ilsiz kağan düşünülemez. Eski Türk yazıtlarında (Orhun Kitabesiv.b.) il sözü kağandan önce gelmektedir. Türk kültüründe başlıca önemli olan "Millet", "il", "Töre" kavramlarıdır. Bunları uygulayan ise kağandır.⁵⁵³ Oğuzlarda bağımsız toplumlara il adı verilirdi.⁵⁵⁴ Eski Türklerde vatan kavramı çok önemli bir yer işgal etmektedir. Eski Türklerde idari yapılanmayı anlayabilmek için Türklerin sosyal yapısını bilmek lazımdır. Türk toplumun temelinde aile bulunmaktadır. Türk sosyal yapısını şu şekilde belirtebiliriz:

Oğuş : Aile

Uruğ : Aileleler birliği

Bod : Boy, Kabile

Budun : Boylar birliği

İl (El) :Müstakil topluluk, devlet , imparatorluk⁵⁵⁵

Erol Güngör Türk sosyal yapısındaki bu yapılanmanın temelinde aileyi görmektedir. Erol Güngör'e göre aileden sonraki en büyük sosyal birlik uruk'tur. Soylar birliği veya uruka Boy denir. Boy beyleri, cesareti, mali kudreti ve doğruluğu ile tanınmış kimseler arasından seçim yoluyla işbaşına gelirlerdi.⁵⁵⁶ Bozkır Türk Devletlerinde hükümdarlar çeşitli ünvanlar taşımışlardır. Bunlar arasında Türk tarihinde en yaygın olan

⁵⁵² Arsal, S. Maksudi; Türk Tarihi ve Hukuk, İstanbul, 1947, sh. 267

⁵⁵³ Ögel, Bahattin ; Türk Kültürünün Gelişme Çağları II. İstanbul 1993, sh. 29-30

⁵⁵⁴ Gökalp, Ziya ; Türk Medeniyeti Tarihi(Haz. Yalçın Toker), İstanbul 1989, sh. 158

⁵⁵⁵ Kafesoğlu, İbrahim; Türk Milli Kültürü, İstanbul 1991, sh. 211

⁵⁵⁶ Kafesoğlu, İbrahim ; a.g.e., sh. 217-218

"Kağan" idi.⁵⁵⁷ "Han" deyimini "il" ile birlikte 3. asırdan beri Türklerce bilindiği belirtilmektedir. Eski Türk devletlerinde hükümdarlık belgeleri şunlardı. Otağ, Örgin, (Taht), Tuğ, Davul, yay v.b.⁵⁵⁸ Erol Güngör ise hükümdar tuğunun tepesinde altından bir kurt başı bulunduğunu ifade eder. bunun sebebini ise Türklerde hükümdar ailelerinin Asena soyundan geldiğine inanılmış olduğunu ve çok sonraları da bunun Osmanlı'nın kuruluş döneminde kurulduğunu belirtir. Osman Gazi'ni Osmanlı Devletini kurduğu zaman hükümdarlık alameti olarak, davul ve sancak sahibi olmasını bu eski Türk adetinin bir devamı olarak görmektedir.⁵⁵⁹ Han bgütün önemli işlerinde kurultay şeklinde toplanmış olan Beylere danışmak mecburşyetindedir. "Töre"de Han'ı bağlamaktadır.⁵⁶⁰ Han'ın en önemli görevi ise Türk milletini devletsiz bırakmamak ve boylarını biraraya toplamaktır.⁵⁶¹

Hun imparatorlarını mesela Mete'ye "Gök tanrının tahta çıkardığı tanrı kutu "Tanhu"denirdi. Bu yüzden Türklerde asıl zadelerin ve hükümdarların idam edildiği sırada kanları akıtılmazdı. Bu uygulama Osmanlı Türklerinde de devam etmiştir. Türk kağanları kudretini gökten yani tanrıdan alırdı. Bu yüzden iktidar gökten yere doğru kadame kadame dağılmaktadır.⁵⁶²

⁵⁵⁷ Güngör, Erol , a.g.e., sh. 53

⁵⁵⁸ Kafesoğlu, İbrahim ; a.g.e., sh. 255

⁵⁵⁹ Güngör, Erol, a.g.e., sh. 55

⁵⁶⁰ Arsal, S. Maksudi , a.g.e., sh. 268-269

⁵⁶¹ Niyazi, Mehmet; Türk Devlet Felsefesi, İstanbul 1993, sh. 84

⁵⁶² Niyazi, Mehmet ; a.g.e., sh. 84

Yusuf Has Hacıp ise hakanların görevlerini ikiye ayırmaktadır. Dışarıdan gelen tehlikelere karşı kılıncını kullanarak iç huzuru sağlamak ve töreyi korumaktı. Eski Türklerde Hakan seçiminde yetenek ve liyakat aranıyordu.⁵⁶³ Çünkü hakan'ın görevi ilini ve halkını payidar etmektir.

Erol Güngör, Türk kültürünün üç ana kaynağı olduğunu belirtmektedir.

Türklerin müşterek tarih ve dil sahibi bir kavim olarak çok eskiden beri edindikleri ve geliştirdikleri vasıflarıyla Anadolu'ya yerleşen Türklerin kavmi özellikleri

İkinci, İslam medeniyeti

Üçüncüsü de Anadolu'da ve Rumeli'de geçen uzun bir tarih boyunca edindikleri bilgi ve tecrübe olarak sıralamaktadır.⁵⁶⁴

Erol Güngör Türk kültürünün bu kaynaklarını açıklarken İslamiyete geçişi Türk tarihi içinde büyük bir dönüm noktası olarak görmektedir. Fakat Türk kültürü incelenirken İslamiyetten önceki Türk kültürünün ihmal edilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Milli varlığımızın temel taşlarından biri olan dilimiz bize eski kültürümüzden intikal ettiği için bizi bir anda Orta Asya'daki Göktürlere ve onlardan daha öncekilere bağlamaktadır.⁵⁶⁵ Bu dil ve tarih birliğinin yanında Türklerin İslamiyeti kabul etmesi ile birlikte hem İslam dünyasına daha sonraları da sırayla Anadolu'ya, Balkanlar'a ve Orta Avrupa'ya hakim olunca bu milli ananelere ve İslamın yüksek dini ve hukuki prensiplerine bağlı kalarak asırlar boyunca bir çok yabancı kavim, din ve

⁵⁶³ Ögel, Bahattin ; Türklerde Devlet Anlayışı, Ankara 1982, sh. 68-69

⁵⁶⁴ Güngör, Erol ; kültür değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul, 1983, sh. 133

⁵⁶⁵ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 133

mezheplere hak ve hürriyet bahşetmişlerdir.⁵⁶⁶ Bu idrak alemini şekillendiren Türklük Şuuru ile İslam anlayışdır.

1. EROL GÜNGÖR'E GÖRE ESKİ TÜRKLERDE DİNİ HAYAT :

Eski Türklerin dini ve mitolojisi hakkında Çin, İslam ve batı kaynaklarında bir çok bilgi bulunmakla beraber bu bilgiler çok dağınık olduğu için bunlardan faydalanmak zordur. Türk kavimlerinin örf adet ve inançlarında son devirlere kadar muhafaza edilmiş olan eski dini telakkilerin ve geleneklerin menşelerini araştırırken İskit ve Hun devirlerinin Orta Asya ve Doğu Avrupa'yı bir bütün olarak almak icap etmektedir. M.Ö. 2. yüzyıllarda Çin Vakünüvis'lerinde Hunlarda tespit edilen Gök Tanrı, Güneş, Ay, Yer, Su, Atalar ve Ölüler Kültü Türk kavimlerinde Muhtelif kültürlerin tesirleri altında kalmalarına rağmen son devirlere kadar devam ettirilen Kült'lerdir. Ama bunlar çağdaş Altaylı'larda ve Yakutlarda görülmektedir. Bununla beraber Altay ve Yakut şamanları bütün halinde eski Türk dini olarak kabul edilemez.

⁵⁶⁷ Çin kaynaklarının verdikleri haberlerden anlaşıldığına göre eski Orta Asya Şamanizminin esasları Gök Tanrı, Güney, Ay, Yer, Su, Atalar, Ateş Kült'leri idi.⁵⁶⁸ Hunlardan sonra Orta Asya'da devlet kuran muhtelif sülalelerden bahseden Çin kaynakları bunlarında Gök Tanrıya, Yer Suyu, Güneşe, Aya, Atalara, kurban sunduklarını yazmışlardır.⁵⁶⁹

⁵⁶⁶ Turán, Osman; Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, Cilt:1, İst. 1969, sh. XI

⁵⁶⁷ Kafesoğlu, İbrahim ; "Kültür ve Teşkilat , Türk Dünyası El Kitabı, I. Cilt, 1992, sh. 208

⁵⁶⁸ Kafesoğlu, İbrahim ; a.g.e., sh. 289

⁵⁶⁹ Kafesoğlu, İbrahim, a.g.e., sh. 290

Çin saraylarına yakından aşına olan Bilge Hkan'ın Buda ve Lautsizm mabetleri bina ettirmek istediği zaman veziri olan Tonyukuk "Buda ve Lautisizm dinleri Türkleri harap edecektir. Türk kayıp olacaktır. Dinleri diye mani olmuştur.⁵⁷⁰ Bundanda anlaşılıyorki Türkler kendi hayat felsefesine uygun olmayan inançlara ilgi göstermemişlerdir.

Şamanlık inancı üzerine en derin araştırmayı yapmış olan M. Eliade bütün Orta ve Kuzey Asya topluluklarında din faaliyetlerinin hepsinde "icracı" durumunda olmadığı bir çok törelere mesela Tanrıya kurban sunulduğunda Şamanların katılmadığı hatta her aile reisinin bu işi yapabildiğini sihiri, dini hayatı şamanlıktan ibaret olmadığını⁵⁷¹ belirtmiş olup şamanı ise extase "Vecd" tekniği diye tarif etmektedir. Erol Güngör İse "Şaman" kelimesinin Türkçe olmayıp kelimenin kökeninin Tunguzca olduğunu belirterek şamanlığın Sibirya'da ortaya çıktığını ifade etmektedir. Böylece Erol Güngör Türklerin bit çok tarih kitaplarının yazdığıının aksine kendilerine ait bir dinlerinin olduğunu belirtmektedir. Erol Güngör'e göre Türkler Şaman yerine Kam derlerdi. Kam tabiat üstü kuvvetlerle temasa geçebilen insandır. Bunlar din adamı olmaktan ziyade kabile büyücüsü durumundaydılar. Gelecekte haber verirler hastaları iyileştirirler, ruhlar aleminde nele olup bittiğini bilirlerdi. Halbuki din diyince herşeyden önce evren ve insan hakkında en uzak geçmiş ve en uzak geleceğide içine almak üzere belli bir açıklama getiren inançlar sistemini⁵⁷² anlayan Erol Güngör Şamanizmi

⁵⁷⁰ İnan, Abdulkadir; Makaleler ve İncelemeler I., Ankara 1991, sh. 390

⁵⁷¹ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 61

⁵⁷² Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 61

bir din olarak kabul etmemektedir. M. Eliade ise şamanlığa Türklere Rusya'dan geçtiğini belirtmektedir.⁵⁷³

Bozkır Türk topluluğunun asıl dini Gök Tanrı idi. Eski çağlardan başka hiç bir kavimle iştiraki olmayan bu inanç sisteminde Tengri (Tanrı) en yüksek varlık olarak itikatin merkezinde yer almıştır. Eski Türklere göre yaratıcı tam iktidara sahipti. Türk Tengrisi o çağlarda milli bir tanrı olarak görülmektedir.⁵⁷⁴ Orhun Kitabelerinde yukarıda Gök Tanrı, aşağıda Yağız yer yaratıldığında ikisi arasında kişiöğlü yaratılmış. Kişiöğlünün üzerinede atam, amcam Bumin Kağan ve İstemi Kağan oturmuş. Türkler yer ve yer altı aleminin bütününe "Yağız Yer", yeryüzündeki kutsallıklara da "yer ve su" derlerdi ve yere de büyük önem verirlerdi. Bunun izlerini Türk Mitolojisinde ve efsanelerinde görmekteyiz.

Erol Güngör'e göre eski Türklerdeki din anlayışının temelinde "dünyayı ve her şeyi tanrı yaratmış" inancı bulunmaktadır. Eski Türklerin dini inancına göre Tanrı göğün 9. katında otururdu. Gök 9 kat olduğu gibi yerde 9 kat idi. İnsanlar ise bunların arasında oturuyorlardı.

2. EROL GÜNGÖR'E GÖRE TÜRKLERİN İSLAM DÜNYASINI KABUL ETMESİ :

Erol Güngör Türklerin İslam dinini kabul etmesini hem Türk tarihi bakımından hem de İslam tarihi bakımından önemli bir olay olarak

⁵⁷³ Kafesoğlu, İbrahim; a.g.m., sh. 268

⁵⁷⁴ Ögel, Bahattin ; a.g.e., sh. 701-702

görmektedir. Bzi bu çalışmamızda Türklerin İslamiyeti kabul etmesi ile birlikte Türk kültüründeki etkilerini araştırmaya çalışacağız ve siyasi tarihe girmeyeceğiz.

Türklerin müslümanlığa girmeleri uzun zaman içinde yavaş yavaş devam etmiş bir olgudur. Türklerin İslam dinini fazla bir güçlük çekmeden seve seve kabul etmeleri muhakkaktır.

Erol Güngör Türklerin Gök Tanrı dinleriyle İslamiyet arasında bir takım benzerliklerin bulunmasında önemli bir rol oynadığını belirtmektedirler. Türklerin eskiden tek tanrı ile birlikte cennet ve cehenneme inandıklarını biliyoruz. Üstelik kaza ve cihada verdiği önem onların hayatlarına ve dünya görüşlerine de çok uygun düşüyordu. Hiç bir herde bulamayacakları eşsiz bir dayanağı ele geçirmiş oluyorlardı. Bir Türk topluluğu mevcut değildi. Ama Türk soyundan gelmiş bir çok topluluk vardı. Bunlar İslamdan başka dinlere girmekle hem dillerini, hem de gönüllerini hem de köklerini unutmuşlar. Tamamen karakter ve kimlik değiştirerek kaybolup gitmişlerdir.⁵⁷⁵ Erol Güngör buna örnek olarak Tuna Bulgarlarını göstermektedir.

Türklerin yabancı dinlerin uzun süreli etkisi altında kalmamışlardır. Türklerin sosyal yaşantısı ve idrak aleminde asıl değişme İslamiyete girmekle başlamıştır. Trüklerin İslamiyeti kabul etmeleri ile birlikte sosyal ve siyasi yapısında değişmeler meydana gelmiştir. Çünkü yeni bir din veya meden,yetin kabulü cemiyet içerisinde inanış, düşünüş ve yaşayış gibi türlü bakımlardan husule getirdiği derin değişiklik ve inkişaf

⁵⁷⁵ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 63-69

dolayısıyla bir kavmin tarihinde en mühim bir hadise olmak vasfını daima muhafaza eder.⁵⁷⁶ Türkler tarihi boyunca kısmende olsa değişik amiller neticesinde bir kaç defa din ve medeniyet değiştirmek ya da daha mühim olarak bazen aynı çağda birbirinden farklı din ve medeniyetler çerçevesinde yaşamakla başka kavimlere nazaran çok farklı bir tarihi oluşa ve daha hususi bir içtimai bünyeye maliktirler. İslamiyetin Türk illerine ulaşip belirli bir tanışma döneminin sonunda Türkler arasında yayılmaya başlaması ile bu milletin hayatında yepyeni bir dönem başlamıştır. Ayrıca Türkler İslamiyeti çok küçük gruplar halindeki istisnalar hariç bir millet bütünü olarak kabul etmişlerdir. Bu topluca kabul edilişirki çok defa Türk deyince müslüman, müslüman deyince Türk anlaşılmasına neden olmuştur.

İslam alemide "Türklerin katılmasıyla taze bir kan ve can buldu". diye Erol Güngör, İslamiyet devrine kadar Türklerin her türlü yüksek meziyete sahip olan fakat henüz dünyada kimliğini tam bulamamış olan bir millet olarak görmektedir. İslamın, Türklerin yolunu aydınlatan bir ışık olduğunu ve Türk milletinin bu işi takip ettikçe hep yükseldiğini⁵⁷⁷ ifade etmektedir.

Erol Güngör, Türklerin müslüman olduktan sonra eski geleneklerinden birçoğunu devam ettirmekle birlikte, artık yeni bir hayata geçmiş bulduklarını belirterek bu yeniliği başlıca iki kaynağa bağlamaktadır.

Birincisi yeni bir inanç sistemini benimsemişlerdi ve bu inanç sistemi insanı sadece Tanrıyla değil aynı zamanda diğer insanlarla olan ilişkilerini de

⁵⁷⁶ Turan, Osman ; Selçuklular ve İslamiyet, İstanbul 1975, sh. 1

⁵⁷⁷ Güngör, Erol; a.g.e., sh. 69

düzenliyordu. Bu yüzden müslüman bir devletin sosyal ve siyasi, iktisadi bakımdan da İslamın esaslarına uygun bir teşkilatlanmaya geçmeleri gerekiyordu.

İkincisi Türkler müslüman olarak yeni bir medeniyet dairesi içine girmişler ve bu daireye dahil olan başka bir takım milletlerle kültür ve medeniyet alış verişi yapmaya başlamışlardır.⁵⁷⁸

Erol Güngör bu değişimin kolay ve kısa sürede olmadığını belirterek Osmanlılara kadar olan Türk-İslam tarihini yeni bir medeniyet için hazırlık dönemi saymaktadır.

Türkler, Emevilerin zulmüne uğrayan Peygamber sülalesine karşı büyük bir sevgi ve saygı gösterdiler. Türklerin büyük çoğunluğu Hanefi mezhebini tercih etti ve hep öyle kaldılar. İtikat bahsinde de pek muhtemelen Türk asıllı olan İmam Maturudi'nin doktrinini kabul ettiler.⁵⁷⁹ Bundan dolayı Türk kültürü açısından İslamiyetin çok önemli bir yeri olmuştur.

Türklerin İslamiyeti kabul edişleri ve Türk kültüründe meydana getirdiği değişmeyi incelemeye çalıştığımızda, dikkatimizi çeken önemli bir hususu belirtmekte fayda görüyoruz: Türklük ile İslamiyet birbiri ile mükemmel bir şekilde bütünleşmiştir. Türkler İslam dünyasına devamlı ve tek taraflı katkıda bulunmuş değillerdir. İslamdan aldıkları değerler sayesinde milli benliklerini koruma, muhafaza edebilme imkanını bulmuşlardır. Tarihçi İsmail H. Danişmend: "İnkarına imkan olmayan bir hakikat vardır: İslamiyet Oğuz-Türklüğünden ne kadar kuvvet almışsa, Türklükte İslamiyetten o kadar

⁵⁷⁸ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 159

⁵⁷⁹ Güngör, Erol ; a.g.e., sh. 169

kuvvet almış ve netice itibariyle İslamiyeti Türklük, Türklüğünde İslamiyet yaşatmıştır".derken çok haklıdır. Gerçekten de İslamiyet sayesinde Türkler milli varlıklarını korumak ve geliştirmek imkanını bulmuşlardır. ⁵⁸⁰

Çünkü İslam medeniyeti getirdiği manevi kıymetler bakımından çok üstündü ve bu üstünlük sayesinde karşısındaki diğer sistemleri mağlup ett. Bu medeniyetin sahibi ve koruyucusu durumuna geçen Türkler ise, aynı zamanda kendi milli kabiliyetleri olan cesaret secaat, sadelik, teşkilatçılık gibi vasıflar sayesinde İslamiyetin maddi temellerini pekiştirdiler. ⁵⁸¹ Erol Güngör, İslamiyetin Türk Kültürünün vazgeçilmez bir unsuru olduğunu hem eserlerinde hem de fikir dünyasında işlemiştir.

⁵⁸⁰ Yazıcı Nesimi, İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, Ank. , 1992, sh. 36

⁵⁸¹ Güngör, Erol ; Kültür Değişmesi Milliyetçilik, İstanbul, 1992, sh. 142

SONUÇ

Erol Güngör Türk toplumunun önemli kültür değişimleri içinde bulunduğu bir dönemde ahi geleneğinin hüküm sürdüğü Kırşehirde dünyaya gelmiştir. Temel şahsiyetinin oluşmasında aile çevresinin ve hocalarının etkisi büyük olmuştur. Öğrencilik ve akademik hayatı boyunca ilim çevrelerinde bulunmuştur.

Erol Güngör, meselelere yaklaşırken bunu bir yapı içine oturturdu. Fikri meselelere ise yaklaşırken kültürümüzden tarifler getirirdi. İzah etmek istediği meseleyi kavramlaştırırdı. Türk toplumunun sorunlarını kavramlarla nüfuz ederdi. Erol Güngör, herhangi bir soruna dışarıdan objektif olarak bakardı. Meselelere hiçbir zaman hissi olarak yaklaşmamıştır. Devamlı sorunların farklı boyutlarını düşünmüştür. Farklı düşünenleride dikkate almıştır.

Onun deneysel bir bilimden gelmesi sorunları daha çok boyutlu olarak ele almasında etkili olmuştur. Erol Güngör'ün objektifliği sadece deneysel bilimde değil, deneysel olmayan konularda da (fikir-kültür) sorunun dayandığı temelleri araştırır muhakeme ederdi.

Erol Güngör'ün yaşamı boyunca yapmaya çalıştığı Türk aydınını tekrar kendi kültür ile barıştırmak olmuştur. Çünkü o Türk milletinin kalkınma yolunu yine Türk kültürünün yüceltilmesinden geçtiğini anlatmaya çalışmıştır. Bunun izlerini hem yaşamında hem de eserlerinde görmek mümkündür.

Erol Güngör'ün Türk Sosyal Psikoloji'ne ve Türk Sosyolojisine en büyük katkısı "Kültür Değişimleri ve Dini Yorumlar" hususunda yenilikler

getirmek olmuştur. Yzılarında Türk aydın ve elitinin dikkatlerini bu konulara çekmiştir. Erol Güngör'ün çalışmalarının temelinde yerli kültürün kuvvetlendirme çalışılması vardır.

Erol Güngör, ülkemizdeki meselelerin şahsi sempatilerden veya ideolojik tavırlardan mümkün olduğu kadar ayrı tutulduğu takdirde Türkiye'deki değişme hadisesi hakkında daha isabetli görüşler kazanılabileceğini belirtmektedir. Türkiye'deki hızlı değişme ivmesi hem bizim kültürümüzü, hem de Batı kültürünü tanımaya ve tahlil etmeye sevketmiştir.

Türkiye'deki hızlı değişme bir çok fikir akımlarını ve gruplaşmayı beraberinde getirmiştir. Erol Güngör ise kavramlara doktriner açıdan bakmamıştır. İlim objektifliğini ve zihin namusunu hiçbir zaman arka plana atmamıştır. Meselelere hissi yaklaşmıştır. O gelişirken değişmeyi değişirkende değişmeyi kabul eden gelişmeci bir ilim adamıydı. Yaşamı boyunca bu gelişmenin de ancak Türk kültürüne sahip çıkılarak sağlanacağını hep belirtmektedir. Günümüz ise Erol Güngör'ün tesbitlerinin ne kadar doğru olduğunu göstermektedir.

Erol Güngör, eserlerinde kültür, kültür değişmesi ve bu değişmenin Türk kültüründe meydana getirdiği etkileri yazmıştır. Türk aydınının Osmanlı Devletinde ve Cumhuriyet dönemindeki problemlerini ve misyonunu açıklayarak tarihi süreç içerisinde tahlilini yapmıştır. Türk aydınını önemli bir problemi olan Batılılaşma meselesini her yönüyle tahlil etmiştir. Erol Güngör'ün eserlerinde önemle durduğu diğer bir konuda İslam inancının Türk

toplumu üzerindeki etkileri ve Türk kültürü içindeki önemli yerini belirtmiştir. Türk tasavvufunu meselelerinide ele alarak tahlil etmiştir.

Erol Güngör' n en çok üzerinde durduğu Türk milli kültürünün d n , bugünü olmuştur. Türk milli kültürünün sorunlarını ve yabancı kültürlerle olan mücadelesini belirtmeye çalışmıştır.

Erol Güngör' n üzerinde önemle durduğu konulardan biri de "Batılılaşma" meselesi olmuştur. Hatta hayatının son zamanlarında "Batılılaşma Meselesi" adlı bir çalışma yaptığını da  renmekteyiz.

Erol Güngör, aydınların büyük çoğunluğu arasında hakim olan Batılılaşma fikrinin bazı nüanslarına rağmen değişmez hakikat olarak görüldüğünü vurgulamaktadır. Türk aydınları arasındaki ortak görüş Batılılaşmanın başarisizliğidir.

Erol Güngör, Batılılaşma hadisesini kendi başına ayrı olarak ele alıp incelemeyiz. O başarıları veya başarisizlikleri da tek tek şahıslara yüklemenin ilim objektifliği ile ve zihin namusu ile bağdaşmayacağını vurgulamaktadır.

Tanzimatla birlikte Türk aydınınının zihniyet dünyasındaki denge de bozulmaya başlamıştır. Türk aydınınının belli bir kısmı Terakkinin ancak batıyı taklit etmekle olacağını savunurken, bazı aydınlar Batı'ya karşı kendi milli değerlerine sarılmıştır. Türk aydını ifratla tefrit arasında kalmıştır. Bu durum zamanla kendi kültür değerlerine ve cemiyetine de yabancılaşmayı getirmiştir.

Türk aydını böylece ne Batı'yı anlayabilmiş, ne de kendi kültür değerlerini anlayabilmiştir.

İşte Erol Güngör, Türk aydınındaki bu çıkmazı çok iyi görmüş ve Türk aydınının tekrar kendi kültür değerlerine dönmesi için çaba harcamıştır.

Erol Güngör her memleketteki milliyetçiliğin, o memleketin kendine mahsus şartları içinde geliştiğini ve bir memlekette aldığı şeklin çok defa başka bir yerdekiyle ihtilaf veya tezat halinde göründüğünü burgulamıştır. Milliyetçiliğin milli kültüre dayandığını da belirtmektedir.

Erol Güngör, Türkiye'deki milliyetçilik hareketini, aydınlarımızın kafasında yanlış olduğunu hep vurgulamıştır. Çünkü O, Türklerin büyük bir imparatorluğun ve büyük bir medeniyetin çocukları olduğunu ve bizim milliyetiliğimizinde sömürgecilerin işgalinden kurtulmak ve devlet kurmak için yapılan siyasi istiklal mücadelelerine yahut temelden başlayarak milli kültür yaratma hareketlerine benzemediğini önemle vurgulamıştır.

Erol Güngör, bir "kültür milliyetçisi" idi . O'nun milliyetçilik kavramına vermiş olduğu anlamda ideolojik ve doktriner değildir. Her fırsatta Türk milliyetçiliğinin bir milli kültür davası olduğunu belirtiyordu. Hocası Mümtaz Turhan'ın temellerini oluşturduğu bu yolu O daha da ileriye götürmüştür. Milliyetçi ve Türk kültürünü gönülden bağlı olan aydınların manevi boşluğu doldurmaları hususunda yol gösterici olmuştur.

Milliyetçi aydınlar arasındaki fikir ayrılığı da ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Türklük şuuru ile İslam inancının birbirinden ayrılmaz bir bütünlük gösterdiğini ifade etmektedir.

Erol Güngör'n milliyetçilik anlayışının temelinde Türk kültürü , dili, tarihi ve İslam dini yer almaktadır. Erol Güngör, Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle birlikte millet olma bilincinin daha da arttığını belirtmektedir.

Türklük şuuru ile İslam inancının birbiriyle iyi bir şekilde kaynaştığını zira İslam inancını içten ve dıştan yapılan saldırılara karşı hep Türk milliyetçilerinin karşı koydununu vurgulamaktadır. Onun içinde Türk milliyetçiliğinin savunduğu temel konuların başında İslam inancının geldiğini belirtmektedir.

Erol Güngör'n bu milliyetçilik anlayışı günümüzde Türk milliyetçiliğinin temel prensibi olmuştur.

Erol Güngör, Türk milletinin ileriye gitmesi ve tarih sahnesinde varlığını sürdürmesini ancak kendi tarihine , kültürüne ve inancına sımsıkı bağlanması ve bunu gelecek olan nesillere aktarmasına bağlamaktadır.

Erol Güngör'n fikirleri ve eserleri Türk gençliği için yol gösterici olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA:

- AĞAOĞLU, Ahmet ; Üç Medeniyet, Hars Neşriyet, İst., 1977
- ALKAN, Ahmet , Turan ; Doğu ve Batı Karşısında Cemil Meriç, Ank. 1993,
- ATAY, Fatih, Rıfki; Babamız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir?, Atatürk Ne İdi?, Şst. 1993,
- ARIK, Remzi Oğuz; Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz, Kültür Bak. Yay., İst., 1992
- ARON, Raymond; Aydınların Afyonu, (Haz: İzzet TANJU), İst., 1979
- ARON, Raymond; Sınıf Mücadelesi, (Çev: Erol GÜNGÖR), M.E.B.Yay., Ankara, 1973
- ARSAL, S., Amksudi ; Milliyetçilik Duygusunun Sosyolojik Esasları, İst., 1992
- ARSAL, S., Maksudi; Türk Tarihi ve Hukuk, İst. 1947
- AYSEL, İlhan; Aydın ve Aydın, İst., 1993
- AYVAZOĞLU, Beşir; İslam Estetiği ve İnsan, İst., 1989
- BAŞGİL, Ali, Fuat; İlmin Işığında Günün Meseleleri, (Der:A. HATİPOĞLU-İ.DAYI), İst. 1966
- BERKES, Niyazi; Türk Düşüncesinde Batı Sorunu, Bilgi Yay., İst. 1975
- BİLGİÇ, Emin ; Milli Kültür Davamız, Boğaziçi Yay., İst., 1986
- BİLGİSEVEN, A. Kurtkan; Din Sosyolojisi, Filiz Kitabevi, İst., 1985
- " " " ; Genel Sosyoloji, İst. 1986
- " " " ; Sosyolojik Açıdan İslamiyet ve İslami Kavramlar, Filiz Kitabevi, İst. 1992

- " " " ; Türk Milletinin Manevi Değerleri, M.E.B., Yay.,
İst.,1992
- BOZKURT, Güvenç; İnsan ve Kültür, Remzi Kitapevi, İst., 1985
- CANAN, İbrahim ; Peygamberimizin Hadislerinde Medeniyet, Kültür ve
Teknik, CihanYay., İst., 1984
- ÇUBUKÇU, Aydın; Kültür ve Politika, Evrensel Basımevi, İst., 1991
- C.B.E.F.J.R.; Sosyolojiinn Unsurları (Çev: Kazım. N. Duru), İst., 1964
- CÖHÇE, Salim ; Türk İnkılabı ve Atatürk İlkeleri, Elazığ, 1985, (Teksir)
- DERELİ, Toker; Aydınlar, Sendika Hareketleri ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi,
(Genel Olarak ve Türkiye'de), Fak. Matb., İst., 1974
- DİNÇER, Nihat ; Türkiye'de Kültür Buhranı Sebepleri ve Neticeleri, Kayıhan
Yay., İst., 1988
- DOĞAN, Mehmet; Batılılaşma İhaneti, Dergah Yay., İst., 1976
- ENGİN; Arın ; Atatürkçülük Savaşımızda Parametre Türk Avrupa Kültür
Güneşleri Nasıl Doğdu, Nasıl Parladı, İst., Tarihsiz
- ERKAL, Mustafa; Bölge Açısından Az Gelişmişlik, Der Yay., İst., 1982
- ERKAL, Mustafa; Sosyoloji (Toplum Bilim), Filiz Kitabevi, İst., 1987
- ERÖZ, Mehmet; Atatürk, Milliyetçilik, Doğu Anadolu, İst., 1983
- ERÖZ, Mehmet; İktisat Sosyolojisine Başlangıç, Filiz Kitabevi, İst., 1982,
- ERÖZ, Mehmet; Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz, Doğuş Yay., İst., 1983
- ERVERDİ, E., ÖZER, D., - DABBAĞOĞLU, A.; Türk Milliyetçiliği ve
Batılılaşma, Dergah Yay., İst., 1979
- FAZLI, Necip; Küllahi Enteller, İst., 1991

FREYER, Hans; Din Sosyolojisi, (Çev: T. KALPSÜZ), Ank., 1964

GÖKALP, Ziya; Türkçüllüğün Esasları, (Haz. M. KAPLAN), Kültür Bak. Yay., Ank., 1990

GÖKALP, Ziya; Türk Medeniyet Tarihi(HAZ: Yalçın, TOKER), Toker Yay., İst. 1989

GÖKALP; Ziya ; Türk Tôresi, (Haz: Hikmet DİZDAROĞLU), Devlet Kit., Ank., 1976

GÖKALP, Ziya; Türkleşmek, İslamlaşmak, Muassırlaşmak, Kadro Yay., İst., 1977

GÜNGÖR, Erol ; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul. Ötüken Neşriyat A.Ş., 1975

- 2. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1976

- 3. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1978

- 4. Basım , İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1980

- 5.6.7.8.9. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş.,

1986,1987, 1989, 1990, 1992.

GÜNGÖR, Erol ; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Ankara, Töre Devlet Yayınevi, 1980

- 2. Basım, İstanbul, Ötüken NeşriyatA.Ş., 1984

- 3. Basım, İstanbul, Ötüken NeşriyatA.Ş., 1986

GÜNGÖR, Erol ; İslamın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yayıncılık, İstanbul,1972

- 2. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1983

- 3. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1984

GÜNGÖR, Erol ; İslam Tasavvufunun Meseleleri, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1982

GÜNGÖR, Erol ; Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Ankara, ???

GÜNGÖR, Erol ; Tarihte Türkler, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1988

- 2. Basım, İstanbul 1989

- 3. Basım, İstanbul, 1990

GÜNGÖR, Erol ; Değerler Psikolojisi, Amsterdam, 1993

GÜNGÖR, Erol ; Sosyal Meseleler, Aydınlar(Haz: R. Güler-E. Kılınç), İst. 1993

GÜNGÖR, Erol ; Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1995

HANIOĞLU; Şükrü; Bir Sosyal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet Dönemi, İst., (Tarihsiz)

HANIOĞLU; Şükrü; Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, İst., 1974

HATEMİ , Hüsrev; Türk Aydını, Dünü, Bugünü, İşaret Yay., İst., 1991

HATEMİ, Hüsrev; Batılılaşma, Bir Yay., İst., 1987

HUYUGÜZEL, Faruk; Necip Türkçü, Ank., 1988

İLHAN, Atilla; Aydınlar Savaşı, BDS. Yay., İst., 1991

- İLHAN, Atilla; Hangi Batı, Bilgi Yay., İst., 1982
- İNAN, abdukkadir, Makaleler ve İncelemeler I.Cilt, Ank., 1991
- İŞÇİ, Metin; Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim, Turan Yay., İst., 1995
- İZZET, Mehmet; Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat, Ötüken Yay., İst., 1981
- KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, İst., 1970
- KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Milli Kültürü, İst., 1988
- KAYGI, Abdullah, Türk Düşüncesinde Çağdaşlaşma, Gündoğan Yay., Ank., 1992
- KİTAPÇI, Zekeriya; Orta Asya'da İslamiyetin Yayılışı ve Türkler, Konya, 1994
- KİTAPÇI, Zekeriya ; Yeni İslam Tarihi ve Türkistan, I. Cilt, Boğaziçi Yay., İst., 1991
- KÖSOĞLU, Nevzat; Milli Kültür ve Kimlik, Ötüken yay., İst., 1992
- KRECH, Curutchfied, Ballachey; Cemiyet İçinde Fert, (Çev: M. TURHAN), 2. Kitap, M.E.B.Yay., İst., 1983
- KURAN, Ercüment; Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler, Ank., 1994
- KÜÇÜK, Hasan; Mümtaz Turhan (Bütün Yönleriyle), İrfan Matb., İst., 1977
- M. Mac Iver And Page; Cemiyet (Çev: A. Kurtkan BİLGİSEVEN), İst., 1994
- MALINOWSKI, Broniskow ; Bilimsel Bir Kültür Teorisi(ÇEV:Saadet ÖZKAL), İst., 1992
- MARDİN, Şerif ; İdeoloji, İletişim Yay., Ank., 1982
- MARDİN, Şerif ; Makaleler I. , İletişim Yay., Ank., 1982
- MARDİN, Şerif ; Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler III; (Der: M. TÜRKÖNE-T. ÖNDER),

- MARDİN, Şerif ; Türk Modernleşmesi Makaleler 4, İletişim Yay., İst., 1991
- MERİÇ, Cemil ; Bir Facianın Hikayesi, Umran Yay., İst., 1981
- MERİÇ, Cemil ; Bu Ülke, İletişim Yay., İst., 1992
- MERİÇ, Cemil ; Jurnal (Haz: M.A.Meriç) İletişim Yay., Cilt. 1, İst., 1992
- MERİÇ, Cemil ; Kültürden İrfana, İst., 1986
- MERİÇ, Cemil ; Mağaradakiler, Ötüken Yay., İst., 1980
- MERİÇ, Cemil ; Umrandan Uygarlığa, Ötüken Yay., İst., 1979
- MUHAMMED, Hüseyin; Modernizmin İslam Dünyasına Girişi, (Çev: S. ÖZEL), İst., 1986
- NİRÜN, Nihat; Sistematik Sosyoloji çısından Ziya Gökalp, Kültür Bak. Yay., İst., 1991
- NİYZİ, Mehmed ; Türk Devlet Felsefesi, Ötüken Yay., İst., 1993
- ORTAYLI, İber; İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İst., 1987
- ÖĞEL, Bahattin; Türk Kültürünün Gelişme Çağları-II. İst., 1993
- ÖĞEL, Bahattin ; Türklerde Devlet Anlayışı; Ank., 1982
- ÖZAKPINAR, Yılmaz; Mümtaz Turhan ve Batılılaşma Meselesi, Ank., 1995
- PAZARLI, Osman ; Sosyoloji, İst., 1967
- SAFA, Peyami ; Nasyonalizm Sosyalizm, Mistizm, İst., 1979
- SARI, Osman; Aydınlar İhaneti, Timaş Yay., İst., 1991
- SEZAL, İhsan; sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar, Akçağ Yay., Ank., 1991
- SORAKİN, Pitirim; A. ; Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefesi, (Çev: Mete TUNCAY), Bilgi Yay., Ank., 1972
- ŞENAY; Eyüp; Hilmi Ziya Ülken ,Ank., 1986

ŞERİATI, Ali; Aydın, (Çev: İ. AĞACAN), İst., 1990

TANERİ, Aydın; Türk Devlet Geleneği- Dün Bugün. M.E.B. Yay., İst., 1993

TANERİ, Aydın ; Türk avramının Gelişmesi, Ank., 1993

TANYU, Hikmet ; Atatürk ve Türk Milliyetçiliği, Ank., 1981

TEZCAN, Mahmut; Sosyal ve Kültürel Değişme, Ank., 1984

TİMUR, Taner; Osmanlı Kimliği, İst., 1986

TOPÇU, Nurettin; Sosyoloji, İst., 1963

TUĞCUGİL, Ayhan; Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi, İst., 1973

TUNAYA, Tarık Zafer; Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt:3, İst., 1989

TURAL, Sadık; Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Ank., 1988

TURAN, Osmna; Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, Cilt:1, İst., 1969

TURAN, Osman; Milli Kültür Modernleşme ve İslam, İst., 1983

TÜRKÖNE, Mümtezar; Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu, ;st., 1991

ÜLGENER; Sabri, F.; Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler, Denemeler ve Raştırlara Yay., Ank., 1983

ÜLKEN, H. Ziya; Millet ve Tarih Şuuru, Ötüken Yay., İst., 1976

YAZICI, Nesimi; İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, Ank., 1992

ZİMMERMAN, C.; Yeni Sosyoloji Dersleri, (Çev:A. KURTKAN), İst., 1964

ZİYA, Nur; Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si, Ocak Yay., İst., 1979

MAKALELER :

ALKAN, Ahmet Turan ; "Cumhuriyet ve Ciddiyet İlanına Dair Düşünceler", Türkiye Günlüğü, Sayı:20, Güz 1992

- ALKAN Türker ; "Gelişen Ülkelerde Aydınlar ve Siyaset", O.D.T.Ü. İdari Bil. Fak. Yay. , Ank., 1977
- ATEŞ, Mustaf; "Erol Güngör'ün Ardından", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı:116, Haziran, 1983
- AYDOSTLU, Sait ; "Millet ve Milliyet", Ülkü, Sayı:16, Cilt:2, 1935,
- BAŞGİL, Ali Fuat; "Millet, Milliyet, Milliyetçilik", Türk Yurdu, Sayı.271, S.1, Mart 1956
- BELGE, Murat ; "Tarihi Gelişim Süreci İçinde Aydınlar", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 1, 1983
- BİLGİÇ, Emin ; "Umumi Efkâr Ve Münevver Efkârının Ehemmiyeti", Türk Yurdu, Sayı:271, S.1, Mart 1956
- CANSEVER, Hasan, Ferit; "Milliyetçilik ve İnsaniyetçilik" Türk Yurdu, Cilt:26, Sayı:3, 1942
- EMİN, Mehmet ; "Eski ve Yeni Neslin Düşünceleri Arasındaki Fark, Atatürk Devri Fikir Hayatı", Ank. 1992
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri; "Namık Kemal ve Onun Yaşayan Tarafları", Ülkü Halk Evleri ve Halk Odaları Dergisi, Sayı:94, Cilt:16, 1940
- GÜNGÖR, Erol ; "Türkiye'de Yabancı Kültürü", Türk Yurdu, Nisan 1959, Sayı:2,
- GÜNGÖR, Erol ;"Türkiye'de Yabancı Kültürü II", Türk Yurdu, Haziran 1959, Sayı:4,
- GÜNGÖR, Erol ; "Halk Kültürü ve Münevver Kültürü", Töre, Temmuz 1971, Sayı:30

GÜNGÖR, Erol ; "Bir Adım İleri İki Adım Geri", Töre, Ağustos 1971, Sayı:31,

GÜNGÖR, Erol ; Bir Sosyal Tabaka Olarak Türk Münevverleri", Töre, Nisan 1974, Sayı:35,

GÜNGÖR, Erol ; "Özlediğimiz Dünya", Türk Edebiyatı, Mayıs 1974, Sayı:29,

GÜNGÖR, Erol ; "Yen, Türkiye'de Münevver Tabaka", Töre, Mayıs 1974, Sayı:36,

GÜNGÖR, Erol ; "Milli Karakter", Töre, Temmuz 1974, Sayı:38,

GÜNGÖR, Erol ; "Türk Milli Karakterinin Kaynağı", Töre, Kasım 1974, Sayı:42,

GÜNGÖR, Erol ; "Milliyetçiler Arasında Birlik Meselesi", Töre, Mayıs 1975, Sayı:48,

GÜNGÖR, Erol ; "Yeni Devletlerde Milliyetçilik ve İktisadi Politika I", Töre, Aralık 1975, Sayı:48,

GÜNGÖR, Erol ; "Yeni Devletlerde Milliyetçilik ve İktisadi Politika II", Töre, Şubat 1975, Sayı:55,

GÜNGÖR, Erol ; "Hangi Tarih?", Töre, Temmuz 1977, Sayı:74,

GÜNGÖR, Erol ; "Ziya Gökalp ve Türkçülükte Din Meselesi", Ziya Gökalp, Ekim 1977, Sayı:8,

GÜNGÖR, Erol ; "Yabancı Kùltürler Karşısında Milli Kùltür", Türk Kùltürü, Ağustos 1978, Sayı:190,

GÜNGÖR, Erol ; "Avrupa ve İslam", Töre, Haziran 1979, Sayı : 95,

GÜNGÖR, Erol ; "Taşer'in En Büyük Hizmeti", Töre, Haziran 1979, Sayı:97,

GÜNGÖR, Erol ; "Tanzimat Üzerine Bir Kaç Not", Töre, Kasım 1979, Sayı :102,

GÜNGÖR, Erol ; "Edebiyat ve Din", Türk Edebiyatı, Ocak 1980, Sayı:75,

GÜNGÖR, Erol ; "Bir Zihinin Yapısının Tahlili", Töre, Mayıs 1980, Sayı:108,

GÜNGÖR, Erol ; "Milliyetçilik ve Dil", Türk Edebiyatı, Ocak 1981, Sayı :87,

GÜNGÖR, Erol ; "Cemiyetimizde Kültür Değişmeleri", Türk Edebiyatı, Haziran1981, Sayı:92,

GÜNGÖR, Erol ; "Milli Kültür Politikası", Türk Edebiyatı, Nisan 1982, Sayı:102,

GÖÇKÜN, Önder; "Eserlerinin Işığında Prof. Dr. Erol Güngör", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı :152, Haziran 1986

HACIEMİNOĞLU, Necmettin; "Erol Güngör ve Türk Milliyetçiliği", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı :128, Haziran 1984

HOCAOĞLU, Durmuş ; "Çağdaşlık ve Çağdaşlık Modernleşmek", Yeni Toplum, Sayı:1,

IRMAK, Sadi, "Bugünün Milliyet Düşüncesi", Türk Yurdu, Sayı:250, İst. 1955

İLERİ , C.N. ; "Münevverlerimiz", Atatürk Devri Fikir Hayatı II , Ankar, 1992

İLHAN, Atilla, "Röportaj", Yeni Toplum, Sayı:1

KAFESOĞLU, İbrahim; "Kültür ve Teşkilat" Türk Dünyası El Kitabı 1, Ank. 1992

KAFESOĞLU, İbrahim; "Milliyetçiliğin İlimi Temelleri", Türk Kültürü, Ssayı:20, Yıl:2, Haziran, 1964

KAFESOĞLU, İbrahim; "Tarih Işığında Türk Milliyetçiliği", Türk Kültürü, Sayı:2, Ank. Aralık 1962

KARATAŞ , Şaban; "Erol Güngör'den Çizgiler", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı :128, Haziran 1984

KILIÇBAY, M. Ali; "Osmanlı Kimliği Sorununa Kişisel Bir Yaklaşım" Türkiye Günlüğü, Yaz Dönemi, 1990

KÖSEMİHAL, N.Ş.; "Türkiye'nin Düzeni Üzerine", Sosyoloji Dergisi, Sayı:21-22

KUBAN, Doğan; "Atatürk Devriminin Işığında Kültür ve Bilim Politikamız Nasıl Bir Gelişme Göstermiştir", Atatürk ve Eğitim,

MİTHAT, Ahmet ; "Avrupa'yı Beğenelim mi, Yosa Ondan Nefret mi Edelim", Türk Düşüncesi, Cilt:1, Sayı:2, 1954

ORTAYLI, İlber ; "Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumunu" Türk Siyasal Hayatının Gelişimi,

ÖZAKPINAR, Yılmaz, "Prof.DR.Erol Güngör'ün İlimi ve Fikri Şahsiyeti", Türk Edebiyat Dergisi, Sayı:152, Haziran 1986

SAFA Peyami "Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti", Türk Düşüncesi, Cilt:1, Sayı:1 1953

SAVAŞIR, İskender; "Aydınların Kibri", Toplum ve Bilim, 24 Kış 1984

ŞOPALYA , Enver ; Behnan ; "Türk Ocağı Çalışmaları", Türk Yurdu, Sayı:1,
Yil:1, Temmuz 1954

TANYOL, Cahit; "Yarım Aydın ve Aşağılık Duygusu", Türk Yurdu, Sayı:249,
1955

TOPÇU, Nurettin ; "Milli Kültürümüz ve Garplılaşma Meselesi", Türk Yurdu,
Sayı:3, Cilt:2, Haziran 1966

TURAN, Osman ; "Türkocağı ve Bugünkü Türk Milliyetçiliği", Türk Yurdu,
Sayı:272, Nisan 1956

TURHAN, Mümtaz ; "Sözde Münevver Tipler", İŞ Dergisi, Cilt :11, Sayı:42

TURHAN, Mümtaz ; "Garplılaşmanın Manası", Türk Yurdu, Sayı:272, 5 Nisan
1959

ÜLKEN, H. Ziya ; "Kültür ve Medeniyet", Türk Düşüncesi, Sayı:13, Cilt:3,
1954

ZİMMERMAN , Carle ; "Sosyal Sınıflar Sosyolojisi Bakımından Aydınların
Ortaya Çıkışı", Türkiye Harsi ve İçtimai Araştırmalar Derneği Dergisi, Sayı:56,
İst.

MÜLAKATLAR :

Aysel GÜNGÖR; 23 Nisan 1996 Tarihinde Yapılan Görüşme

Şeyma GÜNGÖR, 24 Nisan 1996 Yapılan Görüşme

Mehmet GENÇ ; 22. Nisan 1996 Yapılan Görüşme

Yılmaz ÖZAKPINAR ; 24. Nisan 1996 Yapılan Görüşme

Mehmet Niyazi ÖZDEMİR, 21. Nisan 1996 Yapılan Görüşme

Enis ÖKSÜZ ; 25. Nisan 1996 Yapılan Görüşme

Mustafa ERKAL ; 25 Nisan 1996 Yapılan Görüşme

20 Nisan 1996'da Erol Güngör'ü Anma Toplantısında Konuşmacılar

(Emin IŞIK, Ayhan SONGAR, Mehmet Genç , Eniz Öksüz)

